

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет

**ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЗНЕС-
ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СВІТОВОЇ
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СФЕР ВИРОБНИЦТВА
ТА ПОСЛУГ**

Монографія

Луцьк
ІВВ Луцького НТУ
2019

*Рекомендовано до друку вченою радою
Луцького національного технічного університету
(протокол № 7 від 28 травня 2019 р.)*

Рецензенти:

Бояр Андрій Олексійович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Ковальська Любов Леонідівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності Луцького національного технічного університету;

Корнєєв Максим Валерійович – доктор економічних наук, професор кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму Університету митної справи та фінансів.

Колектив авторів:

Баула О. В. – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Луцького НТУ (Розділ 4);

Галазюк Н.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Луцького НТУ (Розділ 3);

Зелінська О.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Луцького НТУ (Розділ 1, Передмова);

Лютак О. М. – доктор економічних наук, професор кафедри міжнародних економічних відносин Луцького НТУ (Розділ 2);

Савош Л. В. – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри кафедри міжнародних економічних відносин Луцького НТУ (Розділ 5).

Інституційне забезпечення бізнес-діяльності в умовах світової І 71 інтернаціоналізації сфер виробництва та послуг [Текст] : монографія / Баула О.В., Галазюк Н.М., Зелінська О.М., Лютак О.М., Савош Л.В. – Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2019. – 284 с.

У монографії здійснено комплексне узагальнення інституційного забезпечення бізнес-діяльності в умовах світової інтернаціоналізації сфер виробництва та послуг. Визначено інституційні формати розвитку національної економіки в сучасних умовах та розроблено інституційні механізми нарощення конкурентного потенціалу вітчизняної туристичної галузі. Досліджено пріоритетні напрями підвищення ефективності бізнес-діяльності в контексті співпраці України з міжнародними кредитними інститутами. Розроблено пропозиції щодо удосконалення організаційних та інституційних умов для підвищення ефективності вітчизняної політики залучення іноземних інвестицій у сфери бізнес-діяльності України. Книгу рекомендовано науковцям, керівникам і спеціалістам управлінських структур, аспірантам, студентам вищих навчальних закладів.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ІНСТИТУЦІЙНІ ФОРМАТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	9
1.1. Інституційне забезпечення моніторингу ефективності функціонування національної економіки за умов інтернаціоналізації	9
1.2. Обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку зовнішньої торгівлі товарами та послугами України в сучасних умовах	16
1.3. Інституційні виміри інтернаціоналізації бізнес-діяльності в контексті співробітництва між Україною та ЄС	32
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ СФЕРИ ПОСЛУГ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ	44
2.1. Підходи до оцінки кількісних та якісних параметрів транснаціоналізації сфери послуг	44
2.2. Інтерпретація результатів оцінки ефективності управління інституційними змінами сфер виробництва товарів та послуг в умовах інтернаціоналізації світової економіки	55
2.3. Розробка інституційних механізмів нарощення конкурентного потенціалу вітчизняної туристичної галузі	63
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З КРЕДИТНИМИ ІНСТИТУТАМИ	84
3.1. Теоретичні аспекти діяльності міжнародних кредитних інститутів в умовах інтернаціоналізації виробництва та послуг	84
3.2. Аналіз та оцінка ефективності інституційного забезпечення співпраці України з провідними міжнародними кредитними інститутами	96
3.3. Пріоритетні напрями підвищення ефективності бізнес- діяльності в контексті співпраці України з міжнародними кредитними інститутами	114

РОЗДІЛ 4. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У СФЕРИ БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	127
4.1. Теоретико-інституційні засади здійснення інвестиційної політики держави за умов світової інтернаціоналізації сфер виробництва та послуг	127
4.2. Оцінка рівня інституційної ефективності вітчизняної політики залучення іноземних інвестицій у сфери бізнес-діяльності України	136
4.3. Удосконалення організаційних та інституційних умов для підвищення ефективності вітчизняної політики залучення іноземних інвестицій у сфери бізнес-діяльності України	158
РОЗДІЛ 5. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ СФЕР ВИРОБНИЦТВА ТА ПОСЛУГ	168
5.1. Інституціональні аспекти транснаціоналізації та інтернаціоналізації світової економіки	168
5.2. Діагностика інвестиційної діяльності ТНК в умовах світової інтернаціоналізації сфер виробництва та послуг	183
5.3. Інституційне забезпечення інтернаціональної бізнес-діяльності на території України	204
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	214
ДОДАТКИ	232

ПЕРЕДМОВА

Процеси всеохоплюючого зближення у сферах виробництва товарів і послуг зумовлений посиленням дії загальноцивілізованих законів і закономірностей, що охоплюють також сферу політики, ідеології, культури. Глобальний синтез, який поширюється на всю планету, веде до утворення світової економічної спільності, цілісної міжнародної господарської структури. Серед факторів, що формують економічну єдність світу, треба також відзначити інтернаціоналізацію виробництва, міжнародну господарську інтеграцію, науково-технічну революцію, необхідність спільного вирішення глобальних проблем людства тощо.

Інтернаціоналізація господарського життя як закономірність світової економіки означає процес переростання суспільним виробництвом національних кордонів. Основною формою цієї закономірності є зовнішня торгівля конкретних країн світу. Характеризуючи процес інтернаціоналізації господарського життя, слід зазначити, що важливу роль в даному процесі відіграє інституційне забезпечення здійснення бізнес-діяльності.

В сьогоденнішніх умовах актуальними є питання розбудови виваженого для розвитку підприємництва організаційно-правового середовища в Україні з метою підвищення ефективності його функціонування. За відсутності відповідного інституційного забезпечення виникає ряд проблем, що зумовлюють до прискорення економічного спаду в умовах економічної невизначеності.

Інституціональне середовище є сукупністю соціальних, політичних, правових, економічних, психологічних та інших формальних та неформальних обмежень, що врегульовують взаємовідносини різноманітних суб'єктів економіки. Зміни, що відбуваються в інституціональному середовищі, відповідним чином позначаються на бізнес-діяльності, яка, у свою чергу, впливає на економічне зростання.

Основна мета цієї наукової праці є дослідження основних проблем та перспектив успішної розбудови інституційного забезпечення бізнес-діяльності в умовах світової інтернаціоналізації сфер виробництва та послуг.

У **першому розділі монографії** розкрито основні засади формування системи моніторингу національної економіки в умовах інтернаціоналізації. В даному контексті, теоретико-методологічні

підходи щодо змісту моніторингу є не тільки процесом спостереження, але також з його допомогою можна здійснити комплексну оцінку чи скласти прогноз, враховуючи вплив чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Постійне застосування системи моніторингу на макроекономічному рівні дає можливість не тільки зібрати, узагальнити та оцінити стан основних показників розвитку національної економіки, але й виявити відповідні відхилення від очікуваних результатів, виявляючи негативні фактори впливу зовнішнього та внутрішнього середовища. В сучасних умовах господарювання, визначено, що одним з найважливіших чинників конкурентоспроможності національної економіки є посилення інтеграційних процесів та глобалізації розвиток зовнішньоторговельної політики є У період системної трансформації економіки України відбуваються істотні зміни у зовнішньоторговельній діяльності, саме тому аналіз тенденцій та змін у сфері зовнішньої торгівлі важливий для прийняття ефективних управлінських рішень та внесення обґрунтованих змін в економічну політику держави.

Другий розділ присвячено дослідженню активізації діяльності ТНК, що посилює суперечності між інтересами транснаціонального капіталу та інтересами національних економік, що безпосередньо стосується і економіки України. Так, дослідження кількісних та якісних показників діяльності ТНК, дає підстави для виокремлення як позитивних аспектів для економіки, оскільки корпорації демонструють високу продуктивність праці і капіталу, «приносять» у країну нові технології й ефективний менеджмент, так і негативних (через абсолютну байдужість до українського економічного комплексу в цілому).

Особливу увагу в розділі приділено глобальній інституціоналізації бізнес-діяльності у сфері міжнародного туризму, а також визначено ряд факторів, що визначатимуть пріоритетність розвитку туризму, зокрема: розвиток суміжних галузей за рахунок включення до туристичного продукту споживання інших складових елементів; збільшення надходжень до бюджету за рахунок створення нових підприємницьких структур та збільшення сплати податків; покращення інфраструктури в умовах інвестиційного наповнення галузі міжнародними фінансовими потоками; інституційне наповнення сфери фінансово-кредитних відносин;

запровадження міжнародних стандартів щодо якості послуг не лише для іноземних, а й внутрішніх туристів тощо.

У **третьому розділі** монографії розкрито теоретичні та практичні аспекти діяльності міжнародних кредитних інститутів в умовах інтернаціоналізації виробництва та послуг. Зокрема в контексті євроінтеграційних прагнень дане дослідження вказує на той факт, що співробітництво з МВФ є обов'язковою умовою для вступу до більшості міжнародних фінансових інституцій, і саме завдячуючи МВФ Україна має можливість працювати на світовому фінансовому ринку. Так, основними цілями співробітництва з МВФ є стабілізація української фінансової системи, проведення структурних реформ та створення підґрунтя для сталого економічного зростання. Також Фонд допомагає Україні поновити свою фінансову спроможність, підказуючи, як найбільш ефективно впроваджувати програму нагальних реформ.

Даний розділ чітко окреслює коло проблем, які виникають у взаєминах України з міжнародними кредитними інституціями, що пов'язані як зі специфікою безпосередньо України, так і самих кредитних інституцій, а також наводить основні пріоритетні напрямки підвищення ефективності бізнес-діяльності в контексті співпраці України з міжнародними кредитними інститутами.

У **четвертому розділі** монографії приділено увагу дослідженню складових елементів інституційного середовища інвестиційної діяльності, як однієї з форм міжнародних економічних відносин. Також зазначено, що вміле та розумне використання ПП є запорукою успішного функціонування національних господарств у сучасному конкурентному світі. ПП можуть відігравати провідну роль у розвитку країн, що їх приймають; вони розглядаються сьогодні не тільки як засіб отримання доступу до зовнішнього джерела фінансування, сучасних технологій або передового управлінського досвіду, але й як фактор зростання національних економік, забезпечення їхньої конкурентоспроможності на світовому ринку. До того ж ПП не лягають важким тягарем на зовнішній борг, а навпаки, сприяють отриманню коштів для його погашення. Як результат, наочно наведено організаційно-інституційний механізм підвищення ефективності вітчизняної політики залучення іноземних інвестицій у сфери бізнес-діяльності України, який містить цілі вітчизняної інвестиційної політики та

пріоритетні заходи з управління організаційними, економічними та інституційними чинниками на залучення інвестицій.

П'ятий розділ монографії присвячено питанням формування нормативно-правового забезпечення регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на глобальному і національному рівні, що з врахуванням перспективи покращення діяльності ТНК повинно спиратись на розвиток інвестиційно-інноваційного потенціалу України, створенні сприятливого інвестиційного клімату, створенні сприятливих умов ведення бізнесу, що передбачають зміни у сфері митного, податкового та адміністративного регулювання, вдосконалення судової системи, подолання корупції та бюрократизму. Як висновок, Україні потрібно не лише приймати ТНК, а водночас створювати власні транснаціональні компанії, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності економіки; в свою чергу, забезпечення балансу між іноземними і українськими ТНК загострить конкурентну боротьбу на ринку і сприятиме як кращому задоволенню потреб споживачів, так і підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Монографія не претендує на вичерпне висвітлення проблем, пов'язаних із поглибленням глобальної інституціоналізації бізнес-діяльності у сфері виробництва і послуг. Безумовно, витоки більшості таких проблем потребують окремого дослідження, що актуалізує потребу поєднання зусиль представників різних галузей економічної науки. Сподіваємося, що видання викличе інтерес у читачів і слугуватиме подальшому розвитку економічної науки.

РОЗДІЛ 1 ІНСТИТУЦІЙНІ ФОРМАТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

1.1. Інституційне забезпечення моніторингу ефективності функціонування національної економіки за умов інтернаціоналізації

Розвиток національної економіки являє собою досить довготривалий історичний процес, що відбувається під впливом низки внутрішніх та зовнішніх факторів. Вітчизняні науковці та практики досліджують становлення національної економіки на основі функціонування таких її взаємопов'язаних середовищ як політичного, духовного, природно-екологічного, соціального та економічного¹. Таким чином, система внутрішнього середовища національної економіки залежить також від дії інфраструктури макрорівня, інноваційно-технологічної й інвестиційної складових тощо та вимагає розробки критеріїв визначення результативності їх роботи.

Процес глобалізації та тісно пов'язані з цим явищем зміна кон'юнктури ринку та інтенсифікація конкуренції створили нові імперативи для організаційного механізму функціонування держав на міжнародній арені. Сьогочасні тенденції в міжнародній економіці зводяться до того, що держави прагнуть до інтеграції власних національних економік, в першу чергу, з метою досягнення макроекономічної стабільності, економічного розвитку та використання переваг ефекту масштабу.

В контексті даних змін, система державного регулювання національною економікою потребує якісно нового рівня ефективності спостереження за тими чи іншими процесами. Саме для детального аналізу щодо ефективності функціонування національної економіки, варто сформувати систему моніторингу, а також наповнити його відповідним інструментарієм. Слід зазначити, що моніторинг визначається як безперервне стеження за

¹ Проданова І.І. Національна економіка як система взаємопов'язаних середовищ: показники езультативності їх функціонування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. №11. С. 205-210.

будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або тенденціям розвитку. Систематичне збирання інформації про хід робіт у межах моніторингу є своєрідним «скануванням» подій і проводиться для того, щоб вчасно виявляти відхилення від окреслених планів². Якщо наблизитися саме до терміну «моніторинг», то він походить від англійських слів «monitoring», що означає контроль, і «monitor», тобто особа, яка попереджає та наглядає. На думку деяких науковців, моніторинг у сучасних умовах виступає обов'язковим атрибутом системи управління від мікро- до макрорівня та забезпечує апарат управління необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень, особливо в умовах глобалізації національної економіки.

Доцільність формування системи моніторингу визначається специфікою та відповідними завданнями державного управління національною економікою в умовах глобалізації. Статистичний словник дає наступне визначення: «Моніторинг – це вид безперервного спостереження за спеціальною програмою з урахуванням періодичності, яка залежить від змін відповідних явищ у динаміці, включаючи моніторинг соціально-трудової сфери, моніторинг ринку тощо». Історично моніторингом було прийнято рішення назвати глобальну систему безперервного спостереження, виміру та оцінки стану навколишнього середовища (Global Environmental Monitoring Systems – GEMS) на Стокгольмській конференції ООН у 1972 році. Поступово така система спостереження та аналізу необхідної інформації перейшла в інші сфери, у тому числі економічні, фінансові, правові. Аналіз наукових підходів до визначення даної категорії визначає, що термін «моніторинг» визначають як систему регулярного відстеження змін, які відбуваються або в усьому суспільстві, або в його окремих групах за умови регулярного застосування одних і тих самих принципів вибірки та інструментарію для збирання даних³.

Отже, з вищесказаного випливає те, що моніторинг – це постійне спостереження за процесом або явищем у відповідних умовах з урахуванням чинників зовнішнього та внутрішнього

² Морозов А. О., Косолапов В. Л., Колосов В. Є. та ін. Інформаційне і аналітичне забезпечення системи моніторингу. *Наук.-техн. інформація*. 2002. № 3. С. 18-23.

³ Лендзел М. Нові інституційні механізми регіонального розвитку в Європі. URL: <http://194.44.230.3/science/idurr/lendel.doc>. (дата звернення 16.01.2019).

середовища; моніторинг, також являє собою, сукупність процедур систематичного та безперервного спостереження за основними кількісними та якісними параметрами результатів діяльності суб'єкта господарювання з елементом їх оцінки. Важливими структуроутворюючими елементами моніторингу є механізми, які забезпечують попередження появи небезпечних для промислових підприємств чинників відповідного середовища, що зумовлюють економічні, фінансові, соціальні та екологічні ризики. Такі механізми мають відстежувати процес виявлення та збору аналітичної інформації, аналіз та оцінку її з огляду актуальності, повноти, правдивості та неупередженості й порівняння її характеристик з визначеними параметрами. Сутність моніторингу формує його мету, яка полягає у відстеженні відповідних процесів, які впливають на результати діяльності промислового підприємства, поглиблення розуміння їх оперативного стану і динаміки розвитку для прийняття обґрунтованих ефективних стратегічних управлінських рішень щодо максимізації результатів діяльності підприємства⁴.

Теоретико-методологічні підходи щодо змісту моніторингу є не тільки процесом спостереження, але також з його допомогою можна здійснити комплексну оцінку чи скласти прогноз, враховуючи вплив чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Постійне застосування системи моніторингу на макроекономічному рівні дає можливість не тільки зібрати, узагальнити та оцінити стан основних показників розвитку національної економіки, але й виявити відповідні відхилення від очікуваних результатів, виявляючи негативні фактори впливу зовнішнього та внутрішнього середовища. На думку вітчизняних фахівців, в даній галузі знань, особливо актуальним вважається проведення форумів, науково-практичних конференцій, міжнародних семінарів, застосування європейського досвіду щодо впровадження моніторингу правового простору на основі розробки концепції моніторингу правової системи з урахуванням суттєвих змін та проведення адміністративної, судової та інших реформ в Україні. При цьому детальний аналіз застосування нормативно-правових актів, які регулюють відносини між відповідними ланками

⁴ Побережець О.В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства : [моногр.] / О.В. Побережець. – Херсон : Видавництво: Грін Д.С., 2016. – 348 с.

державного управління національною економікою, особливо щодо формування сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату в Україні, є важливою задачею системи моніторингу державного регулювання національної економіки. Важливим питанням щодо сутності моніторингу на макрорівні є виділення окремих його видів, враховуючи сфери застосування:

- моніторинг бюджетної сфери на регіональному та національному рівнях;
- моніторинг реалізації інвестиційних та інноваційних проектів;
- моніторинг якості управління державними фінансами та платоспроможністю;
- моніторинг соціально-економічних процесів в державі в умовах глобалізації;
- моніторинг реалізації державної політики в економічній, соціальній та інших сферах;
- моніторинг ефективності використання коштів державного бюджету за цільовими програмами розвитку;
- моніторинг факторів впливу на державну економічну безпеку;
- моніторинг стану міжнародних відносин в умовах глобалізації;
- еколого-економічний моніторинг;
- моніторинг ефективності управління об'єктами державної власності;
- моніторингу доходів та обліково-звітних систем⁵.

Слід відмітити, що національна економіка, яка є результатом функціонування всього господарського механізму економічної системи, може бути структурована за такими основними сферами діяльності, як економічна, соціальна, виробнича, фінансова, інноваційна, науково-технічна, політико-правова, інституціональна, інформаційно-комунікативна, природно-екологічна та духовно-морально-етична⁶. Кожна з цих сфер формує відповідне середовище існування національної економіки. Саме тому ефективність функціонування національної економіки можна розглядати через

⁵ Григор'єв Г.С. Фінансово-економічний моніторинг в системі державного регулювання національної економіки. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_18/1/52.pdf

⁶ Проданова І.І. Національна економіка як система взаємопов'язаних середовищ: показники результативності їх функціонування. URL: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/45.pdf>

призму низки показників того чи іншого середовища та в цілому поділити на такі групи:

1) ті, що характеризують загальнонаціональний розвиток виробництва;

2) ті, що з'ясовують використання виробничих фондів, матеріальних і сировинних ресурсів;

3) ті, що зображають трудові витрати й рівень зайнятості робочої сили у сферах виробництва;

4) ті, що дають змогу визначати фінансові можливості країни, формувати й використовувати грошові доходи, аналізувати вплив інфляції на рівень зарплати, цін, процентних ставок.

Результативність, як правило, розглядається як досягнуті результати порівняно з цілями, зіставлені з використаними для цього ресурсами; характеризує дієвість, досягнення, ступінь завершення системою потрібної роботи й реалізації встановлених цілей. Зміст ефективності полягає в тому, що це співвідношення досягнутих результатів і використаних ресурсів, що практично відповідає визначенням, які дають сучасні економічні словники: «ефективність – відносний ефект процесу, який визначається як відношення ефекту, тобто результату, до витрат, що зумовив його отримання».

Таким чином, класифікуючи критерії результативності функціонування національної економіки відповідно до підсистем, можна здійснити оцінку стану, визначити тенденції її розвитку (Додаток А1).

На практиці, найчастіше індикаторами ефективності функціонування національної економіки є поглиблення світових інтеграційних процесів.

Інтеграція як процес інтернаціоналізації господарського життя характеризується такими ознаками:

– взаємопроникнення і переплетення національних економік (відбуваються глибокі структурні зміни в економіці країн-учасниць);

– необхідність і цілеспрямоване регулювання інтеграційних процесів;

– виникнення міждержавних (наднаціональних чи наддержавних) структур (інституціональні структури)⁷.

⁷ Козловський К.В. Сутність, зміст та основні тенденції економічної інтеграції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 95 (частина II), 2011. С.82-84.

За видом діяльності та спрямованості виділяють найчастіше такі види інтеграції: економічна, соціальна, політична, системна.

Економічна інтеграція визначається як взаємозв'язок країн в економічній сфері, що призводить до об'єднання ринків, капіталів, робочої сили й послуг. У результаті формується єдиний ринковий простір з єдиною валютною, фінансовою та правовою системою.

Соціальна інтеграція – це процес встановлення будь-яких зв'язків між самостійними об'єктами в суспільстві (соціальні класи, групи, індивідууми). Ці об'єкти перетворюються в єдину систему на основі спільних інтересів і прагнень.

Щодо політичної інтеграції, то вона являє собою зближення двох або більше політичних структур, які спрямовують свої дії в бік загального і взаємного співробітництва. У вузькому розумінні – це формування певних політичних систем на рівні держав.

В свою чергу, системна інтеграція, широко використовується в сфері інформатики, оборонної промисловості та масових комунікацій. Системна інтеграція дає змогу розробити комплексні рішення, що автоматизують різні процеси на підприємстві.

Проте одним із найважливіших видів інтеграції є економічна інтеграція, яка є наслідком поглиблення міжнародного територіального поділу праці та важливим показником ефективності функціонування національної економіки. На певному етапі розвитку міжнародного поділу праці економічні стосунки між країнами світу характеризуються вже не лише торговельними, але й тісними виробничими та фінансовими зв'язками. Таким чином, економічна інтеграція – це процес зближення національних економік шляхом утворення єдиного економічного простору для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, робочої сили через національні кордони⁸.

Інтеграційні об'єднання, які виникають і розвиваються в сучасній міжнародній економіці, ставлять перед собою загалом такі завдання, вирішення яких дасть змогу підвищити ефективність функціонування національних економік, зокрема: використання переваг ефекту масштабу; створення сприятливого зовнішньополітичного середовища; вирішення задач торгової

⁸ Інтернаціоналізація економіки: сутність та форми, чинники та фактори. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19288/>

політики; сприяння структурній перебудові економіки; підтримка молодих галузей національної промисловості⁹.

Отже, можна сказати, що сьогодні якісно новим, найвищим етапом інтернаціоналізації світової економіки стала економічна інтеграція. Свого розвитку вона набула через різні об'єднання країн. Такі регіональні об'єднання являють собою більш глибокі, взаємопроникливі економічні зв'язки національних економік, які стосуються різних країн.

Також повноцінний моніторинг функціонування національної економіки можливий завдяки наявності відповідних суб'єктів, які забезпечуватимуть виконання основних його завдань і представлені відповідними фахівцями у складі державних структур.

В даному контексті особливої уваги заслуговує система фінансового моніторингу, здійснення якого забезпечує отримання своєчасної інформації щодо стану підконтрольних об'єктів. Підходи до трактування категорії «фінансовий моніторинг» базуються як на відповідних нормативно-правових документах, так і на твердженнях науковців та практиків. Таким чином, «фінансовий моніторинг» представляє собою сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу¹⁰.

На думку деяких авторів, фінансовий моніторинг – це особлива форма фінансового контролю, яка має процес здійснення уповноваженими державними органами у сфері фінансового контролю та суб'єктами первинного фінансового моніторингу та спрямовується на виявлення операцій, пов'язаних з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом¹¹.

Враховуючи інші наукові позиції, фінансовий моніторинг являється сукупністю заходів суб'єктів фінансового моніторингу з метою виявлення, аналізу та перевірки інформації про фінансові операції щодо віднесення їх до таких, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів незаконного походження з наступним переданням їх правоохоронним органам¹².

⁹Міжнародні економічні відносини URL: <http://moodle.ipk.kpi.ua/moodle/mod/resource/view.php?id=32320>

¹⁰ Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів одержаних злочинним шляхом» від 28.11.2002 № 249-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.

¹¹Клименко А. О. Фінансовий моніторинг – особлива форма фінансового контролю. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 4. С. 101-105.

¹²Гаврилишин А. П. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг». Організаційно-правове

Отже, сутність фінансово-економічного моніторингу розкривається за допомогою системи процедур щодо збору, групування, систематизації, обробки, зберігання, оцінці та моделювання економічної інформації про стан фінансово-економічних та соціальних процесів, явищ, подій з урахуванням факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. У свою чергу, фінансово-економічний моніторинг характеризується організаційними та управлінськими заходами, які використовуються комплексно, підвищуючи ефективність реалізації системи державного управління. При цьому обов'язково необхідно використовувати оптимальне визначення форм і видів моніторингу, враховуючи відповідні аспекти системи державного регулювання національної економіки в умовах глобалізації, використовуючи визначену систему індикаторів – макроекономічних показників та рейтингів. Фінансово-економічний моніторинг у системі державного регулювання національною економікою формує результати дослідження щодо реалізації важливих пріоритетних завдань державної політики економічного розвитку в умовах глобалізації та євроінтеграції¹³.

Врахування вищесказаного дає можливість стверджувати, що національна економіка є складною системою виробничих відносин (організаційно-економічних, соціально-економічних та відносин власності), яка включає комплекс відповідних підсистем (галузей, регіонів, сфер господарської діяльності), елементів та компонентів та їм характерних особливих (національних) властивостей, взаємодія між якими та зовнішнім середовищем зумовлює якісно або суттєво нову інтеграційну цілісність.

1.2. Обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку зовнішньої торгівлі товарами та послугами України в сучасних умовах

В сучасних умовах господарювання, посилення інтеграційних процесів та глобалізації розвиток зовнішньоторговельної політики є

забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення і перспективи розвитку : [матеріали всеукраїнської науковопрактичної конференції]. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2008. 588 с.

¹³ Григор'єв Г.С. Фінансово-економічний моніторинг в системі державного регулювання національної економіки. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_18/1/52.pdf

одним з найважливіших чинників конкурентоспроможності національної економіки. У період системної трансформації економіки України відбуваються істотні зміни у зовнішньоторговельній діяльності, саме тому аналіз тенденцій та змін у сфері зовнішньої торгівлі важливий для прийняття ефективних управлінських рішень та внесення обґрунтованих змін в економічну політику держави.

Слід зазначити, що проблематика сучасного економічного розвитку потребує чіткого визначення пріоритетів. Це передбачає ретельний моніторинг національних економічних інтересів, наявного економічного потенціалу, а також перегляд якісної та кількісної структури зовнішньої торгівлі на її відповідність тенденціям розвитку міжнародної торгівлі.

Динаміка світового економічного розвитку обумовлює необхідність побудови новітніх швидко адаптивних моделей національного економічного розвитку, які б забезпечували ефективну прибуткову інтеграцію її суб'єктів господарювання до міжнародної торговельної системи. Особливо актуальними теоретико-прикладні здобутки даного спрямування є для країн з трансформаційною економікою. За умов, коли сучасна міжнародна політика є втіленням інтересів окремих держав – найпотужніших суб'єктів світового економічного простору, а роль транснаціоналізації бізнесу та капіталу набуває провідного значення, Україна, економіка якої не характеризується наявністю вагомих порівняльних і конкурентних переваг, в особі визнаних, потужних експортоорієнтованих компаній - потребує вироблення чіткої макроекономічної моделі інтеграції у міжнародне бізнес-середовище з чітко встановленими 3-5 пріоритетними векторами у товарній структурі зовнішньої торгівлі, у ролі єдино можливого напрямку прибуткового розвитку на перспективу.

На сучасному етапі розвитку світового господарства економічний стан держави визначається такими важливими факторами, як внутрішні ресурси країни, ступінь її інтеграції в світогосподарську систему. Формування та реалізація зовнішньоторговельної політики держави нерозривно пов'язані з інтеграційними процесами економіки, які відбуваються на сьогоднішній день. Необхідно зауважити, що процес міжнародної економічної інтеграції є основою розвитку економіки усіх країн світу, в тому числі України.

При здійсненні зовнішньої торгівлі важливе значення відіграють угоди про зону вільної торгівлі між країною, яка експортує та країною, яка імпортує. Внаслідок укладання угод про зону вільної торгівлі передбачається створення більш сприятливих умов для здійснення зовнішнього торговельно-економічного співробітництва з певними країнами або групами країн, і, як наслідок, збільшення обсягів експорту через спрощення процедури доступу товарів чи послуг на зарубіжні ринки. Впровадження режиму вільної торгівлі дає можливість Україні розширити географію та збільшити товарний асортимент національного експорту за рахунок спрощення доступу до ринків таких країн у більш довгостроковій перспективі. На рисунку 1.1 подано основні напрями інтеграції України у світовий економічний простір.

Рис. 1.1. Стратегічні напрями інтеграції України у світогосподарську систему

Слід зазначити, що зв'язок України із країнами СНД – поступово втрачається, натомість популяризується співпраця із такими країнами як США, Канада, Мексика. Окрім того, очевидним є той факт, що на сьогоднішній день найбільш популярним та найбільш пріоритетним є напрямок євроінтеграції української економіки.

Курс на європейську інтеграцію України є природним наслідком здобуття Україною незалежності. Його витoki – в історії українського народу та усвідомлення і права жити в демократичній, економічно розвиненій, соціально-орієнтованій країні. Основною метою євроінтеграції – є створення умов для входження у

співтовариство розвинених європейських країн, шляхом масштабних внутрішніх перетворень.

Європейська інтеграція була і залишається головним пріоритетом зовнішньої торгівлі України, а також ключовим орієнтиром внутрішнього розвитку нашої країни. Це закріплено національним законодавством, а на його реалізацію спрямовані основоположні реформи в країні.

Євроінтеграція – це цивілізаційний вибір України, одна з ключових вимог Революції гідності. Після перемоги в Україні Революції Гідності, 13 березня 2014 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі», якою підтверджується незворотність курсу України на європейську інтеграцію, метою якої є набуття членства в Європейському Союзі.

В даній Постанові відзначено, що Україна як європейська держава, яка поділяє спільну історію та цінності з країнами Європейського Союзу, має право подати заявку на набуття членства у Європейському Союзі відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз¹⁴.

Співпраця з ЄС є одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики української влади. Інтеграція в європейський економічний, політичний та соціальний простір створить додаткові можливості для модернізаційного та інноваційного розвитку держави та суспільства.

Слід відмітити, що для України європейська інтеграція – це подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, шлях модернізації економіки, підвищення конкурентоспроможності національного товаровиробника, створення нових робочих місць, підвищення добробуту населення, вихід на світові ринки. Україна, як невід’ємна частина Європи орієнтується на модель соціально-економічного розвитку провідних європейських країн.

На сьогодні ЄС – найважливіше джерело інвестицій, що приносять в економіку не лише фінансові ресурси, а й міжнародний досвід корпоративного управління, спонукають компанії до впровадження міжнародних стандартів якості, обліку тощо. Нині

¹⁴ Постанова Верховної Ради України «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/874-18>

ЄС є найбільшим торговельним партнером України, на який припадає майже третина загального національного зовнішньоекономічного товарообігу¹⁵.

Прагнучи стати рівноправним партнером країн Європи і світу, Україна починає змінювати імідж експортера сировини на імідж конкурентоздатного учасника європейського ринку. Поглиблюючи співпрацю з ЄС, Україна отримає нові стимули для розвитку внутрішнього ринку і поглиблення економічної спеціалізації регіонів. Металургійне виробництво, хімічна промисловість, машинобудування, які визначають основу економіки багатьох регіонів, Україна сьогодні переходять на нові стандарти виробництва і європейські технічні регламенти.

Розширення зовнішньоекономічних перспектив українського сільського господарства стане можливим завдяки переходу на вирощування більш конкурентоспроможних видів рослин і порід тварин, розширенню сфери застосування передових аграрних технологій, заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, обов'язковою умовою якого є захист навколишнього середовища, поширення методів органічного виробництва та використання біотехнологій.

Переведення політики європейської інтеграції України в якісну практичну площину передбачає реалізацію ряду завдань (рис.1.2).

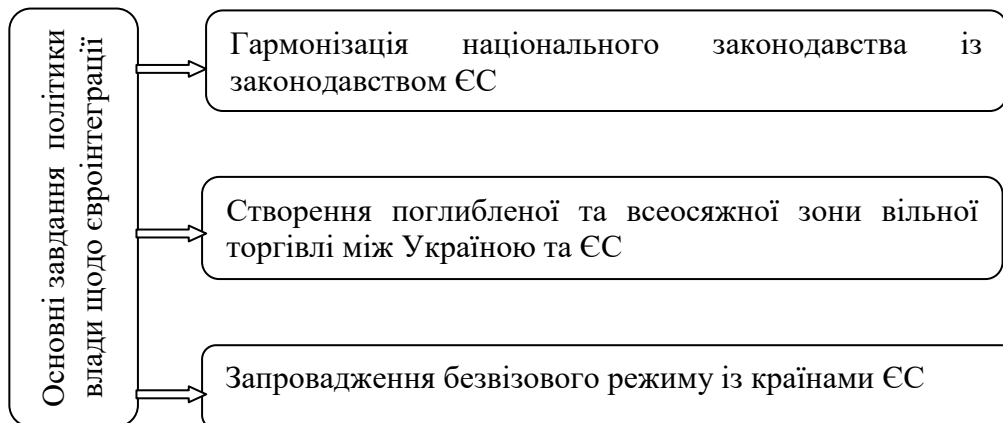

Рис. 1.2. Практичні завдання здійснення політики України в контексті європейської інтеграції

¹⁵ Побоченко Л.М. Аналіз торговельно-економічної співпраці України з країнами Європейського Союзу. Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм. 2013 (№1). С. 37-45.

Необхідно зауважити, що дані завдання не мають юридично закріплених зобов'язань для української влади, партнерство є добровільним. Проте, абсолютно інший формат співпраці передбачено Угодою про асоціацією між Україною та ЄС, згідно з якою Україна буде зобов'язана виконувати поставлені завдання відповідно до встановлених часових рамок.

Підписання Угоди у 2014 році між Україною та ЄС, основною метою якої є створення асоціації, поступове зближення між Україною та ЄС на основі спільних цінностей, поглиблення економічних та торговельних відносин, зокрема шляхом створення зони вільної торгівлі, посилення співробітництва в сфері юстиції, свободи і безпеки¹⁶.

Зона вільної торгівлі Україна та ЄС передбачає лібералізацію торгівлі як товарами, так і послугами, руху капіталів та руху робочої сили. Її особливою рисою є комплексна програма адаптації регуляторних норм у сферах, пов'язаних з торгівлею, до відповідних стандартів ЄС. Це значно дозволить усунути нетарифні бар'єри у торгівлі між Україною та ЄС та забезпечити розширений доступ до внутрішнього ринку ЄС для українських експортерів, а також європейських експортерів до українського ринку.

Проевропейська орієнтація вітчизняній економіці дає в цілому ряд позитивних зрушень:

- по-перше, зростання експорту української продукції в ЄС;
- по-друге, розширення доступу на ринки третіх країн через гармонізацію стандартів з ЄС;
- по-третє, покращення інвестиційного клімату внаслідок пристосування національного законодавства до норм і правил ЄС;
- по-четверте, поступове збільшення квот на експорт з України до ЄС окремих видів продукції тощо.

Розвиток міжнародного співробітництва, наміри України щодо європейської інтеграції, зобов'язують нашу країну адаптувати національну систему технічного регулювання до міжнародних та європейських стандартів. Сьогодні активно розвивається процес гармонізації національних стандартів з європейськими, зокрема з питань безпечності та якості харчових продуктів відповідно до вимог ЄС¹⁷.

¹⁶ Ганза І.В. Експортний потенціал вітчизняних підприємств АПК в дискурсі інтеграції до європейського ринку. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Випуск 5. URL: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/24.pdf>

¹⁷ Ужва А. Конкурентоспроможність агропромислового комплексу в контексті євроінтеграційних процесів в

Отже, зовнішня торгівля – це система економічних відносин між країнами, основна мета якої полягає у ввезенні та вивезенні товарів і послуг. Об'єктами зовнішньої торгівлі виступають товари, які включають такі складові, як готова продукція, сировина та напівфабрикати, а також послуги – міжнародний туризм, транспортні, страхові, посередницькі, будівельні операції тощо. Зовнішня торгівля сприяє міжнародному поділу праці, тобто дає можливість країнам спеціалізуватися на тих видах діяльності, в яких вони мають порівняльні переваги, дисциплінує вітчизняних виробників та обумовлює вищу продуктивність праці.

Для аналізу зовнішньої торгівлі України пропонуємо розглянути динаміку експортно-імпортних операцій з торгівлі товарами та торгівлі послугами за період 2015-2017 рр. Детальніше стан зовнішньої торгівлі України протягом періоду 2015-2017 рр. наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1. Аналіз експортно-імпортних операцій України за період 2015-2017 рр., млн. дол. США

Показник	Рік			Відносне відхилення, %	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
Експорт	135493,6	135041,6	147732,9	-0,33	9,4
Імпорт	92746,6	92514,9	103127,5	-0,24	11,5
Сальдо	42747,0	42526,7	44605,7	-0,51	4,88

З таблиці 1.1 бачимо, що у 2016 році порівняно із 2015 роком відбулося не значне скорочення показників зовнішньої торгівлі України. Сальдо зовнішньоторговельного балансу є негативним, що свідчить про існування чистого імпорту в Україні. Пасивний баланс говорить про те, що зовнішня торгівля країни вважається неефективною. У 2017 році порівняно із 2016 роком експорт, імпорту та сальдо торгівельного балансу зросли, зокрема експорт на 9,4%, імпорт – на 11,5%, сальдо зовнішньоторговельного балансу – на 4,88%.

Графічне представлення аналітичної інформації наведеної в таблиці 1.1 представлені на рис. 1.3.

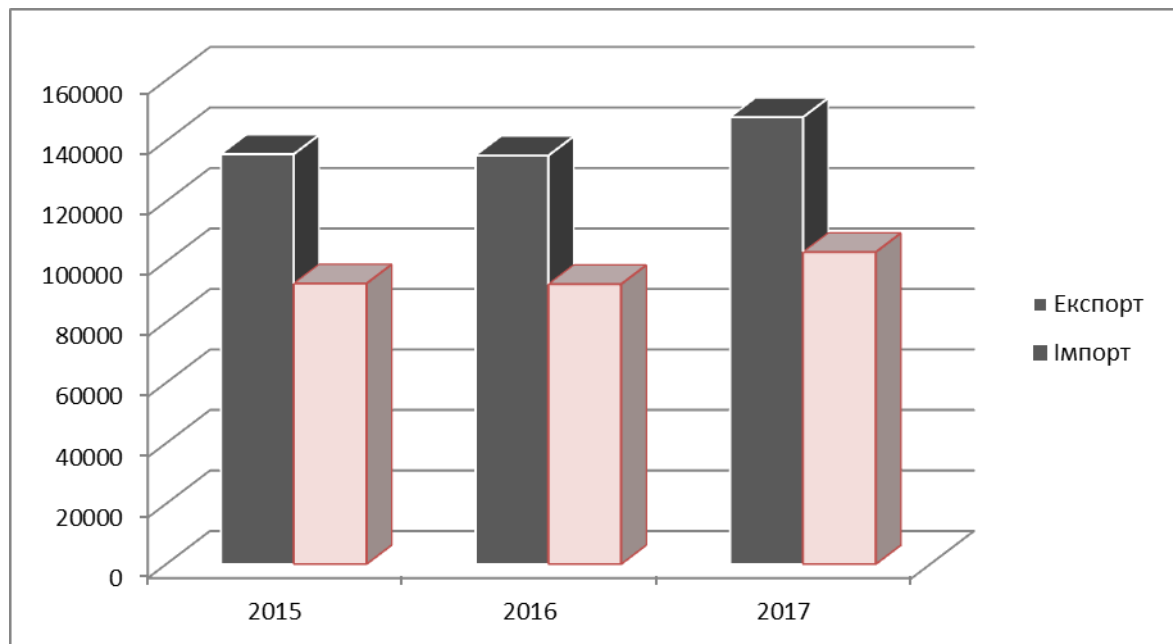

Рис. 1.3. Динаміка експортно-імпортних операцій України за період 2015-2017 рр.

З рис. 1.3 бачимо, що за період 2015-2017р.р. у структурі зовнішньої торгівлі України переважає експорт над імпортом. У 2015 році експорт становив 135493,6 млн. дол. США, а імпорт 92746,6 млн. дол. США, у 2016р. відповідно 135041,6 млн. дол. США та 92514,9 млн. дол. США, а у 2017 р. 147732,9 млн. дол. США та 103127,5 млн. дол. США відповідно.

Аналіз експорту-імпорту товарів з України за період 2015-2017рр. наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2. Аналіз експорту-імпорту товарів України за період 2015-2017 рр., млн. дол. США

Показник	Рік			Відносне відхилення, %	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
Експорт товарів	38127,1	36361,7	43266,5	-4,6	19,0
Імпорт товарів	37516,4	39249,8	49598,4	4,6	26,4
Сальдо	610,7	-2888,1	-6331,9	-373,0	-119,2

Як бачимо з таблиці 1.2, загальні обсяги експорту товарів з України 2016р. році порівняно із 2015р. знизився на 4,6%, проте імпорт товарів за аналогічний період зріс на 4,6%. А у 2017р. році порівняно з 2016 роком бачимо зростання, як експорту так імпорту на 19,0% і 26,4% відповідно. Тобто у 2017р. порівняно із 2016р.

обсяги експорту та імпорту товарів зростають, але при цьому зберігається негативне сальдо. Така ситуація у 2016р. і 2017р. пояснюється головною економічною проблемою, такою як стримування валютного курсу.

Як видно, у 2015 році експорт та імпорт товарів України майже однаковий, але все ж невелика перевага припадає на експорт, обсяг якого становить 38127,1 млн. дол. США. А у 2016р. та 2017р. імпорт товарів перевищує експорт обсяги яких становлять 39249,8 млн. дол. США та 49598,4 млн. дол. США відповідно.

Проведемо аналіз експортно-імпортних операцій по послугах України з період 2015-2017рр. (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3. Аналіз експорту-імпорту послуг України за період 2015-2017 рр., млн. дол. США

Показник	Рік			Відносне відхилення, %	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
Експорт послуг	97366,5	98679,9	104466,4	1,35	5,86
Імпорт послуг	55230,2	53265,1	53592,1	-3,55	0,61
Сальдо	42136,3	45414,8	50874,3	7,78	12,02

Як бачимо з таблиці 1.3, у 2016 році порівняно із 2015 роком показники обсягу експорту та сальдо послуг України мали тенденцію до зростання на 1,35% та 7,78% відповідно, навіть при зниженні імпорту послуг на 3,55%. У 2017 році порівняно з 2016 роком показник обсягу експорту зріс на 5,86%, імпорту послуг збільшився на 0,61% та сальдо експорту-імпорту зросло на 12,02%.

Експорт послуг за період 2015-2017р.р. з України значно перевищує їх імпорт, що забезпечує позитивне сальдо балансу послуг. Найвищий обсяг експорту був у 2017 році і становив 104466,4 млн. дол. США, а найнижчий – у 2015 році і становив 97366,5 млн. дол. США, імпорт послуг найвищий був у 2015 році і складав 55230,2 млн. дол. США, а найнижчий – у 2016 – 53265,1, млн. дол. США.

Отже, на даний час для України особливо актуальною стає проблема збалансування зовнішньої торгівлі як складової соціально-економічного розвитку на основі оптимізації структури експорту та імпорту. Забезпечення збалансування зовнішньої торгівлі, оптимізація структури зовнішньої торгівлі є ключовими

проблемами стабілізації та розвитку національної економіки на сучасному етапі.

У 2017 році прослідковується зростання обсягів експорту та імпорту товарів та послуг України. Обсяги експорту зросли на 9,4%, імпорту на 11,5% порівняно з попередніми періодами.

Слід зауважити, що загальні обсяги експорту товарів та послуг у структурі зовнішньої торгівлі України значно більші ніж обсяги імпорту.

Отже, зовнішня торгівля будь-якої держави виступає як невід'ємна складова частина національної економіки, джерело одержання іноземної валюти, фактор інтеграції країни в систему світового господарства. Структура зовнішньої торгівлі – це співвідношення обсягів і товарна структура експорту та імпорту. Товарна структура експорту та імпорту в Україні характеризується як така, що властива для країн з економікою перехідного періоду. Зовнішню торгівлю України можна оцінити та проаналізувати, як за товарною структурою, так і за географічною структурою.

Структура експорту свідчить, що, не дивлячись на позитивні тенденції в зміні його об'ємів, товарне наповнення залишається колишнім – сировинним і низько технологічним.

Товарна структура експорту товарів України включає 20 товарних груп, а саме живі тварини, продукти тваринного походження; продукти рослинного походження; жири та олії тваринного і рослинного походження; готові харчові продукти; мінеральні продукти; продукція хімічної та пов'язаної з нею промисловості; полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них; шкури необроблені, шкіра вичищена; деревина та вироби з дерева; маса з деревини або ін.. волокнистих целюлозних матеріалів; текстильні матеріали і вироби; взуття, головні убори, парасольки; вироби з каменю, гіпсу, цементу; перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння; недорогоцінні метали та вироби з них; машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання; засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби; прилади та апарати оптичні, фотографічні; різні промтовари; товари мистецтва.

Товарна структура експорту товарів та аналіз за період 2015-2017 рр. наведені в Додатку А2.

Експорт товарів з України у 2016 році експорт збільшився тільки по групах таких товарів, як жири та олії тваринного і

рослинного походження (20,0%), шкури необроблені, шкіра вичищена (6,33%), текстильні матеріали і вироби (6,81%), взуття, головні убори, парасольки (8,61%) порівняно з 2015 роком, а по всіх інших товарних групах існує зменшення. Найбільше впав експорт, продукція хімічної та пов'язаної з нею промисловості на 26,87%, перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння на 36,66%, вироби з каменю, гіпсу, цементу на 9,96%, засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів на 18,19%, твори мистецтва на 37,24%. У 2017 році порівняно з 2016 роком збільшився практично по усіх групах товарів. Найбільший приріст експорту у 2017 році припадає на такі види, як живі тварини (43,09%), мінеральні добрива (44,67%), полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (37,1%), взуття, головні убори, парасольки (10,14), текстильні матеріали і вироби (12,12), шкури необроблені, шкіра вичищена (24,6%), перли природні або культивовані, дорогоцінне і напівдорогоцінне каміння (99,47%), твори мистецтва (31,86%).

Протягом останніх кількох років, незважаючи на складні умови всередині країни, Україна намагається нарощувати обсяг експорту, причому пріоритетним напрямом міжнародної торгівлі вважається ЄС. На початку 2018 року прем'єр-міністр Володимир Гройсман озвучив експортні підсумки попереднього року. Він зазначив, що рівень продажу вітчизняних товарів та послуг за кордон у 2017 році зріс на 16%, причому частка ЄС у загальному експорті з України становила 40,5%, а загалом за 2017 рік сума вітчизняного експорту становить 52,3 млрд дол.

Звісно, внесок у загальний обсяг експорту окремих українських компаній дуже сильно варіюється. Є дрібні фермери, які продають здобутки власної праці за кордон, а є промислові підприємства національного масштабу, товарообіг та експорт яких вимірюється десятками мільярдів гривень. Тож хто саме є цими "експортними гігантами", що та в які країни вони продавали протягом 2017 року, дослідили аналітики YouControl¹⁸ (Таблиця 1.4).

Товарна структура експорту послуг з України включає 12 груп. Послуги згідно КЗЕП поділяють на послуги з переробки матеріальних ресурсів, з ремонту та технічного обслуговування, транспортні послуги, пов'язані з подорожами, з будівництва, зі

¹⁸ ТОП-20 українських компаній-експортерів. URL: <https://ua.112.ua/mnenie/top-20-ukrainskykh-kompanii-eksporteriv-za-pidsumkamy-2018-roku-474320.html>

страхування, пов'язані з фінансовою діяльністю, з використання інтелектуальної власності, у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, ділові послуги, культурні та рекреаційні, державні та урядові послуги.

Таблиця 1.4. ТОП – 20 експортерів товарів з України

Назва	Експорт, грн	Приріст за 2017р., %
ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	49,5–50,0 млрд	16,5%
ПРАТ «МК «Азовсталь»	43,0–43,5 млрд	83,2%
ТОВ «Кернел-Трейд»	42,5–43,0 млрд	14,4%
ПРАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча»	37,0–37,5 млрд	56,1%
ПАТ «Запоріжсталь»	30,5–31,0 млрд	42,4%
ТОВ «АДМ Трейдинг Україна»	20,0–20,5 млрд	113,1%
ПРАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»	18,0–18,5 млрд	10,3%
ТОВ СП «Нібулон»	17,5–18,0 млрд	17,7%
ДП «Сантрейд»	17,0–17,5 млрд	32,9%
ТОВ «АТ Каргілл»	16,5–17,0 млрд	6,2%
АТ «Мотор Січ»	14,5–15,0 млрд	131,5%
ПАТ «Південний гірничо-збагачувальний комбінат»	14,5–15,0 млрд	50,2%
АТ «Нікопольський завод феросплавів»	13,0–13,5 млрд	70,6%
ПРАТ «Центральний гірничо-збагачувальний комбінат»	10,5–11,0 млрд	120,9%
ПРАТ «Миронівський хлібопродукт»	10,5–11,0 млрд	68,8%
ПАТ «Дніпровський меткомбінат»	10,0–10,5 млрд	-24,8%
ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України»	9,0–9,5 млрд	-16,4%
ПШ «Гленкор Агрікалчер Україна»	8,5–9,0 млрд	262,5%
ПАТ «ІНТЕРПАЙП Нижньодніпровський трубопрокатний завод»	7,5–8,0 млрд	96,0%
ТОВ «Миколаївський глиноземний завод»	7,5–8,0 млрд	1951,2%

Аналіз та оцінка товарної структури експорту послуг з України наведені в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5. Аналіз товарної структури експорту послуг України за період 2015-2017 рр., млн. дол. США

Найменування послуги згідно з КЗЕП	Рік			Відносне відхилення, %	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
1.3 переробки матеріальних ресурсів	1078,3	1125,7	1392,0	4,39	23,65
2.3 ремонту та технічного обслуговування	192,2	231,8	238,6	20,60	2,93
3.Транспортні	5263,2	5300,5	5718,0	0,70	7,87
4.Пов'язані з подорожами	200,9	205,2	258,5	2,14	25,97
5.3 будівництва	291,6	389,2	957,2	33,47	145,94
6.Зі страхування	46,1	53,7	39,4	16,48	-26,62
7.Пов'язані з фінансовою діяльністю	190,8	83,1	74,1	-56,44	-10,83
8.3 використання інтелектуальної власності	51,0	29,3	28,0	-42,54	-4,43
9.У сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	1585,6	1644,0	1706,5	3,68	3,80
10.Ділові послуги	816,7	790,6	877,8	-3,19	11,02
11.Культурні та рекреаційні послуги	15,8	10,8	13,7	-31,64	26,85
12.Державні та урядові послуги	4,3	3,5	3,8	-18,60	8,57

З таблиці 1.5 бачимо, що експорт послуг з України залежно від товарної структури у 2016 році порівняно з 2015 роком збільшився по послугах з переробки матеріальних ресурсів (4,39%), ремонту та технічного обслуговування (20,6%), послугах пов'язаних з подорожами (2,14%), будівництва (33,47%), страхування (16,48%), а також послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (3,68%). Найбільший спад відбувся по

послугах пов'язаних з фінансовою діяльністю на 56,44%, з використання інтелектуальної власності на 42,54%, культурних та рекреаційних на 31,64%.

У 2017 році порівняно з 2016 роком суттєво збільшився експорт послуг з будівництва на 145,94%, окрім того збільшився експорт по послугах з переробки матеріальних ресурсів на 23,65%, послугах пов'язаних з подорожами на 25,97%, ділових послуг на 11,02%, культурних та рекреаційних послуг на 26,85%. Найменше експортувались у 2017 році порівняно із 2016 роком послуги пов'язані зі страхуванням падіння становить 26,62%, послуги пов'язані з фінансовою діяльністю скоротилися на 10,83%.

Географічна структура експорту товарів і послуг включає аналіз його за географічними районами. Аналіз географічної структури експорту товарів з України залежно від географічного регіону та її аналіз і оцінка за період 2015-2017 рр. на основі додатку В наведений в таблиці 1.6.

Таблиця 1.6. Аналіз географічної структури експорту товарів з України за період 2015-2017 рр., млн. дол. США

Географічний регіон	Рік			Відносне відхилення, %	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
Країни СНД	14882,3	7806,1	6031,5	-47,5	-22,7
Інші країни світу	39013,4	30321,0	30330,2	-22,3	0,03
Європа	17122,1	13248,3	13790,1	-22,6	4,0
Країни ЄС (28)	17002,9	13015,2	13496,3	-23,5	3,6
Азія	15350,9	12378,9	11796,3	-19,4	-4,7
Африка	5098,2	3803,3	3865,1	-25,4	1,6
Америка	1372,2	785,6	735,2	-42,7	-6,4
Австралія і Океанія	23,5	13,6	18,3	-42,1	34,5
Всього	53901,7	38127,1	36361,7	-29,3	-4,6

Експорт товарів у 2016 році порівняно з 2015 роком скоротився до всіх країн. Майже вдвічі на 47,5% скоротився експорт товарів до країн СНД. На таку зміну вплинув перш за все військово-політичний конфлікт України з Росією, а саме війна на Сході України, оскільки основна частка українських товарів експортувалась саме в цю країну. Експорт товарів у 2017 році порівняно з 2016 роком зростає до країн Європи, ЄС, африканських

країн, Австралії і Океанії на 4,0%, 3,6%, 1,6% та 34,5% відповідно. В цьому ж році експорт товарів скоротився до країн СНД, країн Азії, Америки, на 22,7%, 4,7%, 6,4% відповідно.

Аналітичну інформацію таблиці 6 варто зобразити у графічному вигляді, що допоможе яскравіше відобразити динаміку географічної структури експорту товарів з України (рис. 1.4).

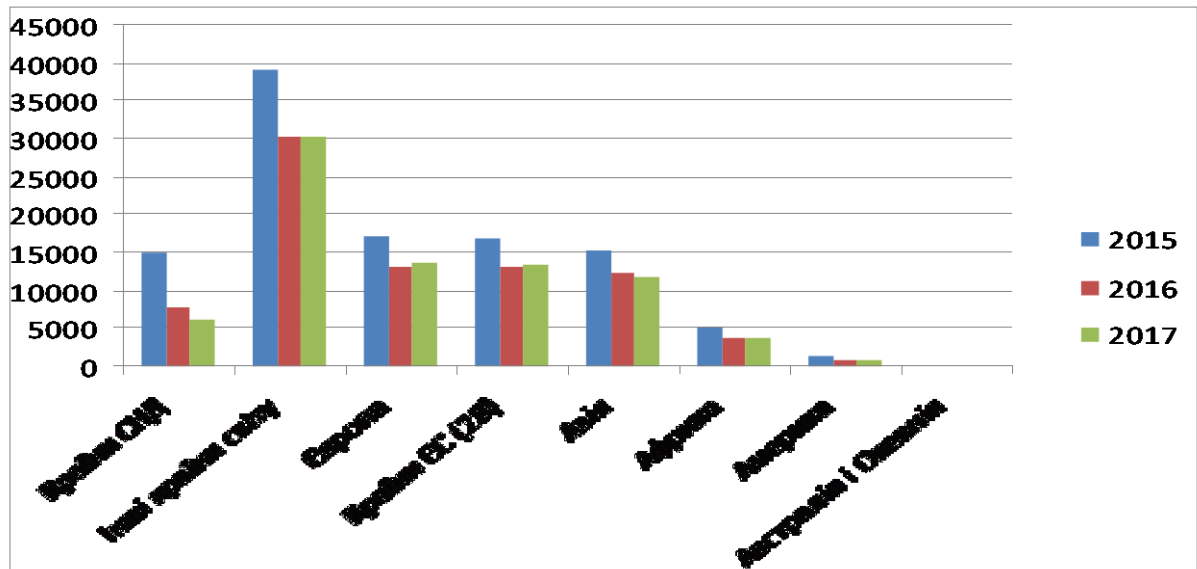

Рис. 1.4. Динаміка експорту товарів з України за географічною структурою за період 2015-2017 рр.

З рисунка 1.4. видно, що найбільше з України експортується товарів до країн у категорії «інші країни світу», найменші обсяги експорту товарів до Австралія і Океанія.

Аналіз географічної структури експорту послуг з України за період 2015-2017 рр. наведені в таблиці 1.7.

Експорт послуг з України у 2016 році зменшився порівняно з 2015 роком у всі географічні регіони. Найбільший спад відбувся до країн Європи на 20,5%, ЄС – 26,6%, інших країн світу – 17,3%, Азії – 17,1%, СНД – 12,1%, а найменший – з Америкою (на 8,7%). Зростання експорту послуг у 2016р. порівняно із 2015 роком бачимо з країнами Африки на 10,5%. У 2017 році експорт послуг зріс з країнами СНД і Країнами ЄС та Азії порівняно з 2016 роком на 5,2%, 2,6% і 3,0% відповідно, при цьому відбувається падіння експорту послуг в країни Африки на 13,7%, Австралія і Океанія на 58,46%.

Таблиця 1.7. Аналіз географічної структури експорту послуг з України за період 2015-2017 рр., млн. дол. США

Географічний регіон	Рік			Відносне відхилення, %	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
Країни СНД	4034,3	3544,8	3727,9	-12,1	5,2
Інші країни світу	7486,5	6191,8	6140,1	-17,3	-0,8
Європа	4431,0	3521,4	3499,0	-20,5	-0,6
Країни ЄС (28)	3991,6	2927,9	3004,9	-26,6	2,6
Азія	1350,7	1120,3	1154,5	-17,1	3,0
Африка	131,3	145,1	125,1	10,5	-13,7
Америка	1242,8	1134,7	1132,9	-8,7	-0,1
Австралія і Океанія	71,5	91,0	37,8	27,3	-58,46
Всього	11520,8	9736,6	9868,0	-15,5	1,34

Результати проведеного аналізу варто зобразити у графічному вигляді, що допоможе яскравіше відобразити динаміку географічної структури експорту послуг з України (рис. 1.5).

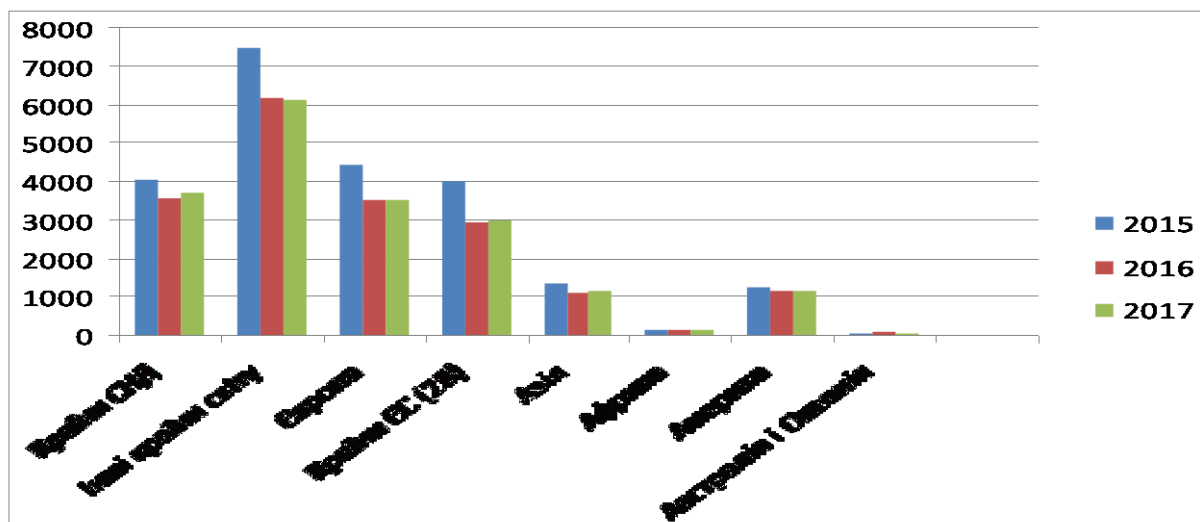

Рис. 1.5. Динаміка експорту послуг з України за географічною структурою за період 2015-2017 рр.

З рисунка 5. бачимо, що найбільший експорт послуг з України припадає на групу «інші країни світу», найменший на географічний регіон Австралія і Океанія.

Отже, проаналізувавши товарну та географічну структуру експорту України за період 2015-2017р.р. можна зробити висновок, що експорт товарів у 2017 році порівняно попередніми роками майже по усіх товарних групах зростає, найбільше зростання

експорту по таких товарних групах, живі тварини, продукти тваринного походження, мінеральні продукти, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них, шкури необроблені, шкіра вичищена, перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, недорогоцінні метали та вироби з них. Щодо експорту послуг, можна зробити висновок, що у 2017 році суттєво збільшився експорт послуг з будівництва, з переробки матеріальних ресурсів, по послугах пов'язаних з подорожами, ділових послуг, культурних та рекреаційних послуг.

Проаналізувавши географічну структуру експорту товарів і послуг України можна зробити такий висновок: за географічним регіоном експорт товарів і послуг переважає на інші країни світу, Європу, країни ЄС і СНД. За період 2015-2017 рр. експорт товарів і послуг знижується, особливо в країни СНД. Така тенденція пов'язана із військовими діями на Сході України, анексією Криму та окупацією окремих регіонів Донбасу. Так, як Україна тримає курс євроінтеграції, покращується партнерство з країнами Європи, а саме ЄС. Таким чином, проведений аналіз дозволяє встановити слабкі місця у сфері структурних особливостей розвитку зовнішньої торгівлі України як в географічному, так і в товарному розрізі.

Отже, європейська інтеграція є найбільш визначальним фактором, як міжнародної діяльності України, так і її внутрішньої політики на тривалу перспективу, закріплює безпеку та позитивно впливає на відносини України з усіма країнами світу. Реалізація курсу на євроінтеграцію забезпечить гарантії прав людини, розвиток в Україні громадянського суспільства, побудову соціально орієнтованої ринкової економіки та величезну матеріальну підтримку з боку ЄС. Для формування та реалізації зовнішньоторгівельної політики України в умовах реалізації євроінтеграційного курсу, варто звернути увагу на виробничо-технічне оснащення вітчизняних підприємств, важливим моментом є приведення української продукції до вимог та стандартів Європейського Союзу.

1.3. Вплив співробітництва між Україною та ЄС на інтернаціоналізацію бізнес-діяльності.

Останніми роками у світовому розвитку визначальними стали інтеграційні тенденції, які чітко відображаються й на пошуку Україною свого місця в міжнародному економічному просторі. На

сучасному етапі Україна визначила напрям розвитку своєї зовнішньої політики як шлях інтеграції в Європейський Союз (ЄС).

Європейський вибір України зумовлений усвідомленням інтеграції як чинника сприяння державній незалежності, національній безпеці, політичній стабільності, економічному розвитку, інтелектуальному прогресу, відновленню європейської сутності країни. Ставлячи перед собою мету інтеграції до європейських структур, Україна усвідомлює, що західним державам належить провідна роль у сучасній міжнародній системі, зокрема у світовому економічному комплексі і в міждержавних інституційних механізмах управління глобальними і регіональними процесами.

Європейська інтеграція в контексті інтернаціоналізації вітчизняної бізнес-діяльності означає модернізацію економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, можливість виходу на єдиний внутрішній ринок Європейського Союзу. Адже без доступу до міжнародних ринків підприємство втрачає додаткові можливості збуту, залучення капіталу та технологій.

Також уже сьогодні позитивна динаміка євроінтеграції України підтверджується обсягом інвестицій із країн ЄС. Так, з країн ЄС у 2017 році в Україну надійшло \$1244 млн. прямих іноземних інвестицій (ПІІ), з інших країн світу – \$627,2 млн. За накопичувальним підсумком, станом на 1 січня 2018 року (рис. 1.6),

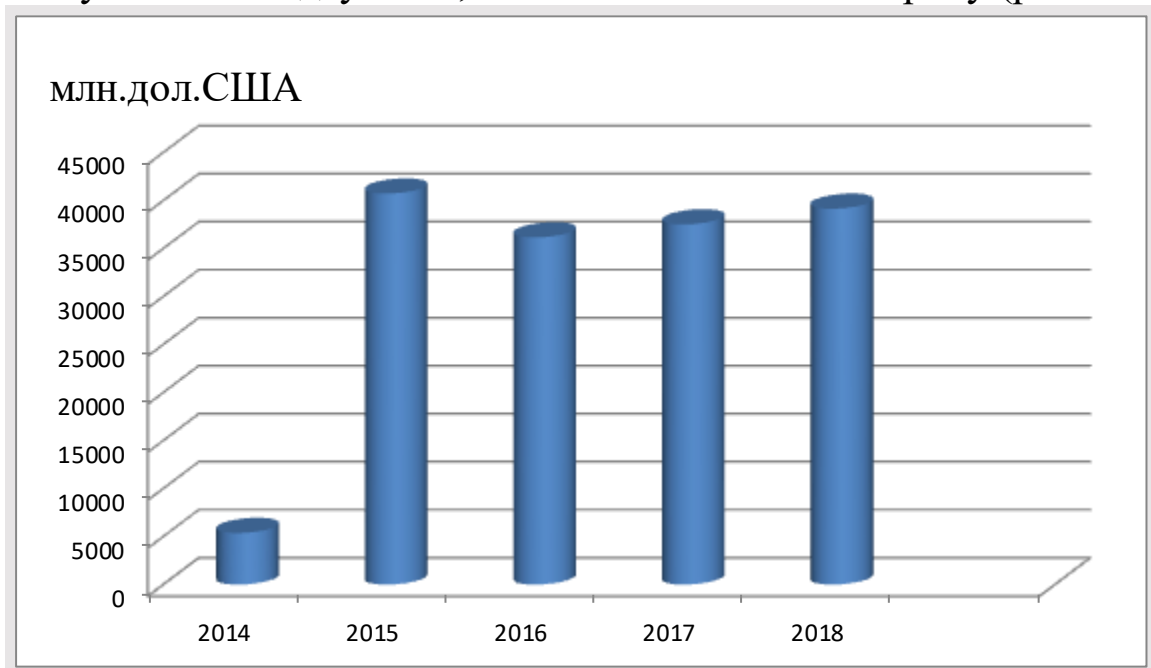

Рис.1.6. Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну

акціонерний капітал нерезидентів в Україні дорівнював \$39144 млн. (з країн ЄС – \$27465,5 млн., з інших країн – \$11678,5 млн.), що виявилось на 4,3% більше показника початку року (\$37513,6 млн.). До основних країн-інвесторів України належали Кіпр – \$10008,6 млн., Нідерланди – \$6292,9 млн., РФ – \$4598,4 млн., Велика Британія – \$2169 млн. та Німеччина – \$1792,6 млн.¹⁹

Стратегічними перспективами для України на шляху євроінтеграції мають бути:

- реалізація стратегії випереджального розвитку, яка має забезпечити щорічні темпи зростання ВВП в Україні на рівні не нижче 6-7 %;

- подолання на цій основі розриву в обсягах ВВП на одну особу між Україною та державами-членами ЄС;

- опанування інноваційної моделі структурної перебудови та зростання, реалізація якої має забезпечити істотне підвищення конкурентоспроможності української економіки, утвердження України як високотехнологічної держави;

- забезпечення надійних передумов скорочення розриву в рівні та якості життєвих стандартів з країнами ЄС;

- поглиблення інтеграційних процесів у секторальних напрямках: в енергетичній сфері, співробітництво в розвитку транспортно-комунікаційних мереж, в інформаційній сфері та сфері високих технологій;

- адаптація законодавства України до системи права ЄС, включаючи правову культуру, судову та адміністративну практику²⁰.

Можливість визначення та реалізації узгоджених механізмів співробітництва між ЄС та Україною на найближчий період та віддалену перспективу має бути максимально ефективно використана українською стороною. Потрібно проаналізувати досвід країн першої хвилі євроінтеграційного процесу для того, щоб уникнути помилок, яких припустили країни Центральної та Східної Європи.

Як і будь-який інший процес, вступ України до ЄС має свої переваги та недоліки (Додаток А3-А5). Від інтеграції до ЄС наша

¹⁹Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну за 2017 рік зросли на 4,3%. URL: <https://finpost.com.ua/news/7371https://finpost.com.ua/news/7371>

²⁰Федоришина О. О. Проблеми інтеграції України до Європейського союзу. Ефективна економіка. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1103>.

держава може отримати політичні, економічні, соціальні вигоди. Однак євроінтеграційний процес несе в собі й недоліки, оскільки Україні потрібен буде час, щоб інтегруватися в економіку ЄС.

Слід зазначити, що три роки тому, 1 січня 2016 року вступила в силу зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. Ця подія значно розширила доступ українських підприємств до європейських ринків: на експорт більшості товарів були встановлені нульові митні ставки, ще частина тарифів буде скасована в найближчі десять років.

Крім того, дана угода передбачає гармонізацію українського законодавства відповідно до норм ЄС, яка значно скоротить нетарифні бар'єри для українського експорту у Європу.

Вимоги щодо гармонізації законодавства та адміністративно - регуляторних практик, а також моніторинг їх виконання й технічна підтримка з боку ЄС уже вплинули на розвиток інституцій (насамперед, адміністративних систем і правосуддя) країн Центральної та Східної Європи. Саме завдяки цьому ці країни зуміли успішно провести реформи, які забезпечили більшості нових членів ЄС нинішні високі темпи й стабільність економічного зростання. Треба підкреслити, що переговори базувалися на принципі «Світова Організація Торгівлі+» (COT+) і мають на меті забезпечити «економічну інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС»²¹.

Підхід «COT+» означає прагнення сторін досягти не лише максимального зниження тарифів та обмежень на торгівлю послугами, а й побудувати «правила торгівлі», які забезпечать скасування будь-яких бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС. Тому, одним з важливих завдань переговорів було створення більш сприятливого правового середовища для торгівлі.

При цьому необхідно враховувати, що сьогодні в умовах приєднання до COT різних країн світу спостерігаються значні відмінності²²:

— розвинуті країни здійснюють державну підтримку важливих для економічної безпеки галузей, водночас забороняють це новим членам COT. Розвинуті країни розширюють сферу свого впливу через COT, дбаючи перш за все про свої інтереси, та лише

²¹ Васильєва Н. А. Формирование Евразийского союза в контексте глобальной регионализации. ЕЭИ. 2012. № 3 (16). С. 19-29.

²² Терзи А. А. Интеграционное право как комплексная отрасль законодательства Украины: теоретические основы. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 62. С. 519-524.

обмеженою мірою поступаються ними на користь менш розвинутих країн;

– країни, що розвиваються (а це більшість членів СОТ), стають обмеженими у своїх інструментах реалізації економічної політики забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

Основні напрями, за якими виявилася асиметрія угоди між Україною і СОТ²³:

- 1) асиметричність у рівні і формах імпорتنих мит;
- 2) асиметричність узгоджених нетарифних заходів, які не можуть бути обґрунтовані згідно з положеннями Угоди з СОТ;
- 3) заборона Україні як новому члену СОТ застосовувати цілу низку заходів державної підтримки внутрішнього виробника;
- 4) асиметричність у можливості реалізації фінансово потужних програм підтримки виробництва та експорту, зокрема агропродовольчих товарів України і розвинених країн світу (наприклад ЄС);
- 5) у сфері послуг Україна взяла на себе специфічні зобов'язання приблизно в 150 підсекторах із діючих 155, що є виключно високим рівнем, якщо порівняти його з більшістю країн-членів СОТ.

Як наслідок, умови вступу України в СОТ призвели до появи в середині вересня 2012 р. офіційного звернення України до Генеральної Ради СОТ щодо готовності України розпочати переговори про підвищення зв'язаних за зобов'язаннями СОТ імпорتنих тарифів на 371 товарну лінію (а усіх тарифних ліній в українській товарній номенклатурі приблизно 11 600), з яких 147 позицій – промислові товари, 224 – сільськогосподарські товари.

З іншого боку, економічна інтеграція з ЄС, якої прагне Україна, відбуватиметься через так звану регуляторну конвергенцію або приведення регуляторного середовища країни до вимог стандартів ЄС. У міжнародній практиці існують дві парадигми торговельних угод у світі загалом і безпосередньо в Європі.

Перша парадигма базується на загальносвітових тенденціях торговельного права, що склалися на основі переговорів Дохійського раунду в рамках СОТ і численних регіональних

²³ Василенко О. О. Процеси інтеграції в Північній Америці. Міжнародні відносини. URL: http://lubbook.org/book_468_glava_57_Pro%D1%81esi_%D1%96ntegra%D1%81%D1%96%D1%97_v_P%D1%96v.html.

торговельних угод, укладених упродовж останніх 10-15 років. Один із найпоказовіших прикладів – угода між ЄС і Південною Кореєю, яку було підписано 16 жовтня 2009 р.

Друга парадигма базується на юридичній конструкції Договору про заснування Європейського Співтовариства (а з 1 грудня 2009 р. - Договору про функціонування Європейського Союзу) та передбачає поширення на третю країну дії всіх актів *acquiscommunitaire* (усієї нормативно-правової бази ЄС). Прикладами є Угода про європейський економічний простір (Угоду підписано між ЄС і Норвегією, Ісландією та Ліхтенштейном), набір секторальних угод між ЄС і Швейцарією, Договір про енергетичне співтовариство (Договір між ЄС-27 і західно-балканськими країнами), які передбачають інтеграцію третіх країн у внутрішній ринок ЄС у відповідних секторах (ініціатива ЄС щодо створення Транспортного співтовариства, яке забезпечило б інтеграцію третіх країн у внутрішній ринок автомобільних і залізничних перевезень Європейського Союзу)²⁴.

Обидві парадигми добре розвинені, їх використовують різні країни та об'єднання. Тому досить часто в переговорах основним питанням є не так формулювання положень угоди, як пошук відповіді на запитання: яка із зазначених парадигм прийнятніша для обох сторін?

Вибір парадигми передусім залежить від політичної готовності сторін. Окрім того, сторони беруть до уваги чутливе питання уникнення надмірного доступу товарів на ринки сторін, спроможність державних і приватних інституцій цих сторін до лібералізації торгівлі та інтеграції. Проте найголовніший визначальний чинник - переваги та вади обраної парадигми для національного бізнесу²⁵.

Після буремних подій жовтня 2013 р. - початку 2014 р., коли новим українським урядом і представниками ЄС було прийнято рішення про підписання Угоди про Асоціацію України з ЄС, 17 березня 2014 р. Рада міністрів закордонних справ країн Європейського Союзу схвалила тимчасове зняття мит на український експорт до Євросоюзу. Рішення діяло до 1 листопада 2014 р.

²⁴ Осадча Н. В. Характеристика процесу інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС). Економічний вісник Донбасу : науковий журнал. 2011. № 3 (25). С. 71-81.

²⁵ Центрально-європейська асоціація вільної торгівлі. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Центрально-європейська_асоціація_вільної_торгівлі.

Суть цього рішення полягає в тому, щоб скасувати або знизити ввізні мита на певні групи товарів до набрання чинності економічною частиною Угоди про Асоціацію з ЄС²⁶.

Так, українські виробники зможуть одержати вільний доступ на європейський ринок із 500 млн. платоспроможних споживачів. Нинішні ввізні мита на промислові товари будуть негайно знижені або повністю зняті з 94,7% української продукції. Якщо сьогодні середньозважений тариф становить 6-7 %, то після зняття мит він не сягатиме навіть 1%, а на деякі товари стане нульовим. Європейські експерти вже підрахували, що внаслідок зменшення і скасування мит Європейським Союзом українські експортери зможуть заощадити цього року 487 млн. євро. Подальші успіхи залежатимуть від того, наскільки оперативно українці зможуть скористатися наданими преференціями і збільшити обсяги торгівлі з ЄС²⁷.

Особливі надії Україна покладає на поліпшення торгівлі з Євросоюзом товарами агропромислового комплексу. Щодо сільськогосподарських товарів ЄС має надати негайні й необмежені преференції на 82,2% українського експорту.

Сьогодні Україна для ЄС – це постачальник сировини у вигляді зерна та чавуну. Але якщо на цей момент в ЄС готові купувати зерно та чавун і платити за це великі гроші, то варто так і робити. На сьогодні продавати в ЄС обладнання для електростанцій або легкові автомобілі малореально, і проблема тут не в якості й технології. Ніхто не любить конкурентів, а ЄС від початку створювався з метою не допускати конкурентів у сферу машинобудування та галузі з високою доданою вартістю²⁸.

Як наслідок, для збільшення конкурентоспроможності вітчизняних товарів країні необхідна ефективніша політика залучення інвестицій в основний капітал, в основні фонди. Модернізація вже існуючих підприємств і створення нових дадуть збільшення виробництва товарів з високою доданою вартістю. При цьому також бажано не зациклюватися на торгівлі з сильнішими й

²⁶ Право Європейського Союзу. URL: https://studme.com.ua/158407209374/pravo/pravo_evropeyskogo_soyuza.htm.

²⁷ Волошин Ю. А. Конституционно-правовой механизм взаимодействия права межгосударственного объединения с национальными правовыми системами его государств-членов: к постановке проблемы. Порівняльно-правові дослідження. 2007. № 1–2. С. 293-300.

²⁸ Петренко З. О. Прикордонні регіони як нова форма міжнародної інтеграції. Економіка України 1999. № 12. С.44-51.

багатшими країнами, постійно шукати альтернативи й нові ринки збуту²⁹.

Тобто, Україна має сьогодні найскладнішу проблему – необхідність докорінної зміни структурної політики держави.

Враховуючи вкрай складну геополітичну ситуацію, в якій опинилася Україна після анексії Росією Криму у лютому-березні 2014 р., доцільно акцентувати увагу держави на створенні механізмів інноваційного стимулювання насамперед вітчизняних оборонних підприємств. Це досвід провідних країн Заходу - високі технології приходять у цивільні галузі через механізми оборонних підприємств³⁰.

Україні необхідне не тільки економічне зростання темпами не нижче за 6-7 % на рік, але й створення механізмів інноваційно-технологічного зростання. В контексті вищевикладеного матеріалу, варто зазначити, що нарощення вітчизняного експортного потенціалу в процесі євроінтеграційних перетворень є одним із визначальних проявів інтернаціоналізації бізнес-діяльності та можливістю поступового переходу до системи розвинутих країн світу. В сучасних умовах Україні необхідно розробити та застосовувати якісно нову політику, щодо нарощення та стимулювання експортного потенціалу.

Основною метою нарощування експортного потенціалу є створення умов для входження України до системи міжнародних господарських зв'язків і використання переваг міжнародної торгівлі при вирішенні завдань економічного розвитку нашої держави за рахунок збільшення обсягів, покращення структури та умов збуту вітчизняної продукції на зовнішніх ринках.

Слід зауважити, що економічний розвиток усіх країн світу проходить через політику стимулювання та нарощення експорту. Політику стимулювання експорту слід сприймати як набір заходів, який дозволяє отримувати відносно більший позитивний ефект для національної економіки ніж від політики заміщення імпорту, який в свою чергу дорівнює чи потенційно навіть переважає ефект від вільної торгівлі.

Стратегія експортної зорієнтованості передбачає вибір її географічного вектора з огляду на можливості реалізації

²⁹ Клименко І. В., Харазішвілі Ю. М., Шаров О. М. Україна в інтеграційних процесах на пострадянському просторі : моделювання альтернатив. К. : НІСД, 2013. С.68.

³⁰ Шибаева Е. А. К вопросу о наднациональном характере универсальных международных организаций. Совет. журн. междунар. права. 1992. № 4. С. 81-93.

національних економічних інтересів. Найсприятливішим та найперспективнішим економічним регіоном для України є європейський, оскільки територіальна спільність, наявність зручних транспортних комунікацій, близькість духовних та історичних традицій, рівнів економічного й науково-технічного розвитку роблять його головним для формування і диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків України. Зв'язки з окремими країнами Європи потребують значного посилення державної підтримки. Водночас слід наполегливіше шукати шляхи до розвитку багатостороннього співробітництва з Європейським Союзом.

Розвиток та вдосконалення державної політики України, щодо підтримки експортного потенціалу потребує створення окремої інституції, яка б займалася безпосередньо підтримкою експорту. Потрібно відмітити про основні інструменти підтримки українського експорту на сучасному етапі (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Основні інструменти державної підтримки експортного потенціалу України в умовах євроінтеграції

Враховуючи динамічність розвитку світового ринку Україна матиме задовільну експортну ситуацію лише за умов інтегрування у світову спільноту як учасник інноваційного ринку, здатний не тільки імпортувати новітні розробки та технології для внутрішнього споживання, а й створювати на базі придбаних нововведень власні інноваційні та високотехнологічні продукти та послуги, що задовольнятимуть потреби міжнародного споживчого ринку, швидко адаптуватимуться до мінливих умов та створюватимуть продукт та послугу.

На наш погляд, одним із напрямів нарощення експортного потенціалу України щорічні бюджетні асигнування, об'єми яких доцільно визначати виходячи з існуючої світової практики, відкоригувавши їх з урахуванням сучасного стану української економіки і сформованої структури українського експорту.

Створення автоматизованої системи інформаційно-аналітичного забезпечення з питань зовнішньоторговельних зв'язків України з іншими країнами та організація ефективної системи сертифікації експортної продукції значно підвищить конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку, в тому числі європейському.

З метою запобігання негативного зовнішньоторговельного сальдо в умовах погіршення динаміки експортних надходжень необхідна суттєва активізація заходів щодо регулювання та обмеження надмірного імпорту:

- запровадження сучасних технічних (автоматизованих) і правових інструментів митного контролю й оцінки митної вартості імпортованих товарів з метою контролю над обґрунтованістю останньої;
- здійснення оперативного контролю цінової ситуації для запобігання ціновому й іншим видам демпінгу з боку імпортерів і застосування відповідно до норм СОТ антидемпінгових і компенсаційних мит задля захисту вітчизняних виробників;
- забезпечення належного контролю за безпекою використання імпортованої продукції;
- запобігання контрабанді та ввезенню контрафактної продукції;
- запровадження, у разі значного погіршення стану торговельного балансу, передбачених угодами СОТ тимчасових

обмежень на імпорт предметів розкоші (одяг та автомобілі вищих цінових категорій, коштовності тощо)³¹.

Погіршення кон'юнктури на зовнішніх ринках вимагає посилення уваги до освоєння нових для України ринків, як у географічному, так і в товарному вимірах, цьому процесу має сприяти політика щодо активізації зовнішньоекономічних відносин України та її участь у процесах міжнародної економічної інтеграції на засадах реалізації національних інтересів.

Таким чином, угоди про розширену зону вільної торгівлі України з ЄС – це можливість посилення присутності вітчизняних виробників товарів і послуг на загальноєвропейському ринку. В контексті вирішення даного питання пропонуємо основні напрями нарощення експортного потенціалу України (рис. 1.8).

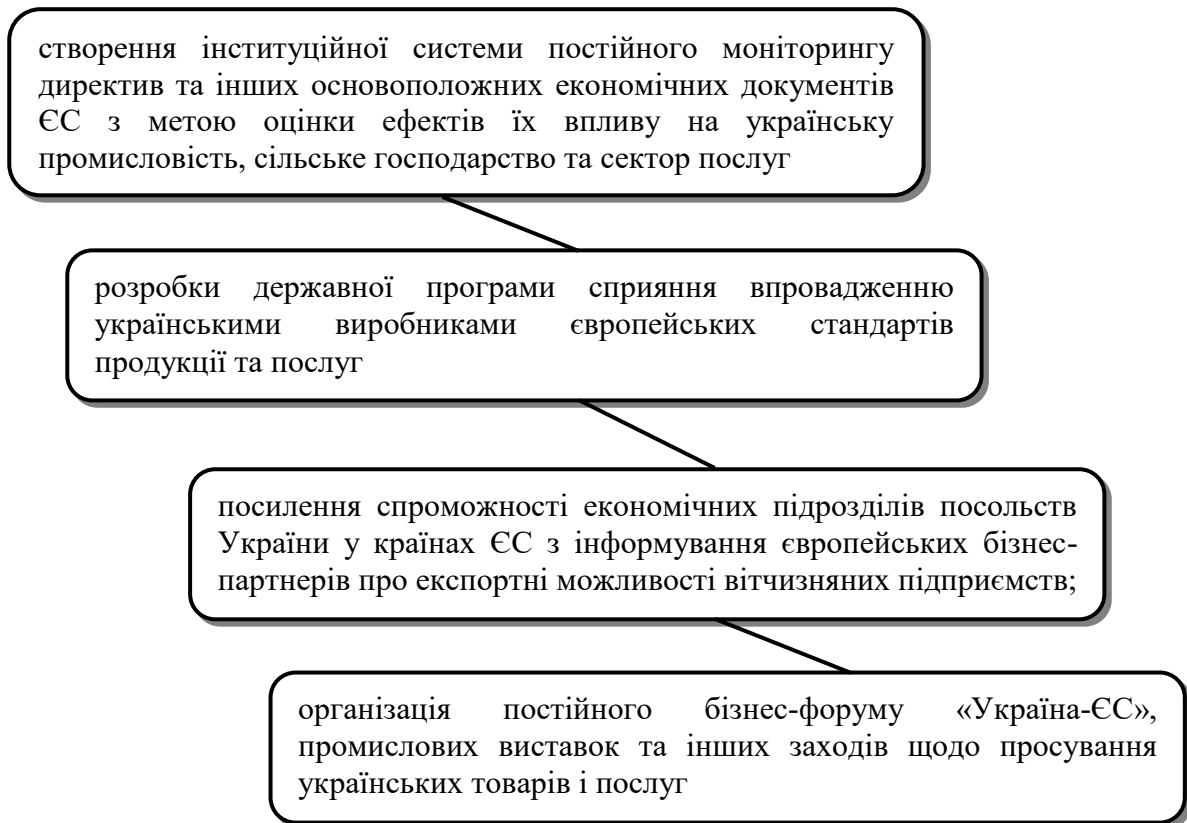

Рис. 1.8. Напрями нарощення експортного потенціалу України в умовах євроінтеграції

³¹ Римарева Л.М. Державна підтримка експортної діяльності в зарубіжних країнах та в Україні. URL: <http://intkonf.org/rimareva-lm-lukach-av-put-nm-derzhavna-pidtrimka-eksportnoyi-diyalnosti-v-zaubizhnih-krayinah-ta-v-ukrayini/>

Отже, Україна матиме задовільну експортну ситуацію лише за умов інтегрування у світову спільноту як учасник інноваційного ринку, здатний не тільки імпортувати новітні розробки та технології для внутрішнього споживання, а й створювати на базі придбаних нововведень власні інноваційні та високотехнологічні продукти та послуги. А тому, оцінюючи перспективи розвитку взаємовідносин і співпраці України з країнами ЄС, можна дійти висновку, що ключовим питанням вибору інтеграційного спрямування будь-якої країни, в тому числі України, є якість інтеграційного об'єднання, а не швидкість приєднання чи кількість підписаних угод. Тому реалізація запропонованих концепцій інтеграції України з країнами ЄС дозволить еволюційним шляхом реалізувати повною мірою інноваційну модель економічної інтеграції в усіх часових вимірах.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ СФЕРИ ПОСЛУГ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

2.1. Підходи до оцінки кількісних та якісних параметрів транснаціоналізації сфери послуг

Транснаціоналізація як явище міжнародних економічних відносин слугує прикладом поглиблення інтернаціоналізації на міжнародному рівні. Інституційні перетворення, що відображають кількісний та якісний характер процесів, передусім стосуються трансформацій сутнісної характеристики транснаціональної компанії тобто первинним елементом дослідження даних процесів є огляд еволюції поняття транснаціоналізації та його практичне підкріплення у виробничій та невиробничій сферах. Префікс «транс» означає явище чи об'єкт, що розташовується за чимось. Оскільки в англійській мові слово «nation» вживається як синонім слова «держава», то слово «транснаціональний» означає дещо таке, що виходить за межі якоїсь однієї держави. Тобто ТНК – це об'єднання, спілки, діяльність яких не обмежена рамками однієї нації або держави. Вперше термін «транснаціональна» по відношенню до корпорацій був введений Д. Ліленталем у квітні 1960 р. (Технологічний університет імені Корнегі) у статті «Менеджмент і корпорації в 1985 році», яка згодом вийшла під заголовком «ТНК». Ліленталь визначив ТНК – як корпорації, які знаходяться на території однієї держави, здійснюють комерційні операції і діють у межах законодавства інших країн. Це визначення свідчить, що ТНК є національною фірмою із зарубіжними операціями.

З середини 70-х років в науковій літературі стали використовувати два визначення: ТНК – це будь-яке підприємство, яке володіє (повністю чи частково), контролює і управляє майном, яке може приносити дохід в більш ніж одній країні (Н. Худ, С. Янг, Дж. Данінг) та офіційне визначення ООН, яка вирішила провести розподіл між ТНК і мультинаціональними (багатонаціональними) корпораціями (МНК), а саме на 57 сесії Економічної і Соціальної Ради ООН (1974 р.) термін «ТНК» ввели для позначення фірм, які

володіють ПП і знаходяться у володінні осіб однієї країни, а терміном «МНК» стали позначати аналогічні фірми, але які знаходяться у володінні осіб з різних країн.

Сучасні дослідження щодо термінології ґрунтуються на врахуванні багатонаціональної основи компанії. Зокрема Весней Д. і Захер С. зазначають, МНК визначається її «багатонаціональною» організаційною присутністю (Westney & Zaheer, 2003, ³²с. 349). Це визначення узгоджується з дослідженнями та положеннями, що використовуються П. Баклі і М. Кассоном³³ як вихідний пункт у їх ретроспективній дискусії про теорію інтернаціоналізації та багатонаціональну компанію: МНК може бути визначено як підприємство, яке володіє та контролює діяльність у різних країнах та на поясненні того, що в області міжнародного бізнесу немає домовленості про кількість країн, в яких має працювати організація, для того, щоб кваліфікуватись як ТНК.

Кантуелл, Даннінг і Лундан³⁴ визначають ТНК як «скоординовану систему або мережі транскордонних заходів зі створення цінностей, деякі з яких здійснюються в межах ієрархії фірми, а деякі з них здійснюються через неформальні соціальні зв'язки або договірні відносини». Транснаціональні компанії – це термін який був обраний, щоб охарактеризувати тип організацій, характеристики яких вивчалися як підмножина більш загального терміну багатонаціональний. Підсумовуючи вище сказане варто зазначити, що загальною лінією, що характеризує ТНК, є «думати глобально і діяти локально».³⁵

Транснаціональні процеси і відносини означають щось, що виходить за межі «держави-національної». П. Дракер у 1995 році у своїй роботі «Нова реальність» використовував концепцію транснаціональної економіки і за своїми характеристиками він виділив ключову роль транснаціональних корпорацій – такої компанії, яка «володіє (повністю або частково) контролем і управлінням активами, що генерують дохід у більш ніж одній

³² Westney, D. E., & Zaheer, S. (2003). The multinational enterprise as an organization. In A. M. Rugman & T. L. Brewer (Eds.), *The Oxford book of international business* (pp. 349–379). New York, NY: Oxford University Press.

³³ Buckley, P. J., & Casson, M. (2009). The internationalization theory of the multinational enterprise: A review of the progress of a research agenda after 30 years. *Journal of International Business Studies*, 40, 1563–1580.

³⁴ Cantwell, J., Dunning, J., & Lundan, S. (2010). An evolutionary approach to understanding international business activity: The co-evolution of MNEs and the institutional environment. *Journal of International Business Studies*, 41, 567–586.

³⁵ Jorge Alejandro Palacios. Transnational companies and radical transformation processes: A study of performance in comparison to other multinational companies URL:https://nsuworks.nova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=hsbe_etd (viewed on February 21, 2019).

країні, беруть участь у міжнародному виробництві і фінансуються за рахунок прямих іноземних інвестицій» (Peng, 2009). Процес глобалізації набуває особливої актуальності з 80-х років 20-го століття, коли відмітною ознакою еволюції є величезне збільшення кількісних і якісних змін, як технологічних, організаційних, так і в сфері виробництва товарів і послуг.³⁶

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що зміна інституційного наповнення означення транснаціональної корпорації відбувалася під впливом глобалізаційних чинників і розмежуванням інвестиційної діяльності, виробничої, приналежності материнських компаній та філій різним країнам та відповідний контроль над їх діяльністю, що підлягає різній юрисдикції.

Глобальні операції ТНК набувають безпрецедентних масштабів. За оцінками експертів ООН у світі сьогодні нараховується 65 тисяч ТНК із 850 тисячами закордонних філій, на які припадає 1/10 світового ВВП та 1/3 світового експорту. Нині ТНК володіють 30% усіх виробничих фондів планети, здійснюють 80% торгівлі високими технологіями, контролюють понад 90% вивозу капіталу. Обсяги продажу групи 25 світових лідерів складають понад 2 трлн. дол. США на рік, що в середньому на одну ТНК становить 81,3 млрд дол. Водночас їх середньостатистичні активи перевищують 125,8 млрд. дол., а чисельність працівників сягає 195 тисяч осіб. Додана вартість створена окремими компаніями (Exxon Mobile, General Motors, Ford Motors) перевищує валовий національний продукт кількох держав, узятих разом, а ринкова капіталізація сягає понад 300 млрд. дол. США (General Electric).

Зі зростанням масштабів торгівлі транснаціональними корпораціями, видовою та географічною диверсифікацією потоків саме ключовими аспектами, що визначають кількісні параметри транснаціоналізації є обсяги товарів та послуг, що реалізуються в сучасних умовах.

У світовій практиці під міжнародними корпораціями розуміють лише дійсно великі компанії, які справляють суттєвий вплив на світовий ринок товарів і послуг та відповідають таким критеріям:

³⁶ Kordos, M. Transnational Corporations in the Global World Economic Environment. Available from: https://www.researchgate.net/publication/308739337_Transnational_Corporations_in_the_Global_World_Economic_Environment [accessed Feb 08 2019].

- різний обсяг продаж складає більше 1 млрд.\$;
- від 1/5 до 1/3 і більше загального обороту припадає на закордонні операції (Nestle 98%);
- частка закордонних активів не менше 25%;
- філіали знаходяться в 6 країнах і більше.

Проте головною ознакою ТНК є процес прямого зарубіжного інвестування, тобто розвиток бізнесу за кордоном за рахунок використання потенціалу афілійованих компаній, що стали структурними підрозділами, філій корпорацій за кордоном та інших об'єктів прямого інвестування.

В цілому транснаціональний характер діяльності ТНК можна визначити за допомогою таких показників (рис.2.1).

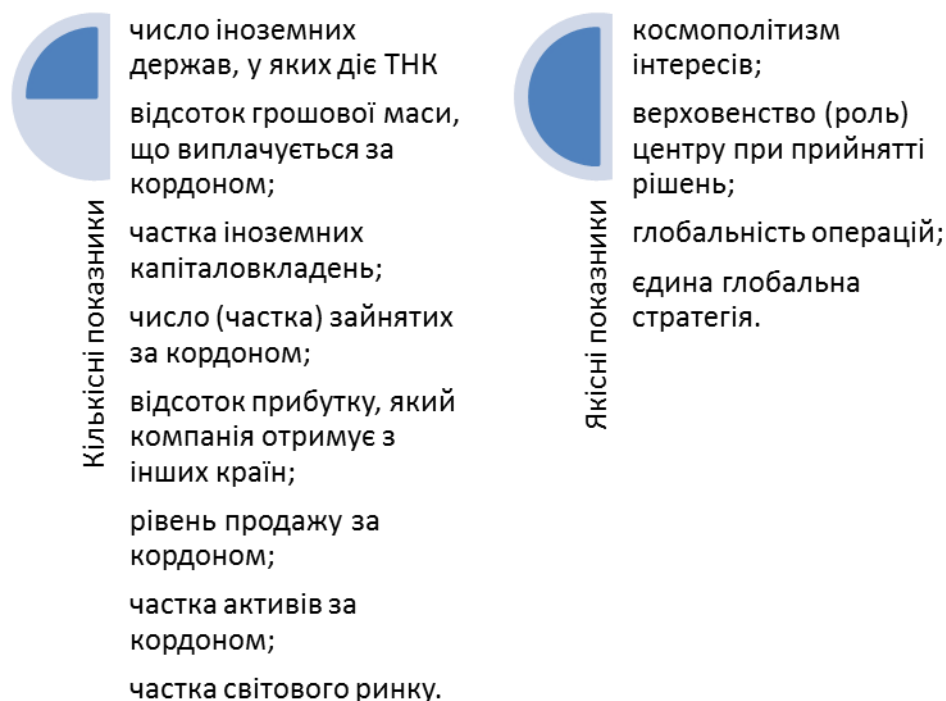

Рис. 2.1. Кількісні та якісні показники діяльності ТНК

Активізація діяльності ТНК посилює суперечності між інтересами транснаціонального капіталу та інтересами національних економік, що безпосередньо стосується і економіки України. Прихід ТНК (Tetra Pack, Reemstma, Otis, Mc Donald's, Billa, Pepsi, Golden Telecom, Nestle, Metro AG, Coca Cola, Cargill) – це позитивний аспект для економіки, оскільки корпорації демонструють високу продуктивність праці і капіталу, «приносять» у країну нові технології й ефективний менеджмент. З іншого боку – транснаціональні корпорації абсолютно байдужі до українського

економічного комплексу в цілому, тому що орієнтуються на включення лише високоприбуткових сегментів української економіки в систему міжнародного поділу праці. Як зазначає Руденко Л.В., такий підхід загрожує депресією менш прибутковим галузям економіки. Найближчим часом для економіки держави може виникнути загроза втрати контролю над окремими стратегічно важливими для її економіки та обороноздатності підприємствами або пріоритетними галузями. Транснаціоналізація української економіки має відбуватись не лише шляхом залучення інвестицій зарубіжних корпорацій, а і через створення власних вітчизняних ТНК: ресурсно - технологічних, агропромислових, техніко - технологічних, приладобудівних та аерокосмічної техніки, літако- та суднобудування, транспортно-інфраструктурних³⁷.

Для сфери послуг, особливо туристичних, такі показники можуть бути використані для кількісного відображення ефективності діяльності глобальних туристичних ланцюгів. Що стосується якісної трансформації, то незважаючи на вузькопрофільність туристичного сектору значна частина готельних ланцюгів диверсифікують свою діяльність включаючи додаткові послуги та сервіс.

Багатогранність та суперечливість феномену ТНК, їх динамічна експансія на міжнародних ринках обумовлюють різні теоретичні підходи до аналізу еволюціонізуючих транснаціональних структур. Найбільш адекватно у кількісному та якісному вимірах процес транснаціоналізації відображають концепції інтернаціоналізації, конкурентних переваг, інтерналізації економічних зв'язків та філософсько-ідеологічна концепція, які інтегративно пояснюють транснаціональну мікро- та макромотивації. Поглиблений теоретичний аналіз, авторські узагальнення та уточнення дозволили по-новому ідентифікувати транснаціональну корпорацію як групу компаній, які не тільки:

- а) знаходяться і функціонують у різних країнах;
- б) контролюються штаб-квартирою, яка розташована в одній конкретній країні;
- в) керуються загальною стратегією і скоординованою політикою;
- г) мають певні масштаби міжнародної діяльності;

³⁷ Руденко Л.В. Методологія дослідження та бізнес-моделі розвитку транснаціональних корпорацій, Київ: КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2004. 36 с.

д) реалізують єдину бізнес-ідеологію із синтезом філософії волонтаризму, прагматизму і лібералізму;

є) втручаються у міжнародні політичні процеси, являючи собою їх нові суб'єкти;

г) мають уніфіковану корпоративну систему бухгалтерського обліку і звітності.

Окрім того інституційна трансформація транснаціональної діяльності відбувається з врахуванням різних рівнів та організаційних характеристик, ключовими з яких є конфігурація активів і можливостей, роль операцій за кордоном, розвиток і дифузія знання (табл.2.1).

Таблиця 2.1. Характеристика рівнів транснаціональної діяльності

Організаційні характеристики	Багато-національні	Глобальний	Міжнародний	Транс-національні
Конфігурація активів і можливостей	Децентралізована і на національному рівні самодостатнім	Централізовані і глобально масштабуються	Джерела ядра компетентності централізований, інші децентралізовані	Розсіюється, взаємозалежні та спеціалізовані
Роль операцій за кордоном	Відчуття і експлуатації місцевих можливостей	Реалізація стратегії материнської компанія	Адаптація та використання компетентностей батьківської компанії	Диференційовані внески від національні одиниці інтегровані в світові операції
Розвиток і дифузія знання	Знання розроблені і зберігається всередині кожної одиниці	Знання розроблені і зберігається в центрі	Знання розроблені в центр і передані закордонним підрозділам	Знання розвинені спільно і спільно використовуються

Узагальнено на основі ³⁸

Як видно з таблиці саме транснаціональний рівень об'єднує характеристики щодо диверсифікації активів, взаємозалежності та спеціалізації операцій за кордоном, спільного розвитку та використання генерованих знань.

Найхарактернішою рисою сучасних ТНК є широка участь у стратегічних альянсах. Розвиток ТНК кін. 20 ст. супроводжувався як інтенсивним розвитком між фірмових зв'язків (у формі

³⁸ Adapted from Managing Across Borders: The Transnational Solution (p. 75), by C. A. Bartlett & S. Ghoshal, 1998, Boston, MA: Harvard Business Review Press.

традиційних контрактних угод), так і у формі довгострокових стратегічних альянсів.

Стратегічний альянс – це координація на довгостроковій основі виробничої та ринкової діяльності двох і більше компаній.

Стратегічні альянси можуть бути:

- горизонтальними (з іншими фірмами галузі);
- вертикальними (з постачальниками, споживачами);
- діагональними (з партнерами в інших галузях).

Мета стратегічних альянсів:

- 1) проникнення на нові ринки;
- 2) зниження ризику за рахунок його розподілу;
- 3) одержання економії на масштабах виробництва;
- 4) зменшення питомих витрат;
- 5) подолання торговельних та інвестиційних бар'єрів;
- 6) обмін технологіями й розробка загальних технологічних стандартів;
- 7) розширення асортименту продукції та ін.

Стратегічні альянси ТНК створені для об'єднання виробничих та дистриб'юторських (збутових) можливостей партнерів отримали назву масштабних альянсів. Під цю класифікацію та ознаку потрапляє 84% європейських альянсів, а яскравими світовими представниками є General Mills (США) та Nestle (Швейцарія).

Стратегічні альянси утворені з метою швидкої глобальної участі у поділі світових ринків за рахунок доповнення партнерських можливостей, здібностей і ресурсів називаються доповнювальні альянси (Daimler-Chrysler, GM-Daewoo).

Характерною особливістю сучасного етапу транснаціоналізації світової економіки є співробітництво ТНК, причому нерідко до співробітництва долучаються навіть конкуренти.

Зазвичай, на сучасному етапі, основною сферою співробітництва є високотехнологічні, наукомісткі галузі.

Основними формами співробітництва у цій галузі є:

- 1) угоди про проведення фундаментальних досліджень;
- 2) проведення сумісно НДДКР;
- 3) створення дослідних зв'язків;
- 4) випробовування серійного виробництва та зразків.

Співробітництво ТНК може зосереджуватися на одному чи на всіх етапах вказаного циклу. Тобто сьогодні ТНК все більше об'єднують свої науково-дослідні ресурси, створюють науково-

дослідні центри в інших країнах, співпрацюють з їх науково-дослідними організаціями чи вузами.

Причини (спонукальні мотиви):

- 1) підвищення конкурентної боротьби;
- 2) можливість збільшення частки ринку;
- 3) ріст витрат на розробку і впровадження нових продуктів (питомі витрати на НДДКР менші);
- 4) зростання невизначеності та ризику в сфері впровадження науково-технічних розробок;
- 5) необхідність великих ресурсів для реалізації ряду проектів, які самотійно ТНК не в змозі акумулювати.

Прикладом об'єднання співробітництва і конкуренції в сфері телео-радіо індустрії є функціонування альянсів «Соні-Філіпс» і «Тошиба-Тайм Вонер». Конкуренція між ними відбувається не лише за ринок, але й за новітні технології і за те щоб їх технології використовувалися іншими фірмами. В 1995 році ці два альянси запропонували два варіанти нового цифрового відео диску «T&TW» – кращі технічні характеристики, «S-F» – менша ціна і сумісність з існуючими стандартами. До «TTW» приєдналися провідні виробники, до «S-F» – приєдналися також, але учасники консорціуму понесли великі збитки.

Якщо технічні і фінансові можливості окремих ТНК не дають змоги реалізувати проекти, об'єднуються навіть конкуренти, перетворюючись на партнерів задля досягнення стратегічних цілей.

Стратегічні угоди ТНК дають можливість партнерам:

- розширити мережу збуту,
- отримати доступ на важкодоступні чи закриті ринки (де виробництво пов'язане з великими капіталовкладеннями, тарифними бар'єрами).

Кількість стратегічних угод (альянсів) між ТНК характеризується географічною диверсифікацією, зокрема ЄС-ЄС – 30,8%, ЄС-США – 25,8%, ЄС-Японія – 10,1%, США-Японія – 8,4%, ЄС-інші – 7,0%, США-інші – 4,2%. 74% стратегічних угод відбувається за участю ТНК ЄС, 81% – між двома ТНК, 9% – трьома, 5% – чотирма, 14,7% – між постачальниками і споживачами (вертикальна інтеграція), 71% – між двома фірмами, що конкурують в одному сегменті ринку (горизонтальна інтеграція).

Специфіка інституційних перетворень відображена й у сферах функціонування ТНК, зокрема після 2-ої світової війни основними

сферами як розвитку так і поглиблення співпраці між корпораціями стали добувні галузі, переробка сировини. На кінець 90-х рр. діяльність ТНК перемістилась у сферу НДДКР та наукомісткого виробництва, що характеризують основний сегмент конкурентоспроможного виробництва сучасних міжнародних економічних відносин.

Ще одним трендом, який характеризує специфіку сучасних інституційних трансформацій є галузева концентрація: 85% стратегічних угод, що підписуються між ТНК, належні до автомобільної, аерокосмічної, телекомунікаційної, електротехнічної галузей, виробництва ЕВМ (капіталомісткі, наукомісткі галузі).

Отже, швидке зростання транснаціональних стратегічних альянсів виступає одним з головних тенденцій розвитку світової економіки та відповідних інституційних трансформацій бізнес-діяльності в умовах інтернаціоналізації сфер виробництва і послуг.

Професор Гарвардської школи бізнесу Р.Картер виділяє 5 основних етапів і форм інтеграції, що зустрічаються в транснаціональних стратегічних альянсах:

- 1) «стратегічна інтеграція» з постійними контактами вищого керівництва для вирішення стратегічних завдань;
- 2) «практична інтеграція», що ґрунтується на взаємодії середньої ланки менеджерів з проблем сумісної діяльності;
- 3) «оперативна інтеграція» забезпечує взаємний доступ рядових співробітників до загальних інформаційних ресурсів;
- 4) «міжособиста інтеграція»;
- 5) «культурна інтеграція», що передбачає взаємне прагнення знаходити шляхи для подолання відмінностей у традиціях, мові.

Основні причини, що сприяють транснаціональним стратегічним альянсам:

- розпорошення ризику, що пов'язане з розвитком нових технологій;
- прагнення випередити конкурента в комерційному використанні результатів НДДКР;
- запобігання труднощам, пов'язаних з відмінностями в національному патентному законодавстві;
- прагнення окупувати витрати на проведення НДДКР;
- необхідність уникнення протекціоністських бар'єрів;
- розробка єдиних стандартів і норм;
- економія на масштабі виробництва.

Транснаціональні стратегічні альянси – це глобальні форми здійснення партнерства, спільної або пайової діяльності на основі багатосторонніх контрактів (угод) компаній різних країн через здійснення спільної маркетингової, фінансової, інноваційної, інвестиційної та операційної діяльності.

За ступенем регіоналізації стратегічні альянси класифікують:

- національні – створюються компаніями однієї країни;
- транснаціональні – створюються компаніями двох або більше країн;
- глобальні – створюються компаніями декількох країн і діють у глобальному масштабі.

Виділяють такі напрями співпраці між партнерами транснаціональних стратегічних альянсів:

- інвестиційні – засновані на використанні матеріальних і фінансових активів у вигляді прямих і портфельних інвестицій;
- неінвестиційні – засновані на спільному використанні «невидимих активів», досвіду;
- комбіновані – поєднання інвестиційних і неінвестиційних.

Основними функціональними формами транснаціональних стратегічних альянсів є: ліцензування, франчайзинг, контракти під ключ, контракти на управління, транснаціональні консорціуми.

У сфері туризму такі стратегічні альянси знайшли своє відображення у формі готельних груп та готельних ланцюгів. За даними Американської асоціації готелів і мотелів (АН & МА), в даний час в світі існує всього 11 готельних груп, чий сумарний номерний фонд перевищує 100.000 номерів. Це Cendant Corporation (США), Bass Hotels & Resorts (Великобританія), Choice Hotels (США), Best Western (США), Marriott International (США), Starwood Hotels & Resorts (США), Promus Hotel Corporation (США), Accor (Франція), Patriot American Hospitality Inc. (США), Hilton Corporation (США), Carlson Hospitality Group (США). У свою чергу, в кожному з цих груп входить кілька готельних ланцюгів.

Визначальною тенденцією розвитку світового готельного господарства в 90-х рр. залишалася централізація управління. Практично всі готельні ланцюги світу, незалежно від їхнього рейтингу, зазнаючи жорсткої конкуренції, шукали будь-які можливості для збільшення свого потенціалу. У 1992-1996 рр. лідером рейтингу був Hospitality Franchise System (HFS). У цей період йому вдалося поглинути такі великі компанії, як Ramada Inns

і Howard Johnson. Але у 1997 р. настала черга HFS: його поглинув ланцюг, що динамічно розвивається.

Наприкінці століття явно набирав темпи процес централізації управління Cendant Corp., що очолив рейтинг готельних ланцюгів. Якщо за 1970 -1991 рр. Holiday Inns збільшив контроль у готельному господарстві тільки на 106 тис. номерів, то в 90-х контроль лідера зріс уже до 214,8 тис. номерів. Правда, це були вже зовсім інші компанії. Збільшення спостерігалось в усіх рангових позиціях рейтингу. У 1970 р. перша десятка рейтингу об'єднала 4987 готелів на 502,4 тис. номерів, у 1991 р. – вже 13813 готелів на 1847 тис. номерів, у 1999 р. – 25827 готелів на 3083,9 тис. номерів. Тільки в 90-х роках число контрольованих номерів виросло майже в 1,7 рази або на 1236,7 тис.

Централізація управління в дрібних готельних ланцюгах відбувається інтенсивніше, ніж у великих. До централізації менш схильні так звані управлінські компанії (consortia). Тут лідером донедавна була Utell International, що у 1992 р. контролювала 1360 тис. номерів, у 1997 -1998 рр. її змінила REZ Solutions Inc. (1560 тис. номерів), а у 1999 р.-Pegasus Solutions (1803 тис. номерів).

Процес укрупнення готельних ланцюгів ґрунтується насамперед на розвитку системи франчайзингу (нині приблизно 80 % готелів входять у ланцюги на правах франчайзингу). У 1999 р. із 6315 готелів, керованих Cendant Corp., 6258 входили в цю компанію на умовах франчайзингу. Bass Hotels & Resorts (2-ге місце в рейтингу) керує усіма своїми 2886 готелями тільки на таких умовах. З 1880 готелів більш відомої компанії Marriott Int. (3-тє місце в рейтингу) 998 також мають франчайзингові угоди. А з 716 готелів Starwood Hotels (8-ме місце в рейтингу) за даною системою працюють 299. З 10 готельних ланцюгів, що займали перші місця в рейтингу 1970 р., 9 зміцнили своє становище в 1999 р.

Якщо порівняти списки готельних ланцюгів першої двадцятки рейтингу у 1991 та у 1999 рр., то багатьох уже немає. Вийшли з гри торгові марки Holiday Inns (1-ше місце в 1991р.), HFS (2-ге місце), ITT Sheraton (7-ме місце), Promus (12-те місце), Intercontinental Hotels (16-те місце), Ramada Inter (18-те місце), Westin Hotels (19-те місце).

Нинішні лідери Cendant Corp., Bass Hotels, Starwood Hotels у 1991 р. були нікому не відомі. Більше того, у 1999 р. про себе заявили порівняно недавно утворені готельні ланцюги, що відразу

потрапили в рейтинг. Серед перших 100 фірм десять готельних ланцюгів уперше згадуються тільки в 1999 р. З них слід відзначити такі: TUI Group (17-те місце) включає 172 готелі на 43,4 тис. номерів, Millennium (23-тє місце) – 117 готелів на 30,3 тис. номерів, Interstate Hotels Corp. (24-те місце) – 158 готелів на 29,4 тис. номерів.

Звичайно, найбільш відомі ті готельні ланцюги, що оперують у багатьох державах, а не обмежуються контролем готелів однієї країни. На початку 90-х років лідерами з міжнародної діяльності були Ассог, представлені у 66 країнах; ITT Sheraton – у 61 країні; Holiday Inns – у 55 країнах; Hilton Int., Inter-Continental, Best Western Hotels – у 47 країнах. У лідерів 1999 р. міжнародна операційна діяльність значно розширилася. Bass Hotels має готелі в 98 країнах, Best Western Int. – у 84 країнах, Ассог – у 81 країні, Starwood Hotels – у 80 країнах, Carlson Hospitality Worldwide – у 57 країнах, Marriott Int. – у 56 країнах, Hilton Int. – у 53 країнах, Forte Hotel Group – у 51 країні. Багато готельних ланцюгів прагнуть територіально розширити свою діяльність.

Процес зростання значення готельних ланцюгів в управлінні світовим готельним господарством характеризується істотним протиріччям: з одного боку, укрупнюються головні готельні ланцюги, що оперують у багатьох країнах, з іншого, все більше країн створюють власні готельні ланцюги, що успішно конкурують з інтернаціональними монополіями. Штаб-квартири 325 готельних ланцюгів, що потрапили в рейтинг журналу Hotels за 2009 р., розташовані в 39 країнах. Причому понад 60 % із них припадає на США, 17 штаб-квартир – у Великій Британії, 14 – у Японії, 11 – у Німеччині, 8 – у Гонконгу, по 6 – у Франції і Сінгапурі.³⁹

2.2. Інтерпретація результатів оцінки ефективності управління інституційними змінами сфер виробництва товарів та послуг в умовах інтернаціоналізації світової економіки

Глобалізаційні процеси останніх десятиліть, що проявлялись у суттєвому нарощенні інтеграційних поступів як у межах суб'єктів

³⁹ Готельні ланцюги. URL <https://tourism-book.com/books/book-22/chapter-1264/>

господарювання, регіональних центрів, так і країн, сформували особливу сферу в міжнародних економічних відносинах – глобальні мережеві системи. Їх фундаментальною основою стають глобальні ланцюги доданої вартості, що активно використовують можливості зниження трансакційних витрат у різних сферах та галузях міжнародних економічних відносин на основі трансформації міжнародного поділу праці та поглиблення спеціалізації. Як зазначає Г. Абоні⁴⁰, глобальні ланцюги вартості покладено в основу формування міжнародних виробничих мереж, а згодом і кластерів, особливо у автомобілебудуванні. «Більшість постачальників, які беруть участь у виготовленні автозапчастин в системі GVC, не є першокласними постачальниками чи основними виробниками модулів та системними інтеграціями, вони можуть бути фахівцями з технології з додатковим складанням, інтеграцією та можливостями для створення більш складних компонентів». На нашу думку, велика кількість фірм, що об'єднані в систему ланцюгів доданої вартості, орієнтовані на процеси, які виробляють широкий асортимент дешевшої продукції, характеризується невеликими об'єктами, але ефективною виробничою операцією та бізнес-структурами. Екстраполюючи результати дослідження на туристичну сферу, ми можемо констатувати подібну взаємодію між ключовими гравцями, які створюють комплексну туристичну послугу. Відносини між суб'єктами, які обслуговують готельний комплекс та надають послуги у сфері ремонту меблів, агентів індустрії розваг і безпекових систем, страхування і фінансового супроводу туристичних трансакцій, здійснюють постачання продуктів харчування для ресторанних комплексів, забезпечене високою ефективністю, швидкістю поставок, гарантією якості, та які можна класифікувати кластерною структурою й стратегічною логістичною системою.

Передумовою виникнення GVC стало використання стратегії об'єднання в єдиному відтворювальному процесі територіально розосереджених виробничих можливостей нових ринків, країн, галузей, корпорацій на основі доповнювального характеру виробництва та подетальної спеціалізації, які згодом переросли в обов'язкові принципи ТНК задля досягнення системної

⁴⁰ Abonyi, G. Linking Greater Mekong Subregion Enterprises to International Markets: The Role of Global Value Chains, International Production Networks and Enterprise Clusters. New York : The United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2007. 89 p.

ефективності. За даними провідних світових організацій⁴¹ на сьогодні GVC у сфері послуг є менш розвинені, ніж у виробничому секторі, зокрема, загальна середня питома вага іноземної доданої вартості в експорті в третинному секторі (14,2 %), що менше ніж половини рівня вторинного сектора (29,4 %), а середній показник був ще нижчим у первинному секторі, лише на 9,6 %. З іншого боку, перспективи зростання послуг тут можуть бути більшими, хоча вартість палива та сировини може збільшити витрати на створення ланцюгів вартості у товарах з широкою географічною схемою розташування, а саме сегментів послуг цих ланцюгів може зменшити загальну вартість. У звіті ОЕСР⁴² зазначено, що на послуги, припадає більше ніж половина вартості у GVC, а регуляторні реформи та лібералізація торгівлі послугами через комерційну присутність, інвестиції в послуги необхідні для посилення конкуренції та підвищення продуктивності і якості. Враховуючи такий динамічний характер GVC, можна стверджувати, що спеціалізація ланцюгів та використання порівняльних переваг поглиблюватимуться, що вимагатиме подальшої адаптації на національному рівні. Національні політики забезпечуватимуть глобальний характер і функціонування цільових ланцюгів, що вимагатиме більшого міжнародного співробітництва та координації як між урядами так і суб'єктами бізнес-діяльності. Крім того, інформаційна політика, пов'язана з GVC, вимагатиме належних даних для аналізу інвестиції в GVC, їх впливу на зайнятість, структуру споживання й доходи.

Окрім того, ряд дослідників (С. Баррієнтос, Г. Георфі та А. Россі⁴³) вказують на тісний взаємозв'язок ефективності функціонування глобальних ланцюгів доданої вартості та рівнем соціальних стандартів працівників на різних стадіях виробничого процесу. Т. Баум⁴⁴ поглибив даний вектор досліджень та визначив, що «з огляду на такі основні сфери, як умови праці, оплата праці,

⁴¹ Global value chains: challenges, opportunities, and implications for policy. OECD, WTO and World Bank Group Report prepared for submission to the G20 Trade Ministers Meeting. URL: http://www.oecd.org/tad/gvc_report_g20_july_2014.pdf (viewed on February 11, 2019).

⁴² Global value chains: challenges, opportunities, and implications for policy [Electronic resource] // OECD, WTO and World Bank Group Report prepared for submission to the G20 Trade Ministers Meeting. [Sydney, Australia: 2014]. Mode of access: http://www.oecd.org/tad/gvc_report_g20_july_2014.pdf (viewed on February 11, 2019)

⁴³ Barrientos S. Economic and Social Upgrading in Global Production Networks: Developing a Framework for Analysis / Stephanie Barrientos, Gary Gereffi and Arianna Rossi. 2015 . URL: <http://www.capturingthegains.org/pdf/ctg-wp-2010-03.pdf> (last access: 21.02.2019).

⁴⁴ Baum T. Human resources in tourism: Still waiting for change. Tourism Management, 2007. Vol. 28, P. 1384–1399.

стан роботи, різноманітність підходів до управління та відносини на робочому місці, сьогодні важко досягти оптимістичних висновків щодо динамічного впливу соціальної складової на розвиток туризму». Виокремлюючи специфіку туристичної індустрії, яка базується на трудових ресурсах і кваліфікованих кадрах, ми можемо констатувати, що можливості соціальної модернізації у цій сфері призведуть до суттєвого зниження ризиків, оскільки інституційні трансформації в даному сегменті можуть здійснюватись на основі різного рівня втручання, включаючи: незалежне представництво профспілок працівників, ініціативи на рівні компанії (включаючи кодекси праці), національне законодавство, багатосторонні ініціативи (такі як МОП та ОЕСР). В даному контексті ми можемо стверджувати, що наслідком формування глобальних ланцюгів доданої вартості у сфері міжнародного туризму стає інституціоналізація бізнес-діяльності з виокремленням нових організаційних структур та поведінкових стратегій, що дають змогу використати усі конкурентні переваги галузі, країни, регіону. У своїх дослідженнях Д. Літлджон⁴⁵ схиляється до організаційно-поведінкової інтерпретації інтернаціоналізації фірм готелів, на основі того, що міжнародні готелі мають набагато більш специфічний глобальний продукт: високий ступінь подібності між готельними компаніями, гнучкість, розширення можливостей та управління послугами, процес доставки, ствердження корпоративної унікальності. Як зазначає І. Гужва та В. Онищенко⁴⁶ «трансформація територіальної організації міжнародного бізнесу за допомогою GVC створює можливості для нових учасників світової економіки. У міру того, як виробничі системи стають децентралізованими, фрагментованими і більш спеціалізованими, виникають нові ринкові можливості для всіх видів компаній, включаючи малі та середні підприємства, для входження до глобальних ринків». Продовжуючи цю тезу, потрібно зазначити, що основною перевагою GVC є можливість об'єднати переваги учасників у єдиний комплекс, реалізувати кумулятивний ефект від конкурентних переваг учасників бізнесу. Як наслідок, основними якісними особливостями формування глобальних туристичних мереж є міжгалузевий і транстериторіальний характер, колективна

⁴⁵ Litteljohn D. Territories Still To Find – The Business of Hotel Internationalisation. *International Journal of Service Industry Management*, 2007. 18(2). P. 167 –183.

⁴⁶ Гужва І.Ю. Глобальні ланцюги доданої вартості та інтеграція до них України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 3 (80). С.10–19.

відповідальність операторів туристичного ринку за ризики і їх фірмова гнучкість відповідно до ринкових змін, розчленування процесу продування туристичних продуктів, що ґрунтуються на використанні багатоваріантних і різноманітних форм співпраці структурних елементів ланцюга. Акцентував увагу на цьому питанні й П. Дікен, зазначаючи, що «у зв'язку з розвитком модульних виробничих мереж, однією із найбільш значущих подій у світовій економіці останніх років є зростання та поширення транснаціональних стратегічних альянсів між фірмами»⁴⁷. Особливого поширення такі зв'язки набули у фінансовій та інноваційній сферах, зокрема, на початок 70-х років кількість компаній, які активно інвестували в новітні на той час галузі електроніки, програмного забезпечення, розвиток комп'ютерної сфери постійно зростала. Розшарування виробничого процесу на складові частини й подальша предметна та технологічна спеціалізація зумовили виокремлення центрів: лідерами глобального рейтингу інновацій стали Швейцарія (андронний колайдер), Великобританія (інноваційні центри), Нідерланди (регіональна інноваційна політика), Німеччина, США, Індія (інформаційні технології та програмне забезпечення, розвиток біотехнологій та космічна сфера), Китай (автоматика, біотехнології, мікробіологія); світові тенденції у фінансовій сфері виокремили такі країни, як Багамські Острови, Сингапур, Гонконг, Індія, Бразилія, на основі таких фінансових конгломератів, як Shenwan Hongyuan, Citic Securities, Hong Kong Exchanges & Clearing, Housing Development Finance, Cielo.

Інтегральну взаємодію по вертикалі, що обґрунтовується О. Вільямсоном⁴⁸, покладено в основу подальшого зменшення трансакційних витрат, оскільки періодично повторювані операції перестають потребувати інституційної адаптації та обробки значного масиву інформації. Підсумовуючи наведені дослідження, ми можемо виокремити низку факторів, які призвели до формування глобальних ланцюгів доданої вартості, а саме: відбувається поєднання різних стадій виробничого процесу на основі кооперації між підприємствами різних галузей та країн;

⁴⁷ Dicken P. Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. – S. 156. URL: http://iss.ecnu.edu.cn/_upload/article/files/64/60/d73e7e414d44961b1d581595e55b/80312729-6ba5-44fa-abc4-f20984ae7a5d.pdf (last access: 12.02.2019).

⁴⁸ Вільямсон О. Е. Економічні інституції капіталізму: фірми, маркетинг, укладання контрактів. Київ : АртЕК, 2001. 472 с.

поглиблюється спеціалізація держав і корпорацій прямуючи, до технологічного рівня; зростає рівень конкуренції за місце в глобальних ланцюгах доданої вартості; велику роль відіграє корпорація, що контролює, координує глобальний ланцюг на основі високого рівня інформаційних технологій.

Як зазначає Л. Самойленко⁴⁹, на різних стадіях життєвого циклу продукту спостерігаємо, що додана вартість є різною протягом усього ланцюга, зокрема, найбільшою вона буде на стадії науково-дослідних робіт і проектування та маркетингу та обслуговування, як наслідок ми можемо визначити відмінності між ланцюгами, створеними виробниками та посередниками (рітейлерами). Глобальні ланцюги ініційовані виробниками, передбачають значні обсяги інвестування в НДДКР, тому інвестор контролює частину виробництва, де створюється найбільша цінність (електронна, автомобільна, фармацевтична галузі). Специфіка глобальних ланцюгів, що створюються посередниками, полягає в тому, що вони отримують найбільшу додану вартість на стадії збуту, передаючи виробничий процес в аутсорсинг.

Сучасні стратегічні альянси в різних сферах міжнародних економічних відносин характеризуються партнерськими відносинами, які встановлюються між компаніями, діючими у двох суміжних секторах так званого «ланцюжка виробництва», та утворюють між ними стосунки постачальника й клієнта, саме тому ефективність інституційних трансформацій, що полягає у дослідженні вертикальних партнерських відносин, потрібно розглядати як альтернативні звичайним договорам про постачання між постачальником і клієнтом. На нашу думку, в основі використання потенціалу виробничих ланцюгів доданої вартості у туризмі покладено можливість об'єднання виробничих ресурсів декількох компаній для реалізації проектів у різних країнах – цей принцип може бути основоположним у будівництві готелів однієї мережі. Інвестиційний складник ґрунтується на вкладанні коштів у найбільш прибуткові сфери діяльності, що швидко окуплюються. Як зазначають дослідники Стенфордського центру⁵⁰, «обмежений доступ експортера до кредитів є значною перешкодою для розвитку, і як наслідок, фінансово слаборозвинені країни в цілому можуть

⁴⁹ Самойленко Л. Б. Вплив глобальних ланцюгів доданої вартості на українську індустрію інформаційних технологій. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4834>

⁵⁰ Role of global value chains in economic development. URL: <http://carecprogram.org/uploads/docs/CAREC-Notes/Nov2007-Value-Chains.pdf>

застрягли на етапах низької доданої вартості ланцюга поставок та не можуть здійснювати більш прибуткові види діяльності». Таким чином, посилення розвитку ринків капіталу та доступу до них країн, що розвиваються, може стати важливою передумовою для переходу в більш високу додану вартість та прибуткову діяльність. Оскільки туристична галузь була однією з тих, що найменше постраждали від світової фінансової кризи 2008 року, то інвестори враховували ці тенденції у формуванні та реалізації своїх довгострокових стратегій інвестиційних портфелів. На особливу увагу заслуговують дослідження щодо формування саме глобальних туристичних мереж, а їхніми сутнісними характеристиками є врахування переваг глобальних ланцюгів доданої вартості у виробничій, фінансовій інноваційній сферах. В основу формування ланцюгів доданої вартості покладено мінімізацію витрат, ураховуючи високу спеціалізацію ланок виробничого процесу щодо надання послуг і ліквідацію непродуктивних функцій, які не дають споживачеві безпосередніх цінностей.

В контексті оцінки ефективності інституційних перетворень та аналізі впливу інтернаціоналізації на підвищення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій, варто визначити наскільки важливу роль відіграють транснаціональні корпорації в поточних глобальних економічних турбулентних процесах для забезпечення стійкого економічного зростання у світовій економіці та підвищення конкурентоспроможності у середовищі світової економіки. Важливим є виявлення належного залучення ТНК у міжнародне та національне середовище разом з можливими ризиками та вигодами для конкретних економік та інших зацікавлених сторін. За допомогою аналізу, методів порівняльного аналізу з наступним логічним висновком є з'ясування того, як і яким чином процеси реалізації транснаціональних корпорацій у бізнес-середовищі можуть вплинути на систему міжнародної економіки з точки зору соціально-економічного розвитку.

Будь-які організації, які прагнуть ефективно впроваджувати зміни, повинні враховувати перехід існуючої системи або ТНК в бажану майбутню інституційну одиницю, тим самим максимізуючи ресурси і мінімізуючи витрати одночасно, роблячи це корисним для

організації (Hortho, 2008⁵¹). Для забезпечення успішності можна розглядати такі ключові сфери:

1) зрозуміти поточну ситуацію в ТНК, а також визначити, які зміни потрібні, щоб вирішити виявлену проблему;

2) передбачити бажаний майбутній стан організації шляхом розробки реалістичної картини ідеальної ситуації в компанії після застосування змін і ефективно передавати бачення всім учасникам змін і розробляти ефективні механізми для забезпечення плавного переходу до нової інституційної одиниці;

3) зміни слід здійснювати систематично та впорядковано. Ефективний перехід змін є надзвичайно необхідним і повинен враховувати ефективність розподілу ресурсів, забезпечуючи виконання запланованих змін, особам, яким дана відповідальність керувати такими змінами. Є можливість зробити це, а також переконатися, що заплановані зміни узгоджуються з топ-менеджмент до найнижчого рівня, так що всі в ТНК добре знають напрямки змін. Лідери в організації повинні ініціювати зміни з ентузіазмом і служити зразками для наслідування при вирішенні змін.

4) ефективне управління змінам підвищує рівень участі людей у прийнятті, обґрунтуванні та оцінці ефективності інституційних змін. Лідери відіграють важливу роль у ініціюванні змін та обміну їхнім баченням змін.

5) активно керувати змінами також є ефективним засобом максимізації гнучкості для адаптації змін у майбутньому і може розглядатися як творчий шлях у вирішенні динаміки змін.⁵²

Важливість і статус транснаціональних корпорацій у світовій економіці полягає у тому, що через них проходить більше трьох чвертей світової торгівлі товарами та послугами. Вони розглядаються як ключовий агент глобалізації та ресурс ефективності та зростання. Найбільш важливими наслідками дії ТНК у глобальному середовищі є такі аспекти, як процеси транснаціоналізації, рух ПІІ, соціальна та економічна відповідальність, глобальні ризики та обмеження.

⁵¹ Hotho, S. (2008). Linking changing professional identity and changing professions. *Journal of Organizational Change Management*, 21(6):721-742.

⁵² Revenio Jalagat (2016). The Impact of Change and Change Management in Achieving Corporate Goals and Objectives: Organizational Perspective. *International Journal of Science and Research (IJSR)* 5(11):1233-1239 · November 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/310828676_The_Impact_of_Change_and_Change_Management_in_Achieving_Corporate_Goals_and_Objectives_Organizational_Perspective

Транснаціональність принесла якісну велику нову зміну в міжнародний економічний простір – транснаціональну корпорацію, що принесла якісні нові ефекти і залежність між державами та між іншими суб'єктами господарювання, поряд з їх впливом на економіку світового рівня.

2.3. Розробка інституційних механізмів нарощення конкурентного потенціалу вітчизняної туристичної галузі

У контексті глобальної інституціоналізації бізнес-діяльності у сфері міжнародного туризму серед факторів, що визначатимуть пріоритетність розвитку туризму, можна вказати на такі:

- розвиток суміжних галузей за рахунок включення до туристичного продукту споживання інших складових елементів;
- збільшення надходжень до бюджету за рахунок створення нових підприємницьких структур та збільшення сплати податків;
- покращення інфраструктури в умовах інвестиційного наповнення галузі міжнародними фінансовими потоками;
- інституційне наповнення сфери фінансово-кредитних відносин (прихід на національний ринок нових страхових компаній, банків);
- запровадження міжнародних стандартів щодо якості послуг не лише для іноземних, а й внутрішніх туристів;
- можливість використовувати новітній досвід в управлінні й технологічному забезпеченні виробничого процесу.

Визначаючи супутні сфери, які активно включені у формування, реалізацію туристичного продукту та отримують суттєву вигоду від нарощення туристичних потоків потрібно відзначити такі ключові категорії, як заклади розваг й атракції, що включають театри, кінотеатри, історичні надбання, археологічні знахідки; інфраструктурне забезпечення транспорту та підприємств, що здійснюють прокат автомобілів; підприємства кустарного виробництва, ремесла та промисли із виготовлення сувенірної продукції; власники та орендодавці спецспорядження для екстремального туризму; сфера послуг з проведення екскурсій, перекладів; мережа обміну валюти. Відзначимо, що розвинена туристська інфраструктура буде суттєво впливати на рівень якості

місцевого населення та визначатиме конкретний соціальний ефект у зменшенні безробіття, зростання надходжень в особистих господарствах, зменшення соціальної напруженості, піднесення економічного розвитку всієї туристичної дестинації.

Ланцюгова реакція, яка створюється на основі кругообігу коштів, що витрачаються туристами, потрапляють до виробника послуги чи супутньої галузі, створюють доходи держави й потрапляють до громадян у формі зарплат, знову витрачаються на розвиток у туристичній сфері, але вже в межах внутрішнього туризму. Саме тому суб'єкти міжнародного туристичного ринку активно досліджують поняття туристської привабливості певних центрів, а поняття розглядають із позиції привернення уваги до споживачів, зокрема туристів.

Формування нових глобальних туристичних ланцюгів здійснюється на основі ряду етапів. На першому етапі виконується аналіз визначників розвитку за таким ключовими елементами, як глобальні умови та закономірності туристичного бізнесу, зовнішні й внутрішні обмеження ринку, принципи стратегічного управління. На основі проведеного аналізу здійснюється оцінка стадій проектування та виробництва, маркетингу, дистрибуції та післяпродажного обслуговування. Оскільки в умовах глобалізації сфера міжнародного туризму є розпорошеною й географічно відокремленою від споживачів, то в контексті цього етапу простежується можливість об'єднання різних стадій у глобальну туристичну індустрію.

Наслідком таких процесів стає поглиблення спеціалізації певних країн на цілях і функціях туристичної бізнес-діяльності. Інституційне забезпечення лежить в основі таких процесів та використовує сучасний інструментарій ведення міжнародного бізнесу у формі аутсорсингу, франчайзингу й передачі функції стратегічного планування іншим суб'єктам міжнародного ринку. На стадії реалізації та апробації розроблених стратегій відбувається вдосконалення принципів і форм та трансакційних витрат міжнародного готельного консорціуму. У цьому випадку йдеться про те, що процес виготовлення, реалізації й споживання туристського продукту є розрізненим та відокремленим у просторі й часі. Із позиції глобального туристичного ланцюга можливість об'єднати всі стадії виробничого процесу щодо надання послуг набуває виключного значення. Це відчутно скорочує часові втрати

на проведення переговорів щодо бронювання готельного фонду, трансферного обслуговування, чартерних рейсів, скорочує комісійні банківські витрати.

Варто зазначити, що стратегічні та тактичні рішення у формуванні ціни та управління доходами готельних мереж визначаються не лише якісними ознаками закладів розміщення, оскільки на етапі реалізації складових туристичної послуги саме відгуки споживачів та репутація в Інтернеті набуває чинності над традиційним рейтингом зірок. Аналітичне дослідження проведене Дж. Абрамом та Г. Віглієм підтвердило ефективність використання динамічних технологій ціноутворення, що об'єднують релевантність тактичного та стратегічного виміру змінних матеріального та репутаційного характеру. Незважаючи на те, що матеріальні змінні залишаються першочерговими, відповідна роль контекстних змінних у короткострокових цінових варіаціях є більш вагомою ніж ціна послуги. Отже суб'єкти бізнес діяльності, що працюють у галузі туризму та гостинності, повинні враховувати нецінові фактори сформовані на основі відгуків споживачів та інтегрувати ці висновки при розробці стратегії ціноутворення.

Окрім того, специфіка глобальних туристичних ланцюгів передбачає планетарне охоплення певних мегарегіонів, що призводить у межах самої корпорації до високого ступеня спеціалізації країн та функціональної наповненості послуги. Окрім того, потрібно виокремити різні рівні в структурі мережі, які відповідають за адміністрування туристичного ланцюга на основі інформаційної підтримки кооперації й співробітництва та сприяння участі в зовнішніх проектах, які здійснюють посередницькі операції у сфері фінансів, страхування, правового забезпечення, трансферу технологій, і рівень безпосередніх продуцентів туристського продукту та учасників мережі.

В основі формування туристичного потенціалу держави в умовах інтернаціоналізації лежить використання конкурентоспроможності підприємств сфери гостинності. Розширені фактори конкурентних переваг за «моделлю ромба» (М.Портер) в туристичній галузі на рівні регіону, ми пропонуємо характеризувати наступним чином⁵³:

⁵³ Brady M. Robertson Searching for a consensus on the antecedent role of service quality and satisfaction: an exploratory cross-national study. URL <https://pdfs.semanticscholar.org/f39c/2f9b20bd8f80eb248c15d9ba4b0cc2e6ad91.pdf>

1. Стратегія туроператора на туристичному ринку регіону: зміцнити свої позиції серед конкурентів на туристичному ринку регіону.

2. Умови попиту: підвищення якості, створення нових та вдосконалення вже існуючих туристичних послуг згідно вимог споживачів (туристів).

3. Суміжні і допоміжні фірми: транспортні фірми, страхові компанії, заклади громадського харчування, екскурсійні бюро, туристичні фірми, заклади охорони здоров'я, освіти та культури, розваг, заклади з виготовлення та торгівлі сувенірною продукцією – об'єднання яких полегшує обмін інформацією, сприяє безперервному обміну ідей щодо вдосконалення туристичного продукту.

4. Факторні умови розвитку ринку туристичних послуг: екологічні ресурси, культурна спадщина, пам'ятки архітектури, заповідники, ландшафт.

При створенні та продуктивному функціонуванні туристичного кластера, органам влади та самоврядування відводиться роль каталізатора щодо збільшення рівня конкурентної ефективності туристичних послуг. Їх завдання – стимулювати туристичні фірми підвищувати свою ефективність, сприяти формуванню попиту та розвитку локальної конкуренції. Проте органи влади та самоврядування недостатньо приділяють уваги виконанню своїх функцій як організатора та основного учасника туристичного кластера, і тому частину їх завдань змушені виконувати безпосередньо суб'єкти туристичного ринку.

У контексті стрімко зростаючої інтернаціоналізації секторів послуг масштаби та масштаби функціонування фірм країни є важливими ознаками їх конкурентної позиції на світовому ринку, що також пояснює домінування транснаціональних корпорацій на міжнародному ринку туристичних послуг

Необхідність місцевих постачальників послуг завжди існуватиме оскільки останні мають спеціалізовані знання про місцевий ринок, якого не мають міжнародні компанії. Отже, процес інтернаціоналізації сфери послуг, включаючи туризм, не буде покладатися виключно на гігантські сервісні компанії, які імітують компанії з виробництва промисловості в їх глобальній експансії, але буде також включати мережу менших постачальників послуг на місцевих ринках.

Таблиця 2.2. Показники розвитку готельного господарства в деяких країнах Європи, 2016 р.

Показники	Країни	Німеччина	Франція	Іспанія	Польща	Україна
Кількість закладів, тис. шт.		36,2	18,1	18,3	2,3	0,8
Кількість місць, тис. од.		1631	1254	1615	178	74
Кількість іноземних туристів, що відвідали країну, млн. осіб		53,3	78,0	58,0	15,7	0,29
Кількість місць у готелях на 1000 іноземних туристів, од.		31	16	28	11	25
Прибуття у готелі резидентів та нерезидентів, млн. осіб		97,0	106,7	81,8	11,3	3,5
Загальний час перебування приїжджих у готелях, тис. людино-днів		208,2	197,4	267,0	21,8	9,2
Коефіцієнт використання місткості		0,35	0,43	0,45	0,34	0,34

Складено автором на основі⁵⁴.

Відповідно до міжнародної класифікації, різноманітність засобів розміщення не обмежується готелями та закладами готельного типу. Подібні послуги можуть надаватися оздоровчо-лікувальними закладами, закладами відпочинку, оздоровчими таборами, туристичними транспортними засобами (круїзні судна, туристичні потяги), кемпінговими комплексами тощо. Проте, в останніх розміщення є другорядною послугою, спеціалізуються ж вони на оздоровленні, лікуванні, організації екскурсій, відпочинку та інших видах діяльності. В останні десятиліття в умовах високої конкуренції з іншими закладами розміщення готелі теж суттєво диверсифікували набір послуг, почали з'являтися нові види готельних закладів: ризот-готелі, бутік-готелі, готелі клубного типу тощо, але основною послугою, на наданні якої вони спеціалізуються, є розміщення.

Для порівняння не випадково було обрано саме ці країни: Франція – світовий «рекордсмен» з відвідуваності іноземними

⁵⁴ National Travel & Tourism Strategy. Task Force on Travel & Competitiveness. URL : <http://nmtourism.org/wp-content/uploads/2011/09/National-Tourism-Strategy-FINAL-Public.pdf>

туристами, Іспанія, Німеччина теж серед європейських та світових лідерів за обсягами розвитку в'їзного туризму, Польща – найближчий сусід України – останніми роками розпочала активну діяльність з розвитку туризму. За площею території Україна випереджає ці держави, кількість населення України більша за кількість населення Іспанії і Польщі. В той час як за кількістю готелів вона поступається першій майже у 23 рази, а другій – у 3. Далеко позаду Україна і за кількістю місць у готелях. Проте, якщо взяти до уваги коефіцієнти використання місткості готелів та рівень забезпеченості місцями у готелях іноземних туристів, то виявиться, що рівень забезпеченості країни готелями відповідає потребам.

А отже, готелі, що звели та реконструювали до чемпіонату (а це 143 нові готелі, у тому числі, 54 п'ятизіркових, 67 – чотирьохзіркових, 22 – тризіркових, а також 136 реконструйованих готелів) після масових заходів неминуче опинилися перед проблемою використання наявного номерного фонду. Для пом'якшення такої ситуації залучали реконструйовані студентські гуртожитки. В даній ситуації необхідно було використати свій шанс і активізувати використання наявного туристичного потенціалу, поліпшувати умови для розвитку туризму, у тому числі, в'їзного, формувати позитивний імідж України, тим більше, що Україна планує і надалі розвивати туристичну сферу.

З метою підвищення рівня туристичного обслуговування, сприяння споживачам у свідомому виборі туристичних послуг, забезпечення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності на ринку туристичних послуг, забезпечення захисту прав і законних інтересів, життя, здоров'я та майна громадян, підвищення рівня екологічної безпеки об'єктам туристичної інфраструктури, у тому числі і готелям, на добровільних засадах присвоюються категорії якості та рівня обслуговування.

У готельному господарстві американська модель організації потоково-масового виробництва проявилася вищою мірою в стандартизованих національно орієнтованих засобах розміщення, а мережа стрімко розширювалася завдяки таким готельним компаніям, як «Холідей Інн», «Бест Уэстерн Мотель», «Говард Джонсон» й ін.⁵⁵ Як наслідок, найбільшими корпораціями на сьогодні є саме американські готельні конгломерати, котрі задовольняли споживчий попит внутрішнього туризму, об'єднували можливості суміжних систем у туризмі, зокрема глобальні системи

⁵⁵ Лютак О.М. Аналіз обсягів та характеру залучення країн у глобальні туристичні мережі. *Економічний форум*. №4. 2016р. С.65-73.

бронювання, запозичені з авіаційної сфери, наситили туристичний ринок новими послугами щодо бронювання й оренди авто в регіоні споживання туристичного продукту та залишаються лідерами серед глобальних мережевих готелів у світі.

Сучасні тенденції розвитку галузі свідчать (за даними UNWTO у 2015 р.⁵⁶), що в географічному розподілі туристичних потоків не відбулося суттєвих змін: динаміка приросту для країн Європи, Північної та Південної Америки й Океанії становила 5 %, стосовно Близького Сходу простежено зростання за кількістю туристів на 3 %, щодо Африки міжнародний туризм знизився майже на 3 %, оскільки популярні раніше напрямки Північної Африки втратили близько третини туристів.

Аналізуючи фактори, які привели до цих зрушень, ми можемо виокремити такі тенденції, як здешевлення туристських поїздок, розвиток екологічного, екстремального туризму, зростання ролі іміджу у виборі курорту. Деталізуючи ці передумови, укажемо, що саме конкурентна боротьба, яка проявляється в ціновій війні, укрупнення суб'єктів ринку, стандартизований підхід і збільшення потоку самих туристів дають можливість корпораціям туристичної бізнес-індустрії зменшувати середні загальні витрати на одиницю продукції. Водночас зростають роль та частка дорогих іміджевих курортів, що не передбачають такі складники, але є надзвичайно дорогими й статусними, порівняно з Туреччиною та Єгиптом. Такими центрами на сьогодні вважають Віргінські Острови, де вілли здають по 30 тис. дол. за ніч; Багами, Мальдиви, Барбадос, Дубаї. Окрім того, за рахунок необмежених фінансових ресурсів такі країни активно впроваджують результати науково-технічного прогресу, залучають нові екологічно чисті джерела транспортування, видобування енергії для різних сфер суспільного життя й відпочинку, а отже, і формування засад сталого розвитку туризму на основі екологічної безпеки у використанні натуральних та антропогенних туристичних ресурсів й ефективних засобів їх відновлення як інноваційної форми господарювання.

У класифікації Всесвітньої туристської організації (UNWTO)⁵⁷ виділяються держави, що є, передусім, постачальниками туристів, і ті, які їх приймають. До країн-постачальників туристів відносять США, Бельгію, Данію, Німеччину, Голландію, Нову Зеландію, Швецію, Канаду, Англію, а до держав, які приймають туристів,

⁵⁶World Tourism Organization (UNWTO). URL : <http://www2.unwto.org/>

⁵⁷ UNWTO. World Tourism Barometer. URL : http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom15_05_october_excerpt.pdf

належать Австралія, Італія, Швейцарія, Франція, Кіпр, Греція, Мексика, Португалія, Іспанія, Туреччина. UNWTO встановила, що середньостатистичний світовий показник кількості виїздів (в'їздів) становить 10 поїздок на 100 осіб. Звичайно, в окремих регіонах цей показник суттєво відрізняється від середньосвітового, зокрема від 0,5 прибуття на 100 осіб населення в Центральній Африці та Південній Азії та до 40 – у Карибському басейні й Океанії. Враховуючи рівень розвитку, доброботу, інфраструктурне забезпечення, логічним є висновок про те, що найвищу туристську активність спостерігаємо в Європі, а саме 60–70 виїздів на 100 осіб. Ці показники є важливими в контексті врахування обсягів ділового туризму, що складається з конгресно-виставного туризму, бізнес-поїздок та інсентив-туризму, фактично він лежить в основі нарощення потенціалу провідних фінансових центрів, стимулює розвиток заохочувального туризму як способу преміювання працівників, забезпечує використання специфічних послуг перекладу, друку інформаційних матеріалів, оренди спеціалізованих технічних засобів, конференц-залів. За даними UNWTO, частка ділового туризму становить 12 % усіх подорожей і враховує елементи індустрії відпочинку в контексті використання готельно-ресторанної складової для налагодження особистісних відносин між партнерами бізнесу.

Головними мотиваційними цінностями для розвитку внутрішнього й іноземного туризму в регіоні є класичне поєднання природних та історико-культурних ресурсів, підкріплене етнічною самобутністю його мешканців.

Аналіз мотивацій поїздок представників розвинутих країн дозволив зробити висновок про превалювання у структурі мотивацій службової мети поїздки (для США на діловий туризм припадає 37,9% приїжджих в Україну, Німеччини – 23,7%, Ізраїлю – 17,4%). Приїжджі з країн Східної Європи перебувають в Україні в основному з приватними цілями (Польща – 68,0%, Словаччина – 51,3%, Румунія – 86,3%, Угорщина – 70,7%), що обумовлено географічною близькістю та культурною спорідненістю України з цими країнами. В цілому по Україні на внутрішній туризм припадає 75% туристів, обслугованих ліцензіатами⁵⁸.

Мережа суб'єктів туристичної діяльності України – юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців – у 2017р. становила 3469 одиниць (у 2016р. – 3506). У структурі мережі за типами суб'єктів

⁵⁸World travel & tourism council. URL : <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/regional%202015/world2015.pdf>.

туристичної діяльності найбільш численною категорією є турагенти – 81% від загальної кількості суб'єктів. Кількість туристів – громадян України, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності протягом року, становила 2,8 млн осіб, іноземних туристів – 40 тис. осіб (у 2016р. відповідно 2,5 млн та 35 тис.). Для переважної більшості туристів (89%) основною метою подорожі була організація дозвілля та відпочинку. Коментуючи таблицю, слід констатувати, що на основний дохід від туристичної галузі отримують туроператори. Зокрема на 498 туроператорів припадає 17917,4 млн.грн. доходу від надання туристичних послуг. В свою чергу 1172 турагенти та 1630 фізичних осіб підприємців, що працюють у даному сегменті отримали 552,1 та 497,0 млн. грн.. доходу відповідно.

Як зазначалося раніше, основним елементом інфраструктурного забезпечення туристичного ринку є заклади розміщення, санаторно-курортні та оздоровчі заклади зокрема. В останні роки спостерігається тенденція до скорочення кількості даних об'єктів інфраструктури в Україні (табл. 2.3).

Таблиця 2.3. Аналіз кількості колективних закладів розміщення

	Кількість колективних засобів розміщення, од			Кількість місць, тис. од			Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщення, тис. осіб		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі у		усього	у тому числі у	
		готелів та аналогічних засобів розміщення	спеціалізованих засобів розміщення		готелях та аналогічних засобах розміщення	спеціалізованих засобах розміщення		готелях та аналогічних засобах розміщення	спеціалізованих засобах розміщення
2011	5882	3162	2720	567,3	154,2	413,1	7426,9	4656,8	2770,1
2012	6041	3144	2897	583,4	162,8	420,6	7887,4	4983,9	2903,5
2013	6411	3582	2829	586,6	179,1	407,5	8303,1	5467,8	2835,3
2014	4572	2644	1928	406,0	135,5	270,5	5423,9	3814,2	1609,7
2015	4341	2478	1863	402,6	132,5	270,1	5779,9	4297,2	1482,7
2016	4256	2534	1722	375,6	135,9	239,7	6544,8	5037,1	1507,7
2017	4115	2474	1641	359,0	133,4	225,6	6661,2	5135,2	1526,0

Складено автором на основі ⁵⁹

⁵⁹Державна служба статистика України. Економічна статистика. Економічна діяльність. Туризм. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Графічне представлення даного тренду відображене на рис 2.2.

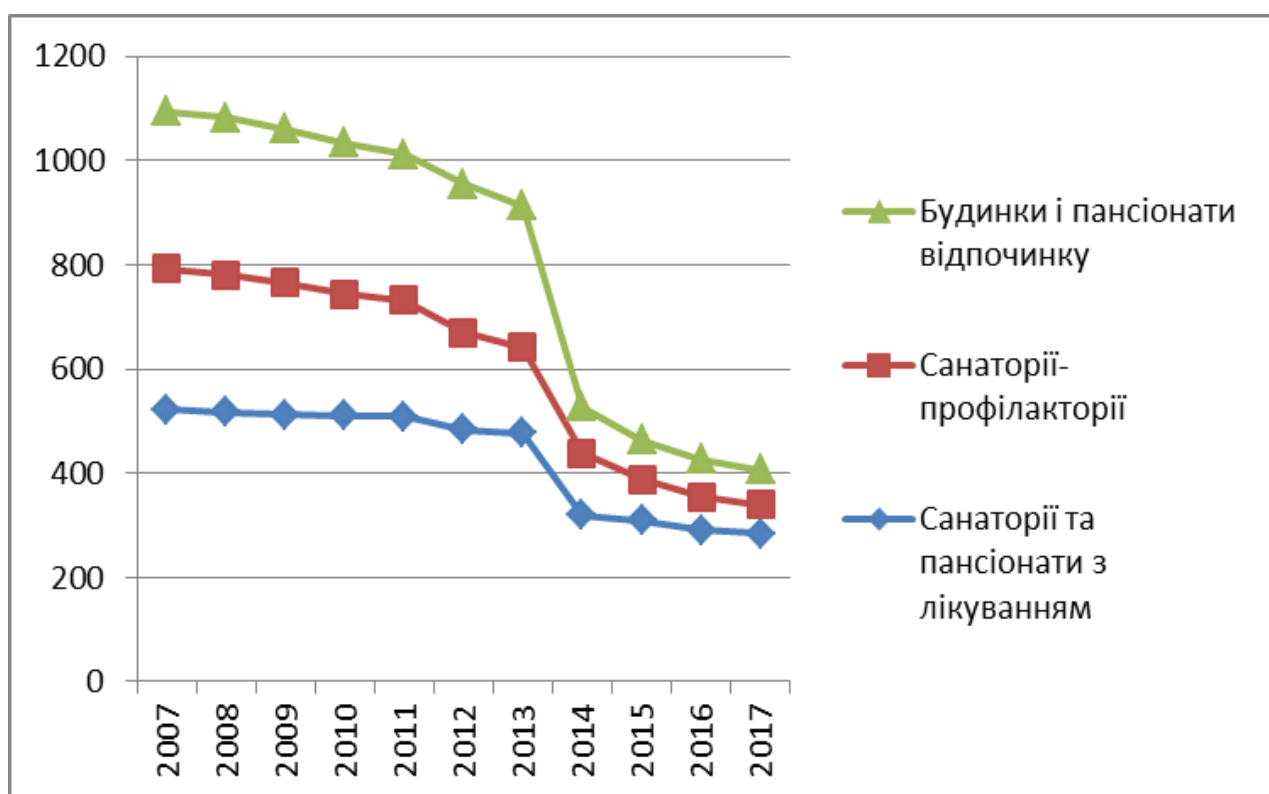

Рис. 2.2. Динаміка кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів

Як видно з таблиці в останні роки спостерігається негативна динаміка щодо кількості закладів санаторно-курортного характеру. Найбільш катастрофічною є ситуація по будинках і пансіонатах відпочинку. У 2013 році їх кількість скоротилась на 5,24% а у 2014 році на 66,79% у порівнянні з попереднім періодом. Лише по дитячих та оздоровчих таборах у 2013 році спостерігався позитивний приріст у розмірі 805 шт. або 4,54%, але вже на кінець 2014 року бачимо спад - 24,65%. На нашу думку основними причинами цього є зменшення чисельності відпочиваючих як у рамках внутрішнього туризму так і закордонного зокрема. Політична криза, анексія Криму, військові дії на Сході, падіння рівня доходів громадян, значна інфляція, спричинили до скорочення бажаючих відпочивати, їх платоспроможності і банкрутства ряду закладів.

Готелі та подібні заклади залишаються основними підприємствами надання послуг розміщення іноземним громадянам в Україні. Так, в 2017 р. послугами готельних закладів скористалось 953 тис. іноземців, тоді як у санаторно-курортних та оздоровчих

зкладах розмістилися 412 тис. В 2017 р. іноземці складали п'яту частину обслуговуваних у готелях осіб, що принесло країні 140 млн. доларів прибутку. Це говорить про те, що готельне господарство є однією з найважливіших складових туристичної індустрії України.⁶⁰

У 2017 р. в Україні налічувалось 1420 готельних підприємств на 135,2 тис. місць. Житлова площа усіх номерів (а їх того року налічувалось 51012) становила 1314 тис. м². За типами готельні підприємства розподілялись наступним чином: 812 об'єктів або 57% їх кількості становили готелі, 42 (2,9%) - молодіжні турбази та гірські притулки, 19 (1,3%) - мотелі, 9 (0,6%) - кемпінги, решта 538 (38,8%) числились як інші альтернативні заклади готельного типу. Розподіл номерного фонду за типами готельних закладів в загальних рисах повторював це співвідношення: найбільшу частку номерів (82% їх загальної кількості) мали готелі, на молодіжні турбази і гірські притулки припадало 3,9%, на кемпінги - 1,3%, мотелі - 1,0%, решту 11,8% номерів містили інші заклади готельного типу⁶¹.

З номерів загального готельного фонду найбільша частка (42%) припадала на двомісні номери (Додаток Б1-Б2). Це справедливо для усіх типів готельних закладів, окрім готельно-офісних центрів. Майже однакову частку мали одномісні (20%) та багатомісні (21%) номери. Причому, найбільшою (58%) частка одномісних номерів була в загальній кількості номерів готельно-офісних центрів. Більше ніж четверта частина номерів у готелях - одномісні. Багатомісні номери мали значну частку в інших альтернативних закладах розміщення (49%), молодіжних турбазах і гірських притулках (28,6%), кемпінгах (22,3%), що відображає специфіку їх функціонування. Досить значною була частка номерів типу «люкс» та «напівлюкс», відповідно, 7 та 9%. Найбільшу їх частку в загальній структурі мали кемпінги, мотелі, готелі та готельно-офісні центри (рис. 2.3).

⁶⁰ Лютак О.М. Інституційне забезпечення міжнародної туристичної діяльності в умовах глобалізації. Монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 440 с.

⁶¹ Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія / за наук. ред. проф. Волошина І.М. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. 412 с.

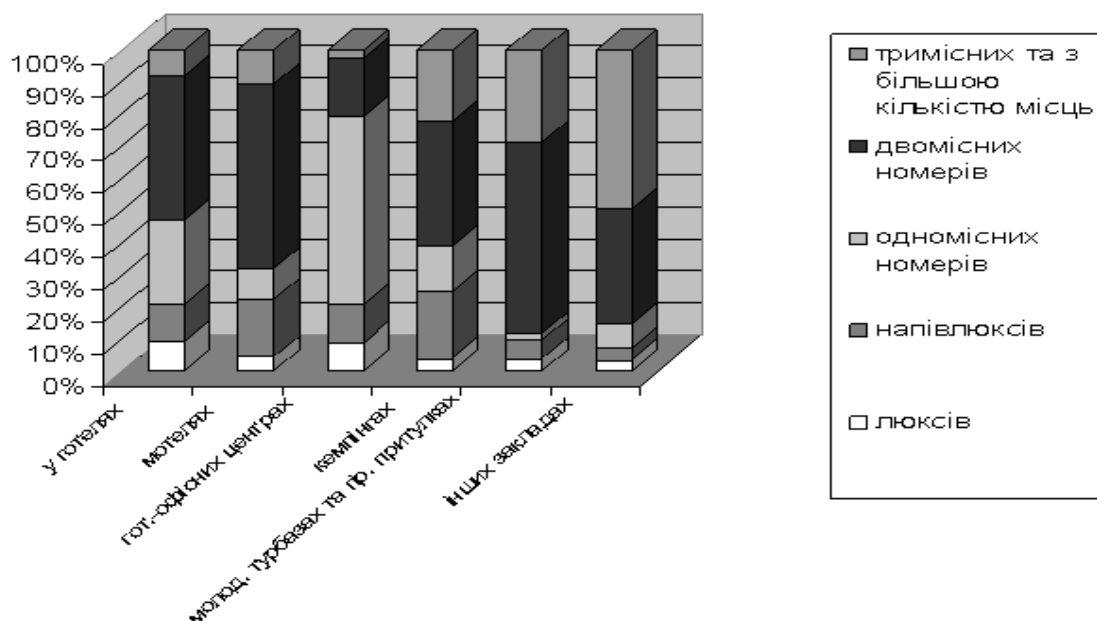

Рис. 2.3. Розподіл номерів в готельних закладах

Згідно даних, наведених в таблиці, у 2017 р. найбільшу кількість готелів мали Львівська область, м. Київ, Дніпропетровська, Миколаївська, Луганська області. Найбільший номерний фонд мали м.Київ, Миколаївська, Дніпропетровська та Львівська області. Найбільшу житлову площу - готелі м.Києва, Дніпропетровської, Львівської та Одеської областей. Ці регіони впливають на формування рейтингів туристичних районів за наявністю закладів готельного господарства (табл. 2.4).

Таблиця 2.4. Рейтинги туристичних районів України за розвитком готельного господарства,⁶²

Рейтинг	Кількість закладів	Кількість номерів	Житлова площа номерів
1	Столичний	Столичний	Столичний
2	Карпатський	Карпатський	Карпатський
3	Причорноморський	Причорноморський	Причорноморський
4	Донецький	Кримський	Кримський
5	Слобожанський	Придніпровський	Донецький
6	Придніпровський	Донецький	Придніпровський
7	Волинський	Слобожанський	Слобожанський
8	Кримський	Волинський	Волинський
9	Подільський	Подільський	Подільський
10	Приазовський	Приазовський	Приазовський

⁶² В'їзний туризм: Коваль П.Ф., Алешугіна Н.О., Андрєєва Г.П., Зеленська О.О., Григор'єва Т.В., Пархоменко О.Г., Дудко В.Б., Михайловський М.О., Бондар С.І. Навчальний посібник: Ніжин, Видавництво Лук'яненко В.В., 2010. 304 с.

Перші позиції займають Столичний, Карпатський та Причорноморський регіони, багаті природними і соціально-культурними туристичними ресурсами. Високі рейтинги Столичного регіону пов'язані ще і з його особливим статусом, та наслідками, що з цього випливають: адміністративним значенням, високим рівнем ділової активності, насиченим культурним життям тощо. Досить високі рейтинги у промислово розвинених районів - Донецького й Придніпровського, що відрізняються високим рівнем ділової активності. Останні місця займають Подільський та Приазовський райони, що говорить не на користь використання їх значного соціально-культурного та природного рекреаційного потенціалу.

Характеризуючи регіональний потенціал туристично-рекреаційної сфери, зокрема і прикордонний, слід простежити частку регіонів у структурі колективних засобів розміщення до яких належать готелі, мотелі, хостели, кемпінги, гуртожитки, туристичні бази (Додаток Б3-Б4).

Як бачимо, найбільш вагомими за часткою колективних засобів розміщення є Львівська область на яку припадає 10,32% закладів і 11,78% розміщених споживачів у 2017 році. Разом з тим увесь західний регіон, а саме Закарпатська, Івано-Франківська, Одеська області, що є активними учасниками транскордонного співробітництва мають високі частки за розрахованими показниками. Можливість залучати кошти західних партнерів, тісні зв'язки, високий рівень пріоритетності туристичної галузі у транскордонних проектах є вагомим фактором високого інфраструктурного забезпечення туристично-рекреаційної сфери.

Найбільше готелів, яким присвоєно вищу категорію, знаходиться у визнаних туристичних регіонах України та столиці: тризіркових - у Львівській області та м. Київ, чотирьохзіркових - у Львівській, Одеській областях та м.Київ. П'ятизіркові готелі - «Отрада» у Одесі, «Ріксос-Прикарпаття» у Трускавці, «Опера», «Прем'єр-Палас» і «Хаят-Рідженсі» у Києві.

Разом з тим, існуюча інфраструктура туризму ще не відповідає вимогам міжнародних стандартів. У більшості готелів відсутні сучасні засоби зв'язку та комунікацій, конференц-зали з відповідною аудіовізуальною технікою та технічними засобами для синхронного перекладу. З 812 українських готелів лише 256

обладнані автостоянками, 581 - ресторанами, 235 - саунами, лазнями чи басейнами⁶³.

В Україні поширюється така важлива тенденція, як створення міжнародних готельних мереж, які дозволяють просувати на світовий туристичний ринок високі стандарти обслуговування. Вже створено першу національну мережу «Прем'єр Готелз», до складу якої входять 6 готелів, що функціонують у Києві, Львові, Мукачеві, Одесі і Харкові. В умовах практично відсутньої конкуренції на ринок готельних послуг України намагаються увійти й міжнародні мережі «Хаят», «Маріотт», «Хілтон», «Шератон» та інші.

Отже, стан готельної інфраструктури поки що не відповідає туристично-ресурсному потенціалу країни і вимагає поліпшення і приведення до міжнародних стандартів, інакше, за умови покращення інвестиційного клімату і активізації туристичної діяльності, вітчизняна готельна індустрія буде витіснена значно сильнішими конкурентами.

Підсумовуючи загальний вплив туризму на розвиток України, потрібно врахувати дослідження Всесвітньої ради з туризму й подорожей, яка починаючи з 1999 р., на основі Всесвітньої конференції «Вимір економічного впливу туризму» запропонувала методологічні напрями для визначення впливу туризму як на економіку окремої країни, так і на світову економіку в цілому, що в міжнародних консолідованих обрахунках одержало назву «допоміжний рахунок туризму».

Цілком логічно, що в довгостроковій перспективі (2027 р. Додаток Б5) Україна може показати значно кращі результати щодо використання туристично-рекреаційного потенціалу впливу подорожей і туризму на ВВП країни, враховуючи унікальне поєднання природно-рекреаційних ресурсів, історичної спадщини та розгалуженості санаторно-курортної бази і дані 2012-2013 р. це підтверджують. Військові дії на Сході країни, анексія Криму призвели до значного зменшення вхідного туристичного потоку, який характеризується високою прибутковістю та надходженням валюти.

Підтвердження наших постулатів та зазначених положень можна прослідкувати в апробованих методиках визначення конкурентоспроможності туристичного сектору, здійсненого на

⁶³Галасюк С. С. Основні підходи до категоризації готелів в різних країнах світу. URL : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream>

основі визначення потенційних можливостей як бажаного стану досягнення, як фактичного, що не використовується, і як орієнтира для подальшої реалізації складових частин. Світові рейтинги та методики, що визначають рівень конкурентоспроможності країни й туристичної галузі зокрема, ураховують низку індексів, зокрема рівень розвитку бізнес-середовища, безпеку та захист, здоров'я і гігієну, людські ресурси та ринок праці, інформаційно-комп'ютерну готовність, пріоритетність туризму, міжнародну відкритість, цінова конкурентоспроможність, сталість навколишнього середовища, інфраструктуру повітряного транспорту, наземного транспорту та портів, природні ресурси, культурні ресурси та бізнес-подорожі⁶⁴.

Рівень загальної конкурентоспроможності України у сфері туризму та подорожей протягом 2011–2015 рр. досить суттєво коливався (Додаток Б6).

За даними форуму, основними факторами, що заважають веденню бізнесу та, відповідно, знижують рівень конкурентоспроможності, у 2016 р. є корупція (14 % респондентів), політична нестабільність (13,2 %), інфляція (11,9 %), неефективна урядова бюрократія (11,4 %), доступ до фінансування (11,2 %), нестабільність уряду (8,2 %), податкові ставки (7,3 %), податкові правила (6,8 %), нормативні акти щодо іноземної валюти (4,5 %), недостатній розвиток інфраструктури (2,7 %), обмежувальні норми трудового законодавства (2,5 %), недостатня здатність до впровадження інновацій (1,6 %), рівень злочинності (1,6 %), погана трудова етика щодо робочої сили (1,5 %), низький стан охорони здоров'я (1,3 %), малоосвічена робоча сила (0,3 %)⁶⁵.

У 2016 р. Україна знову опустилася на 85 місце зі 138 досліджуваних країн із загальним рейтингом 4,0. Серед індексів потрібно виокремити інституційний блок, макроекономічні показники й розвиток фінансового ринку, де наша держава займає відповідно 129, 128 та 130 місця. Найкращі позиції вона має за показниками освіти (33 позиція), інновацій (52), охорони здоров'я та первинної освіти (54).

Враховуючи проведений аналіз, ми можемо стверджувати, що основними галузевими факторами, які заважають нарощувати використання конкурентних можливостей у галузі туризму, є

⁶⁴ Стратегії конкурентного розвитку у глобальній економіці: монографія / [А. М. Поручник, Я. М. Столярчук, А. М. Колот та ін.]. Київ : КНЕУ, 2016. 331 с.

⁶⁵ WTTC: Travel & tourism economic impact 2017 Ukraine. URL : <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf>

низький рівень розвитку інституцій та туристичної інфраструктури, відсутність державної політики щодо їх відповідності світовим стандартам, але водночас важливий складник реалізації конкурентного потенціалу – просування туристського продукту на міжнародні ринки. На сьогодні в нашій державі відсутня чітка скоординована система дій щодо цього сегменту, лише під час проведення Євро-2012 зроблено певні кроки для формування брендорієнтованої стратегії України на міжнародному ринку послуг, велику проблему становить реклама вітчизняних курортів і всередині країни. Значні фінансові ресурси, витрачені на чемпіонат і потік іноземних туристів, привели до нарощення позитивного іміджу країни, але військові дії на Сході, анексія Криму знову призупинили активне використання туристського потенціалу держави. Важливим фактором, що сповільнює транснаціоналізацію галузі в систему міжнародних економічних відносин, є низький рівень використання інформаційних технологій. У розвинутих країнах уже давно впроваджено геоінформаційні туристичні системи, які дають змогу в режимі реального часу здійснити бронювання готелів, скористатись інформаційними довідниками, он-лайн-трансляцією із самих засобів розміщення та прилеглих історичних й архітектурних пам'яток, оцінити туристичні фірми, якість і вартість послуг, які вони надають. Ще однією проблемою, що обґрунтовується іноземними та внутрішніми туристами, є низький рівень обслуговування у сфері послуг, особливо в закладах розміщення й харчування. Оскільки кадрове забезпечення є однією з основних умов реалізації рекреаційного потенціалу, то в Україні потрібно було давно розробити й упровадити стратегічні напрями щодо відповідної системи підготовки та перепідготовки кадрів у галузі туризму, які повинні відповідати світовим стандартам кваліфікаційних вимог щодо якості обслуговуючого персоналу.

Головними стримувальними факторами для розвитку туризму в Україні є несприятливі умови для підприємництва взагалі й туристичного бізнесу зокрема, недосконалість і навіть певна агресивність нормативно-правових актів, зокрема правил та умов перетинання кордонів іноземцями та, як наслідок, відсутність необхідних інвестицій для розвитку туризму – як внутрішніх (через тривалу економічну кризу), так і іноземних (через несприятливий інвестиційний клімат). Несприятливість бізнесового клімату спричинила той факт, що з майже 3000 українських туристичних

підприємств, які мають дійсні ліцензії на надання туристичних послуг, на ринку працює лише близько третини.

Аналіз вищезазначених факторів став вихідною базою для розроблення пропозицій щодо виходу туристичної галузі з кризового становища й визначення пріоритетів її розвитку. Спираючись на методiku розрахунку індексу конкурентоспроможності, яка використовує такі субіндекси у сфері подорожей, як нормативно-правова база у сфері туризму, туристичне бізнес-середовище та інфраструктура, людські, культурні й природні ресурси кожної країни у сфері туризму, за багатьма групами показників та в контексті попередніх досліджень ми можемо запропонувати такі заходи щодо покращення використання туристичного потенціалу і підвищення конкурентоспроможності туристичного сектору України, а саме:

- державну політику та регулювання у сфері туризму, що визначає ступінь сприяння політичного середовища розвитку туристичного сектору в країні, потрібно спрямовувати на формування сприятливого інвестиційного клімату, скасування віз для іноземних інвесторів, ратифікацію угод, що пов'язані з реформуванням повітряного сполучення, зменшення часу на реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, в тому числі для відкриття туристичного бізнесу;

- політика уряду щодо охорони навколишнього середовища повинна ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, екологічного менеджменту та аудиту в контексті регулювання екологічних норм, активізації використання альтернативних джерел енергії на об'єктах туристичної інфраструктури, впровадження інновацій щодо переробки сміття, збереження унікальних територій, флори та фауни за допомогою механізму екологічного туризму;

- безпека як найважливіший чинник, що визначає туристичну конкурентоспроможність держави, визначається тим, що туристи утримуються від поїздок у небезпечні країни, що робить їх менш привабливими для розвитку туристичного сектору. Тому основними заходами в цьому векторі повинні бути гарантії держави щодо поглиблення співпраці з міжнародними структурами у сфері антитерористичної діяльності, що приведе до зменшення затрат бізнесу на боротьбу з тероризмом, злочинністю й насильством, активізації діяльності органів кібербезпеки, покращення роботи

поліції, зменшення кількості дорожньо-транспортних пригод за допомогою вдосконалення правил дорожнього руху;

- пріоритетність розвитку туристичної сфери повинна бути визначена урядовими постановами та нормативно-правовими актами й підкріплена фінансуванням туристичних заходів національного рівня, розробкою промоційних роликів, нарощення ефективності маркетингу й брендингу для приваблення туристів на міжнародних ринках;

- відповідний розвиток інфраструктури наземного та авіатранспорту повинен забезпечуватися такими заходами, як постійний капітальний ремонт дорожнього покриття, фінансування будівництва об'єктів інфраструктури, оновлення рухомого складу автобусного парку, залізничних вагонів, налагодження їх швидкісного руху, створення логістичних центрів, вдосконалення інформаційно-комунікаційних технологій, активізація послуг щодо оренди авто;

- туристична інфраструктура, що відображена достатньою кількістю й відповідною якістю готельних номерів, можливістю диверсифікувати способи та валюту оплати, повинна відповідати світовим стандартам щодо якості послуг і належить до компетенції готельних мереж як важливий елемент у формуванні їх конкурентоспроможності як бізнес-структур міжнародних економічних відносин;

- рівень гостинності, що пов'язаний із людськими ресурсами, які обслуговують туриста на всьому шляху споживання туристичної послуги, залежатиме від інтенсивності проведення тренінгів для працівників самими підприємствами гостинності, від ментальних особливостей, ставлення до іноземних туристів. Вагомими заходами щодо нарощення використання потенціалу цієї складової є державні програми щодо підвищення рівня кваліфікації обслуговуючого персоналу, рівня володіння іноземною мовою, організація стажування у філіях готельного ланцюга в різних країнах світу.

Загалом можна виокремити три основні складники туристичної сфери, що визначатимуть її привабливість і потенційні можливості: природно-ресурсного потенціал, який сформований природно-кліматичними умовами, наявністю лісів, гір, озер, річок й інших природних ресурсів, що цікаві для туристів; розвиток інфраструктури, рівень її завантаженості, обсяг інвестицій у

відновлення та будівництво нових засобів розміщення складатимуть другу групу й формуватимуть динаміку туристських потоків; рівень антропогенного забруднення та способи його зменшення, урахування викидів у навколишнє середовище, утилізація відходів від туристів складатимуть третю групу факторів.⁶⁶

На основі вищевикладених показників та їхньої динаміки держава на загальнодержавному й місцевому рівнях повинна вживати заходи для підвищення конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери. Основні завдання – реальне визнання туристично-рекреаційної сфери як однієї з пріоритетних галузей розвитку економіки регіону, впровадження апробованих у світі економічних моделей та механізмів успішного ведення бізнесу й заохочення інвесторів.

Оскільки стратегічні орієнтири реформування інфраструктурного забезпечення туристичної сфери відводять сфері туризму та відпочинку роль пріоритетних в господарському комплексі держави, реформування туристичної галузі вже сьогодні вимагає реалізації низки заходів, які, на жаль, реалізуються лише частково:

створення нових туристичних продуктів (туристичної пропозиції) різнопланового тематичного характеру: сільський, зелений, інформаційно-навчальний, ностальгічний туризм та агротуризм;

розбудови готельного господарства (розвитку мережі готелів різного рівня комфортності; проведення робіт з реконструкції, переобладнання і оновлення існуючого готельного фонду держави; впровадження міжнародних стандартів якості обслуговування в готельних закладах; проведення сертифікації та ліцензування готелів);

розвиток і вдосконалення туристичної транспортної інфраструктури (розробка генеральної схеми транспортного забезпечення туристичних маршрутів і об'єктів в ув'язці з міжнародною транспортною мережею; ремонт та облаштування автошляхів; розбудова міжнародних транспортних коридорів та пунктів перетину державного кордону);

⁶⁶ Смирнов І. Г. Визначення рівня конкурентоспроможності країн світу в туризмі: сучасні підходи. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. Науковий журнал. Серія: Економічні науки. 2015. №5–6. С.37–49.

покращення кадрового забезпечення рекреації і туризму (підготовка кваліфікованих кадрів для рекреаційно-туристичного комплексу);

активізації маркетингової діяльності, рекламного та інформаційного забезпечення (проведення рекламних та PR-кампаній у вітчизняній і зарубіжній пресі, на радіо і телебаченні з метою формування позитивного іміджу держави; підготовка, друк і розповсюдження серії рекламно-інформаційних довідників та путівників; створення туристичних сайтів і порталів в мережі Інтернет.

В такій специфічній діяльності, як туристичний маркетинг, важливою є орієнтація на цільовий ринок – коло клієнтів туристичної фірми, яке необхідно чітко визначити. Туристична фірма може виділити для себе більш вузький цільовий ринок за допомогою проведення сегментації цільового ринку, що також дозволяє більш точно визначати ємність ринку, здійснювати спрямовану адресну рекламу.⁶⁷

При розробці структури маркетингової стратегії держави необхідно враховувати наступні принципи: кожен регіон має свою специфіку, яка визначає види, розміри та форми реалізації маркетингових цілей; кожен регіон має позитивні (переваги, сильні сторони) та негативні (вади, слабкі сторони) риси; прийняті маркетингові цілі повинні враховувати завдання загальної стратегії розвитку регіону; вид, обсяг та форми реалізованих маркетингових цілей регіону залежать від впливу зовнішніх факторів; маркетингова стратегія має мати свою логіку, яка виникає із узгодження прийнятих цілей з можливостями їх реалізації; маркетингова стратегія регіону має використовувати досвід підприємств, особливо обслуговуючих фірм.

Отже, на відміну від міжнародних готельних мереж, основними конкурентними перевагами сучасних глобальних туристичних ланцюгів є можливість зростаючого розчленування процесу продукування туристських продуктів із-поміж усе більшої кількості країн, що дає змогу пов'язати географічно дисперсні стадії в єдину глобальну туристичну індустрію; посилення спеціалізації держав на цілях і функціях туристичної бізнес-діяльності більшою

⁶⁷ Brady M. Robertson Searching for a consensus on the antecedent role of service quality and satisfaction: an exploratory cross-national study. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/f39c/2f9b20bd8f80eb248c15d9ba4b0cc2e6ad91.pdf>

мірою, ніж на виробництві певних товарів; проведення чіткого розмежування між ланцюгами, ініційованими продуцентами й споживачами туристичних послуг. При цьому потрібно враховувати, що в ланцюгах, ініційованих споживачами послуг, виробництво може бути повністю чи частково віддано в аутсорсинг, а основний акцент робиться на маркетингу та продажу. Окрім того, потрібно зазначити, що туристичні ланцюги використовують досвід глобальних мережевих систем у виробничій, інвестиційній, інноваційній і фінансовій сферах. Планування фінансових потоків відбувається в межах концернів чи ТНК, частина акцій яких продається партнерам. Цікавою є форма співпраці на основі договірної кооперації без створення нового суб'єкта господарювання шляхом об'єднання фінансових, матеріальних, трудових та інших ресурсів для реалізації великих інфраструктурних об'єктів, що забезпечує справедливий розподіл прибутків відповідно до вкладених ресурсів. Відсутність подальших зобов'язань забезпечує можливість до легкої подальшої співпраці без обтяжень і використання позитивного досвіду в подальшій діяльності ТНК різних галузей, які співпрацюють у сфері міжнародного туризму.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З КРЕДИТНИМИ ІНСТИТУТАМИ

3.1. Теоретичні аспекти діяльності міжнародних кредитних інститутів в умовах інтернаціоналізації виробництва та послуг

Неухильний процес поглиблення інтернаціоналізації економічного життя, який має своїми проявами розширення і ускладнення взаємозв'язків та взаємозалежностей національних економік, усупільнення характеру праці та виробництва в глобальному масштабі, зростаючу взаємодію та координацію держав щодо розробки і реалізації міжнародної стратегії розвитку, об'єктивно підвищує значення зовнішніх джерел фінансових ресурсів для будь-якої національної економіки. Особливе місце серед них належить кредитуванню з боку міжнародних кредитних інституцій (МКІ).

Міжнародна кредитна інституція являє собою об'єднання держав, установ, фізичних осіб, що спільно реалізують програму на основі певних правил та процедур, і діяльність яких виходить за національні кордони; важлива складова сучасної інституційної структури світових валютно-фінансових відносин. Сьогодні в світі майже немає держав, які б не були членами певної міжнародної кредитної інституції. Серед основних передумов виникнення таких кредитних організацій можна виділити наступні:

1) поглиблення інтернаціоналізації господарського життя; міжнародний розподіл праці;

2) вихід відтворювального процесу за національні кордони; швидкий розвиток та посилення ролі транснаціональних корпорацій і банків у світовій економіці;

3) активізація міждержавного та наднаціонального регулювання всіх форм сучасних міжнародних економічних відносин;

4) необхідність створення організаційних основ міждержавного механізму спільного вирішення країнами валютно-

фінансових проблем світового господарського розвитку. Міжнародні валютно-кредитні та фінансові організації є важливою складовою сучасної інституційної структури світових валютно-фінансових відносин.

Глобалізаційні процеси у сучасній світовій економіці створюють сприятливі умови для зміцнення міждержавних фінансових відносин. Важливим залишається обґрунтування напрямів удосконалення стратегічного планування фінансових надходжень від міжнародних фінансових інституцій, що пов'язано із необхідністю підвищення рівня результативності використання залучених коштів та соціально-економічного розвитку країни.

На сьогодні в світі нараховується більше ста міжнародних інституцій, що в більшій чи меншій мірі залучені до вивчення економічних та соціальних проблем, і є найважливішими форумами узгодження економічної політики між країнами. Серед них вагоме місце займають міжнародні фінансові інституції, що забезпечують регулювання валютних та кредитних операцій на міжнародному ринку.

Основними міжнародними кредитними інституціями, діяльність яких була спрямована на генерування фінансових ресурсів та експертних висновків розвинутих країн світу, стали Міжнародний валютний фонд та Світовий банк

Міжнародний валютний фонд представляє собою міжнародну валютно-кредитну установу, що регулює, фінансує, проводить нагляд та консультує валютно-фінансові відносини країн – партнерів.

МВФ утворений у 1944 році на конференції в м. Бреттон-Вудсі (США), а почав діяльність з 1947 році. Є спеціалізованим закладом Організації Об'єднаних Націй. До учасників Фонду у 1959 році входило 49 країн, а уже в 1997 році – 182. МВФ – є акціонерною організацією та відіграє важливе значення у реалізації рішень «сімки» – провідних держав Заходу. Фонд зарекомендував себе активно функціонуючим світовим валютним інститутом, нагромадив великий і корисний досвід.

МВФ, це спеціалізована установа ООН, що практично виступає інституційною основою світової валютної системи. Основні завдання МВФ зображені на рисунку 3.1.

Рис. 3.1. Основні завдання Міжнародного валютного фонду

МВФ співпрацює виключно з офіційними представниками держав – учасниць: казначейськими органами, міністерствами, центральними банками тощо. Позики видаються шляхом перерахування валюти за грошову одиницю позичальника, а повертають через викуп національної валюти за іноземну.

МВФ організовано за принципом акціонерного товариства, і кількість голосів країн-учасниць є їхньою часткою в капіталі фонду. На частку США припадає 18,2% капіталу, Європейського Союзу — 26,7%. Частка інших 22 країн становить 60,3 % капіталу фонду⁶⁸.

Фінансовий капітал Фонду сформований за рахунок членських внесків держав – учасниць у відповідності встановленій квоті для кожної з них. Квота визначається в залежності від стану економічного розвитку держави та значення в глобальній економіці та міждержавній торгівлі. Переглядають квоти що п'ять років.

В залежності від розміру квоти розподіляється кількість голосів між державами при прийнятті рішень керівними органами МВФ. Країні виділяють 250 голосів та додатково один голос за кожні 100000 СПЗ від обсягу квоти. Від розміру квоти залежить вплив держави на політику Фонду⁶⁹.

⁶⁸ Грошово-кредитні системи зарубіжних країн. URL: <https://library.if.ua/books/17.html>

⁶⁹ Колосова В.П. Співробітництво з МВФ: Реформа квот країн - членів Міжнародного валютного фонду. Фінанси України. 2011. №8. С. 29-34.

Кредит МВФ видає за умови дотримання умов економічного та політичного характеру у вигляді стабілізаційної програми. Види кредитів що надає МВФ відображено на рисунку 3.2.

Рис. 3.2. Види кредитів, що надаються МВФ

Існує нечітке представлення про Міжнародний валютний фонд з однієї сторони і про Світовий банк з іншої, що найчастіше стає причиною непорозумінь через ряд зовнішніх подібностей цих

організацій. МВФ і Світовий банк – юридично самостійні організації з різними цілями, хоча вони виникли в один і той же час.

Світовий банк – різностороння не урядова кредитно-фінансова структура, яка має в своєму складі чотири фінансові інституції (рис. 3.3).

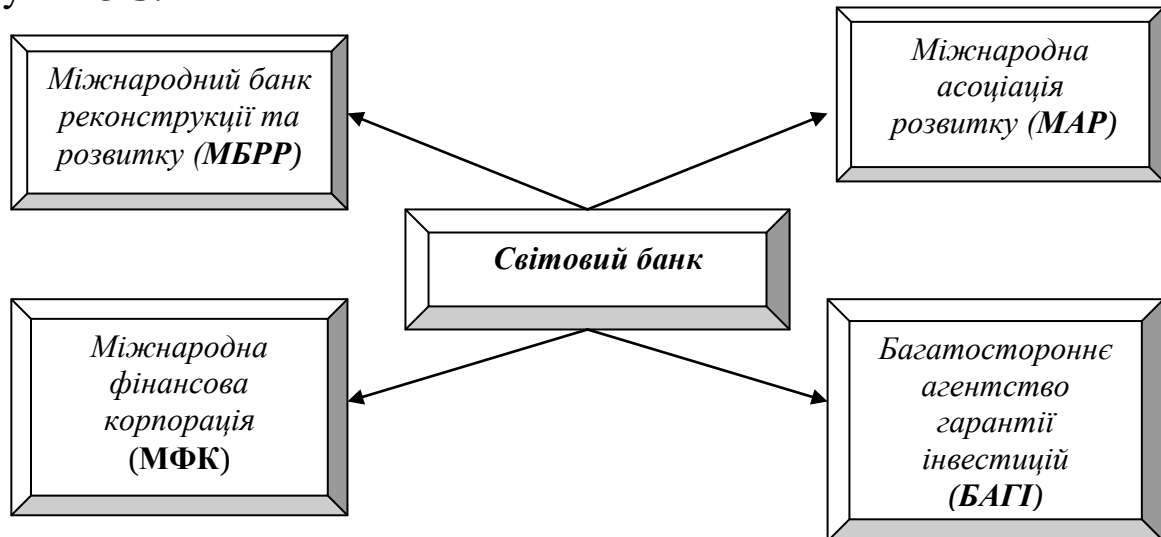

Рис. 3.3. Група Світового банку⁷⁰

Офіційна мета діяльності учасників Групи Світового банку – подолання бідності та підвищення рівня життя в державах, що розвиваються через підтримку їх економічного розвитку із залученням фінансових ресурсів багатих держав.

Світовий банк виконує ряд взаємопов'язаних функцій, зокрема:

- надання кредитів;
- консультування з питань економічної політики;
- стимулювання зовнішніх інвестицій, що сприятиме здійсненню ряду проектів економічного розвитку.

Кожна з установ Групи Світового банку має свої повноваження.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) було створено водночас із МВФ як іншу складову в механізмі організації міжнародних валютно-фінансових операцій на Бреттон-Вудській конференції. Розпочав роботу МБРР з 25.06.1946 року.

Основне місце у кредитному портфелі МБРР займає стабілізаційна позика – кредитування заходів структурних змін у

⁷⁰ Світовий банк та його складові. URL:<http://referat-ok.com.ua/bankivska-i-birzhova-sprava/svitovii-bank-ta-yogo-skladovi>

галузях народного господарства. Програми МБРР пов'язані із приватизацією державних об'єктів, зменшення витрат бюджетів, девальвацією національної грошової одиниці допомагають у залученні закордонних інвестицій, стимулюють розвиток підприємництва, підвищенню валового доходу господарюючих суб'єктів. Але, це за умовами договору з МБРР призводить до скорочення країною субсидій населенню, падіння доходів населення, розшарування суспільства на бідних і багатих.

Бідні країни, мають переваги та можуть отримати більший кредит у МБРР. Кредити як правило видаються на термін 15-20 років при цьому мають 5 років відстрочки у погашенні тіла кредиту, оплачуються тільки відсотки та певна сума для бронювання кредитної лінії. Кошти позик надані МБРР повинні використовуватись виключно за цільовим призначенням. При цьому особлива увага приділяється Банком питанням економічного характеру та ефективності використання позик.

Міжнародна асоціація розвитку (МАР) – створена в 60 роках ХХ ст. як дочірня організація МБРР з метою довгострокового кредитування бідніших країн світу. Основними завданнями МАР є: подолання бідності; стабілізація економічної ситуації; збереження навколишнього природного середовища. МАР надає кошти країнам, які розвиваються шляхом надання позик на реалізацію певних проектів. Позики надаються із 10-ти річною відстрочкою і підлягають оплаті протягом 35-ти 40-ка років.

Міжнародна фінансова корпорація (МФК) одна із інституцій Світового банку, заснована в 1956 році для стимулювання приватного підприємства у виробничому секторі головним чином у країнах-членах МФК, що розвиваються. Кредити МФК орієнтуються на прибуткові проекти, тобто МФК кредитує виключно прибуткові проекти, що мають хороші перспективи доходності. У порівнянні з МБРР, МФК виділяє кредити без гарантій уряду.

Багатосторонню агенцію гарантування інвестицій (БАГІ) створено в 1988 р. 42 країнами – членами МБРР з метою надання допомоги країнам, що розвиваються, у залученні іноземних інвестицій. Свою практичну діяльність БАГІ розпочала у 1990 р. Метою цієї організації є надання інвесторам гарантій на інвестиції, технічної допомоги з метою стимулювання надходжень інвестицій у країни, що розвиваються, консультацій урядам щодо поліпшення

інвестиційного клімату, необхідного для залучення іноземних капіталів. БАГІ надає інвесторам гарантії інвестицій на випадок некомерційного ризику, пов'язаного, наприклад, із труднощами транскордонного перерахування валют, експропріацією або війною.

На території Євросоюзу функціонують такі найбільші регіональні фінансово-кредитні інституції як Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Організаційні структури ЄІБ та ЄБРР подібні до структури МВФ та Світового банку.

ЄІБ та ЄБРР мають спеціальні умови залучення кредитів, що відображено у Додатку В1.

ЄІБ – заснований в 1958 року як фінансова установа ЄС, для надання довготермінових позик для збалансування та рівного розвитку держав об'єднання. Головною метою цієї фінансово-кредитної установи є сприяння збалансованому розвитку країн-членів Європейського Союзу шляхом надання кредитів або банківських гарантій, а найважливішими завданнями Банку є посилення процесів економічної та соціальної інтеграції держав ЄС. Європейський інвестиційний банк створювався на безприбутковій основі, штаб-квартира Банку розташована в Люксембурзі. ЄІБ є структурною одиницею Європейського Союзу, найвагоміша частка фінансування припадає на здійснення проектів у межах самого Євросоюзу⁷¹. ЄІБ має декілька фінансових механізмів, за допомогою яких він надає допомогу проектам:

Індивідуальні позики – надаються під конкретні проекти, як у державному, так і приватному секторі, в тому числі в банках.

Глобальні позики – кредитні лінії, які надаються посередникам (банкам, лізинговим компаніям, чи фінансовим установам), які у свою чергу видають кредити місцевим органам влади чи середнім і малим підприємствам для нових інвестиційних проектів на суму до 25 мільйонів євро. Заявки подаються безпосередньо у один із банків посередників та фінансових організацій, котрі проводять діяльність на національному, регіональному чи місцевому рівнях.

ЄБРР працює починаючи з 1991 року. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) – це міжнародна фінансова

⁷¹ Міжнародні організації. URL: <http://posibniki.com.ua/catalog-mizhnarodni-organizaciyi>

організація, що працює в більш ніж 30 країнах у Східній Європі, Центральній Азії, а також – Південному та Східному Середземномор'ї. Акціонерами ЄБРР є 65 країн, а також Європейський Союз та Європейський інвестиційний банк (ЄІБ).

Через фінансовим інвестиції, бізнес-послуги та участь у політичному діалозі ЄБРР сприяє розвитку підприємництва та переходу до відкритої ринкової економіки.

Для реалізації проектів, Банк пропонує клієнтам такі фінансові інструменти як кредити, інвестиції в акціонерний капітал, гарантії, а також різні інструменти з управління ризиками проектів. Вибір конкретного інструмента залежить від потреб клієнта й самого проекту.

У своїй діяльності ЄБРР використовує наступні форми операцій для підприємств приватного та державного секторів країн: надання кредитів; інвестування у капітал; полегшення доступу на ринки капіталу шляхом надання гарантій; гарантування розміщення цінних паперів; розміщення ресурсів спеціальних фондів у відповідності з угодами, які визначають їх використання; надання позик та технічне сприяння реконструкції та розвитку інфраструктури, в тому числі природоохоронні програми. Європейський банк реконструкції та розвитку є найбільшим міжнародним інвестором в Україні.

ЄБРР надає всебічний пакет підтримки для України та допомагає стабілізації та реформації, а сільське господарство є однією із ключових галузей⁷².

Відповідно до політики Банку, він надає кредити не тільки урядам держав, а більшою частиною підприємствам країн-членів або під державні гарантії країни-члена. При кредитуванні комерційних підприємств Банк зазвичай не вимагає гарантій від уряду країни-члена. Як правило, кредити даються без права переведення стягнення на іноземних спонсорів після початку здійснення проекту. Підставою для видачі кредиту є узгоджене спрямування коштів по проекту і передбачена в проекті можливість погасити кредит та сплатити відсотки протягом обговореного терміну.

⁷² Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). URL: <https://www.biofach.com.ua/sponsor/european-bank-reconstruction-development-ebd>

За допомогою своїх інвестицій ЄБРР сприяє: проведенню структурних і галузевих реформ; розвитку конкуренції, приватизації і підприємництва; зміцненню фінансових організацій і правових систем; розвитку необхідної інфраструктури для підтримки приватного сектора; упровадженню надійно працюючої системи корпоративного керування, у тому числі із метою рішення природоохоронних проблем.

Сучасний стан економіки України свідчить про загострення потреби у фінансових ресурсах для проведення економічних реформ, вирішення соціальних проблем тощо. Як суб'єкт світової економіки наша країна активно співпрацює з міжнародними кредитними інститутами, що посилює її кредитну залежність та збільшує обсяги зовнішньої заборгованості. У сучасному світі практично всі країни залучають кредитні ресурси для вирішення внутрішніх соціально-економічних проблем. І питання полягає не в обсягах залучених міжнародних кредитів, а в їх ефективному використанні та в ефективному управлінні обсягами зовнішньої заборгованості.

Основні напрями та форми співпраці України з міжнародними фінансовими інституціями зазначаються у стратегіях допомоги Україні, що затверджуються радою директорів цих інституцій. Стратегія співпраці з міжнародними кредитними інституціями визначає пріоритети у розвитку країни і вказує на те, яку саме допомогу і у яких обсягах можна надати країні протягом певного періоду.

Стратегія підтримує урядову програму, яка відповідає потребам та умовам конкретної держави. Стратегії МФІ обговорюються та погоджуються з представниками урядів. Окрім цього, при підготовці проектів стратегії здійснюють консультації та обговорення з громадськістю в мережі Інтернет.

Кожна з міжнародних кредитних інституцій застосовує власну форму та механізм співробітництва стосовно України, які класифікуються за групами в залежності від певних ознак.

Форми співпраці з міжнародними кредитними інституціями можна умовно розділити на фінансові та нефінансові. Для нефінансової сфери співпраці України найбільше поширені такі форми співпраці, як проведення наукових макроекономічних та галузевих досліджень, проведення навчальних програм, допомога у пошуках технічної допомоги, обмін міжнародним досвідом.

Україна як правило співпрацює у сфері залучення фінансових ресурсів на реалізацію проектів і така діяльність домінує над іншими формами співробітництва. Ресурси міжнародних кредитних організацій надходять до України у формі грантів та кредитів. На даний час Україна співпрацює із Світовим банком, МВФ, ЄБРР, ЄІБ та Чорноморським банком торгівлі та розвитку (ЧБТР). Наша держава не є засновником перших чотирьох із цих кредитних інституцій, і тому, ставши їх акціонером, не може впливати на цілі та функції їх діяльності, тому приймає уже чинні положення, викладені в статутах цих інституцій.

Україна при вступі до міжнародних кредитних інституцій внесла кошти до акціонерного капіталу цих структур, отримавши взамін квоту. Прийнявши у 1992 році Закон України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» наша країна стала акціонером МВФ. Відповідно до цього документу Кабміну було доручено вирішувати усі питання, щодо участі України у цих інституціях, та наділено правами отримувати фінансові ресурси у будь-якому обсязі, відповідно до всіх без винятку статей угод з МВФ⁷³.

Необхідно відмітити, що співробітництво з МВФ є обов'язковою умовою для вступу до більшості міжнародних фінансових інституцій, і саме завдячуючи МВФ Україна має можливість працювати на світовому фінансовому ринку. Основними цілями співробітництва з МВФ є стабілізація української фінансової системи, проведення структурних реформ та створення підґрунтя для сталого економічного зростання. Фонд допомагає Україні поновити свою фінансову спроможність, підказуючи, як найбільш ефективно впроваджувати програму реформ.

Співпраця України з МБРР та іншими банками групи Світового банку також розпочалась у вересні 1992 року. Головною метою діяльності Світового банку в Україні є надання допомоги у забезпеченні економічного зростання, покращення рівня життя людей та створення необхідних умов для розвитку підприємництва.

⁷³ Закон України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12>

Україна належить до категорії країн з рівнем доходу нижчим, ніж середній, за класифікацією Світового банку, у зв'язку із цим період погашення кредитів становить до 20 років з пільговим періодом 5 років. Відсотки за кредитами виплачуються за плаваючою ставкою і становлять приблизно 6,5 % річних⁷⁴.

Світовий банк працює не тільки з урядами країн, але і з неурядовими структурами та донорами. Банк забезпечує гнучкі кредитні механізми спільних з урядом проектів. Спільна робота донорів та неурядових структур у проектах України та Світового банку є важливою складовою досягнення успіху. Окрім цього, при підготовці проектів банк залучає ресурси грантодавців, а також допомагає Кабміну у запровадженні економічних реформ через проведення консультацій, двосторонніх економічних досліджень та погодження кредитів для забезпечення таких реформ.

Європейський банк реконструкції та розвитку є 3-м за обсягом наданої допомоги банком, що співпрацює з Україною. Членство у якому Україна набула у серпні 1992 року після прийняття Указу Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку». У м. Києві 1993 року відкрито представництво банку, а у серпні 1999 року сформовано департамент ЄБРР по Україні⁷⁵.

Співпраця нашої країни з ЄБРР відбувається за такими пріоритетами, як розвиток приватних та банківських структур, енергетики і енергоефективності, муніципальної та транспортної інфраструктури, розвиток дрібного та середнього підприємництва, агробізнесу, машинобудування тощо.

Окрім цього, у липні 2005 року Україна підписала спільну Угоду про співпрацю із ЄІБ. Відповідно до рішення Ради банку ця діяльність передбачає спільну роботу з ЄБРР згідно до погоджених умов і форм. Банком спільно з урядом реалізуються проекти у транспорті, телекомунікаційній та енергетичній інфраструктурі, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища тощо.

Для розширення міжнародного фінансового співробітництва нашою країною проводиться робота з Північним інвестиційним банком.

⁷⁴ Рибальченко К.О. Механізм підвищення ефективності співпраці України зі Світовим банком в умовах глобалізації : автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». Київ, 2011. 21 с.

⁷⁵ Указ Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/92>

Пріоритетні напрями та форми співробітництва України з міжнародними фінансово-кредитними інституціями визначаються у відповідних стратегіях допомоги Україні. Кожна з міжнародних фінансових-кредитних інституцій використовує власні форми та механізми співробітництва стосовно України, які можна класифікувати за групами залежно від певних ознак. Головні форми співпраці у сфері надання кредитних коштів міжнародними кредитними організаціями наведені на рис. 3.4.

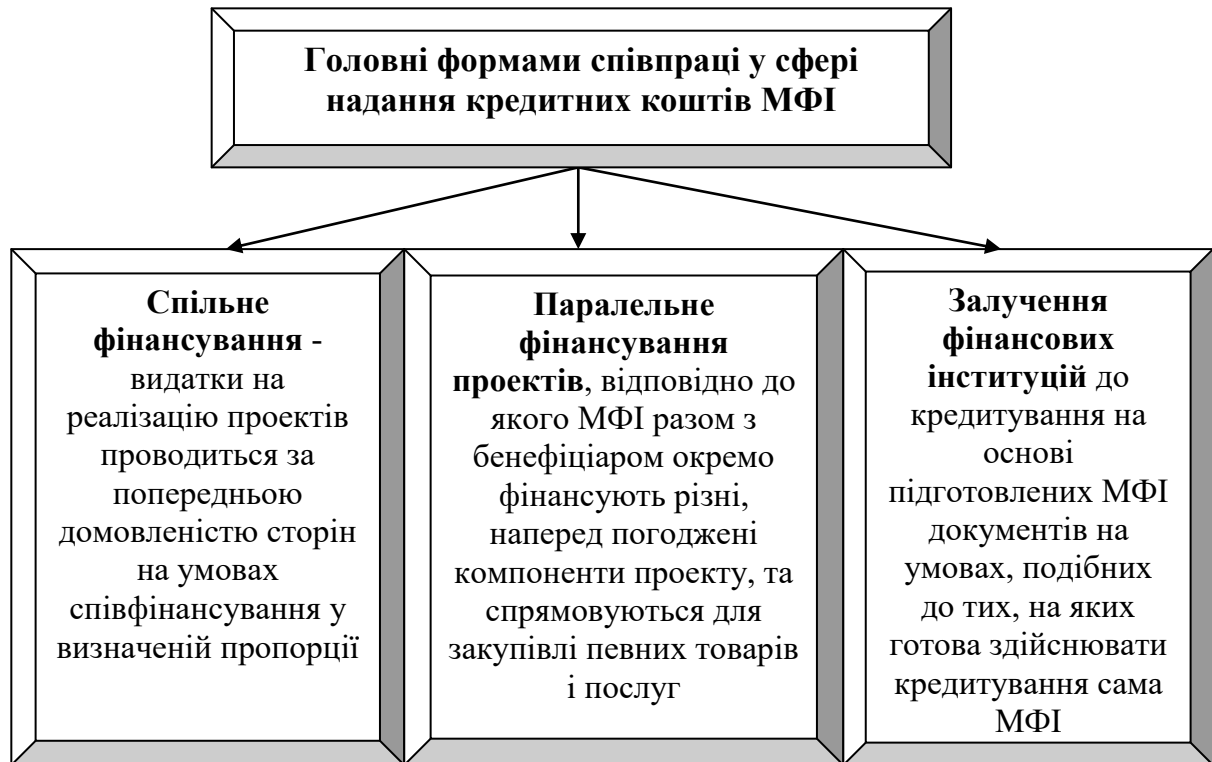

Рис. 3.4. Форми співпраці у сфері надання кредитних коштів міжнародних організацій

Спільне фінансування проектів в Україні характерне для Світового банку та ЄБРР. Партнерами з реалізації інвестиційних проектів часто виступають українські організації, які відповідають за їх впровадження, тим самим підвищується зацікавленість організацій в ефективному та вчасному виконанні заходів у рамках проекту.

Необхідно зауважити, що саме із фінансування забезпечення макроекономічної стабільності економіки розпочалось співробітництво України з МФІ, однак уже на сьогодні більшу частку займають саме інвестиційні проекти, спрямовані на розвиток різних секторів економіки.

Усі проекти, що реалізовувались в Україні починаючи з 1991 року, належать до однієї з трьох груп, зображено на рис. 3.5.

Рис. 3.5. Напрями за якими реалізуються проекти в Україні за підтримки міжнародних кредитних інституцій

Перша група проектів реалізовувалась в Україні за рахунок коштів МВФ та Світового банку, а інвестиційні проекти та проекти технічної допомоги – за рахунок співфінансування Світового банку, ЄБРР та ЧБТР.

Інвестиційні кредити надаються на різні заходи, які використовуються як державними так і приватними підприємствами та компаніями. Цей напрям кредитування щорічно збільшує свої обсяги із залученням як внутрішніх так і зовнішніх джерел фінансування.

3.2. Аналіз та оцінка ефективності інституційного забезпечення співпраці України з провідними міжнародними кредитними інститутами

Усі країни, що прагнуть увійти до світової економічної системи, співпрацюють з міжнародними кредитними інституціями і намагаються максимізувати користь від цієї співпраці. Залучення кредитних коштів за умови ефективного і цільового використання коштів суттєво впливає на економіку країни, забезпечує реалізацію пріоритетних проектів соціального та економічного

розвитку, призначених для поліпшення соціального клімату країни, реформування ринкового середовища. На сьогодні існує багато форм і механізмів такої співпраці. До них можна віднести інвестиційні проекти, технічну допомогу, цільові програми, іноземне кредитування тощо. На сьогодні законодавчо визначено усі етапи взаємодії України з міжнародними організаціями які затверджені Законами України, постановами Кабінету міністрів, а також Стратегією співробітництва з МВФ.

Основними міжнародними кредитними інститутами, які співпрацюють з Україною, є Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, який належить до групи Світового банку, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк. Співробітництво із зазначеними міжнародними кредитними інститутами надає Україні доступ до дешевих кредитних ресурсів, які надаються на пільгових засадах. Такі кредитні ресурси, за умови їх ефективного використання, є дієвим механізмом для підтримки реалізації структурних реформ та важливих проектів економічного та соціального розвитку країни.

У додатку В2 наведений перелік проектів за підтримки міжнародних кредитних інституцій із зазначенням назви проекту, відповідального виконавця, періоду реалізації, суми проекту. перебувають на стадії реалізації станом на 01.01.2017р.

Співпраця з Міжнародний валютним фондом на сучасному етапі відкриває можливості для залучення фінансування від інших міжнародних фінансових установ (Світовий банк, ЄБРР, ЄІБ та інші) та урядів інших держав, в тому числі США, ЄС, Німеччини, Канади, Японії тощо

Наразі МВФ є одним із головних фінансових партнерів України. З моменту завершення Революції Гідності, з урахуванням обох програм МВФ, - Stand-by та Механізм Розширеного Фінансування (EFF), що діє зараз, - Україна отримала вже чотири транші фінансової підтримки загальним обсягом 11 млрд. дол. США (7,7 млрд. СПЗ)

У більшій своїй частині кредити МВФ видані Мінфіну для обслуговування зовнішнього боргу, для покриття дефіцитів торговельного та платіжного балансів. Національний банк України формуючи завдяки позикам МВФ, валютні резерви підтримує курс національної гривні, проводить грошові реформи тощо.

Відповідно до наших оцінок співпраця України з МВФ у період 2012-2017 роки сприяла зменшенню гостроти глобальної Світової фінансової кризи, уповільненню різкого спаду виробництва в Україні. Ефективність співпраці з МВФ підтвердилась в умовах політичної та соціально-економічної внутрішньої рецесії, окупації, початку бойових дій на сході країни, а також збільшення видатків на оборону з урахуванням проведення антитерористичної операції.

Для цього проаналізуємо ефективність реалізації етапів та програм кредитування для України розроблених МВФ.

- 1994-1995 роки: Україна співпрацювала з МВФ по програмі системної трансформаційної позики на суму 498,7 млн. СПЗ (763.1 млн. дол. США), метою якої була підтримка платіжного балансу України.

- 1995-1998 роки: В рамках трьох річних програм Stand-by Україна отримала від МВФ кредити на загальну суму 1318,2 млн. СПЗ. (1 935 млн. дол. США) Головною метою цих кредитів була підтримка курсу національної валюти і фінансування дефіциту платіжного балансу України.

- 1998-2002 роки: Україна співпрацює з Фондом в рамках Програми розширеного фінансування (EFF-Extended Fund Facility), яка передбачала надання кредиту обсягом 2,6 млрд. дол. США. У рамках цієї Програми EFF Україна отримала 1.193,0 млн. СПЗ (1.591,0 млн. дол. США.), які були спрямовані на поповнення валютних резервів Національного банку України.

- 2002-2008 роки: Наприкінці 2002 року Кабінет Міністрів України прийняв рішення, що подальший формат співробітництва України з МВФ передбачатиме співпрацю, на безкредитній основі, в рамках річної програми «попереджувальний стенд-бай», яка 29 березня 2004 року була затверджена Радою Директорів МВФ і надавала теоретичну можливість надання нових кредитів МВФ і яка надавало можливість отримати від МВФ зарезервований кредит у сумі, еквівалентній 411,6 млн. СПЗ (30% квоти України), у випадку погіршення ситуації з платіжним балансом або валютними резервами країни. Проте, враховуючи незабезпечення виконання умов програми проведення перегляду програми і практичне її відновлення у період дії програми, тобто до кінця березня 2005 року, стало неможливим.

- 2005-2008 роки: Співробітництво України з МВФ сконцентровано у сфері технічної допомоги. Цей підхід відповідав

тезам, висловленим Президентом України: «В майбутнє – без боргів», які стверджували про необхідність поступового перенесення центру ваги у співробітництві з МВФ у площину безкредитних стосунків, узгодження головних параметрів макроекономічної політики з тенденціями та прогнозами розвитку світової кон'юнктури, з динамікою і напрямками світових фінансових та інвестиційних потоків та поглиблення координації у сфері валютної політики.

- 2008–2013 роки: У зв'язку з розгортанням повномасштабної кризи на світових фінансових ринках та їх впливу на економіку України, наша країна подала заявку на отримання нової програми співробітництва Stand-by, і 5 листопада 2008 року Рада директорів МВФ ухвалила надання дворічної програми загальним обсягом в 802% від квоти України в МВФ, або 11 млрд. СПЗ (приблизно 16,4 млрд. дол. США). 3 млрд. СПЗ були в терміновому порядку зараховані до золотовалютних резервів Національного банку України.

- В рамках цієї програми «Стенд-бай» Україна отримала три транші загальним обсягом 7 млрд. СПЗ (10,6 млрд. дол. США). Частина другого траншу у розмірі 1,5 млрд. доларів США та третій транш у повному обсязі були спрямовані безпосередньо до Державного бюджету України. 28 липня 2010 року Україна ухвалила нову спільну з МВФ програму «Стенд-бай» на загальну суму 10 млрд. СПЗ (15,1 млрд. дол. США), строком на 2,5 роки, скасувавши Угоду «Стенд-бай», затверджену в листопаді 2008 року (у тому числі усі транші, що ще залишилися відповідно до тієї Угоди).

- В рамках цієї програми Україна отримала два транші допомоги, перший обсягом 1 250 млрд. СПЗ (1,89 млрд. дол. США, з яких до бюджету було направлено 1,022 млрд. дол. США); другий обсягом 1 млрд. СПЗ (близько 1,5 млрд. дол. США). Із загального обсягу коштів отриманих за цією Програмою 2 млрд. дол. США надійшло на підтримку державного бюджету. Надання подальших траншів не відбулося через невиконання Урядом України умов програми співробітництва з МВФ.

- 2014-2015 роки: 30 квітня 2014 року, - після завершення Революції гідності та приходу до влади в Україні нового Уряду та виконання попередніх умов, МВФ ухвалив надання Україні нової позики Stand-by обсягом 16,5 млрд. дол. США (10,976 млрд. СПЗ). В рамках цієї програми Україна отримала два транші обсягом 3,1

млрд. дол. США (2,058 млрд. СПЗ) та 1,3 млрд. дол. США (914,7 млн. СПЗ), але влітку 2014 року макроекономічні показники, закладені у програму, було значно відкореговано через розгортання в Україні масштабної економічної кризи на фоні російської агресії на сході країни.

-З огляду на це, на запит українського Уряду, вже 11 березня 2015 року МВФ ухвалив заміну програми Stand-by на нову, чотирирічну програму «Механізм Розширеного Фінансування» (Extended Fund Facility). Перший транш обсягом 5 млрд. дол. США за новою програмою було отримано одразу після її ухвалення. Надання другого траншу обсягом 1,7 млрд. дол. США (що було повністю спрямовано на поповнення резервів Національного банку) було ухвалено Радою директорів МВФ 31 липня 2015 року. Після довгої перерви, 14 вересня 2016 року Радою Директорів МВФ було затверджено другий перегляд спільної з МВФ програми EFF.

-Відповідно до цього рішення було виділено третій за Програмою транш у розмірі 716,1 млн. СПЗ (1 млрд. дол. США) та 16 вересня кошти були спрямовані на поповнення резервів НБУ. 3 квітня 2017 року Радою Директорів МВФ було затверджено третій перегляд спільної з МВФ Програми «EFF».

-Відповідно до цього рішення Україні було виділено четвертий за Програмою транш у розмірі 734,05 млн. СПЗ (близько 1 млрд. дол. США), який 5 квітня було спрямовано на поповнення резервів НБУ. На сьогодні основними вимогами для завершення четвертого перегляду спільної з МВФ Програми «EFF»: прийняття пенсійної реформи, створення антикорупційних судів, прозора приватизація, а також запровадження автоматизованого механізму регулювання тарифів на газ та теплову енергію.

-Загалом, в рамках співробітництва з МВФ Україна отримала 21 410,76 млн. СПЗ (еквівалент 31 514,61 млн. дол. США)⁷⁶.

Відповідно до основних економічних показників України у 2012-2017 роках відображених в таблиці 3.1, можна побачити, що виділені кредити МВФ у 2013 році в сумі 12,3 млрд. грн., у 2014 році – 73,6 млрд. грн., у 2015 році – 166,9 млрд. грн., позитивно вплинули на збільшення обсягу номінального ВВП. Так обсяг ВВП у 2013 році становив 1587 млрд. грн., що на 122 млрд. грн. більше у порівнянні із 2013 роком, його приріст у 2015-2017 роках становить

⁷⁶ Офіційний сайт Міністерства Фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mvf>

майже 400 млрд. грн. щорічно. Також щорічно збільшується ВВП на душу населення, у 2014 році він становив 49,9 грн., що на 15,2 грн. більше ніж у 2013 році, у 2015 році збільшився на 3 грн., у 2017 році на 10 гривень.

За рахунок позик також збільшено міжнародні резерви у 2015 році на 211 млрд. грн., у 2016 році на – 39 млрд. грн., у 2017 році на – 223 млрд. грн.

Таблиця 3.1. Основні економічні показники України
у 2012-2017 роках⁷⁷

Показник	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Позики МВФ, млрд.грн.	0,0	12,3	73,6	166,9	23,9	27,2
Номінальний ВВП, млрд.грн	1 405	1 465	1 587	1 980	2 383	2 735
Міжнародні резерви, млрд.грн.	195,8	167,9	120,0	331,3	370,5	593,0
ВВП на душу населення, грн.	32,6	34,7	49,9	52,9	52,0	61,9
Зовнішній борг, % ВВП	76,6	78,6	97,6	131,5	129,6	131,6
Рівень безробіття, %	7,5	7,3	9,3	9,1	8,8	9,2
Курс гривні до дол. США	7,99	8,23	16,00	24,91	23,90	27,20

У зв'язку із збільшенням надходжень кредитів від МВФ відповідно збільшились зовнішні борги України, частка яких у ВВП в 2012 році складала 76,6 %, а у 2015 та 2017 роках 131,5 %. Що негативно впливає на економічну безпеку країни.

Однак, підтримка МВФ не дала можливості у повній мірі підтримати курс гривні. Окремі економісти стверджують, що позики надані МВФ за період (2012-2015рр.) вплинули на здешевлення гривні на 12,5 пунктів. Та переконують громадкість, що позики від МВФ мають суттєвий вплив на ціну гривні.

При кожному транші позики курс іноземних валют по відношенню до національної збільшувався, а гривня відповідно дешевшала. Позики, одержані у МВФ, мусять використовуватися виключно за їх цільовим спрямуванням, тому вони не

⁷⁷ Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: www.ukrstat.gov.ua

спрямовуються на реалізацію інвестиційних проектів, а йдуть на скорочення дефіциту та збільшення резервів. Для прикладу, у травні 2014 року Україні Фонд перерахував 3,2 млрд. дол. США, із них 1,2 млрд. дол. США спрямовано Нацбанку, а 2 млрд. дол. США профінансовано КМУ для забезпечення витрат державного бюджету. На початку осені 2014 року від МВФ поступило ще 1,4 млрд. дол. США, із них 1 млрд. було залучено до бюджету, а інші – Нацбанку⁷⁸.

Збільшення рівня безробіття свідчить про зменшення активності господарюючих суб'єктів України, та потребує на наш погляд підтримки малого середнього бізнесу за рахунок коштів МФІ.

Важливим одержувачем кредитів МВФ є державний бюджет. Найголовнішою проблемою і ризиком, залучення коштів у бюджет є те, що немає цільового спрямування цих позик, на відміну від кредитів, що надаються під конкретні проекти від ЄБРР, Світовий банк та інші кредитори. Інакше кажучи вони ідуть на загальний рахунок, і може бути використаний на різні цілі, в тому числі на видатки споживання.

Проаналізувавши весь період кредитного співробітництва України з МВФ, можна стверджувати, що загальна динаміка ефективності використання кредитів була пропорційно лінійною. Відповідно, і ефективність співробітництва Фондів з Україною має позитивний характер. Ефект від роботи з МВФ полягає не стільки в отриманні коштів для структурної трансформації економіки, скільки у створенні Фондом «економічної репутації» для країни.

Співробітництво України зі Світовим банком бере початок у вересні 1992 р., саме тоді відбулося підписання Статей Угоди Міжнародного банку реконструкції та розвитку, а Україна стала 167-м членом Світового банку, підписавшись на 908 акцій основного капіталу. Це було важливим кроком, який забезпечив Україні доступ до отримання позик на пільгових умовах, а також започаткував інтеграцію України у світову економічну систему.

Представництво Світового банку в Україні було відкрито в 1993 р. Україна є членом усіх п'яти структур Групи Світового

⁷⁸ З початку незалежності Україна отримала від МВФ \$31,3 млрд. Історія відносин URL: <https://gordonua.com/ukr/publications/z-pochatku-nezalezhnosti-ukrajina-otrimala-vid-mvf-31-3-mlrd-istorija-vidnosin-181984.html>

банку. Основним документом, на якому базується співпраця України з членами Групи Світового Банку, є Стратегія партнерства.

Останніми роками ефективність та інституційні засади такої співпраці істотно зміцнилися, зокрема вдосконалено кредитний інструментарій шляхом запровадження нових, гнучких кредитних інструментів, зменшено кількість та розміри ставок комісійних зборів, пом'якшено основні умови кредитування. Це дало змогу підвищити ефективність реалізації нових проектів МБРР в Україні, скоротити терміни набрання чинності новими позиками, а також збільшити вибірку коштів.

Відносини між Україною та Банком базувалися на Стратегії співробітництва з МФІ на 2006–2008 рр. і Стратегічних напрямках та завданнях щодо залучення міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями на 2009–2012 рр. З 2012 року співробітництво з банком здійснювалося на основі прийнятої «Стратегії партнерства з Україною» на 2012–2016 рр. Стратегія партнерства з Україною на 2012–2016 рр. включає два елементи:

1) поліпшення державних послуг та державних фінансів: підтримка розбудови відносин із громадянами, зокрема відповідальне і збалансоване фіскальне управління; ефективність надання послуг з охорони здоров'я й освіти та адресна соціальна допомога; надання комунальних послуг;

2) підвищення політичної ефективності та економічної конкурентоспроможності: підтримка розбудови відносин із бізнесом, а саме сприятливість, стабільність та прогнозованість середовища для бізнесу для вітчизняних і закордонних інвесторів; поліпшення інфраструктури для зменшення вартості ведення підприємницької діяльності; комплексне реформування сільськогосподарського сектора⁷⁹.

Отож, підтримувані Світовим банком заходи Стратегії партнерства з Україною організовуються навколо двох основних компонентів: нового договору з громадянами та нового договору з бізнесом.

Значна кількість інвестиційних програм реалізовувалась у 2014 р. за рахунок фінансових ресурсів МБРР. Найбільша частка фінансування припадала на Другий проект покращення автомобільних доріг та безпеки руху (43,1%), на проект передачі

⁷⁹ Стратегія партнерства МБРР і МФК з Україною на 2012–2016 рр. URL:<http://www-wds.worldbank.org/>

електроенергії – 21,7%, на Проект розвитку міської інфраструктури – 13,6%, на додаткове фінансування Проекту реабілітації гідроелектростанцій – 7,8%, а на Проект покращення автомобільних доріг та безпеки руху – 4,3%⁸⁰.

Слід зауважити, що протягом 2014 р. Україна перебувала у стані глибокої економічної кризи. Різка девальвація валюти у поєднанні з фіскальною консолідацією спричинили значне скорочення рівня споживання та інвестицій. Негативного впливу зазнали всі галузі економіки, і особливо фінансовий сектор. Структурні недоліки банківської системи України, зокрема високі ставки кредитування, коротка відкрита валютна позиція багатьох банків, високий рівень проблемних кредитів у загальному обсязі банківських активів – були посилені за рахунок розгортання кризи в країні. З початку 2014 р. банки зіткнулися із загальним відтоком депозитів на рівні майже 20%. Банки були додатково послаблені триваючим падінням гривні, яка з початку 2014 р. втратила близько 50% своєї вартості. З початку 2014 р. значна частина банків були проголошені неплатоспроможними, і існував великий ризик, що банкрутства зазнає велика кількість банків, створюючи тягар на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Для врегулювання ситуації, що склалася, зменшення негативного впливу кризи та відновлення зростання, Група Світового банку разом із Урядом України поставила такі надважливі цілі, як:

- по-перше, стабілізувати банківський сектор і зробити його стійкішим до можливих майбутніх потрясінь;
- по-друге, сприяти глибшому фінансовому посередництву і спрямуванню кредитів у реальний сектор на стійкій основі;
- по-третє, просувати більш глибокі реформи в бізнес-середовищі для підтримки і подальшого зростання приватного сектора та залучення нових інвестицій.

Фінансовою підтримкою реформ було надання у 2014 р. Групою Світового банку приблизно 3 млрд. дол. США для реалізації семи проектів, включаючи 1,25 млрд. дол. США, спрямованих до державного бюджету. Призначенням більшості інвестиційних ресурсів було поліпшення надання базових

⁸⁰Галіцейська Ю.М. Співробітництво України зі Світовим банком. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 8, 2015. С. 24-29

державних послуг у сферах водопостачання та водовідведення, енергетики, автошляхів, охорони здоров'я та соціального захисту.

За даними Світового банку, станом на 31.12.2015 р. початкова основна сума позик України становила \$9,7 млрд., освоєна сума – \$6,9 млрд., неосвоєна – \$2,4 млрд., скасована сума – \$0,5 млрд., зобов'язання перед Світовим банком за 41 позицією – \$5,6 млрд. Наразі кредитний портфель інвестиційних проектів МБРР включає 13 активних проектів розвитку України на загальну суму \$4,7 млрд., частка зарезервованих коштів за поточними проектами станом на кінець 2015 р. становить 86,7% від загальної вартості проектів (Додаток В3).

У центрі уваги МФК знаходиться робота з приватним сектором у країнах, що розвиваються, яка включає такі напрями діяльності: 1) інвестиційні послуги, що дозволяють компаніям управляти ризиками й розширюють їх доступ до міжнародних і місцевих ринків капіталу; 2) консультаційні послуги, спрямовані на стимулювання припливу приватних інвестицій, необхідного для розширення діяльності компаній, створення робочих місць та розвитку економіки; 3) управління активами МФК, зокрема мобілізація коштів і управління останніми від імені широкого кола інституційних інвесторів – суверенних фондів, пенсійних фондів, фінансових установ, що сприяють розвитку⁸¹.

Необхідно зауважити, що стратегія МФК в Україні полягає у підтримці:

- стабілізації банківського сектора та цільового фінансування, що передбачає розширення Програми фінансування глобальної торгівлі та підтримку капіталізації і ліквідності низки банків, через надання банками цільового фінансування малим і середнім підприємствам;

- розвитку агробізнесу – центральна частина стратегії МФК в Україні, передбачає дорадчу допомогу, орієнтовану на поліпшення інвестиційного клімату для агробізнесу, приведення стандартів безпеки харчової продукції у відповідність до міжнародного рівня та розвиток агрострахування та доступ до агрофінансування;

- інфраструктури, тобто розвиток відновлювальної енергетики, підтримка заходів з утилізації відходів, транспортних та ІТ-послуг, підвищення енергоефективності через упровадження комплексних інвестиційних проектів і доповнення їх дорадчими послугами

⁸¹ Международная финансовая корпорация. URL : <http://www.ifc.org/>.

«Програми чистого виробництва», енергозбереження в житловому секторі.

МФК упроваджує декілька консультаційних програм:

1) програма надходжень від урожаю (липень 2013 р. – липень 2016 р.);

2) програма підвищення ресурсоефективності в Україні (січень 2010 р. – липень 2017 р.);

3) проект сталого розвитку малих та середніх фермерських господарств (липень 2013 р. – липень 2017 р.);

4) проект консультативних послуг у сфері агростандартів в Україні (липень 2013 р. – липень 2016 р.);

5) проект енергоефективності в житлово-комунальному секторі України (січень 2010 р. – січень 2018 р.);

6) проект фінансування стабільної енергетики в Україні (липень 2010 р. – січень 2016 р.)⁸².

З 2015 по 2020 роки в нашій країні розпочався спільний проект МОЗ і Світового банку «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей». У межах якого була підписана угода на кредит від МБРР в обсязі 215 млн. дол. США. Проект передбачає реформування закладів охорони здоров'я у восьми обраних регіонах України (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Львівська, Полтавська і Рівненська області). Мета – удосконалити профілактику та лікування неінфекційних хвороб та пов'язаного з цим зміцнення механізмів надання послуг в обраних областях. І спрямований на інформатизацію галузі, запровадження новітніх методів фінансування, розвиток системи громадського здоров'я, розвиток організаційних можливостей в регіонах.

Розглядаючи ефективність реалізації Стратегії партнерства з Україною на 2012–2016 рр. необхідно зазначити, що Група Світового банку реалізувала програму підтримки стратегії розвитку України з обсягом фінансування у 6,2 млрд. доларів США (при цьому обсяг фінансування з боку МБРР сягнув 4,8 млрд. доларів США, адміністратором яких був Світовий банк, а обсяг фінансування з Фонду чистих технологій (ФЧТ) – 148 млн. доларів США).

Рамкова таблиця результатів реалізації Стратегії партнерства Світового банку з Україною на 2012 – 2016 фінансові роки представлена в Додатку В4.

⁸² Партнерство Світовий банк – Україна: огляд програм в країні URL:<http://www.worldbank.org/>.

Наразі Банк продовжує підтримувати державний сектор України для більш ефективного і прозорого використання бюджетних ресурсів з одночасним покращенням послуг для українських громадян. Узгоджено нову Концепцію партнерства Групи Світового Банку з Україною, яка охоплює 5 років з 2017 по 2021 фінансовий рік. Концепція сприятиме досягненню Україною подальшого поступу в забезпеченні сталого та інклюзивного відновлення економіки на основі програми, що має на меті забезпечення функціонування ринків, створення умов для забезпечення фінансової та фінансової стабільності, а також підвищення якості надання послуг. Ця програма відповідає подвійній меті Групі Світового Банку, що передбачає ліквідацію крайньої бідності та сприяння спільному добробуту.

Розробка Концепції спиралась на стратегічні дискусії з урядом, що проводились в Україні для визначення пріоритетних напрямів і попиту клієнтів, а також на взаємодію Групи Світового Банку з приватним сектором, аналітичними центрами, громадянським суспільством та іншими партнерами у сфері розвитку⁸³.

Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року ставить за мету «підвищення рівня та поліпшення якості життя на основі сталого економічного розвитку» та лежить в основі середньострокового бюджетного планування, річних детальних планів дій Уряду, стратегічних планів міністерств та інших відомств. План визначає п'ять стратегічних цілей:

- По-перше, економічне зростання: на основі збільшення обсягів експорту та інвестицій, реалізації податкової та митної реформ, дерегуляції, земельної реформи, приватизації, реформування енергетики та підтримання макроекономічної стабільності шляхом продовження фінансової консолідації;
- По-друге, ефективне врядування: передбачає проведення реформи державного управління, децентралізації і реформи державних фінансів;
- По-третє, розвиток людського капіталу шляхом проведення реформи системи охорони здоров'я, освіти, поліпшення надання державної соціальної підтримки, розвитку культури і спорту;

⁸³ Україна: концепція партнерства з країною на 2017–2021 фінансові роки URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/501881501141799939/pdf/114516-UKRAINIAN-PUBLIC-WBUkraineCPFUKR.pdf>

- По-четверте, верховенство права і боротьба з корупцією шляхом підтримки ефективного функціонування інститутів боротьби з корупцією, забезпечення рівного доступу до правосуддя та ефективного захисту прав власності;

- По-п'яте, безпека та оборона передбачає захист суверенітету та територіальної цілісності держави, а також найважливіші аспекти безпеки громадян.

Відповідно до Указу Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» від 14 липня 1992 року №379/92 в серпні 1992 року Україна підписала статутні документи Європейського банку реконструкції та розвитку та прийняла відповідні умови та обов'язки члена цієї міжнародної фінансової інституції⁸⁴.

На сьогодні ЄБРР один з провідних та ефективних інвесторів в економіку України. Зростання обсягів коштів, що ЄБРР інвестує в економіку України є як підтвердженням зростаючої інвестиційної привабливості України, так і демонстрацією бажання європейських інститутів бачити Україну економічно розвинутою країною. Європейський банк реконструкції та розвитку надає значну підтримку економічним реформам в країні, що створює умови для розвитку стосунків між Україною та Банком, про що свідчить портфель проектів ЄБРР в Україні. З початку діяльності в країні з 1993 року банк взяв на себе зобов'язання щодо виділення близько 12 мільярдів євро в рамках 369 проектів по всій країні. Європейський банк реконструкції і розвитку після Революції гідності запустив в Україні 100 проектів на загальну суму 3 мільярди євро, а інвестиційний портфель ЄБРР в Україні становить 4,5 мільярда євро станом на кінець 2016 року⁸⁵.

Головне завдання України – забезпечити ефективне використання наданого фінансування ЄБРР та не допустити нарощування боргових зобов'язань. Зокрема, важливо продовжувати структурні реформи та цілеспрямовано збільшувати інфраструктурні витрати, підвищуючи їх результативність. Збільшення розміру й ролі власного акціонерного капіталу в економіці може також стимулювати зростання, втілення інновацій і

⁸⁴ Указ Президента України Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/92>

⁸⁵ ЄБРР після Революції гідності запустив в Україні проекти на 3 мільярди євро URL: <https://www.unian.ua/eurobusiness/1832296-ebrr-pislya-revolutsiji-gidnosti-zapustiv-v-ukrajini-proekti-na-3-milyardi-evro.html>

сприяти ефективнішому розподілу ресурсів. Велике значення має чітка комунікація дій усередині країни, а також стосовно інших ключових торгових та інвестиційних партнерів, що заохочуватиме інвестиції.

Відповідно до положень Стратегії діяльність Банку зосереджена на підтримці розвитку та наданні допомоги у наступних стратегічних сферах: промисловість та сільське господарство, фінансовий сектор, енергетика та природні ресурси, транспорт та інфраструктура. Основна увага приділяється проектам, що пов'язані з будівництвом та оновленням інфраструктури нерухомого майна для сектору роздрібної торгівлі, логістики і загального корпоративного сектору (офіси та індустріальні парки), а також проектам будівництва готелів, в яких спонсори співпрацюють з досвідченими операторами. Окрема увага приділяється фінансуванню альтернативних операторів багатоканального доступу до мережі Інтернет, кабельного телебачення, бездротового зв'язку, супутникових систем, дата-центрів та системних інтеграторів.

До планів Банку входить відкриття офісів в Україні на базі наявних бізнес-організацій для підтримки розвитку малого та середнього бізнесу і підсилення цих організацій завдяки досвіду, накопиченому ЄБРР. Підтримка сектору малого та середнього бізнесу – один із пріоритетів ЄБРР у межах Ініціативи розвитку малого бізнесу (Small Business Initiative), яка діє з липня 2014 р. Банк передбачає виділення 28 млн євро на бізнес-консультації, інформаційну, освітню та іншу підтримку малих і середніх підприємств в Україні в рамках програми EU4Business⁸⁶.

За 25 річний період співробітництва з Україною і станом на початок липня 2017 року за всіма напрямками співробітництва Банком було затверджено 380 проектів на загальну суму 11,822 млрд євро. Слід зазначити, що загальна вибірка за цими проектами становила 8,756 млрд євро, або 74,1 %, що є достатньо високим показником. Актуальний стан галузевої структури інвестицій ЄБРР в Україні у відсотках відображений на рис. 3.6

⁸⁶ Іванов С. М., Клименко К. В. Співробітництво України та ЄБРР: перспективи розвитку. *Міжнародні фінанси. Наукові праці НДФІ*. 2016, № 3 (76). С. 5-23.

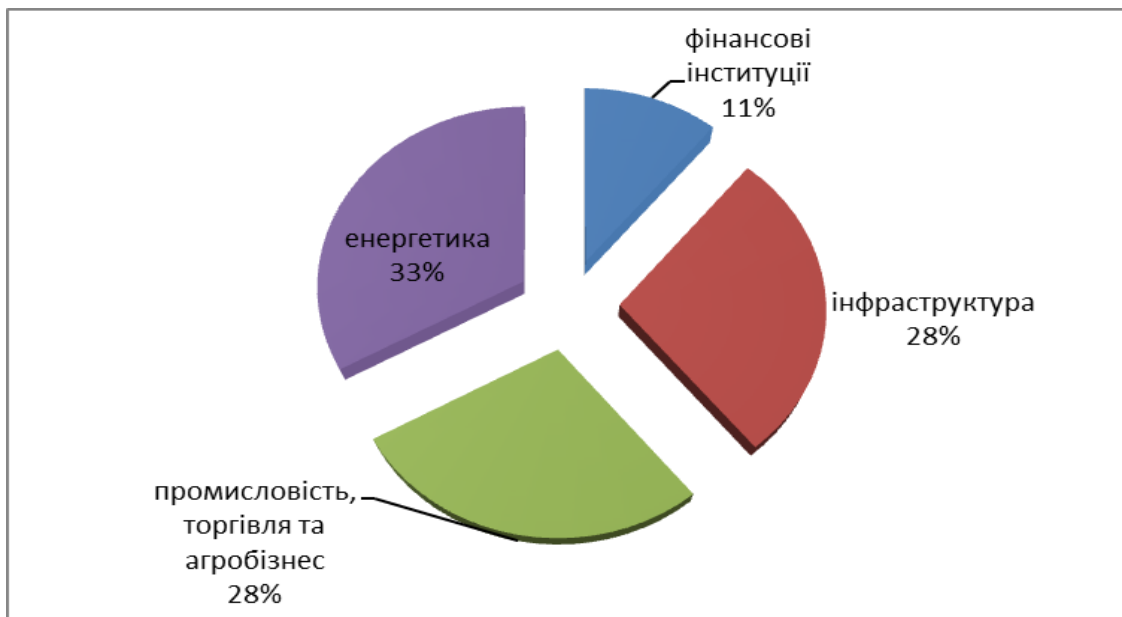

Рис. 3.6. Галузева структура інвестицій ЄБРР в Україні станом на 31.12.2017р.⁸⁷

Тенденції останніх років свідчать про значну переорієнтацію кредитного портфелю банку у бік збільшення частки фінансування державного сектору. Так, питома вага приватного сектору в загальному кредитному портфелі Банку за останні 5 років скоротилась з 60% до 47% і, відповідно, частка у державному секторі зросла з близько 40% до 53% від загального обсягу портфелю ЄБРР. Це пояснюється тим, що в період політико-економічної нестабільності та суттєвого падіння економічної активності в Україні Банк схильний до мінімізації ризиків. Збільшення кредитування в держсекторі, який історично є менш ризикованим для Банку, відповідним чином збалансувало кредитний портфель ЄБРР.

Широкий політичний діалог, який Банк веде у різних секторах – від інвестиційних проектів до банківського сектору та енергетики, – також був дуже ефективним та успішним в плані сприяння як інвестиціям ЄБРР, так і в цілому здійсненню економічних реформ в Україні. Банк використовував власні кошти та допомагав залучити донорське фінансування для підтримки таких важливих інститутів, як Рада бізнес-омбудсмена та Національна рада реформ.

Верховною Радою України 04 листопада 2010 року був прийнятий Закон України «Про ратифікацію Договору між Україною та Європейським інвестиційним банком про

⁸⁷ Європейський банк реконструкції і розвитку URL:<http://www.ebrd.com/where-we-are/ukraine/data.html>.

співробітництво та діяльність Постійного представництва ЄІБ в Україні» №2673-VI⁸⁸.

У внутрішній процедурі ЄІБ означені зобов'язання захищати й популяризувати права людини.

Згідно з повноваженнями, отриманими від Європейського Союзу, ЄІБ фінансує проекти у сфері інфраструктури, розвиток приватного сектору, а також інвестує у заходи, які здійснюються у зв'язку зі зміною клімату. Для забезпечення реалізації цих проектів, які фінансуються за рахунок кредитних коштів, у складних умовах ЄІБ за тісної співпраці з українськими партнерами створив спеціальну Робочу групу з командою експертів у Представництві ЄІБ у Києві, що забезпечує оперативну підготовку та реалізацію проектів. Збільшення обсягів допомоги ЄІБ, яка надається у широкому діапазоні секторів, допоможе модернізувати українську економіку, дозволить країні скористатися можливостями, передбаченими в Угоді про асоціацію, яка була підписана в червні 2014 року, та покращити умови життя людей.

Проекти розвитку інфраструктури та енергетичної промисловості, займають важливе місце у переліку справ, якими займається ЄІБ.

Інвестування в соціальну та економічну інфраструктуру важливе для стабільності української економіки та покращення умов життя громадян. Енергетична безпека та енергоефективність, сталий розвиток транспортної системи, муніципальні послуги та освіта – ключові галузі, в яких ЄІБ надає допомогу у вигляді позик на реалізацію восьми проектів на суму більше ніж 1,7 млрд. євро. Фінансування модернізації газопроводів, створення умов для підтримки Світовим банком закупівель природного газу компанією НАК «Нафтогаз» – все це інвестиції ЄІБ в енергетичну безпеку України. Також продовжується здійснення інфраструктурних інвестицій у мережі ліній електропередач для підвищення рівня надійності системи електропостачання. ЄІБ також підтримує енергоефективність та вищу освіту в Україні. Позика в розмірі 120 млн. євро призначена для фінансування заходів з енергоефективності та переоснащення навчальних і дослідницьких

⁸⁸ Договір між Україною та Європейським інвестиційним банком про співробітництво та діяльність Постійного представництва ЄІБ в Україні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/971_005

закладів у декількох університетах країни. Фінансовий пакет доповнюється значними обсягами грантового фінансування за рахунок коштів Східноєвропейського Партнерства в сфері енергоефективності та екології (E5P), Програми інвестування для країн-сусідів ЄС (NIF) та Трастового фонду технічної допомоги у Східному партнерстві (EPTATF) (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2. Проекти Європейського інвестиційного банку в Україні 2014-2016р.р.⁸⁹

Назва проекту	млн. євро
2014	940
Основний кредит для МСП та компаній з середнім рівнем капіталізації	400
Кредит компанії «Астарта» на агропродовольчі ініціативи та адаптацію до змін клімату	50
Бескидський залізничний тунель	55
Кредит на агропродовольчі ініціативи компанії МХП	85
Надзвичайна кредитна програма для відновлення України	200
Газопровід Уренгой – Помари – Ужгород	150
2015	1 257
Програма розвитку муніципальної інфраструктури України	400
Гарантія економічного розвитку України	457
Основний кредит на агропродовольчі ініціативи України	400
2016	826
Рамкова позика на розвиток міського громадського транспорту України	200
Вища освіта України	120
Підтримка України в реалізації Угоди про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ)	260
Нібулон	71
Модернізація української залізниці	150
Рамкова угода з ProCredit – Україна – IFSMEG	25
Загальна сума	3 024

Приватний сектор є ключовим фактором економічного зростання, трудової зайнятості та інновацій в Україні, і МСП є його основою, тому що вони складають більше 90 % підприємств, на які працює дві третини працездатного зайнятого населення країни. Як і раніше, основна мета діяльності ЄІБ в Україні визначається

⁸⁹ Інвестуємо в майбутнє України. URL: http://www.eib.org/attachments/country/eib_in_ukraine_uk.pdf

твердими намірами банку сприяти розвитку приватного сектору, і зокрема МСП. Інвестиції на підтримку МСП та компаній з середнім рівнем капіталізації у країні сягнули близько 1 млрд. євро, що становить більше третини загального обсягу підписаних контрактів за період 2014-2016 рр. ЄІБ підтримує розвиток приватного сектору в першу чергу шляхом відкриття кредитних ліній, призначених для вирішення проблеми дефіциту довгострокового фінансування в Україні, що загострилась в результаті нещодавніх політичних та економічних негараздів. Передбачається, що партнерські фінансові посередники, які користуються коштами, наданими ЄІБ на пільгових умовах, в свою чергу, передаватимуть реальні фінансові переваги кінцевим бенефіціарам, завдяки чому сприятимуть вирішенню проблеми недостатнього доступу до фінансування, що є однією з ключових перешкод на шляху розвитку приватного сектору

Підтримуючи заходи, спрямовані на посилення економічного розвитку та розширення диверсифікації економіки країн Східного партнерства, які прийняли рішення про розширення зв'язків і поглиблення інтеграції з Європейським Союзом, у грудні 2016 року Європейський інвестиційний банк та Європейська комісія підписали Угоду про делегування стосовно ПВЗВТ (Поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі між ЄС та Україною, Грузією і Молдовою). Угода про делегування передбачає виділення 2,8 млн. євро на операції з ризиковим капіталом, 7,8 млн. євро на технічну допомогу та 49,7 млн. євро на надання гарантій через ЄІБ та Європейський інвестиційний фонд. Виконання Угоди має завершитися до грудня 2021 року.

Враховуючи різні підходи до надання кредитів державам-членам з боку ЄБРР, ЄІБ та інших міжнародних фінансових інституцій, вважаємо за необхідне інтенсивно розширювати такі види міжнародного кредиту, як інвестиційні кредити. Доцільно активніше співпрацювати з цими кредитними інституціями з питань залучення кредитних коштів під конкретні інвестиційні проекти розвитку вітчизняної економіки, що передбачають повну окупність, також необхідно налагодити ефективну роботу з питань залучення коштів на структурні перетворення, інституціональні проекти, теоретичні дослідження.

3.3. Пріоритетні напрями підвищення ефективності бізнес-діяльності в контексті співпраці України з міжнародними кредитними інститутами

На сьогоднішній день, коли економічна ситуація нашої держави є далеко не найкращою у світі, країна катастрофічно втрачає довіру інвесторів, вона вийшла в світові лідери з падіння промислового виробництва, за зростанням інфляції, знеціненням національної валюти дуже важливою є саме співпраця з міжнародними кредитними організаціями яка призводить до розширення досвіду України, створення необхідної законодавчої бази, забезпечення макроекономічної і фінансової стабільності, розвитку приватного сектора, удосконалення системи соціального захисту населення.

Нестабільна політична ситуація, продовження конфлікту на Сході країни створюють несприятливі умови для економіки України, які породжують проблеми та ризики. Найкращий спосіб їх вирішити – це продовжувати макроекономічне коригування та структурні реформи. Серед пріоритетів мають бути: відновлення макроекономічної стабільності, зміцнення банківського сектору, реформування енергетичного сектору, запровадження серйозних та невідкладних заходів щодо подолання корупції, деолігархізація, зміцнення підзвітності, поліпшення інвестиційного клімату, запровадження адресних програм соціального захисту для бідних та вразливих верст населення.

Безпрецедентні зовнішні шоки, обтяжені повільною реалізацією структурних реформ, призвели у 2014-2015 роках до масштабної економічної кризи. Економіка зіткнулася з подвійним шоком у вигляді конфлікту на сході України та суттєвим погіршенням зовнішніх умов, включаючи падіння цін на товарну продукцію на світовому ринку. Конфлікт призвів до суттєвого скорочення обсягу промислового виробництва та надходжень державного бюджету в Донецькій і Луганській областях, широкомасштабне руйнування ланцюгів постачання та збуту, а також зниження довіри до економіки країни в цілому.

Незважаючи на перші ознаки стабілізації, перспективи економіки України залежить від того, як розвиватиметься конфлікт на Сході, та від того, чи буде спроможна влада підтримувати та реалізовувати реформи у складних та непевних умовах. Для пом'якшення наслідків кризових явищ та нестабільної політичної

ситуації, з якими стикнулася наша країна, ключову роль відіграє політична воля та готовність влади здійснювати макроекономічні та структурні реформи для підвищення ефективності бізнес-діяльності.

Визначаючи доцільність залучення кредитних ресурсів, слід відмітити, що найрезультативнішими для України були перші кредити МВФ, призначені для фінансування системних перетворень і перший кредит підтримки та інституційний і реабілітаційний кредити Міжнародного банку розвитку та реформування. Саме завдяки надходженню цих коштів стало можливим прискорення формування власної фінансово-кредитної системи та золотовалютних резервів України. Крім того, ці ресурси забезпечили реалізацію ефективної монетарної політики, надходження валютних ресурсів в країну сприяли проведенню грошової реформи і введенню в обіг національної грошової одиниці, динамізували формування інфраструктури ринкового середовища та розбудову фінансових інструментів тощо.

Макроекономічна ситуація залишається доволі уразливою. Влада країни вже використала всі можливі заходи короткострокового характеру, спрямовані на поліпшення ситуації з державним бюджетом на основі жорсткого контролю за номінальними видатками та застосування надзвичайних податкових заходів. Для бюджетної консолідації в майбутньому знадобляться системні реформи, спрямовані на усунення найбільш уразливих джерел державного бюджету та вдосконалення адміністрування податків. Залишаються значними й ризики, пов'язані з квазіфіскальними зобов'язаннями державних підприємств та фінансового сектору. Для погашення зовнішнього боргу банків та корпорацій Україні знадобляться значні обсяги зовнішнього фінансування, які протягом 2018-2019 років сягатимуть близько 7 млрд. доларів США щороку.

У результаті проведеної в Україні системної діагностики країни за методикою Світового банку було виявлено три головні виклики, що перешкоджають забезпеченню сталого відновлення та досягненню спільного достатку: макроекономічна нестабільність, низька продуктивність приватного сектору та неефективність надання послуг.

Також, проблеми поширеної корупції та впливу бізнес-інтересів на прийняття державних рішень є основоположні перешкоди, що заважають розв'язанню проблем у сфері макроекономіки,

продуктивності та надання послуг. Вплив бізнес-інтересів сформував економіку та дав можливість окремим особам одержувати за рахунок держави вигоду від приватизації, концесій, субсидій на енергію, державних закупівель, пільгових кредитів, державних боргових гарантій, перепадів цін та ухиляння від сплати податків. Вплив бізнес-інтересів стримував економічне зростання України незважаючи на те, що Україна багата на природні ресурси, має кваліфікований людський капітал і стратегічно вигідне місце розташування в центрі Європи.

На вирішення вищезазначених проблем схвалений у квітні 2017 року Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року та План пріоритетних дій Уряду на 2017 рік визначають п'ять пріоритетних напрямів. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року ставить за мету „підвищення рівня та поліпшення якості життя на основі сталого економічного розвитку” та лежить в основі середньострокового бюджетного планування, річних детальних планів дій Уряду, стратегічних планів міністерств та інших відомств. План визначає п'ять стратегічних цілей:

- економічне зростання: на основі збільшення обсягів експорту та інвестицій, реалізації податкової та митної реформ, дерегуляції, земельної реформи, приватизації, реформування енергетики та підтримання макроекономічної стабільності шляхом продовження фіскальної консолідації.

- ефективне врядування: передбачає проведення реформи державного управління, децентралізації і реформи державних фінансів.

- розвиток людського капіталу шляхом проведення реформи системи охорони здоров'я, освіти, поліпшення надання державної соціальної підтримки, розвитку культури і спорту.

- верховенство права і боротьба з корупцією шляхом підтримки ефективного функціонування інститутів боротьби з корупцією, забезпечення рівного доступу до правосуддя та ефективного захисту прав власності.

- безпека та оборона передбачає захист суверенітету та територіальної цілісності держави, а також найважливіші аспекти безпеки громадян⁹⁰. Світовим банком ухвалено Концепцію партнерства з Україною на 2017-2021 роки яка цілком узгоджується

⁹⁰ Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плани пріоритетних дій Уряду. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/>

з заявленими Урядом пріоритетами, а чотири напрями концепції в цілому відповідають першим чотирьом стратегічним цілям Уряду.

Мета Концепції Світового банку на 2017-2021 фінансові роки полягає в підвищенні ефективності бізнес-діяльності та інклюзивному відновленню економіки в Україні після майже десяти років стагнації та двох років економічної кризи. Діяльність вестиметься дуже вибірково в точці перетину між урядовою програмою розвитку, проблемами у сфері розвитку та підходами, окресленими в Концепції, а також порівняльними перевагами та спроможностями СБ реалізовувати відповідні проекти. З огляду на це стратегічними напрямами Концепції є: краще урядування, протидія корупції та робота з населенням; забезпечення функціонування ринків; фіскальна та фінансова стійкість і ефективне, результативне та інклюзивне надання послуг, що наведено на рис. 3.7.

Рис. 3.7. Заходи сприяння підвищення результативності співпраці України з Групою Світового банку

В майбутньому співробітництво зі Світовим банком має ґрунтуватися на стратегічних пріоритетах соціально-економічного розвитку України. При цьому в основу взаємовідносин у короткостроковій перспективі має бути покладено сприяння

подоланню негативних кризових явищ, а у середньостроковій перспективі – завершення ринкової трансформації та інтегрування України в Європейський Союз. З урахуванням першочергових завдань української економіки, основна увага Банку має зосереджуватися на пріоритетних напрямках допомоги, при цьому фінансові ресурси, консультативна і технічна допомога Світового банку повинні доповнювати внутрішні ресурси держави, сприяючи запровадженню інновацій та найкращих світових практик. Але при визначенні перспектив розвитку співробітництва слід враховувати такі серйозні чинники ризику, як:

- ескалація конфлікту на Сході України, що може поставити під загрозу довіру інвесторів і споживачів, та поставити під сумнів промисловий розвиток;

- падіння товарних цін на світовому ринку, що несприятливо впливає на умови торгівлі України;

- уповільнена реалізація реформ, що може спричинити зростання нових структурних дисбалансів і затримати надання нового траншу допомоги від міжнародних фінансових організацій (МВФ і Світовий банк).

Виклики, що стоять перед Україною у сфері урядування, належать до найбільших перешкод на шляху до поліпшення перспектив зростання ефективності бізнес-діяльності та вивільнення потенціалу приватного сектору.

Обсяги кредитів, що надаються МБРР Україні протягом усього періоду реалізації Концепції, та очікувані результати визначатимуться кількома чинниками, а саме:

1. Поступом України в реалізації реформ;
2. Підвищенням показників портфеля МБРР в Україні;
3. Можливостями МБРР надавати кредити в Україні.

Успішність та ефективність діяльності міжнародних кредитних інститутів в Україні значною мірою залежить від системних реформ у ключових галузях, включаючи енергетику, інфраструктуру, фінансові ринки, ринки капіталу, а також від поступу у здійсненні приватизації. Поліпшення умов для ведення бізнес-діяльності та зниження рівня корупції залишаються ключовими пріоритетами в реформуванні, проте повільний поступ у здійсненні відповідних заходів призводить до зменшення обсягу нових інвестицій із боку міжнародних кредитних інститутів.

Проблеми, які виникають у взаєминах України з міжнародними кредитними інституціями, пов'язані як зі специфікою безпосередньо України, так і самих кредитних інституцій.

Найбільші проблемні моменти співпраці України з світовими кредитними інститутами наведено на рис. 3.8.

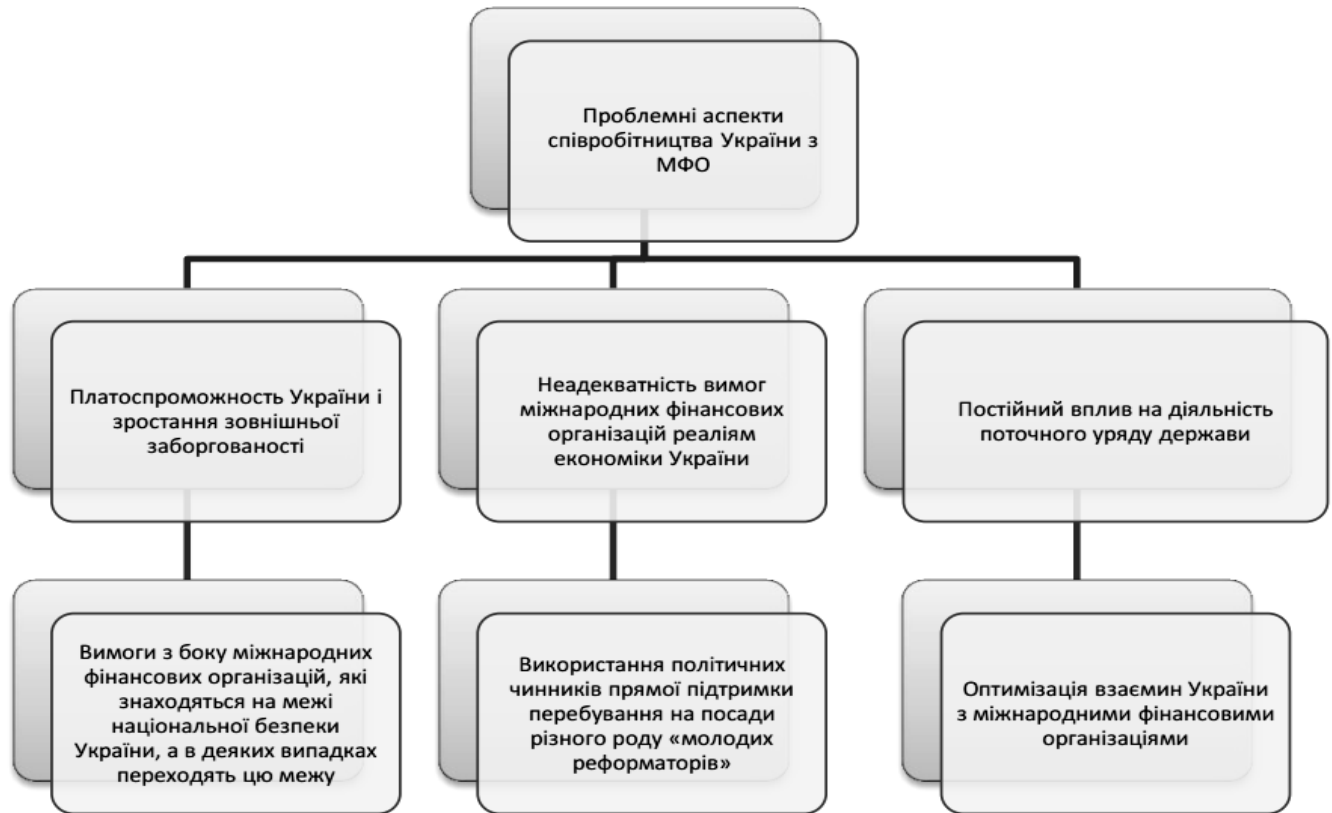

Рис.3.8. Проблемні аспекти співробітництва України з світовими кредитними інститутами⁹¹

Проблема платоспроможності України і зростання зовнішньої заборгованості є дуже важливою як у напрямку можливостей залучення коштів кредитних інститутів, так і в напрямку збереження національної безпеки України саме в контексті зовнішньої заборгованості. Безумовно, зовнішній борг впливає як на можливість залучення нових фінансових ресурсів, так і на процес обслуговування уже отриманих.

Виходячи з наведених можливостей розвитку макроекономічної ситуації і характеру взаємовідносин з міжнародними кредитними

⁹¹ Скриль В.В., Дзеркаль А.Б. Проблемні аспекти співробітництва міжнародних фінансових організацій з Україною. URL: file:///C:/Users/Intel/Downloads/ecfor_2016_2_16.pdf

організаціями, необхідно будувати взаємини саме у сфері зміцнення платоспроможності України.

Проблема неадекватності вимог міжнародних кредиторів реаліям економіки України пов'язана з використанням відносно України певних шаблонів, які використовуються в інших країнах світу, включаючи не тільки країни Центральної та Східної Європи, а й Латинської Америки та Азії. Слід звернути увагу на той факт, що національна економіка України має свої особливості, як структурного, так і гео економічного характеру, які не дозволяють ставити її в один ряд з економіками країн Латинської Америки.

Проблема постійного впливу на діяльність поточного уряду держави пов'язана з можливістю використання міжнародними кредиторами як свого роду „винних за всі негаразди” кожного чергового уряду країни. На макроекономічному рівні очікування коштів від міжнародних кредитних установ знижує відповідальність уряду за свою економічну політику, та негативно впливає на ділову активність суб'єктів господарювання. Більше того, навіть успіх або провал економічної політики прив'язується до результатів переговорів з кредиторами, надання або ненадання коштів з їх боку.

Проблема вимог з боку міжнародних кредитних інститутів, які знаходяться на межі національної безпеки України, а в деяких випадках переходять цю межу. Ця проблема може ілюструватися цілим рядом вимог і аналізом можливих наслідків реалізації таких вимог.

Підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги до рівня собівартості, що є вимогою кредитних інститутів, призводить до порушення структури цін, збільшення субсидій з бюджету, зниження купівельної спроможності. Скорочення дефіциту державного бюджету з метою стримування інфляції призводить до збільшення боргів з соціальних виплат і прискорення інфляції в разі їх повного погашення.

Неінфляційне фінансування дефіциту бюджету призводить до створення піраміди облігацій внутрішньої державної позики з прибутковістю, яка в 3-4 рази перевищує інфляцію, що, в свою чергу, стимулює приплив спекулятивного капіталу і непередбачувані наслідки після обвалу піраміди.

Взаємини України з міжнародними кредитними інституціями мають на меті визначення оптимальних параметрів взаємовідносин, які б не допускали як конфронтаційну поведінку, так і втрату своєї

економічної та політичної безпеки. Визначення необхідних параметрів і цілей відносин із зовнішніми кредиторами є важливою передумовою оптимізації безпосередньо зовнішньої заборгованості та підвищення ефективності бізнес-діяльності в Україні. Адже фактично йдеться про два важливих фінансових фактори: про обслуговування залучених раніше зовнішніх запозичень і про перспективи отримання нових надходжень з інших країн. Причому щодо другого фактора така оптимізація має відношення до широкого спектру цілей отримання нових фінансових надходжень з-за кордону – як від міжнародних кредитних установ, так і від власників приватного капіталу.

Якщо, говорити про напрями використання кредитів МВФ Україною, то необхідно зауважити, що значна частина цих коштів пішла на надання кредитів Міністерству фінансів України і була використана для обслуговування зовнішнього боргу, фінансування дефіцитів платіжного та торговельного балансів, у тому числі закупівель по імпорту для багатьох сфер діяльності, включаючи паливно-енергетичний комплекс, сільське господарство та ін. Необхідно також відмітити, що надані Урядом кредити мають неінфляційний характер. Враховуючи вплив інфляції на скорочення ВВП, неважко оцінити, що кредити МВФ, які були надані в скрутний час, вигідні Україні: без них розміри економічної кризи та її наслідки були б для нашої країни значно гіршими.

Формування, у тому числі завдяки позикам МВФ, валютних резервів Національного банку України, дозволило підтримувати стабільність національної валюти.

У той же час досить поширеною є критика рекомендацій МВФ, які вважаються занадто прямолінійними, „стандартними” та не гнучкими. Але, в принципі, ніхто офіційно не наполягає на тому, що рекомендації Фонду підлягають неухильному виконанню. Тим більше, що, з одного боку, і сам МВФ останнім часом звертає особливу увагу на те, щоб програми стабілізації, які фінансуються за рахунок кредиту Фонду, сприймалися урядами як свої, а не нав’язані ззовні.

Тобто, виконувати необхідно не попередні рекомендації МВФ, а узгоджені програми, які насправді повинні бути планом дій уряду України, а не лише переліком умов, на яких надаються міжнародні позики. Формування стосунків України з таким системним кредитором, як МВФ, співпраця з яким потребує виконання

зобов'язань щодо орієнтирів і заходів економічної політики за широким спектром питань, має відбуватися на засадах узгодженості таких зобов'язань зі стратегічними орієнтирами, визначеними на національному рівні. Отже, Меморандум між Україною та МВФ слід розглядати не як умови, на яких міжнародні кредитори готові надати позики, а як наміри України щодо подальшої реалізації політики соціально-економічної модернізації, підтримані авторитетними експертами, реалізація яких матиме матеріальну (фінансову) підтримку з боку Фонду. Як свідчить український досвід, ще не було випадків того, щоб відхилення від узгоджених з МВФ програм дій призводило до покращення економічної ситуації в країні. Натомість зворотних прикладів – достатньо.

Проведення в Україні економічних реформ більш швидкими темпами має дати можливість в подальшому працювати з МВФ та іншими міжнародними кредитними інститутами без залучення від них коштів, а саме шляхом технічної допомоги та консультативної підтримки.

У 2017 – 2021рр. фінансових роках за рахунок коштів МБРР передбачена можливість фінансування інвестиційних проектів в таких сферах: транспорт, енергоефективність, комунальні послуги, охорона здоров'я.

Проекти, які Світовий банк підтримує в Україні, спрямовані на вдосконалення інфраструктури, зокрема в енергетичному і транспортному секторах, поліпшення інвестиційного клімату, сприяння інноваціям, впровадження нових технологій. Крім того, подолання наслідків світової економічної і фінансової кризи, яке потребує мобілізації ресурсів для допомоги щодо реабілітації фінансового сектора та додаткової підтримки бюджету. Криза ще більше посилила нагальну потребу в подальшій співпраці зі Світовим банком щодо питань, пов'язаних із фіскальною реформою.

Співпраця з групою Світового банку повинна розглядатися в якості стратегічного напрямку практичного здійснення програми соціально-економічних реформ та залучення зовнішнього фінансування для розвитку інфраструктури. У зв'язку з цим Кабінету Міністрів України було б доцільним розглядати «Стратегію Партнерства з Україною» (розроблену Світовим банком) як форму та механізм соціально-економічного прогнозування та планування на середньострокову перспективу.

У цілому розвиток співробітництва з МВФ – МБРР має здійснюватися у відповідності до довгострокової стратегії співробітництва України з міжнародними кредитними інститутами, яка повинна бути складовою частиною загальної Концепції зовнішньоекономічної політики України. Необхідно практикувати більш широке залучення інститутів громадянського суспільства (громадських об'єднань, наукових установ, експертних центрів тощо) до участі в обговоренні програм економічних реформ та конкретних інвестиційних проектів, які планується фінансувати за рахунок коштів МФІ та з метою незалежного моніторингу ходу реалізації програм та проектів.

Принципи захисту державних інтересів України у відносинах з міжнародними кредитними інститутами повинні спиратися на пріоритети довгострокових цілей соціального, політичного та економічного розвитку.

Досвід ряду країн, які здійснили ринкову трансформацію, і самої України свідчить, що міжнародні кредити можуть активно сприяти вирішенню фінансових та інших проблем. Ефективність співробітництва з названими структурами вирішальним чином залежить від відповіді на питання:

- по-перше, яким є співвідношення середньострокових вигод від підвищення відкритості та лібералізації національної економіки з можливими втратами виробників і споживачів;
- по-друге, яким чином можна узгодити коротко-, середньо- і довгострокові інтереси економіки з урахуванням різноманітних комбінацій внутрішніх і зовнішніх ресурсів.

У цьому аспекті велике значення набувають також політичні чинники співпраці України з міжнародними кредитними інститутами.

Повноцінне запровадження фінансового механізму оцінки ефективності бізнес-діяльності в контексті використання міжнародних фінансових ресурсів та формування системи показників результативності використання зовнішніх кредитів, отримання результатів їх використання створить умови для збільшення обсягів інвестицій в економіку держави.

Розробка середньострокових планів, орієнтованих на результат: оптимізує процес управління бюджетними ресурсами на всіх етапах – від постановки мети й розробки планів до їхньої реалізації; забезпечить взаємозв'язок між розпорядниками й споживачами бюджетних ресурсів; дозволить визначити пріоритетні напрямки витрат бюджетних коштів; надасть реальні можливості для

здійснення якісного фінансового контролю шляхом переходу від оцінки правомірності витрат коштів бюджету й відповідності фактичних і планових витрат до оцінки ступеня реалізації програм, на які заплановані державні видатки.

На рис. 3.9 наведені визначені нами основні пріоритетні напрямки підвищення ефективності бізнес-діяльності в контексті співпраці України з міжнародними кредитними інститутами.

Рис. 3.9. Напрямки підвищення ефективності бізнес-діяльності в контексті співпраці України з МКІ

Узагальнення умов та досвіду співробітництва різних держав з міжнародними кредитними інституціями дозволяє сформулювати наступні актуальні для України напрямки щодо підвищення ефективності співпраці нашої держави з цими установами:

- консультативна допомога міжнародних кредитних інституцій не повинна суперечити стратегічним інтересам реформування української економіки та її інтеграції у світове господарство. Йдеться, насамперед, про те, що параметри макроекономічної стабілізації, зокрема, стримування інфляції, утримання валютного курсу, подолання диспропорцій платіжного та торговельного балансів, досягнення бездефіцитності державного бюджету, обмеження грошової маси та ін., задані МФО, не повинні бути самодостатніми та відриватися від найголовнішого завдання – досягнення ринкової рівноваги, реструктуризації та економічного зростання. Крім того, реалізація в Україні запропонованих МКІ моделей повинна враховувати і наявні загрози національним економічним інтересам держави. В даному контексті, зусилля повинні спрямовуватися і на захист вітчизняних виробників, передусім у стратегічно важливих для України, проривних галузях економіки, які не піддаються виключно ринковому регулюванню;

- співробітництво України з міжнародними кредитними інститутами вимагає перегляду умов надання кредитів у частині розмежування економічних та політичних критеріїв;

- винятково важливим для України є заручення підтримкою країн-лідерів світового господарства, які відіграють ключову роль у міжнародних кредитних організаціях, а саме США, країни Європейського Союзу, Японія через активізацію консультативного і переговорного процесу з ними. В даному контексті особливої ваги набуває відхід нашої держави від політики багатовекторності в побудові взаємовідносин зі світовим господарством, який демонструє непослідовність реформ українського суспільства, визначеність України щодо зовнішньоекономічних та зовнішньополітичних пріоритетів, значно знижуючи ефективність реалізації стратегічної мети інтеграції в Європейський Союз;

- з метою пом'якшення зовнішнього боргового тиску та підвищення ефективності іноземних кредитних ресурсів необхідно поступово диверсифіковувати їхні джерела на користь тих, які не супроводжуються жорсткими інституціональними умовами. Це може бути подальше розширення співробітництва з такими регіональними структурами кредитного сприяння як Європейський банк реконструкції та розвитку, Азіатський банк розвитку, Банк ЧЕС та інші.

Розбудова механізмів управління з метою підвищення ефективності бізнес-діяльності в контексті співпраці України з міжнародними кредитними інституціями є важливим напрямом державної політики у сфері залучення ресурсів міжнародних фінансових ринків для проведення економічних реформ у країні, що дасть змогу вчасно адаптуватися до системних змін світової економіки в період кризи.

У організаційно-методичному плані вдосконалення співробітництва України із міжнародними кредитними організаціями має забезпечити досягнення позитивних результатів від проведення економічних реформ шляхом посилення ролі української держави у становленні світових валютно-фінансових відносин; використання повного спектру послуг та інструментів, які застосовуються у практиці міжнародних організацій і можуть забезпечити вирішення актуальних завдань економічної політики в Україні; підвищення довіри іноземних інвесторів до економічної політики в Україні, збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій та відновлення доступу до міжнародного ринку приватних капіталів. Досягнення вказаних системних орієнтирів сприятиме макроекономічній стабілізації та підвищення ефективності бізнес-діяльності в країні та створить передумови для сталого зростання національної економіки і підвищення рівня життя населення.

РОЗДІЛ 4

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У СФЕРИ БІЗНЕС- ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

4.1. Теоретико-інституційні засади здійснення інвестиційної політики держави за умов світової інтернаціоналізації сфер виробництва та послуг

Однією з форм міжнародних економічних відносин є іноземне інвестування, яке набуває важливого значення для економічного розвитку, сприяє заходам макроекономічної політики стабілізації. Досвід багатьох країн світу показує доцільність залучення іноземних інвестицій для виходу економіки країни з кризового стану і стабілізації її розвитку. Але для залучення іноземних капіталовкладень у національну економіку держава повинно зробити інвесторам також крок на зустріч – розвинути систему захисту (гарантування і страхування) інвестицій.

Вчені доводять, що прямі іноземні інвестиції почали відігравати важливу роль у міжнародній економіці після Другої світової війни. Перші теорії з метою пояснення ролі прямих іноземних інвестицій виникли в результаті зростаючої активності дочірніх підприємств американських компаній на ринках Європи і Латинської Америки в 50-60 рр. XX ст. Відтоді обсяги прямих іноземних інвестицій постійно зростають, що зумовило гостру необхідність вивчення особливостей процесу руху капіталу на світових ринках⁹².

На сучасному етапі розвитку світової економіки виникла необхідність мобілізації капіталу та ресурсів для подальшого їх збереження та збільшення. Особливу цікавість викликає підприємницький капітал, як форма міжнародного руху капіталу, основу якого становлять прямі та портфельні інвестиції. Особлива увага приділяється прямим зарубіжним інвестиціям, які розглядають як міжнародні інвестиції, коли резидент однієї країни купує довгострокові інтереси на підприємстві, що є резидентом

⁹² Бирка М.І. Теоретико-методологічні підходи до аналізування прямих іноземних інвестицій в контексті їх залучення. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/4701/0> (дата звернення: 17.02.2019).

іншої країни. Інвестиції вважаються прямими, тільки у тому випадку, коли інвестор починає володіти десятима чи більше відсотками акцій інкорпорованого підприємства, або має еквівалентну участь у неінкорпорованому підприємстві⁹³.

Прямі іноземні інвестиції здійснюються, як правило, шляхом створення нових підприємств або придбання існуючих місцевих фірм, що забезпечує зростання обсягів виробництва.

Найбільш активними учасниками прямого іноземного інвестування виступають транснаціональні корпорації (ТНК).

Зауважимо, що за суттю вкладення коштів існують два різновиди прямих інвестицій ТНК:

1) прямі інвестиції «зеленої зони», що утворюють нові дочірні компанії (філії). Наприклад, будівництво підприємств «під ключ». За останні роки даний різновид інвестицій становить менше ніж 20% від всього обсягу прямих іноземних інвестицій, оскільки їх оплата повинна здійснюватися переважно «живими» грошима;

2) трансграничні злиття і поглинання («коричневі інвестиції») – зміна управління активами і діяльністю компанії, що приєднується внаслідок інвестиції. В даному випадку поєднуються активи та операції двох фірм для створення нової компанії. Трансграничні злиття і поглинання становлять понад 80% обсягу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у світі⁹⁴. При транскордонному поглинанні іноземна компанія купує місцеву компанію і в подальшому здійснює контроль над її активами. В останні десятиліття спостерігається зростання кількості «агресивних» поглинань і, відповідно, зменшення «дружніх». При «агресивних» поглинаннях ТНК з початку вдаються до скуповування акцій іноземної компанії на фондовому ринку, а потім уже вступають у взаємодію із загальними зборами акціонерів. У випадку «дружнього» поглинання спочатку досягається згода між керівниками ТНК та акціонерами компанії, яку поглинають, на купівлю-продаж акцій. Потім здійснюється обмін акцій цієї компанії на акції ТНК. Іншим варіантом «дружнього» поглинання є поглинання у формі

⁹³ 1. Єрмілова К.В. Визначення основ міжнародної інвестиційної діяльності в умовах формування глобального економічного простору. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2009_28_1/6.pdf (дата звернення: 17.02.2019). 2. Новак В. О. Деякі аспекти впливу фінансової транснаціональних корпорацій URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_1/Novak_110 (дата звернення: 17.02.2019).

⁹⁴ Лендел О.М. Іноземні інвестиції як фактор розвитку економіки держави. *Ефективна економіка*. 2016. №9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5156> (дата звернення: 17.02.2019).

передавання контрольного пакету акцій ТНК у траст або довірче управління⁹⁵.

Стандарти сучасних міжнародних фінансів передбачають певні шляхи та правила залучення ПІІ, їх функціонування в національній економіці на регіональному і міжнародному рівнях. Вміле та розумне використання ПІІ є запорукою успішного функціонування національних господарств у сучасному конкурентному світі. ПІІ можуть відігравати провідну роль у розвитку країн, що їх приймають. Вони розглядаються сьогодні не тільки як засіб отримання доступу до зовнішнього джерела фінансування, сучасних технологій або передового управлінського досвіду, але й як фактор зростання національних економік, забезпечення їхньої конкурентоспроможності на світовому ринку. До того ж ПІІ не лягають важким тягарем на зовнішній борг, а навпаки, сприяють отриманню коштів для його погашення.

Світовий досвід свідчить про певну трансформацію поглядів на «плюси» і «мінуси» інвестування ТНК у національну економіку. Акценти зміщуються на позитивний вплив ПІІ транснаціональних корпорацій, що пов'язано з можливостями прямого доступу до передових технологій, оскільки це не лише розкриває експортний потенціал, а й створює нові робочі місця. Негативний вплив ТНК можна нейтралізувати заходами з транснаціоналізації національної економіки, зокрема шляхом формування фінансово – промислових груп, здатних забезпечити баланс національних інтересів з мотивацією зарубіжних ТНК⁹⁶.

Ситуація на вітчизняному ринку демонструє, що домінування великих ТНК є явищем неминучим, так як Україна потребує інвестиційних надходжень, які стали б джерелом ринкових трансформацій, стимулювали появу додаткових робочих місць, а також дали змогу використовувати нові технології. Однак, одночасно фінансовий та виробничий потенціал ТНК ставить під загрозу існування національних підприємств, які не матимуть змоги гідно конкурувати з ними.

95 Козак Ю.Г. Міжнародна економіка: Навч. посібник. Видання 2-ге перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2008. С.18. URL: <http://pidruchniki.ws/15931106/ekonomika/> (дата звернення: 17.02.2019).

96 Баула О.В., Михальчук Л.В. Прямі іноземні інвестиції ТНК як одна з форм їх діяльності на світовому та національному ринках: матеріали за 8-а міжнародна научна практична конференція «Настоящи изследования и развитие - 2012 (Актуальны науковы разработки - 2012)» (м. Софія, 17.01 – 25.01.2012р.). Том 3. Економіки: Софія, «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2012. С.43.

Серед головних перешкод на шляху інвестиційної діяльності світових ТНК в Україні науковці та аналітики виділяють: неврегульованість та нестабільність правової бази, недосконалість податкової системи та значний податковий тиск, високий рівень бюрократії і корумпованості посадових осіб, низький платоспроможний попит українських споживачів, недостатня транспарентність (прозорість) процесу приватизації, неефективність судової влади, повільний розвиток фондового ринку.

Незважаючи на усі названі перешкоди вітчизняні компанії мають цілий ряд конкурентних переваг, які повинні слугувати основою побудови взаємовигідного партнерства зі світовими ТНК. Найважливішими серед них є: краще знання українського ринку, статус національного виробника, налагоджені зв'язки з державними органами, наявність розгалужених філіальних мереж, монопольне положення на українському ринку, усталені ділові відносини з постачальниками.

Загалом формування інвестиційної привабливості українських підприємств з точки зору ТНК можна досягти за рахунок заходів зображених на рис. 4.1.

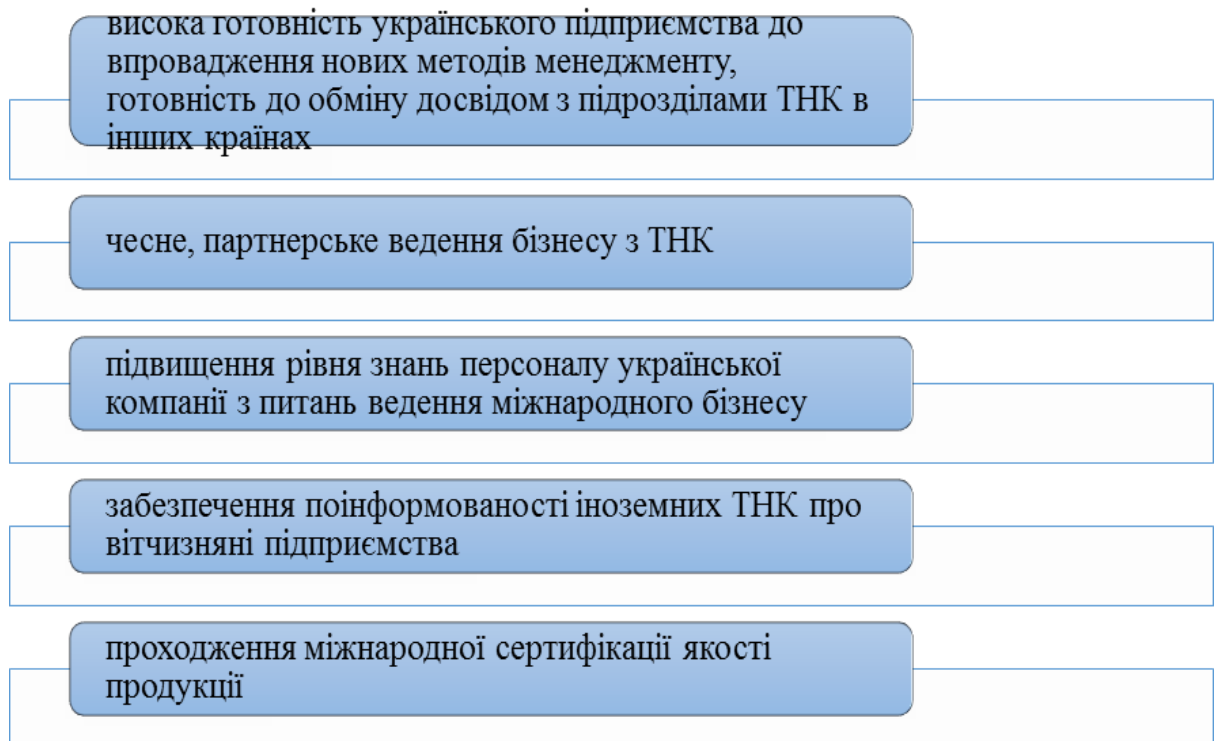

Рис. 4.1. Основні аспекти налагодження взаємовигідної співпраці вітчизняних підприємств та іноземних ТНК ⁹⁷

⁹⁷ Баула О.В., Вісіна Т.М., Вісін В.В. та ін. Транснаціоналізація світової економіки: колективна монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. С.127.

Таким чином, в сучасних умовах глобального господарювання транснаціональні корпорації складають основу економік найрозвиненіших країн світу, вони є наймогутнішими суб'єктами світового господарства, на них припадає основна частина ПІІ, які не лише слугують каталізатором економічного зростання, але й вказують на прийнятність економічної політики країни-реципієнта для світового бізнесу та свідчать про перспективність її інтеграції у світову економіку.

Надходження ПІІ в країну означає приплив не просто додаткового капіталу, а отримання унікального поєднання капіталу, управлінського досвіду, прогресивних технологічних знань, доступу до ринків капіталу, збуту, сировини, які вже має ТНК–інвестор. Подібна квінтесенція є необхідною для забезпечення конкурентоспроможності в умовах глобалізації. В цілому, стратегія залучення Україною інвестицій ТНК має базуватися на формуванні збалансованої системи умов та факторів, які роблять вітчизняну економіку привабливою для ТНК.

Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку країни на належному рівні і на взаємовигідних умовах для інвесторів та приймаючої сторони не можливе без формування відповідного інституційного середовища, яка б забезпечувало сприятливі умови для господарювання на мікро-, макро- та мегарівнях. Одним із елементів даного середовища є інституції, діяльність яких спрямована на обслуговування інтересів суб'єктів процесу інвестування у певній сфері бізнес-діяльності.

Інституційне забезпечення інвестиційної діяльності – це сукупність державних і недержавних інституцій, які забезпечують наявність правових, організаційних і економічних умов, необхідних для провадження і розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності⁹⁸. Одне з основних місць у інституційному забезпеченні інвестиційного процесу належить традиційно законодавчій базі, яка формує та визначає правове поле взаємодії його суб'єктів. Законодавство, що формує правову основу інституційного забезпечення інвестиційної діяльності в Україні, можна поділити на дві групи: законодавчі та нормативні акти загального характеру та

⁹⁸ Довідка щодо стану інституційного забезпечення інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: http://me.kmu.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=127481&cat_id=127480 (дата звернення: 17.02.2019).

законодавчі та нормативні акти у сфері інвестиційної діяльності (таблиця 4.1).

Таблиця 4.1. Нормативно-правова база інституційного забезпечення інвестиційної політики та діяльності в Україні

Нормативно-правові акти загального характеру	Нормативно-правові акти у сфері інвестиційної діяльності
Конституція України ⁹⁹ Закон України «Про місцеве самоврядування» ¹⁰⁰ Закон України «Про державноприватне партнерство» ¹⁰¹ Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» ¹⁰² та інші	Закони України «Про інвестиційну діяльність» ¹⁰³ Закони України «Про режим іноземного інвестування» ¹⁰⁴ Закони України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» ¹⁰⁵ Закони України «Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» ¹⁰⁶ Закони України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» ¹⁰⁷ Закони України «Про наукові парки» ¹⁰⁸ Закон України «Про режим іноземного інвестування» ¹⁰⁹ Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» ¹¹⁰ Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання інвестицій у вітчизняну економіку» ¹¹¹ Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» ¹¹² Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо залучення іноземних інвестицій в економіку України» ¹¹³ та інші.

⁹⁹ Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України.-1996.-№30.

¹⁰⁰ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_mistseve_samovryaduvannya_v_ukraini.htm (дата звернення: 21.02.2019).

¹⁰¹ Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_derzhavno-privatne_partnerstvo.htm

¹⁰² Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV URL: http://kodeksy.com.ua/pro_tsinni_papery_ta_fondovij_rinok.htm (дата звернення: 21.02.2019).

¹⁰³ Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII URL:http://kodeksy.com.ua/pro_investitsijnu_diyalnist.htm(дата звернення: 21.02.2019).

¹⁰⁴ Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР / Верховна рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.02.2019).

¹⁰⁵ Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»: Закон України від 21.10.2010 р. № 2623-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-17> (дата звернення: 21.02.2019).

¹⁰⁶ Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон»: Закон України від 17.02.2006 р. № 2673-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12> (дата звернення: 21.02.2019).

¹⁰⁷ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 09.12.2015 р. № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16> (дата звернення: 17.02.2019).

¹⁰⁸ Про наукові парки: Закон України від 05.12.2012 р. № 1563-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17> (дата звернення: 17.02.2019).

¹⁰⁹ Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР / Верховна рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.02.2019).

¹¹⁰ Про захист іноземних інвестицій на Україні: Закон України від 10 вересня 1991 р. №1540a-XII/ Верховна рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12> (дата звернення: 17.02.2019).

¹¹¹ Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання інвестицій у вітчизняну економіку: Закон України від 17 листопада 2011 р. №4057-VI/ Верховна рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4057-17> (дата звернення: 17.02.2019).

¹¹² Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць: Закон України від 6 вересня 2012 р. №5205-VI/ Верховна рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5205-17> (дата звернення: 17.02.2019).

¹¹³ Про додаткові заходи щодо залучення іноземних інвестицій в економіку України: Указ Президента України від 7 липня 2003 р. №580/2003/ Президент України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2003> (дата звернення: 17.02.2019).

Наступним елементом інституційного середовища інвестиційної діяльності є її суб'єкти (рис. 4.2).

представницькі органи влади	• Президент України, Верховну Раду України обласні, районні ради та сільські, селищні та міські ради обов'язковими до виконання на відповідній території
виконавчі органи влади	• Кабінет Міністрів України, обласні та районні державні адміністрації, Київська та Севастопольська міськдержадміністрації; виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, які реалізують самоврядні, а також делеговані державою повноваження.
уповноважені органи виконавчої влади у сфері інвестиційної діяльності	• Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами; Державне агентство екологічних інвестицій України; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку .
інші державні установи у сфері інвестиційної діяльності	• регіональні центри з інвестицій та розвитку, створених для організації взаємодії науково-дослідних, інвестиційних підприємств, установ та організацій, органів державної влади щодо інвестиційного розвитку економіки, впровадження інвестицій в галузях економіки України, сприяння просуванню українських технологій та винаходів на світовому ринку. Координатором мережі регіональних центрів з інвестицій та розвитку є Міжрегіональний центр з інвестицій та розвитку (м. Київ). ДП "Державна інвестиційна компанія".
консультативно-дорадчі органи	• консультативно-дорадчі органи при Президентові України (Комітет з економічних реформ, Рада вітчизняних та іноземних інвесторів) та консультативно-дорадчі органи виконавчої влади (комісії з досудового врегулювання спорів з інвесторами при органах виконавчої влади).
окремі наукові, громадські та професійні установи, організації та проекти у сфері інвестиційної діяльності	• Національна академія наук України; Торгово-промислова палата України, Український союз промисловців і підприємців, Рада конкурентоспроможності України, Європейська бізнес-асоціація, Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу, Український фонд соціальних інвестицій, Асоціація приватних інвесторів України; портал Української асоціації інвестиційного бізнесу тощо.
господарюючі суб'єкти інвестиційної та інноваційної діяльності	• технологічні парки, науковий парк "Київська політехніка"; спеціальні (вільні) економічні зони ("Азов", "Донецьк", "Закарпаття", "Інтерпорт Ковель", "Курортотоліс Трускавець", "Миколаїв", "Порто-франко", "Порт Крим", "Рені", "Славутич", "Яворів"); Території пріоритетного розвитку із спеціальним режимом інвестиційної діяльності: В Автономній Республіці Крим, у Волинській, Донецькій, Закарпатській, Житомирській, Луганській, Чернігівській областях, у м. Харків та м. Шостка Сумської області тощо.

Рис. 4.2. Суб'єкти інвестиційної діяльності України¹¹⁴

¹¹⁴ Складено за: 1. Перелік СЕЗ та ТПР. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=65af61ae-d9d8-48fc-b1f0-a8ee8094994b&title=PerelikSezTaTpr> (дата звернення: 21.02.2019). 2. Почерніна Н. В. Інституційне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні: Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 1(3). С. 192-199.

Крім зазначених суб'єктів на рис. 4.2 в Україні формується інфраструктурне забезпечення інвестиційної діяльності, яке включає бізнес-центри, бізнес-інкубатори, технопарки, саморегульовані організації професійних учасників ринку цінних паперів тощо.

Зважаючи на досить обширний перелік як нормативно-правових актів, що регламентують та визначають інвестиційну діяльність, а також значну кількість суб'єктів даного процесу можна стверджувати про значні досягнення у формуванні та розвитку інституційного забезпечення інвестиційної діяльності. Однак, зважаючи на існуючі реалії в інвестиційній сфері України, інституційне середовище інвестиційних процесів в Україні потребує удосконалення, зокрема у сфері приведення у відповідність до світових стандартів інвестиційної політики країни. Підтвердженням цього є малоефективна інвестиційна зовнішньоекономічна діяльність України, яка стикається з безліччю перепон, що перешкоджають більш ефективному залученню іноземних інвестицій у вітчизняну економіку.

Уряд підтримує залучення іноземних інвестицій в економіку держави, та все ж для закордонних інвесторів існує чимало труднощів на шляху інвестування у вітчизняну економіку. Завданням інвестиційної політики держави є регулювання інвестиційної діяльності, зокрема фінансове. В систему фінансового регулювання входять суб'єкти бюджетної, соціальної, податкової, митної, зовнішньоекономічної сфери, тобто державні правові органи, що визначають засади здійснення інвестиційної зовнішньоекономічної діяльності в межах країни. Головною проблемою інвестування на сьогодні є скорочення попиту на продукцію, що виготовляється. Це спричинено як низькою платоспроможністю населення на внутрішньому ринку, так і зниженням експортних цін на світових товарних біржах. Основні ризики капіталовкладень заключаються також в певних інституційних умовах: політична та економічна нестабільність, корупція на державному та побутовому рівні, неефективне державне управління, недосконала організаційно-правова база. Це все впливає на перспективу залучення інвестицій в країну загалом та в регіони зокрема ¹¹⁵.

¹¹⁵ Лендел О.М. Іноземні інвестиції як фактор розвитку економіки держави. *Ефективна економіка*. 2016. №9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5156> (дата звернення: 17.02.2019)

Протягом останніх років платоспроможність населення значно погіршилась, це сприяє скороченню споживчої активності більшості підприємств, адже майже всі вони орієнтовані саме на внутрішній ринок. Але окремі підприємства, що спеціалізуються на виробництві певних груп товарів (фармацевтична, текстильна галузі), внаслідок падіння ринку та здорожчання імпорту та за умови залучення іноземних інвестицій, мають хороші перспективи для розвитку саме в Україні. Сьогодні Україна продовжує залучати нові джерела іноземних інвестицій, що забезпечують розвиток окремих галузей промисловості та створення нових, інноваційних індустрій, що дозволить покращити економічний стан держави в майбутньому (Додаток Г).

Для потенційних інвесторів першочерговим у здійсненні рішення щодо інвестиційних вкладів є захист власних інтересів, належна підтримка з боку держави, а також мінімізація ризиків – фінансових, політичних, правових, екологічних та ін.¹¹⁶

1 травня 2016 року в Україні набув чинності Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів»¹¹⁷, в якому зазначається, що кожен акціонер, якому належить мінімум 10% акцій, бере участь в ухваленні рішення щодо стратегії захисту інтересів товариства. Цим документом передбачається врахування інтересів власників навіть невеликих пакетів акцій та суттєве посилення відповідальності керуючих компаній. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що стосуються скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій»¹¹⁸ скасовується обов'язкова реєстрація останніх, що значно спростило діяльність іноземних інвесторів на території України, враховуючи адміністративні та бюрократичні бар'єри, що стояли на шляху ефективного здійснення інвестиційної діяльності. Все це, беззаперечно, позитивно вплинуло на інвестиційну активність в країні.

¹¹⁶ Лендел О.М. Іноземні інвестиції як фактор розвитку економіки держави. Ефективна економіка. 2016. №9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5156> (дата звернення: 17.02.2019)

¹¹⁷ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів: Закон України від №289-VIII/ Верховна рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 25. ст.188.

¹¹⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій: Закон України від 31 травня 2016 р. № 1390-VIII/ Верховна рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1390-19> (дата звернення: 21.02.2019).

Більшість економістів схожі в своїх поглядах щодо пріоритетних напрямів у сфері інституційного забезпечення інвестиційної зовнішньоекономічної діяльності, а саме: вдосконалення законодавства та створення єдиної системи обслуговування іноземного капіталу, що дозволить застрахувати його від політичних та комерційних ризиків¹¹⁹.

4.2. Оцінка рівня інституційної ефективності вітчизняної політики залучення іноземних інвестицій у сфері бізнес-діяльності України

За умов фінансової нестійкості, зростаючої державної заборгованості, зниження рівня реальних доходів населення, стагнації інноваційної діяльності, що спостерігається в Україні, а також під впливом інтеграційних та глобалізаційних процесів, що спостерігаються у сучасному світовому господарстві, виняткового значення набувають для вітчизняної економіки інвестиції. Саме від ефективності здійснення інвестиційної діяльності на сучасному етапі залежить можливість інтеграції України в європейський соціально-економічний простір, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, як первинної ланки національної економіки.

Для активізації внутрішньої інвестиційної активності вітчизняних підприємств та залучення іноземних інвесторів держава повинна забезпечити реалізацію виваженої інвестиційної політики, забезпечення сприятливого ділового клімату в країні, розвиток інвестиційного та інфраструктурного забезпечення інвестиційних процесів тощо.

Ефективне реформування економіки нашої країни, її структурне перетворення із забезпеченням якісного розвитку, оновлення ринкової та соціальної інфраструктури неможливі без відповідних капіталовкладень, тобто без належного інвестування. Чим воно активніше, тим швидшими є темпи відтворення та

¹¹⁹ Лендел О.М. Іноземні інвестиції як фактор розвитку економіки держави. *Ефективна економіка*. 2016. №9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5156> (дата звернення: 17.02.2019). Малько К. С. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість України: чинники їх формування в сучасних умовах. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 104. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2015_3_13.pdf (дата звернення: 21.02.2019).

ефективних ринкових перетворень. Серед усіх суб'єктів інвестиційної діяльності особливо виділяється держава. Вона є суб'єктом через свої інститути, господарські товариства та корпорації. Держава може брати участь у процесі інвестування як через державний сектор економіки, так і через органи влади, інститути, які регулюють інвестиційну діяльність¹²⁰.

Стосовно іноземного інвестування, то вітчизняна економіка характеризується значним впливом офшорних зон на участь України у міжнародному русі капіталу.

В умовах поглиблення глобалізації фінансових процесів важливе значення в перерозподілі капіталу між країнами має офшорний бізнес, роль якого немає однозначної оцінки як серед господарських суб'єктів міжнародних економічних відносин, так і серед міжнародних організацій.

Офшорні зони та компанії, що функціонують в них, здійснюють перерозподіл фінансових ресурсів, який пов'язаний з припливом або відпливом капіталу, що надає можливість опосередковано впливати на економіку окремих країн і на світову економіку в цілому.

Сучасні економічні реалії свідчать про те, що українська економіка щонайменше на 50% характеризується як «тіньова». Причина полягає в слабкості державних інститутів та законодавчої системи. Очевидно, що в таких умовах існує ризик репатріації «брудного» капіталу.

Складний інвестиційний клімат в Україні включає в себе адміністративні перешкоди, складну систему ліцензування, високий рівень оподаткування і реструктурні функції податкової адміністрації. З огляду на це у світі є більш привабливі для інвесторів країни, ніж Україна.

Реальна економічна ситуація та стан залучення прямих іноземних інвестицій в Україні значно ускладнюють інвестиційну діяльність. Наявний обсяг вкладень не забезпечує передумов економічного зростання і навіть повноцінного відтворення їх наявного стану. На інвестиційну привабливість значно впливає не

¹²⁰ Ревуцька Н. Сучасні інструменти залучення іноземного капіталу. *Цінні папери України*. 2014. № 9. С. 54—58.

лише загальний стан економіки країни, а й умови ведення бізнесу, зокрема ступінь втручання держави та рівень корупції¹²¹.

За останні 5 років обсяг інвестицій із країн ЄС значно збільшився, щодо країн СНД — спостерігається значне скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій. При цьому перспективи іноземної інвестиційної діяльності в Україні здебільшого визначаються обсягами та структурою вже накопиченого в країні іноземного капіталу¹²².

Зміну інвестиційного клімату найбільш наочно демонструє динаміка інвестицій, особливо прямих, яка вважається індикатором зміни рівня довіри та рейтингу країни. Економічна активність іноземних інвесторів в Україні незначна. Підтвердженням цього є динаміка прямих іноземних інвестицій.

За даними Держстату у 2017 році в економіку України іноземними інвесторами з 76 країн світу вкладено 1630,4 млн.дол. США прямих інвестицій (рис. 4.3).

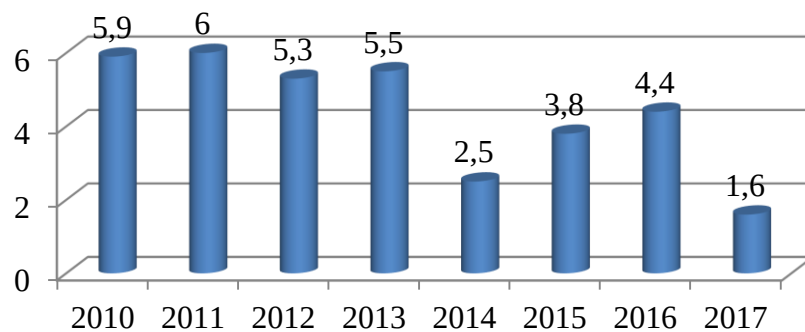

Рис. 1.3. Вкладено прямих інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України, млрд. дол. США¹²³

Загальний обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій в економіку України на кінець 2017 року становив 39144,0 млн.дол. США (рис. 4.4).

¹²¹ Герзанич В. М. Основні недоліки та проблеми залучення іноземних інвестицій в Україні. *Ефективна економіка: електр. наук. фах. вид.* 2014. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/n=4&y=2014> (дата звернення: 21.02.2019).

¹²² Колеватова А.В. Сучасний стан залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв: Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2018. Випуск 22. С. 1080-1084. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/200.pdf>. (дата звернення: 21.02.2019).

¹²³ Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.02.2019).

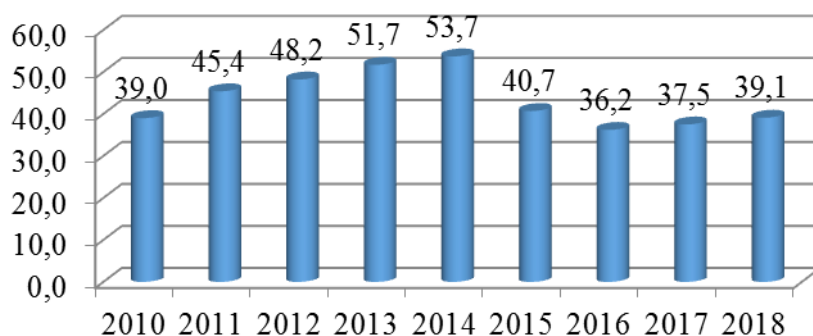

Рис. 4.4. Обсяг прямих іноземних інвестицій з наростаючим підсумком на початок періоду, млрд. доларів США¹²⁴

Як бачимо, у 2014 році в Україні прослідковувався спадний інвестиційний тренд: інвестиції на початок 2015 році становили 76% інвестицій на початок 2014 року¹²⁵. Лише з 2017 року почали прослідковуватися певні позитивні зрушення щодо збільшення потоків іноземних інвестицій в економіку України.

За досліджуваний період найбільше надходжень прямих інвестицій в Україну спостерігається у 2014 році (53704 млн. дол. США), а найменше у 2016 році (36154,5 млн. дол. США). Аналогічна тенденція спостерігається і відносно прямих інвестицій з України (таблиця 4.2).

Таблиця 4.2. Прямі інвестиції залучені у вітчизняну економіку та спрямовані за кордон у 2013-2017 рр.¹²⁶

Роки	Прямі інвестиції в Україну, млн. дол. США	Абсолютне відхилення, млн. дол. США	Відносне відхилення, %	Прямі інвестиції з України, млн. дол. США	Абсолютне відхилення, млн. дол. США	Відносне відхилення, %
2013	51705,3	-	-	6568,1	-	-
2014	53704,0	1998,7	3,87	6702,9	134,8	2,05
2015	40725,4	-12978,6	-24,17	6456,2	-246,7	-3,68
2016	36154,5	-4570,9	-11,22	6315,2	-141,0	-2,18
2017	37513,6	1359,1	3,76	6346,3	31,1	0,49

¹²⁴ Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.02.2019).

¹²⁵ Дикий Н. О. Залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Ефективна економіка. електр. наук. фах. вид.* 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5904> (дата звернення: 22.02.2019).

¹²⁶ Складено та проаналізовано автором на основі оперативних статистичних даних Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.02.2019).

Глобалізація фінансових ринків перетворила фінансові відносини в самостійний фактор розвитку світової економіки, де офшорний капітал можна розглядати як особливу форму руху фінансового капіталу.

Інтернаціоналізація світових фінансів, у свою чергу, сама послужила причиною виникнення офшорних фінансових центрів: національний капітал, що вийшов за межі і бажав «піти» від жорсткого національного регулювання та створити для себе сприятливі умови розвитку.

В умовах глобалізації фінансові потоки стають самостійною силою, що сильно впливає на розвиток продуктивних сил і міжнародні економічні відносини: вони стимулюють виробництво, експорт та імпорту товарів і послуг, розвиток міжнародних комунікацій та обмін інформацією. У міжнародному обміні зростає частка фінансових послуг. Все це веде до ускладнення зв'язків між окремими державами, посилюється вплив фінансів на процес відтворення¹²⁷.

Операції з офшорами посідають значне місце серед зовнішньоекономічних операцій України. Законодавство нашої країни не забороняє створювати компанії в офшорних зонах. Обсяги таких операцій збільшуються щороку. Основною причиною цього є складна система оподаткування в Україні.

Основним показником, на нашу думку, визначення ефективності операцій з офшорами, у вітчизняній економіці, є обсяги прямих іноземних інвестицій (табл. 4.3).

Дані таблиці 4.3 свідчать про те, що сукупні інвестиції до України за результатами 2017 року відносно 2013 року скоротились на 27%, однак частка інвестицій з офшорів за досліджуваний період практично залишається без зміни і коливається в межах 40—44%. Серед найбільших інвесторів України прослідковується три офшорних зони: Кіпр, Віргінські острови та Швейцарія.

¹²⁷ Смирнова Т. А. Основні аспекти офшорного бізнесу. *Економіка і менеджмент*. 2016. URL: http://www.confcontact.com/2016-ekonomika-i-menedzhment/1_smirnova.htm (дата звернення: 21.02.2019).

Таблиця 4.3. Прямі іноземні інвестиції в українську економіку за країною інвестором, млн. дол. США¹²⁸

Країна - інвестор	2013	2014	2015	2016	2017
Багамські острови	85,9	128,7	70,8	48,5	28,0
Беліз	809,2	1 026,6	652,5	535,1	604,2
Віргінські острови (брит.)	1 888,2	2 275,9	1 988,3	1 715,0	1 683,1
Кіпр	15 907,7	17 725,6	12 769,4	10 239,5	9 690,1
Люксембург	559,5	555,8	398,8	363,9	964,2
Маршаллові острови	23,6	30,2	21,6	22,9	40,6
Панама	383,7	610,5	394,8	316,9	291,7
Сейшельські острови	107,3	318,5	201,8	129,6	140,5
Сінгапур	82,4	83,3	83,2	131,3	258,4
Швейцарія	1 097,6	1 351,0	1 391,5	1 390,8	1 451,9
Разом з офшорів	20 945,1 40,5%	24 106,1 44,9%	17 972,7 44,1%	14 893,5 41,2%	15 152,7 40,4%
Усього в Україну	51 705,3	53 704,0	40 725,4	36 154,5	37 513,6

Для більш ґрунтового та повного аналізу також слід дослідити напрямки відтоку українського капіталу в офшорні зони (табл. 4.4).

Таблиця 4.4. Прямі інвестиції з України в офшори, млн.дол. США¹²⁹

Країна	2013	2014	2015	2016	2017
Кіпр	5 917,6	5 925,1	5 926,1	5 923,7	5 930,5
Віргінські острови (брит.)	25,8	25,8	25,8	51,3	57,6
Разом до офшорів	5 943,4 90,5%	5 950,9 88,8%	5 951,9 92,2%	5 975,0 94,6%	5 988,1 94,4%
Усього з України	6 568,1	6 702,9	6 456,2	6 315,2	6 346,3

З даних таблиці 4.4 видно, що майже 95% прямих інвестицій з України в економіку країн світу надходять саме до офшорних зон. Основною країною — офшорною зоною до якої прибувають прямі інвестиції з України є Кіпр.

Стосовно операцій між Україною та Кіпром, то тут можна стверджувати, що значний відсоток капіталу, що вкладається в Україну це реінвестований український капітал, про який можна стверджувати, що він потрапив туди через тіньовий сектор.

¹²⁸ Складено та проаналізовано автором на основі оперативних статистичних даних Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.02.2019).

¹²⁹ Складено та проаналізовано автором на основі оперативних статистичних даних Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.02.2019).

Діяльність офшорних зон неможливо оцінити однозначно, як і будь-яке економічне явище, вони несуть у собі як позитивний так і негативний вплив. Позитивний вплив діяльності офшорних зон варто розглядати окремо на мікро- (для окремих суб'єктів господарювання) і мега рівнях (загалом для світової економіки) (рис. 4.5).

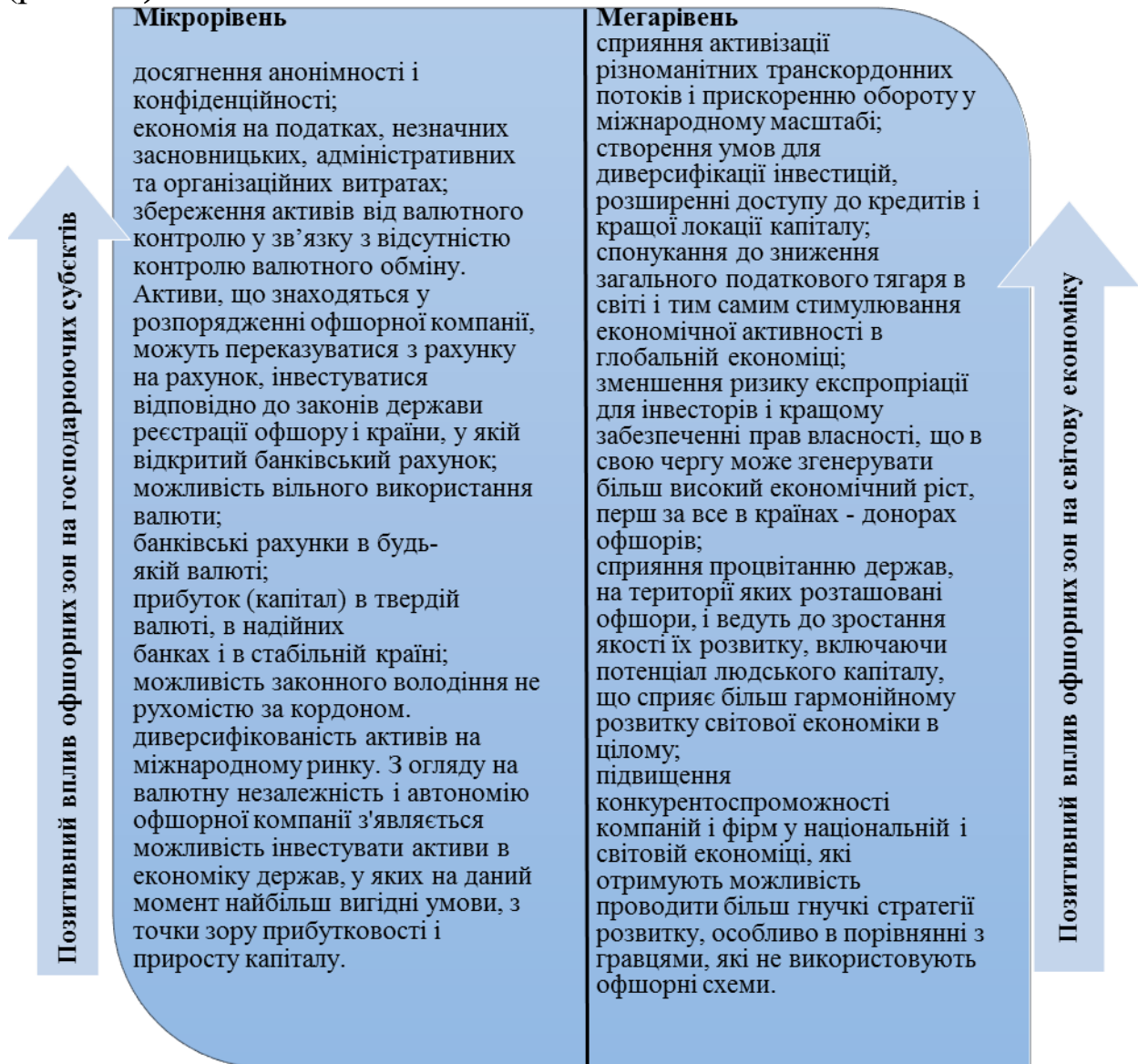

Рис. 4.5. Позитивний вплив офшорних зон на функціонування господарюючих суб'єктів (мікрорівень) та світової економіки загалом (мегарівень)¹³⁰

¹³⁰ 1. Бозуленко О. К. Роль офшорної фінансової діяльності у світовій фінансовій системі. *Економіст*. 2010. № 1. С. 52 — 53. 2. Манзюк О. Роль офшорних зон у соціально-економічному розвитку країни. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 38. С. 480 — 482.

Серед негативних сторін присутності офшорів в глобальній економіці зазвичай називаються:

- недобросовісна податкова конкуренція, що забирає доходи певних країн, спрямовуючи їх до офшорів;
- створення елемента нестабільності у світовій економіці та фінансах у зв'язку з можливістю накопичення в офшорних зонах великих обсягів капіталів, перш за все спекулятивних;
- сприяння відтоку капіталу;
- підтримка тіньової економіки;
- скорочення зайнятості в країнах-донорах;
- отримання невинуватених переваг окремими компаніями, що використовують офшори, перед іншими економічними гравцями, які не застосовують подібні стратегії;
- вплив на соціальну ситуацію в країнах-донорах, пов'язаний з негативною оцінкою громадської думки стосовно відходу від податків за допомогою офшорів¹³¹.

Незважаючи на деякий негативний вплив офшорних зон на економічну систему країни кінець ХХ ст. — початок ХХІ ст. окреслюється зростанням інтересу держав до їх діяльності. На даний час вони є досить привабливими для вітчизняного бізнесу. Даний факт зумовлений насамперед нестабільністю фінансових інститутів України, високим ступенем ризикованості бізнесу на вітчизняному ринку. Натомість, офшорні території є більш захищеними, працюють зі сталою валютою і діють у стабільному фінансовому полі, що робить їх гарантами захисту інтересів інвесторів¹³².

Саме цей чинник зумовлює невпинний їх розвиток та видозмінення. Деякі з офшорних зон уже готові співпрацювати з державами для їх легалізації у світі, проте залишаються й такі, які дають можливість недобросовісним платникам податків «відмивати» значні суми грошових засобів на законній основі, при цьому не цікавлячись їхнім походженням.

Україна входить до рейтингу тридцяти країн з найбільш сприятливим для офшорів кліматом. Найбільш активно відбувається взаємодія з такими офшорними зонами як Кіпр, Віргінські острови

¹³¹ 1. Локатарева Є.В. Міжнародне оподаткування та офшорні центри. URL: [http:// www.twirpx.com/](http://www.twirpx.com/).
2. Харчук О.О. Негативні наслідки діяльності офшорних зон та шляхи їх подолання в Україні. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. № 6. т. 3. С. 158—159.

¹³² Баула О.В., Шафета Д.О. Вплив офшорних зон на участь України у міжнародному русі капіталу: Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету: Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». 2018. Випуск 15 (60). С. 12.

та Швейцарія. Велика частка інвестицій, що надходить до України становить реінвестований український капітал. Задля посилення контролю за операціями з офшорами КМУ було складено перелік діючих офшорів, операції з якими будуть відстежуватись і оподатковуватись. Якими будуть офшорні зони в майбутньому передбачити важко, проте можна припустити, що діяльність офшорів буде легалізовуватись і на зміну «чорним» офшорам прийдуть серйозні та цивілізовані зони, які ставитимуть за ціль діяльність в межах закону, а не кримінал. Проте, на нашу думку, радикальні міри боротьби з «чорними» офшорами, на кшталт їх закриття, не принесе очікуваного успіху, оскільки на даному етапі розвитку, держави володіють достатньою інформацією про такі зони і при бажанні можуть здійснювати обмежений контроль за їх діяльністю, а у випадку закриття, світова економіка піде ще більше в тінь, виникнуть нові маловідомі, неконтрольовані території.

Далі розглянемо структуру капітальних інвестицій в економіці України за 2017 рік за сферами економічної діяльності та за джерелами (рис. 4.6, 4.7).

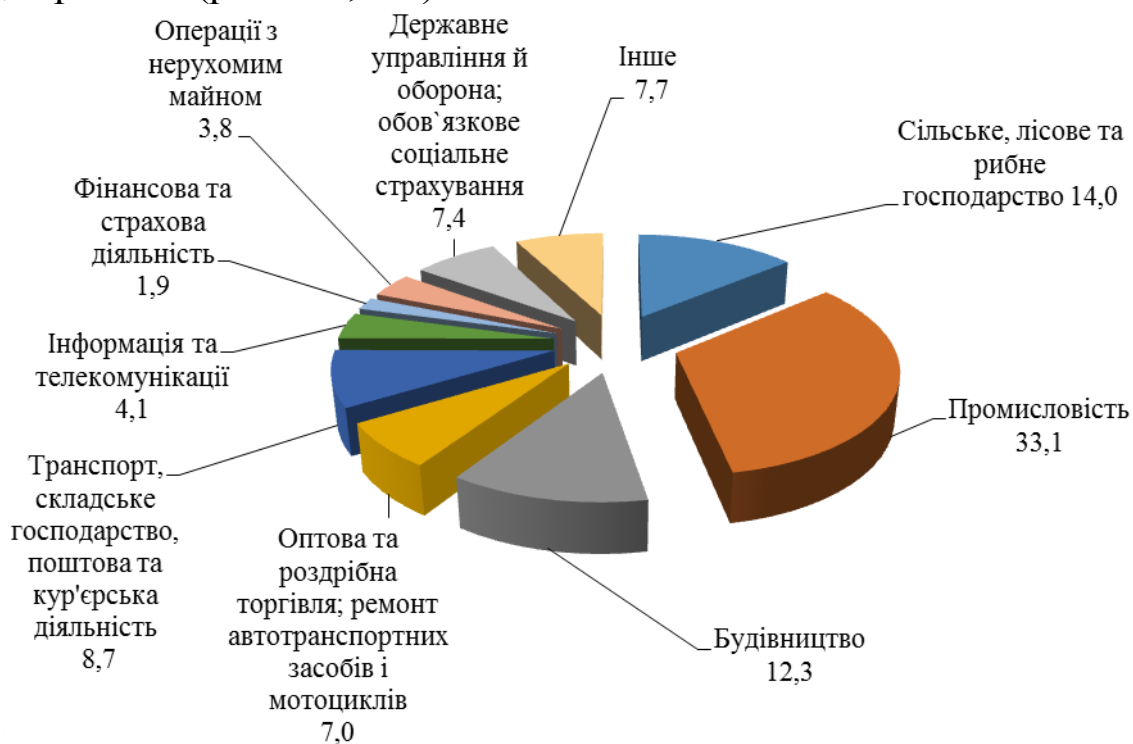

Рис. 4.6. Розподіл освоєних капітальних інвестицій за сферами економічної діяльності у 2017р. (у % до загального обсягу)¹³³

¹³³ Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.02.2019).

Як видно з рис. 4.7 частка коштів іноземних інвесторів становила у 2017 році лише 1,4% усіх капіталовкладень.

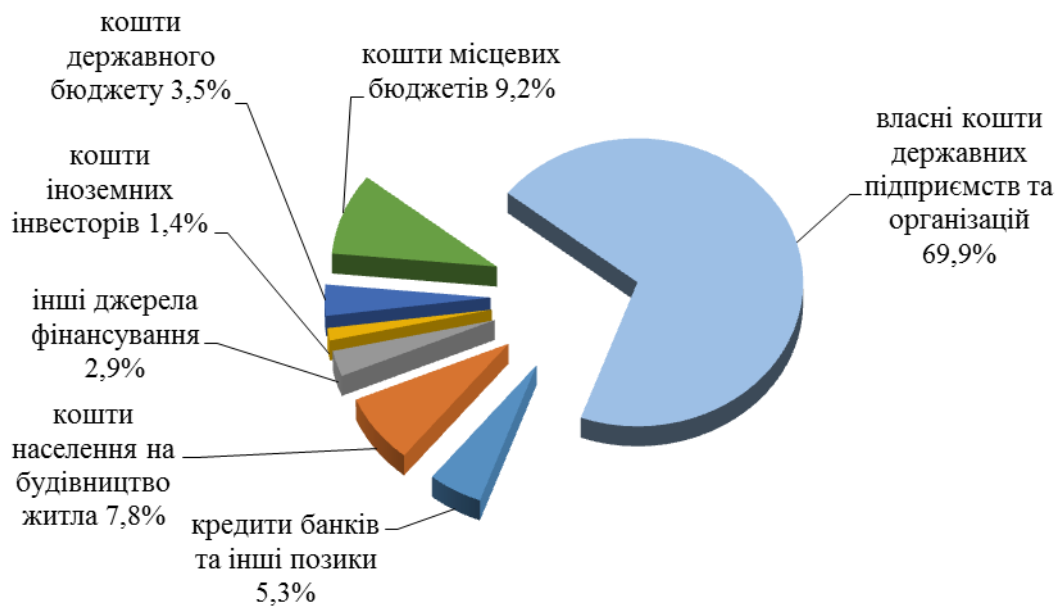

Рис. 4.7. Розподіл капітальних інвестицій за джерелами інвестування у 2017р.¹³⁴

З даних викладених вище випливає те, що Україна має певний ступінь привабливості для іноземних інвесторів, вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство, однак порушення макростабільності, недовіра до судів, корупція, політичні катаклізми, «гібридна війна» з РФ, анексія АР Крим має свій відголос в Україні і є реальними перешкодами для іноземних інвестицій. Дані процеси відображаються на місці України у міжнародних рейтингах, зважаючи на які іноземні інвестори приймають рішення про інвестування.

В таблиці 4.5 розглянемо динаміку місця України у міжнародних рейтингах, що засвідчують порівняльний рівень інституційної ефективності інвестиційної політики країни.

Рейтинг економічної свободи — це один з важливих міжнародних рейтингів, який враховує 12 свобод. Згідно даного рейтингу країни градуються на категорії: з вільною економікою, переважно вільною економікою, помірно вільною економікою, невільною і депресивною економікою.

¹³⁴ Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.02.2019).

Таблиця 4.5. Місце України в міжнародних рейтингах, що відображають інституційну ефективність вітчизняної політики залучення іноземних інвестицій

Рік	Рейтинг економічної свободи ¹³⁵		Рейтинг легкості ведення бізнесу ¹³⁶	Кредитний рейтинг агентства Moody's Investors Service ¹³⁷	Індекс глобальної конкурентоспроможності ¹³⁸	Індекс інвестиційної привабливості України ¹³⁹	
	значення	зміна, %	місце серед 190 країн		місце серед в середньому 140 країн	станом на кінець року	абсолютна зміна
2007	51,5	-	139	—	69	—	—
2008	51,0	-0,97	145	—	73	—	—
2009	48,8	-4,31	142	—	72	2,57	—
2010	46,4	-4,92	147	—	82	3,28	0,71
2011	45,8	-1,29	145	—	89	2,56	-0,72
2012	46,1	0,66	152	—	82	2,12	-0,44
2013	46,3	0,43	137	—	73	1,81	-0,31
2014	49,3	6,48	112	Саа 3, прогноз стабільний	84	2,50	0,69
2015	46,9	-4,87	96	Саа 3, прогноз стабільний	77	2,57	0,07
2016	46,8	-0,21	83	Саа 2, прогноз позитивний	79	2,85	0,28
2017	48,1	2,78	80	Саа 2, прогноз позитивний	85	3,03	0,18
2018	51,9 <i>148 місце з 178 країн</i>	7,90	76	Саа 1, прогноз стабільний	81	3,10	0,07

На даний час наша країна знаходиться в групі країн з переважно невільною економікою. Україна оцінена останньою серед країн Європи. За даними 2018 року Україна займає 148 позицію серед

¹³⁵ Україна — индекс экономической свободы. Кноэма. URL: https://knoema.ru/atlas/Украина/Индекс-экономической-свободы?_ga=2.155881272.204584354.1551111127-477900222.1517845736. (дата звернення: 25.02.2019).

¹³⁶ The Doing Business Report, 2007–2018. The World Bank. URL: <http://russian.doingbusiness.org/ru/rankings> (дата звернення: 26.02.2019).

¹³⁷ Moody's підвищило рейтинг України. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/moody-s-povysilo-reyting-ukrainy-1545495152.html>. (дата звернення: 01.03.2019).

¹³⁸ 1. Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2017-2018. Економічний дискусійний клуб URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2>. (дата звернення: 01.03.2019). 2. World. Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/reports/> (дата звернення: 01.03.2019).

¹³⁹ Індекс інвестиційної привабливості України тримається в нейтральній площині. *Fin Post*. URL: <https://finpost.com.ua/news/9159>. (дата звернення: 01.03.2019).

178 країн, а її рейтинг нижчий регіональних за загальносвітовими показниками. Згідно досліджень Українського інституту аналізу та менеджменту політики за останні роки вітчизняна економіка серйозно похитнулася в результаті анексії Криму та збройного конфлікту на Донбасі, однак відзначається, що Україна досягла значного прогресу в реформуванні — стала більш демократичною та прозорою (підтвердженням цього є факт підвищення значення рейтингу економічної свободи у 2018 році відносно 2017 року на 7,9%). Однак, дослідники центру наголошують на необхідності боротьби з корупцією, розвитку ринків капіталу, приватизації державних підприємств і вдосконаленні законодавчої бази і верховенства права¹⁴⁰.

Рейтинг Світового банку «Doing Business» (рейтинг легкості ведення бізнесу) — це результат щорічного дослідження, що оцінює простоту ведення підприємницької діяльності за десятьма показниками у 190 країнах світу. Компоненти рейтингу оцінюють нормативні акти, що регулюють діяльність малих і середніх підприємств протягом усього життєвого циклу, та їх фактичне використання на практиці¹⁴¹.

Як видно з даних таблиці 4.5 Україна значно покращила свої позиції за міжнародним рейтингом легкості ведення бізнесу за досліджуваний період (за рік наша країна покращила свою позицію в рейтингу легкості ведення бізнесу на 4 позиції, піднявшись з 80 на 76 сходинку. Позитивні зрушення відбулися в 4 з 10 основних складових рейтингу. При чому суттєве покращення позицій можна відмітити лише у двох з них — «отримання дозволу на будівництво» за яким ми посіли 35 місце, проти 140 у рейтингу 2017 року та за показником «оподаткування» (43 місце, проти 84). Однак, якщо порівнювати України з країнами колишнього соціалістичного табору, то приводу для особливого втішання не має: умови ведення бізнесу в Україні залишаються одними з найгірших як у Західній так і у Східній Європі (за даними 2018 року, наприклад, Білорусь зайняла 37 місце, Грузія — 6 місце)¹⁴².

¹⁴⁰ Україна в міжнародних рейтингах. Український інститут аналізу та менеджменту політики. URL: <https://uiamp.org.ua/ukrayina-v-mizhnarodnih-reytingah> (дата звернення: 26.02.2019).

¹⁴¹ Doing Business-2018. Україна в рейтингу Світового банку легкості ведення бізнесу. *Економічний дискусійний клуб*. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/doing-business-2018-ukrayina-v-reytingu-svitovogo-banku-legkosti-vedennya-biznesu>. (дата звернення: 26.02.2019).

¹⁴² Doing Business-2018. Україна в рейтингу Світового банку легкості ведення бізнесу. *Економічний дискусійний клуб*. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/doing-business-2018-ukrayina-v-reytingu-svitovogo-banku-legkosti-vedennya-biznesu>. (дата звернення: 26.02.2019).

Однак, аналітики та експерти відзначають, що в більшості випадків значення даного рейтингу перебільшено. Згідно даного рейтингу бізнес-клімат Казахстану є більш комфортнішим ніж в Японії. Саме тому експерти відзначають, що високі позиції у даному рейтингу не завжди є ознакою ефективності економічних та інституційних перетворень в країні. Так, в Україні згідно проведених на початку 2018 року незалежною аналітичною платформою Vox Ukraine досліджень, протягом 2013–2017 рр. в бізнес-кліматі відбулися як позитивні (збільшилась кількість розслідувань випадків ухилення від сплати податків, покращилась процедура отримання дозволу на будівництво) так і негативні (почастішали випадки арешту майна бізнесу) зміни. Найгірші місця Україна за даним рейтингом посідає за показниками підключення приміщення до систем енергозабезпечення Україна (128 місце), міжнародної торгівлі (119 місце)¹⁴³. Тому, вважаємо, що хоча і відбуваються в Україні деякі покращення бізнес – середовища, однак воно наразі ще не ідеальне і недостатньо привабливе для іноземних інвесторів, адже, як доводить практика, інвестиційні проекти в країнах з рейтингом легкості ведення бізнесу нижчим 20 місця не користуються популярністю серед іноземних інвесторів.

Позитивні прогнози для України відображено у кредитному рейтингу міжнародного рейтингового агентства Moody's, яке підвищило рейтинг України з Caa2 до Caa1. Окрім того прогноз за рейтингами змінився на «стабільний» з «позитивного». Було також названо чинники позитивних прогнозів для України: досягнення Україною і МВФ угоди про нову програму кредитування Stand-By; позитивні очікування щодо зниження рівня корупції завдяки реформам у країні; посилення протидії Україні у ході конфлікту з Росією. Серед негативних аспектів кредитного рейтингу України названо суттєву залежність від фінансування МВФ¹⁴⁴.

Міжнародне рейтингове агентство Standard & Poor's також у 2018 році підтвердило кредитний рейтинг України в іноземній та національній валютах на рівні «В-/В» з прогнозом «стабільний»¹⁴⁵.

¹⁴³ Бізнес-клімат в Україні поліпшився, але інвесторів немає: чому так? *Etcetera*. URL: <https://uk.etcetera.media/biznes-klimat-v-ukrayini-polipshivsya-ale-investoriv-nemaye-chomu-tak.html>. (дата звернення: 26. 02. 2019).

¹⁴⁴ Moody's підвищило кредитний рейтинг України. *Економічна правда*. 23.12.2018. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/12/23/643847/> (дата звернення: 01.03.2019).

¹⁴⁵ Кредитні рейтинги державних цінних паперів – 2018. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/kredytni-reitynh-derzhavnykh-tsinnikh-paperyiv--?category=borg&subcategory=kredytnyi-reitynh>. (дата звернення: 01.03.2019).

В рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності, який вже більше чотирьох десятиліть визначається Центром Всесвітнього економічного форуму з глобальної конкурентоспроможності та продуктивності, Україна за результатами 2017-2018 рр. піднялась на 4 позиції і посіла 81 місце серед 137 країн світу¹⁴⁶. Серед змінних даного індексу окреме місце відведено якості інституцій. За результатами 2017–2018рр. Україна погіршила свої позиції у 4 з 12 основних показників індексу. Однак за складовою «Інституції» з 2015 року відбувається нарощення позицій України: 130 місце у 2015–2016рр., 129 місце 2016–2017рр., 118 місце 2017–2018рр. Аналогічні тенденції стосуються змінної «Макроекономічне середовище»: відповідно 134, 128 та 121 місце.

Незважаючи на певні покращення, як бачимо з аналітичних даних, позиції України в Глобальному індексі конкурентоспроможності залишають бажати кращого. У 2017–2018рр. в Україні найгірші позиції за оцінкою міцності банків (130 місце), за регулюванням фондових бірж (134 місце), за якістю доріг (130 місце), за інфляційними змінами та за здатністю країни утримувати таланти (129 місце), за захистом права власності (128 місце). Негативними факторами для ведення бізнесу у нашій країні визначено: інфляцію, корупцію, політичну нестабільність, високі податкові ставки, складність податкового законодавства, нестабільність урядів, ускладнений доступ до фінансів, неефективну державну бюрократію, регулювання валютного ринку, недостатню освіченість працівників, погану етику робочої сили, недостатню здатність до інновацій, обмежувальне регулювання ринку праці, невідповідну якість інфраструктури, злочинність та крадіжки, низьку якість охорони здоров'я¹⁴⁷.

Як видно, значна частина негативних факторів ведення бізнесу в Україні мають інституційну природу. З результатів визначення позицій України за індексом глобальної конкурентоспроможності можна стверджувати, що інституційна ефективність вітчизняної економічної політики залишається на досить низькому рівні в порівнянні з розвиненими країнами (десятка лідерів: Швейцарія, США, Сінгапур, Нідерланди, Німеччина, Гонконг, Швеція, Великобританія, Японія та Фінляндія).

¹⁴⁶ Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2017-2018. Економічний дискусійний клуб. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2>. (дата звернення: 01.03.2019).

¹⁴⁷ Теж саме.

Ще одним вагомим світовим рейтинговим показником для нашого дослідження є Індекс інвестиційної привабливості – це оцінка інвестиційної привабливості України, що проводиться Європейською Бізнес-асоціацією і ґрунтується на характеристиці інвестиційного клімату як сукупності політичних, економічних, законодавчих, регуляторних та інших чинників, що в кінцевому рахунку визначають ступінь ризику капіталовкладень та можливість їх ефективного використання. Індекс складається із трьох компонентів: оцінка інвесторами попереднього періоду, прогнози на майбутнє, оцінка станом на зараз. Позначка три вважається нейтральною, показники вище трьох свідчать про позитивні зрушення. За 2018 р. Індекс інвестиційної привабливості України склав 3,1 з можливих 5 балів. Це означає, що Україна на даний час за індексом знаходиться в нейтральній площині¹⁴⁸.

Виконавчий директор Європейської Бізнес - Асоціації Анна Дерев'янка позиції України за індексом інвестиційної привабливості коментує так, що «позитивні зрушення є. Наприклад, незадоволених інвесткліматом у 2017 році було 58%, зараз їх кількість на 20% зменшилась – це суттєво. Але маємо ще багато над чим працювати. 38% інвесторів досі незадоволені бізнес-кліматом. Бачимо сигнал того, що в країні поступово починають відбуватись зміни, але темпів збавляти не можна. Найбільша причина незадоволення – високий рівень корупції. Про це говорить 46,1% підприємців. На другому місці – відсутність довіри до судової системи (40,6%), на третьому – відсутність земельної реформи (35,9%)»¹⁴⁹.

Таким чином, оцінка місця України в основних міжнародних рейтингах, доводить те, що рівень інституційної ефективності вітчизняної економічної політики загалом та інвестиційної зокрема потребує удосконалення.

До головних аргументів на користь твердження щодо важливості дослідження інституційної ефективності вітчизняної інвестиційної політики належать:

— інституції безпосередньо впливають на привабливість інвестиційного клімату країни, оскільки вони формують систему мотивацій до інвестування, а саме: сприяють інвестуванню у

¹⁴⁸ Індекс інвестиційної привабливості України тримається в нейтральній площині. *Fin Post*. URL: <https://finpost.com.ua/news/9159>. (дата звернення: 01.03.2019).

¹⁴⁹ Теж саме.

людський та інтелектуальний капітал, організацію виробничого процесу тощо;

— економічні інституції є ендегенними за своєю природою та сприяють забезпеченню стабільної макроекономічної ситуації, створення належної регуляторної бази інвестиційного середовища, забезпечення доступу до фінансових ресурсів за адекватною ціною, формування дієвої інфраструктури підтримки інвестицій;

— політичні інституції також мають ендегенний характер, вони повільно змінюються протягом тривалого періоду часу, справляючи як прямий, так і опосередкований вплив на прийняття і застосування тих чи інших економічних заходів в країні. Прямий вплив є очевидним: якщо політична влада країни зосереджена в руках однієї особи або невеликої групи осіб, то внаслідок існування монополії на владу достатньо важко забезпечити захист прав інвесторів, ефективний розподіл ресурсів, однакові можливості для усіх суб'єктів господарювання тощо. Непрямий вплив проявляється у наступному: політичні інституції де-юре встановлюють розподіл політичної влади, яка безпосередньо впливає на вибір економічних інституцій. Подібна інституційна ієрархія чітко відображає вплив політичних інституцій, як на вибір економічних інституцій, так і на досягнення соціально-економічних результатів¹⁵⁰.

Що стосується інвестиційного простору України, то його інституційне середовище характеризується неоднорідністю інституцій, що перебувають на різних етапах розвитку; асинхронністю їхнього функціонування, обумовленою циклічністю інституційного розвитку; дискретністю перетворень, пов'язаних зі ступенем підготовленості суб'єктів і агентів до зміни звичних норм і правил. Як відомо, інституції можуть знижувати транзакційні витрати інвесторів за допомогою стабілізаційних факторів в інституційному середовищі забезпеченості впевненості під час обміну правами власності та створення стабільної структури для здійснення транзакцій.

Так, за результатами дослідження місця України у міжнародних рейтингах, які у своїй структурі досліджують якість суспільно-політичних інститутів та якість інституційного середовища, Україна займає одні з найнижчих місць серед європейських держав.

¹⁵⁰ Демидюк О. Підвищення інституційної ефективності економічної системи як чинник сталого розвитку України. *Економіка*. 2014. 7(160). С.30.

За результатами опитування іноземних інвесторів у 2018 році, яке щороку проводять Європейська бізнес-асоціація, Dragon Capital та Центр економічних стратегій було названо «Топ 10 перешкод для іноземних інвестицій в Україні»¹⁵¹ (рис. 4.8).

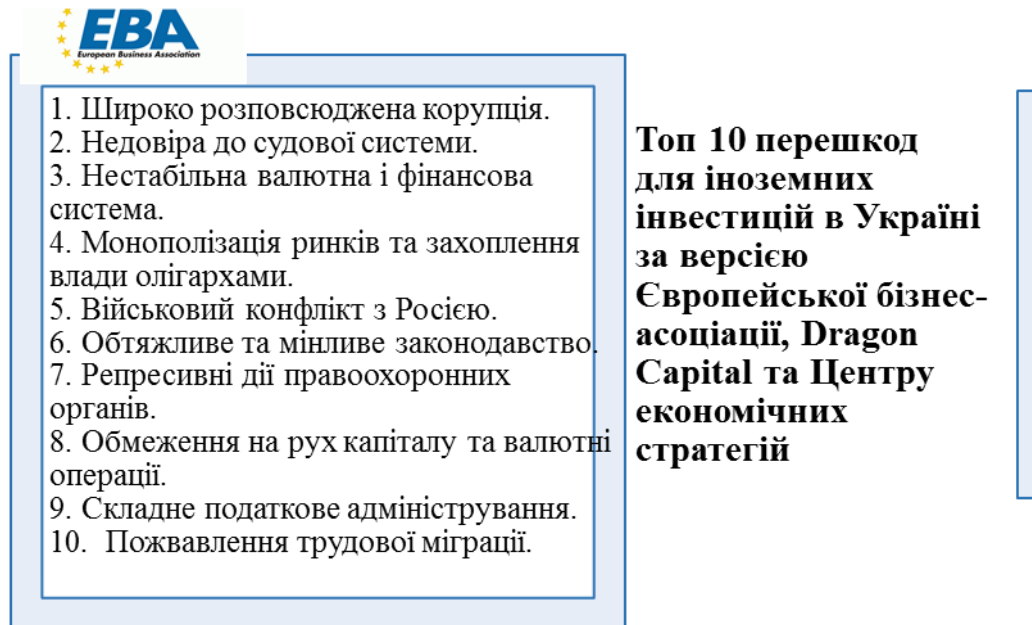

Рис. 4.8. Топ 10 перешкод для іноземних інвестицій в Україні у 2018р. за результатами опитування іноземних інвесторів Європейською бізнес-асоціацією, Dragon Capital та Центром економічних стратегій

За цих умов президент Європейської бізнес-асоціації Томаш Фіала закликає уряд України вдатися до кількох пріоритетних кроків, щоб привабити інвесторів: «Потрібно забезпечити верховенство права і справедливість, суттєво скоротити корупцію у правоохоронних органах і в судах. Торік керівництво країни обіцяло нам створити Національне бюро фінансових розслідувань. На жаль, цього не сталося, і навіть наші зауваження до законопроекту не були враховані». Томаш Фіала уточнює, що бюджетна й фінансова політика в Україні є досить ефективною, але розміри золотовалютних резервів перебувають «на межі» через

¹⁵¹ Дослідження: корупція, недовіра до судів та фінансової системи – основні гальма для інвестицій. Радіо свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-opytuvannia-investoriv/29496035.html>. (дата звернення: 02.03.2019).

ослаблення гривні та зусилля НБУ для зменшення валютних коливань¹⁵².

Все вище наведене дає можливість зробити висновок про низьку ефективність вітчизняної політики залучення іноземних інвестицій у сфері бізнес-діяльності України.

В умовах сформованої в Україні інституційно неефективної інвестиційної політики вітчизняній сфері бізнес-діяльності недоотримують капіталовкладень. Несприятливе інвестиційного середовище за умови відсутності чіткої специфікації прав власності, справедливого доступу до ресурсів, розподілу благ, податкового навантаження тощо в суспільстві виникла потреба у кардинальних інституційних змінах для розбудови цивілізованого інституційного середовища за світовими зразками та формування сприятливого інвестиційного клімату в країні.

Інвестиційні експерти пріоритетні напрями підвищення інституційної ефективності національної економіки:

1) забезпечення належного захисту прав інвесторів, ефективної протидії тінізації і криміналізації економіки та суспільства, масштаби яких унеможливають ефективність будь-яких реформ в країні;

2) підвищення ролі формальних інституцій в інвестиційному середовищі країни, які забезпечать ефективну взаємодію між економічними суб'єктами, гарантуючи, тим самим дотримання фундаментальних принципів захисту прав інвесторів та свободи підприємництва з метою подолання корупції, тінізації та криміналізації економіки;

3) забезпечення ефективної діяльності органів державної влади, відкритість та прозорість функціонування яких може суттєво зменшити або і взагалі звести до мінімуму корупційну складову у бізнесі¹⁵³;

4) створення в Україні інституту, який би опікувався досудовим (чи позасудовим) захистом інтересів іноземних інвесторів з урахуванням міжнародних стандартів та ділової етики;

¹⁵² Дослідження: корупція, недовіра до судів та фінансової системи – основні гальма для інвестицій. Радіо свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-opytuvannia-investoriv/29496035.html>. (дата звернення: 02.03.2019).

¹⁵³ Демидюк О. Підвищення інституційної ефективності економічної системи як чинник сталого розвитку України. *Економіка*. 2014. 7(160). С.32.

5) приведення до світових стандартів процедуру регламентації відносин держави і бізнес-середовища у сфері залучення іноземних інвестицій;

6) удосконалення законодавчої системи страхування та перестраховування інвестиційних ризиків;

7) залучення в інвестиційну сферу заощаджень як іноземних, так і вітчизняних громадян із використанням гарантійних механізмів їх повернення;

8) створення системи гарантій стабільності для забезпечення довготермінового фінансування інвестиційних проектів.

Проведене дослідження доводить, що Україні необхідна модернізація економіки та інвестиційні впливання в усі сфери економічної діяльності. Промисловість, будівництво, транспорт і зв'язок, охорона здоров'я, екологія – кожен з цих напрямів потребує значних інвестиційних ресурсів. Проте у Державному бюджеті з року в рік бракує коштів на видатки в даних напрямках, тому інвестиційний розвиток нашої держави значною мірою поступається рівню інвестиційного розвитку європейських країн.

На основі наведених вище даних, можна дійти висновку, що економіка України досить приваблива для іноземних інвесторів. Саме це є поштовхом до подальших змін, оскільки наразі нашої державі необхідна підтримка з боку розвинених країн, які вже багато років за допомогою ринкових механізмів успішно регулюють власну економіку та мають ресурси для інвестування розвитку інших країн. Це надасть можливість Україні налагодити міжнародні відносини, зміцнити позиції на світовому ринку, підвищити рівень інноваційного розвитку та використовувати найновіші технології, що створить підґрунтя для модернізації економіки.

За умови недостатності капіталовкладень у вітчизняну економіку на руках у населення знаходиться кілька десятків мільярдів готівкових доларів. Зрозуміло, що в таких умовах процвітає тіньова економіка за рахунок постійного пригноблення білої економіки. Здавалося б значні кошти, однак українські громадяни не поспішають заощадження перетворювати на приватні інвестиції. На наш погляд, це може пояснюватися такими причинами:

- по-перше, готівкові кошти населення в переважній масі не носять інвестиційного характеру, радше виступають ресурсом «на

чорний день» та вирівнюють потік споживання в умовах нестійкого курсу національної валюти;

- по-друге, особливостями внутрішнього інвестиційного клімату тощо.

Внутрішній інвестиційний клімат характеризується багатьма якісними характеристиками, зосередимо увагу лише на двох (рис.4.9).

Рис. 4.9. Основні якісні характеристики внутрішнього інвестиційного клімату України¹⁵⁴

Недостатність національних інвестиційних ресурсів спонукає дедалі частіше звертатися до закордонних джерел. Від часу отримання незалежності і до нині інвестиційний клімат в Україні можна характеризувати словами – «бажав би бути кращим».

Ніхто не заперечуватиме того, що за роки незалежності, Україна перебувала у стані перманентного реформування. Не варто вважати, що абсолютно всі реформи були недолугими. Чому ж тоді немає позитивного ефекту від їх проведення та не спостерігається покращення інвестиційного клімату в країні? Це питання аж ні як не

¹⁵⁴ Никитюк Т.Л., Баула О.В. Інноваційно-інвестиційний розвиток України: сучасні реалії та необхідні зміни. *Економічний часопис – XXI ст.* 2015. №3-4(2). С.18.

є риторичним. Відповідь полягає у послідовності проведення таких заходів. Вдало спланована та зреалізована одна реформа конче вимагає проведення доповнюючи реформ, при цьому проведених у суворій послідовності (ранжуванні реформ) та у певний час.

Підтвердження такої позиції може слугувати історико-економічний досвід проведення реформ «економічного дива» у Японії та ФРН після Другої світової війни. О. Караханова виділяє п'ять основних напрямів реформ, а саме: розпуск дзабайцу, тобто монополістичних об'єднань; реформа сільського господарства; реформа сфери праці і соціального забезпечення; реформа системи освіти; реформа фінансів і грошового обігу. Автор наголошує, що «характерною рисою реформ було проведення їх у комплексі, у всіх сферах життєдіяльності суспільства – економічній, соціальній, політичній, культурній»¹⁵⁵.

На думку Р. Шепетько, «економіка Німеччини 1950-х років та України на початку 1990-х років віддалено нагадували одна одну», при цьому виділяє чотири спільні риси та розглядає основні фактори, які допомогли Німеччині досягнути таких вражаючих результатів, та порівнює їх зі станом справ в Україні, зокрема: наявність кваліфікованої дешевої робочої сили – важливий фактор економічного розвитку; розвинутий малий та середній бізнес як надійний показником здоров'я економіки, без якого немає місця «економічному диву»; без розвитку науки та науково-технічного прогресу неможливо уявити жодного економічного розвитку тощо¹⁵⁶.

Можемо стверджувати, що запорукою феномену «економічного дива» виступають вдало сплановані та проведені комплексні реформи з наголосом на інноваційно-інвестиційній моделі розвитку економіки. Пропонуємо встановити певну залежність у перебігу реформ, спрямованих на покращення інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні, шляхом екстраполяції «піраміди потреб» А. Маслоу в реформаторську площину. Теорія мотивації по А. Маслоу була сформульована у 40-х роках минулого століття. У людей, згідно цієї теорії постійно виникають різні потреби, які

¹⁵⁵ Караханова О. Японське «економічне диво»: основні аспекти, запозичення досвіду // Студентські наукові студії – Україна в новому тисячолітті очима молодих фахівців. Збірник науково-публіцистичних статей за матеріалами судейської конференції. Навч. посібник. 2000. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=13&b=5>. (дата звернення: 02.03.2019).

¹⁵⁶ Шепетько Р. Економічне диво Німеччини на фоні українських реформ. *Риски на завтра*. 2013. URL: <http://www.ryzuk.in.ua/2013/01/blog-post.html>. (дата звернення: 02.03.2019).

можна об'єднати в групи ієрархії. А. Маслоу виділяв п'ять таких груп і представив їх у вигляді піраміди¹⁵⁷. Пропонована нами, так звана «Піраміда реформ», подана на рис. 4.10.

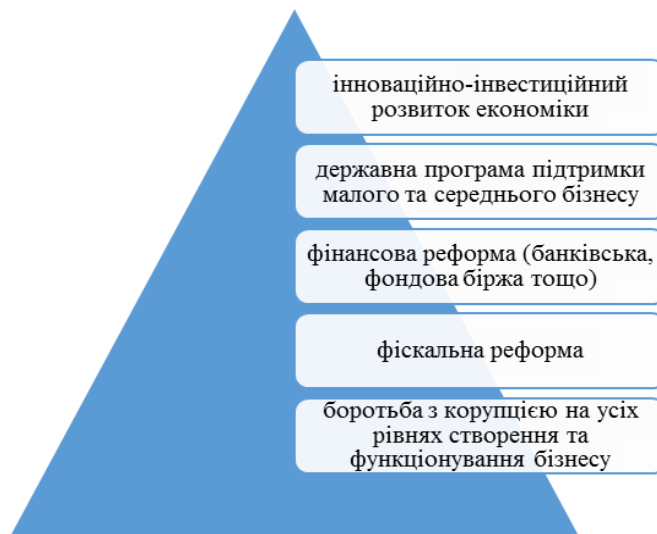

Рис. 4.10. «Піраміда реформ»

Якщо повернути піраміду, то пропоновані реформи втрачають будь-який сенс і результату чекати марна справа. Послідовність проведення реформ можна підкріпити порадами К. Бендукідзе: «Ваше завдання – розірвати замкнуте коло. Ви повинні зненавидіти корупцію. Якщо цього не відбудеться, то цей цикл буде повторюватися. І ви будете незаможною країною»¹⁵⁸.

Таким чином, основними інструментами підвищення інституційної ефективності інвестиційної політики в Україні за умов глобалізації та інтернаціоналізації світового господарства має стати реальне, а не декларативне поліпшення інвестиційного клімату, зменшення бюрократичних процедур для інвесторів, спрощення регуляторно-реєстраційних вимог і вжиття радикальних заходів щодо дієвого захисту прав інвесторів. Виходом із ситуації є обґрунтування раціональної інвестиційної політики, в якій пріоритет матимуть система державного регулювання і реформування структури власності на основі приватизації та концепція технічного переоснащення промислового виробництва із залученням коштів іноземних інвесторів¹⁵⁹.

¹⁵⁷ Маслоу А.Г. Теория человеческой мотивации (1943). Первоначально отпечатан в Psychological Review, 50, 370-396. URL: http://sergeychet.narod.ru/bibl_psy/hummotiv1943.htm. (дата звернення: 02.03.2019).

¹⁵⁸ Бендукідзе К. Украина установила несколько мировых рекордов по идиотизму 2014. URL: <http://glavcom.ua/>. (дата звернення: 02.03.2019).

¹⁵⁹ Гунько В.І. Особливості інвестиційної привабливості національної економіки України. *Вісник університету банківської справи Національного банку України*. 2013. №3 (18). С.74.

4.3. Удосконалення організаційних та інституційних умов для підвищення ефективності вітчизняної політики залучення іноземних інвестицій у сфери бізнес-діяльності України

Заходи організаційного та інституційного характеру для підвищення ефективності вітчизняної політики залучення інвестицій у сфери бізнес-діяльності України пропонуємо формувати взаємності від Топ 10 перешкод для іноземних інвестицій в Україні за версією Європейської бізнес-асоціації, Dragon Capital та Центру економічних стратегій, які були розглянуті у попередньому параграфі.

Без сумніву Топ 10 перешкод для іноземних інвестицій в Україні містять чинники, які тісно переплітаються і можуть бути знівельовані лише за умови проведення комплексної інвестиційної політики із залученням усіх гілок влади країни.

Міжнародні рейтинги засвідчили, що високий рівень корупції та недолугість законодавства є одними з основних перешкод для залучення іноземних інвестицій в економіку України. Однак ігнорувати потенціал іноземних інвестицій в сучасних умовах господарювання нам неможна, адже вони фактично залишаються одним з найпотужніших каталізаторів та джерел для відновлення інфраструктури Сходу країни, стабілізації курсу національної валюти та покращення економічного розвитку. Жодні кредити МВФ та інших фінансових організацій не зможуть так позитивно впливати на економіку, як іноземні інвестиції. Адже інвестиції – це надходження до реального сектору, які сприяють створенню нових робочих місць, зростанню доходів населення та надходжень податків до бюджету, не кажучи вже про те, що інвестиції не потребують сплати відсотків, як цього вимагають кредити¹⁶⁰.

Згідно з Законом від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР «Про режим іноземного інвестування» в Україні створено гарантії захисту іноземних інвестицій. Так, для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України. Для

¹⁶⁰ Бусол О. Інвестиції і корупція: хто кого? Центр досліджень соціальних комунікацій. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=348. (дата звернення: 03.03.2019).

окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти із залученням іноземних інвестицій, що реалізуються відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери і територій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності¹⁶¹. Інвестиції, прибутки, законні права та інтереси іноземних інвесторів на території України захищаються Законом від 10.09.1991 р. № 1540а-ХІІ «Про захист іноземних інвестицій на Україні»: іноземні інвестори мають дотримуватися законодавства України та не завдавати шкоди її державним, соціальним та економічним інтересам, держава не може реквізувати іноземні інвестиції, за винятком випадків стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій; рішення про реквізицію іноземних інвестицій приймає Кабінет Міністрів України; компенсація, що виплачується в цих випадках іноземному інвестору, має бути адекватною та ефективною; іноземним інвесторам гарантується перерахування за кордон їхніх прибутків та інших сум як у національній валюті, так і в іноземній валюті, що отримані на законних підставах; іноземні інвестори можуть реінвестувати прибутки на території України; іноземні інвестори сплачують податки, встановлені законодавством України¹⁶².

На перший погляд складається враження, що чинне вітчизняне законодавство налижним чином захищає права інвесторів. Але оцінивши ситуацію із надходженням іноземних інвестицій у вітчизняній сфері бізнес-діяльності (попередній параграф) та місце України у міжнародних рейтингах в даний царині, логічно виникає питання: чому рівень привабливості України залишається досить низьким?

Інвестори звинувачують у падінні інвестиційної привабливості країни виключно український уряд, який неефективно бореться з такими явищами, як корупція і корпоративне рейдерство. Про це пише у своїй статті «Боротьба з корпоративним рейдерством в Україні» оглядач впливового американського сайту Economonitor С. Белінськи. Експерт пише, що ситуація настільки критична, що в країнах Західної Європи навіть випускають книги, призначені для бізнесменів, про те, як не стати жертвою українських рейдерів.

¹⁶¹ Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР / Верховна рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.02.2019).

¹⁶² Про захист іноземних інвестицій на Україні: Закон України від 10 вересня 1991 р. №1540а-ХІІ/ Верховна рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12> (дата звернення: 17.02.2019).

С. Белінськи детально описує рейдерські схеми, називаючи основним джерелом рейдерства в Україні державну корупцію і «своїх людей у державних органах». Наприклад, якщо у рейдерів є своя частка в капіталі компанії, вони організовують фіктивні збори акціонерів, збільшують власні частки в компанії, а потім ставлять своїх людей на керівні посади на підставі «фейкового» рішення суду. Такі схеми, зі слів експерта, стали справжнім видом мистецтва І. Коломойського, відомого українського олігарха, правою рукою якого був Г. Корбан¹⁶³.

Американський журналіст С. Белінськи зазначає також про ще одну корупційну складову, яка пов'язана з підrobкою документів при рейдерському захопленні аграрної компанії «Чумаки» в Дніпропетровській області: після сумнівних процедур у суді і в державних реєстраторів рейдери здійснили силову атаку на підприємство, використовуючи озброєних бойовиків.

Окрім досліджень С. Белінськи в науковій літературі є досить багато досліджень, в яких доводиться, що корупція одна з основних причин, що гальмує економічний розвиток та зростання держави. Однак окрім самого факту корупційних діянь для ефективності інвестиційного клімату важливим є також їх характер: більш прогнозовані корупційні режими виявляються менш шкідливими (прогнозованість дій уряду завжди є кращими для інвесторів як вітчизняних, так і іноземних).

Також в міжнародній практиці доведено, що зростання якості державного управління сприяє зниженню кількості корупційних проявів: будь-які якісні зрушення у економічній політиці сприяють формуванню позитивного ставлення у іноземних інвесторів, мотивує громадян довіряти державі і є стримуючим фактором від еміграції.

Також позитивним є іноземний досвід венчурного інвестування – необхідні капіталовкладення можуть надаватися під перспективну ідею без гарантованого забезпечення наявним майном або іншими активами підприємця, єдиною заставою служить спеціально обумовлена частка акцій у вже існуючій або лише створюваній фірмі. Венчурний інвестор не намагається придбати контрольний пакет акцій. Він розраховує, що керівники компанії, маючи

¹⁶³ Іноземні інвестори бояться України через корупцію та рейдерство, - американські ЗМІ. Українські новини. URL: <https://ukranews.com/ua/news/387482-inozemni-investory-boyatsya-ukrainu-cherez-korupciyu-ta-reyderstvo-amerykanski-zmi>. (дата звернення: 03.03.2019).

контрольний пакет акцій, збережуть стимули для активного розвитку свого бізнесу. Яскравим прикладом формування стимулів для інвесторів через формування системи венчурного інвестування з участю держави є ізраїльського фонду «Йозма». У разі успіху інвестицій партнери могли викупити державну частку. До управління допускалися один ізраїльський і один американський або європейський партнер. Програму було створено Міністерством промисловості та торгівлі Ізраїлю¹⁶⁴.

Україні окрім формування організаційних та інституційних механізмів ефективного інвестиційного середовища потрібно визначитися з пріоритетами для інвестування. В науковій літературі зустрічається різні думки з даного приводу, але спільним в них є те, що найкращий соціально-економічний розвиток спостерігається в тих країнах, де інноваційна політика є пріоритетною. Оскільки Україна має значний аграрний та туристичний потенціал і проблеми в енергетичній сфері, то зрозуміло, що сільське господарство, енергетику та туризм також повинні розглядатися урядом як найпріоритетніші сфери для інвестування. Досвід, вже згадуваного, Ізраїлю доводить, що інвестиції в ІТ-сектор у період війни є новими можливостями, і тому Україні необхідно використати цей потенціал.

Ще одним вузьким місцем інвестиційного клімату України є недовикористання потенціалу фондового ринку, що і зумовило більшість економічних перешкод для капіталовкладень в Україну, як зі сторони вітчизняних, так і іноземних інвесторів: нестабільна валютна і фінансова система; монополізація ринків; обмеження на рух капіталу та валютні операції. Розпочати активне використання можливостей інструментів фондового ринку доцільно Україні з облігацій: муніципальних та діаспори.

У розвинених країнах муніципальні позики відіграють важливу роль, дозволяючи розв'язувати проблеми фінансування програм соціально-економічного розвитку міст і регіонів. Досвід розвинених країн свідчить, що муніципальні органи влади не можуть належним чином функціонувати, не випускаючи облігації місцевого займу. Так, 20 % акцій концерну Volkswagen належить територіальній громаді федеральної землі Німеччини, де розташоване головне підприємство. Протягом останніх 150 років в Швейцарії базові

¹⁶⁴ Бусол О. Інвестиції і корупція: хто кого? Центр досліджень соціальних комунікацій. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=348. (дата звернення: 03.03.2019).

галузі економіки (енергетика, в тому числі атомна, зв'язок, телекомунікації, ВПК, транспорт, кантональні банки) знаходяться у суспільній власності. Співвласниками таких галузей Швейцарії здебільшого є: господарські управління муніципалітетів; уряди кантонів (областей); кантональні парламенти; галузеві виробничі об'єднання; науково-дослідні інститути; державні установи; державні, приватні та засновані на корпоративній власності підприємства, банки; працівники підприємств, суміжні підприємства¹⁶⁵.

Кожна країна, оцінивши можливості муніципальних запозичень, формує власну унікальну модель формування місцевих фінансів. Вдалим прикладом ефективного самоврядування є Польща, де основним принципом формування місцевих фінансів є те, що короткострокові позики мають бути погашені протягом одного бюджетного року, а довгострокові – мають виключно цільовий характер і повна відсутність державних гарантій. Така політика з одного боку не сприяє значним обсягам місцевих позик, а з іншого – дає можливість уникнути фінансових труднощів з погашенням значних місцевих позик.

Ринок муніципальних облігацій країн Європи має ряд характеристик, які відрізняють його від ринку муніципальних облігацій США (рис. 4.11).

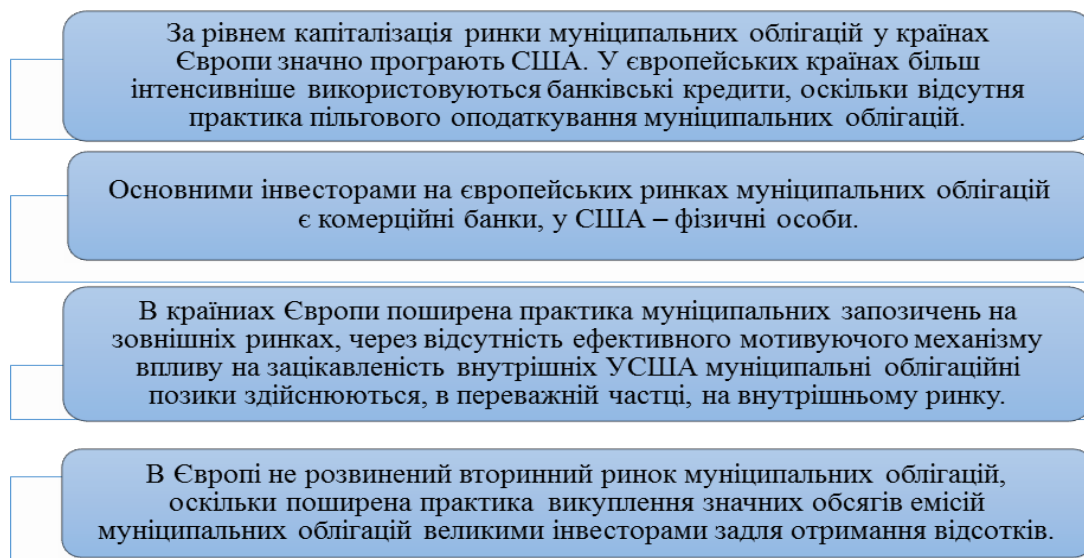

Рис. 4.11. Характерні риси ринку муніципальних облігацій країн Європи¹⁶⁶

¹⁶⁵ Мазур І.І. Особливості становлення ринку муніципальних паперів в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2010. №1. URL: http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/St_pr14_15/4.pdf. (дата звернення: 03.03.2019).

¹⁶⁶ Баула О.В., Голюк В.Я. Світовий досвід використання потенціалу інструментів фондового ринку для забезпечення фінансування регіональних проектів розвитку. *SMART & YOUNG*. 2016. №10. С.20-21.

Але незважаючи на всі переваги, випуск муніципальних цінних паперів, за умови неефективного їх використання, може викликати виникнення певних труднощів:

- покриття дефіциту бюджету за допомогою облігаційних позик може призвести до перекладення боргів на виконавців наступних бюджетів та до виникнення «фінансових пірамід» на рівні територіально-адміністративної одиниці;

- необхідність розробки муніципалітетами чіткої інвестиційної стратегії розвитку території;

- місцеві органи управління повинні оптимізувати портфель позичкових фінансових інструментів, підтримувати його ліквідність та своєчасність погашення позичок.

Ще одним важливим фондовим інструментом залучення іноземних інвестицій для фінансування вітчизняних сфер бізнес-діяльності є облігації діаспори (Diaspora Bonds). За підрахунками Світового Конгресу Українців, українська діаспора сьогодні налічує близько 20 млн. осіб¹⁶⁷, що становить третину всіх українців. Зважаючи на такий вагомий людський потенціал, Україна повинна чітко сформулювати та розвивати різні напрями співпраці з діаспорою, яка мотивуючись патріотизмом та бажанням допомогти в соціально-економічному розвитку може забезпечити Україну дешевим джерелом зовнішнього фінансування. Дані боргові інструменти, як правило, випускаються урядом (через державні банки, фінансові компанії) різним номіналом (100 – 10 000 дол. США), що розширює коло потенційних покупців. Завдяки цьому країни дістають доступ до коштів своїх мігрантів і використовують їх для розвитку економіки.

За останні 60 років більш як 20 країн світу випустили облігації для діаспори на суму понад 50 млрд. дол. США. Найбільший досвід накопичив Ізраїль, що дало йому змогу стати розвиненою державою, пройшовши важкий післявоєнний шлях. Цікаво, що на початку 1950-х років Ізраїль почувався так само, як Україна тепер: у повітрі витав «дух війни»; країна була обмежена в ресурсах; країні хотів допомогти весь розвинений світ¹⁶⁸. Отримані гроші

¹⁶⁷ Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. URL: [http:// www.ukrainianworldcongress.org/index.php](http://www.ukrainianworldcongress.org/index.php). (дата звернення: 03.03.2019).

¹⁶⁸ Гайдуцький А. Як Україні залучити додаткові \$10 млрд. І чому для цього необхідно скористатися досвідом Ізраїлю. *Forbes*. 14.05.2014. URL: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1370748-yak-ukrayini-zaluchiti-dodatkovyi-10-mlrd> (дата звернення: 03.03.2019).

спрямовувалися на проекти в державному секторі: опріснення, будівництво житла і комунікаційної інфраструктури, а також розвиток інфраструктурних та технологічних парків. Активно застосовує цей інструмент Індія, а потужні піар-кампанії щодо облігацій для діаспори для африканських країн з кожним роком набирають оберти.

Окрім значної кількості осіб українського походження, які проживають за межами України, ще одним аргументом на користь облігацій для діаспори в Україні є значний обсяг приватних грошових переказів із-за кордону (близько 5% ВВП), що порівняно з іноземними інвестиціями є також потужним впливанням в економіку України. Використання облігацій для діаспори може бути досить мотивуючим для потенційних інвесторів варіантом переказу грошей на батьківщину без комісій і з отриманням доходу в майбутньому. Однак даний інструмент потребує виваженої політики держави щодо пропонування потенційним інвесторам прозорий та надійний механізм вкладення таких інвестицій – бізнесу потрібні чіткі та прозорі правила гри для всіх, без преференцій «для своїх».

На рисунку 4.12 наведемо організаційно-інституційний механізм підвищення ефективності вітчизняної політики залучення іноземних інвестицій у сфери бізнес-діяльності України, який містить цілі вітчизняної інвестиційної політики та пріоритетні заходи з управління організаційними, економічними та інституційними чинниками на залучення інвестицій.

Таким чином, інвестиційний бум в Україні можливий лише за умови здійснення виваженої інвестиційної політики, яка повинна містити заходи, які дадуть не лише короткостроковий, а будуть розраховані на довгостроковий ефект.

Оцінка інвестиційного клімату в Україні на даний час характеризується ненадійністю для інвесторів, кошти осідають в офшорах, а не у сферах вітчизняної бізнес-діяльності чи українських банках.

Важливим для припливу інвестиційного капіталу є стабільність курсу національної грошової одиниці. Стабільність національної економіки насамперед забезпечується стабільністю національної валюти, як результат стабільності купівельної спроможності споживачів, розвиток внутрішнього ринку споживання, зростання привабливості країни для іноземних інвесторів і т.п.

Рис. 4.12. Цілі та заходи організаційно-інституційного механізму підвищення ефективності вітчизняної політики залучення іноземних інвестицій у сфері бізнес-діяльності

Поширення практики виплати дивідендів та жорсткі умови відповідальності емітента за отримані інвестиційні кошти запустить механізм використання інструментів фондового ринку, перетворення заощаджень населення на капіталовкладення, поширення добросовісної конкуренції серед інвесторів.

Найбільшим злом для іноземних інвестицій є корупція. Досвід Сінгапуру в контролі над корупцією демонструє можливість мінімізації корупції, якщо присутня сильна політична воля. Саме політична воля визначає зміст, а через це й ефективність інших основних елементів протидії корупції, тобто ефективність протидії корупції в цілому. Під політичною волею розуміються дійсні наміри політичного керівництва країни реально протистояти корупції у всіх її проявах і на усіх рівнях державної влади. Вияв політичної волі обумовлюється комплексом чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру: існуючою політичною системою, особистими якостями керівників вищих органів державної влади, характером суспільної психології, рівнем правосвідомості громадян, рівнем розвитку демократичних інститутів суспільства, які забезпечують вияв такої волі та її реалізацію. Отже, політична воля є ключом до розв'язання проблеми корупції¹⁶⁹.

Враховуючи те, що економіка України перебуває на етапі переходу від відновлювального зростання до нового циклу розвитку, надзвичайної актуальності набуває проблема закладення достатнього інвестиційного фундаменту для майбутнього сталого розвитку національної економіки.

Стимулювання надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України повинно стати ключовим елементом державної політики.

Політика регулювання та заохочення іноземних інвесторів до України вимагає вдосконалення та значного корегування. Розвиток та експансія великого національного приватного бізнесу, який теж поступово виходить на міжнародну арену і стає транснаціональним, необхідність підвищення його ефективності та конкурентоспроможності й отримання нових потоків прямих іноземних інвестицій вимагають лібералізації та вдосконалення національної інвестиційної політики в Україні.

¹⁶⁹ Іноземні інвестори бояться Україну через корупцію та рейдерство, - американські ЗМІ. *Українські новини*. 02.11.2015. URL: <https://ukranews.com/ua/news/387482-inozemni-investory-boyatsya-ukrainu-cherez-korupciyu-ta-reyderstvo-amerykanski-zmi>. (дата звернення: 03.03.2019).

Питання залучення іноземних інвестицій займає окреме місце у системі факторів економічного зростання держави. Для оптимального використання іноземного капіталу необхідно, в першу чергу, створити належні умови для діяльності іноземних інвесторів. Це стосується як вдосконалення нормативно-правової бази, так і впровадження механізму страхування ризиків, що в сучасних умовах є питанням надзвичайно актуальним. Інвестиції, а надто іноземні, є основою для розбудови економіки держави та покращення рівня та якості життя населення, як наслідок. Адже від ефективного здійснення інвестиційної політики залежить не тільки стан та масштаби виробництва, впровадження інновацій, досягнень науково-технічного прогресу, але й вирішення певних соціальних та екологічних проблем.

Головними інструментами в боротьбі за інвестиції має стати реальне, а не декларативне поліпшення інвестиційного клімату, зменшення бюрократичних процедур, спрощення регуляторно-реєстраційних вимог і вжиття радикальних заходів щодо дієвого захисту інвестицій. Виходом із ситуації є обґрунтування раціональної інвестиційної політики, в якій пріоритет матимуть система державного регулювання і реформування структури власності на основі приватизації та концепція технічного переоснащення промислового виробництва із залученням коштів іноземних інвесторів.

Таким чином, організаційно-економічний механізм державного регулювання залучення інвестицій запропонований вище покликаний забезпечити векторний підхід у формуванні сприятливих організаційних, економічних та інституційних умов залучення інвестицій у вітчизняну економіку.

РОЗДІЛ 5

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕС-

ДІЯЛЬНОСТІ СФЕР ВИРОБНИЦТВА ТА

ПОСЛУГ

5.1. Інституціональні аспекти транснаціоналізації та інтернаціоналізації світової економіки

Починаючи з середини ХХ ст. лібералізація зовнішньоекономічної політики практично всіх країн світу сприяла зростанню відкритості національних економік та швидкому розвитку усіх форм міжнародних економічних відносин. Це створило підґрунтя для активного розвитку регіональних інтеграційних угруповань, створення системи міжнародних організацій та посилення ролі транснаціональних корпорацій (ТНК).

За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) ЮНКТАД, роль ТНК та прямих іноземних інвестицій, які вони здійснюють у економіці приймаючих країн, продовжує зростати, що відображається у обсягах продажів, розмірах активів, валовій продукції, зайнятості, а також експорті їх закордонних філій. Кожен із зазначених факторів має стійку тенденцію зростання¹⁷⁰.

Вперше в економічній літературі термін «транснаціональна корпорація» був вжитий Д. Ліленталем у квітні 1960 р. (Технологічний університет імені Корнегі) у науковій праці «Менеджмент і корпорації», яка пізніше була опублікована під заголовком «ТНК»¹⁷¹.

За Д. Ліленталем, ТНК – це корпорації, які знаходяться на території однієї держави, здійснюють комерційні операції і діють у межах законодавства інших країн. Це визначення свідчить, що ТНК є національною фірмою із зарубіжними операціями¹⁷².

¹⁷⁰Литвиненко Н.П., Лукашук О.І. Сутність та значення ТНК на сучасному етапі розвитку світового господарства. *Особливості розвитку світового господарства та МЕВ. Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 108. Ч. II. С. 37-38.

¹⁷¹Македон В.В. Формат взаємодії транснаціональних корпорацій та реального сектора національної економіки України. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2012. № 1 (5). Том 1. С. 250.

¹⁷²Литвиненко Н.П., Лукашук О.І. Сутність та значення ТНК на сучасному етапі розвитку світового господарства. *Особливості розвитку світового господарства та МЕВ. Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 108. Ч. II. С. 39.

За визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), транснаціональні корпорації (ТНК) — це «підприємства, що складаються з материнського підприємства та його закордонних філіалів», при цьому ТНК можуть як набувати статусу корпорації, так і не мати цього статусу¹⁷³.

Згідно тлумачного словника іншомовних слів, префікс «транс» означає якесь явище чи об'єкт, що розташовується за чимось. Слово «nation» (англ.) вживається як синонім слова «держава», слово «транснаціональний» означає те, що виходить за межі держави. Слово «корпорація» (від лат. corporatio) означає об'єднання, спілки. Отже, ТНК — це форми акціонерних товариств, монополістичних об'єднань, які виходять за межі однієї держави¹⁷⁴.

У вітчизняній економічній літературі термін «ТНК» почали вживати порівняно недавно.

Так, за визначенням В.Рокоча, транснаціональні корпорації - це підприємства, що володіють виробничими активами або контролюють їх в двох або більше країнах. Найчастіше контроль здійснюється через прямі іноземні інвестиції, але також можлива участь корпорації у зарубіжному виробництві за допомогою створення альянсу з іноземною фірмою¹⁷⁵.

ТНК - це мережа взаємопов'язаних підприємств, які походять з однієї країни і мають складові частини та філії в інших країнах, зазначає Сорока І.Б.¹⁷⁶.

Узагальнивши усі розглянуті визначення, уточнюємо, що транснаціональна компанія - це підприємство, яке походить з однієї країни та вкладає ресурси в розширення своєї діяльності на міжнародному ринку шляхом заснування дочірніх компаній, відкриття філій в інших країнах з метою отримання найвигідніших умов господарської діяльності, що, в свою чергу, призводить до максимізації прибутку компанії та підвищення економічного впливу компанії на національні економічні системи світу.

Проаналізуємо основні ознаки ТНК (рис 5.1.).

¹⁷³Чеку Орхан Визначення поняття «транснаціональні корпорації». *Наукові праці МАУП*. 2012. Вип. 4(35). С. 171–175.

¹⁷⁴Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ: «Довіра», 2006. С. 534-537.

¹⁷⁵Рокоча В., Плотніков О., Новицький В. Транснаціональні корпорації: навчальний посібник. – К.: Таксон, 2001. С. 11-14.

¹⁷⁶Сорока І.Б. Транснаціональні корпорації та їх роль у процесі активізації міжнародної інтеграції. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. №9. С. 35-41.

Найхарактернішою ознакою транснаціональних корпорацій є невідповідність між економічним змістом та юридичною формою – економічна єдність оформлюється юридичною (організаційною) множинністю¹⁷⁷.

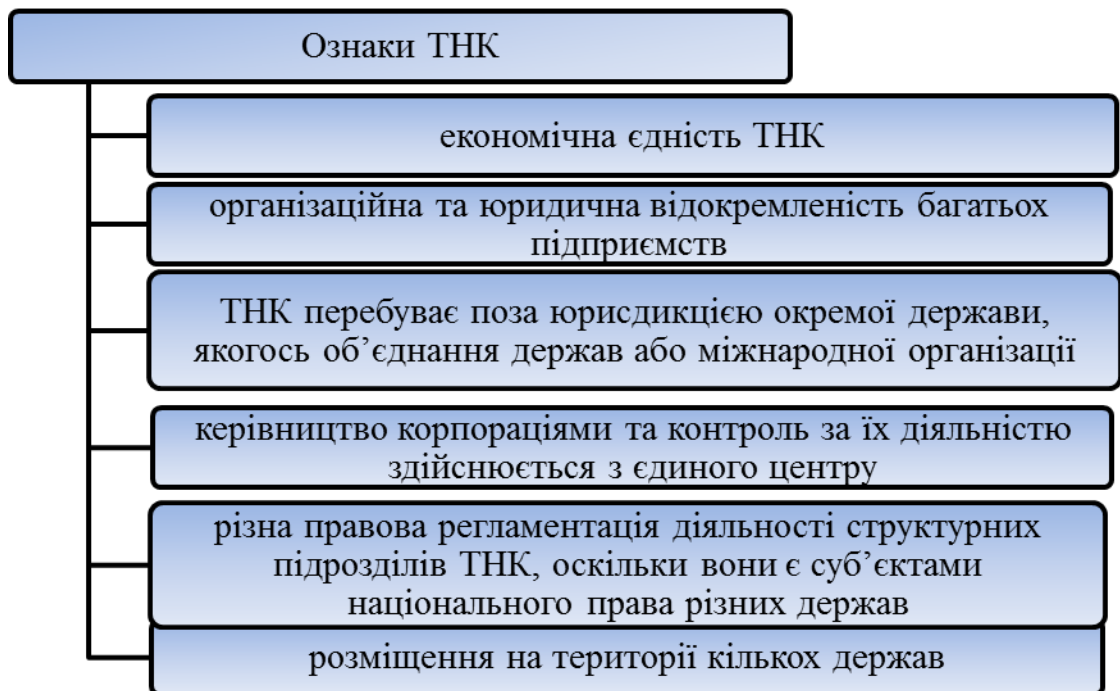

Рис. 5.1. Основні ознаки транснаціональних корпорацій

До найважливіших параметрів, що відрізняють ТНК від інших організацій відносять: – виробництво або надання послуги, не менше ніж у шести країнах; – частка зайнятих іноземних працівників не менше 25%; – частка капіталовкладень за кордоном в структурі активів складає не менше 25%; – річний обіг – не менше 1 млрд. дол. США; – обсяг реалізації товарів за межами головної (материнської) компанії складає не менше 20%; – єдина стратегія управління розвитком національних підприємств, які входять в організаційну структуру ТНК¹⁷⁸.

Виникнення та розвиток ТНК в кінці ХІХст. був зумовлений такими об'єктивними особливостями розвитку світової економіки в той час:

¹⁷⁷Баула О.В., Вісіна Т.М., Галазюк Н.М., Зелінська О.М., Кравчук О.Я., Кравчук П.Я., Корольчук Л.В., Лютак О.М., Савош Л.В., Урбан О.А. Транснаціоналізація світової економіки. Луцьк: Вежа Друк, 2018. С. 16-19.

¹⁷⁸World Investment Report 2007: Transnational Corporations Extractive Industries and Development. – UNCTAD. United Nations. New York and Geneva. 2007. URL: <http://unctad.org/> (дата звернення 16.01.2019).

- промислова революція (1784 р.) другої половини ХІХ ст., яка сприяла розвитку масового та спеціалізованого виробництва;
- розвиток партнерства у господарській практиці у формі корпоративної власності і відповідальності.

Теоретичне осмислення розвитку транснаціональних корпорацій почалось ще в 30-х роках ХХ століття з досліджень Д. Вільямса, який показав наявність протиріч між неокласичною теорією міжнародної торгівлі і розвитком міжнародного виробництва та М. Бая, який досліджував ефективність вертикально інтегрованих компаній. Однак, справжній науковий розвиток проблематика транснаціоналізації господарства отримала в 60-х – 80-х рр. ХХ століття¹⁷⁹.

Саме в цей час формуються основні теоретичні концепції діяльності ТНК, обґрунтовуються причини виникнення та поширення ТНК. Дослідження вчених із різних наукових шкіл дозволили сформулювати основні чинники появи ТНК (рис. 5.2).

Рис.5.2. Основні чинники появи ТНК

Становлення та розвиток ТНК припадає на ХХ століття. За час статистичних досліджень діяльності транснаціональних корпорацій

¹⁷⁹Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій. К.: Кондор, 2004. С.14.

їх кількість зросла майже в 273 рази, з 300 у 1939 році до 82000 ТНК та близько 810000 їх філіалів по всьому світу у 2014 році.

У процесі становлення та еволюційного розвитку транснаціональні корпорації багатьох розвинених країн пройшли довгий еволюційний шлях, який умовно поділяють на декілька етапів розвитку ТНК (Додаток Д1)¹⁸⁰.

Через бурхливе зростання та значний вплив ТНК на світову економіку, значна увага приділяється дослідженню транснаціональних корпорацій, зокрема їх теоретичних концепцій розвитку.

Найповнішим і найсучаснішим дослідженням є еkleктична теорія міжнародної інвестиційної та виробничої діяльності Дж. Даннінга¹⁸¹. Згідно теорії Дж. Даннінга існує чотири основні типи міжнародного виробництва:

- 1) виробництво, орієнтоване на використання ресурсів;
- 2) виробництво, орієнтоване на широкий ринок;
- 3) виробництво, орієнтоване на кінцевого споживача;
- 4) змішане виробництво.

Отже, в залежності від першочергових завдань, які ставить корпорація, обирається тип міжнародного виробництва та організовується виробничий процес.

Транснаціональні корпорації справляють великий вплив як на світову економіку в цілому, так і на економіку окремих країн, причому їх вплив може носити як позитивний, так і негативний характер.

Отже, основою нової глобальної економічної системи є ТНК, які володіють великими фінансовими ресурсами, впроваджують передові технології, мають значні просторові ринки збуту й проводять активну, в глобальному масштабі, інвестиційну політику¹⁸².

Зважаючи на корпоративний характер міжнародного бізнесу та швидкозмінність ринкових умов, різні конкретні підприємницькі цілі відбувається диверсифікація організаційних форм

¹⁸⁰Ткаченко Д.О. Сутність транснаціоналізації та особливості діяльності транснаціональних корпорацій в умовах глобальної економіки *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. С. 73. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/17.pdf> (дата звернення 17.01.2019).

¹⁸¹Dunning J.N. The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Possible Extension. *Journal of International Business Studies*. 1988. Vol. 19. № 1. P. 23 – 41.

¹⁸²Ткаченко Д.О. Сутність транснаціоналізації та особливості діяльності транснаціональних корпорацій в умовах глобальної економіки *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. С. 75. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/17.pdf> (дата звернення 17.01.2019).

господарської діяльності великих компаній, які можуть як концентрувати свою діяльність у рамках певної галузі, так і функціонувати як міжгалузеві утворення¹⁸³.

Класифікація корпорацій за типами здійснюється відповідно до ступеня усупільнення капіталів, об'єднання видів господарської діяльності та взаємодії між материнською і дочірніми компаніями за багатьма критеріями. Однією із важливих класифікацій є класифікація за родом взаємин материнської компанії і її зарубіжних дочірніх підприємств, за якою всі транснаціональні компанії поділяються на три типи: етноцентричні, поліцентричні (регіоцентричні), геоцентричні (рис 5.3).

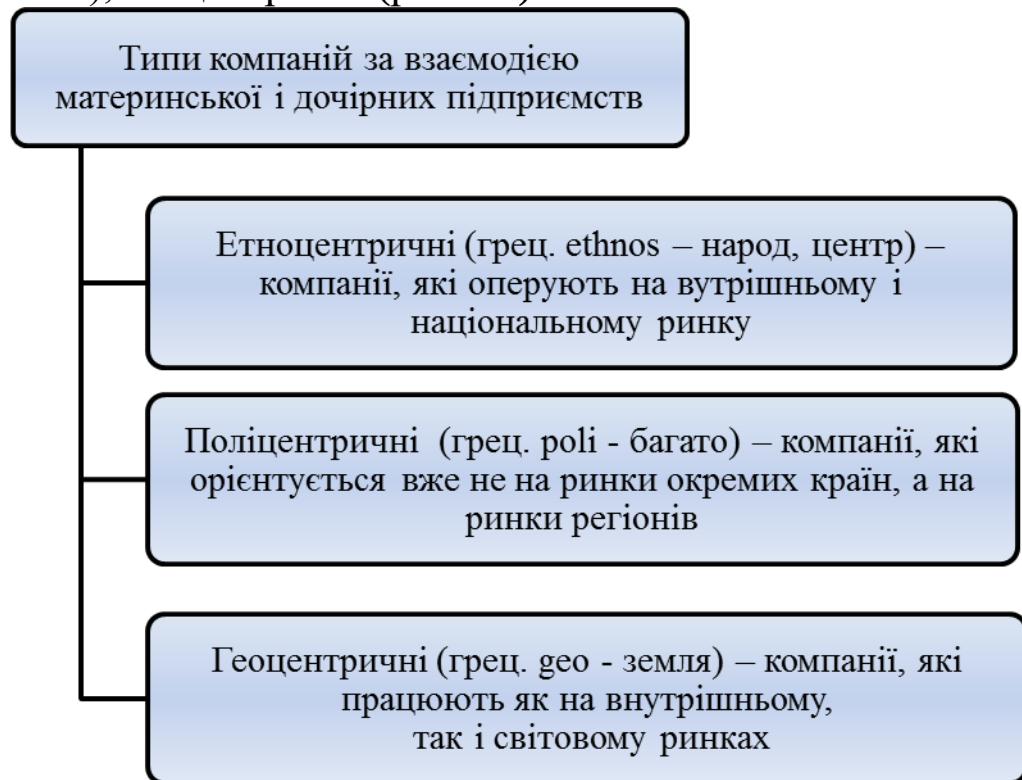

Рис. 5.3. Типи компаній за критерієм взаємодії материнської компанії і її зарубіжних дочірніх підприємств

Згідно функціонального принципу організації виділяють такі типи транснаціональних корпорацій (Додаток Д2).

В Україні дозволено створювати холдинги, концерни, консорціуми, корпорації (договірні об'єднання на основі інтеграції виробничих, наукових, комерційних, інтересів з делегуванням

¹⁸³Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій. К.: Кондор, 2004. С.116.

окремих повноважень центральному органу регулювання діяльності кожним з учасників), асоціації (договірні об'єднання, створені з метою постійної координації)¹⁸⁴.

У процесі становлення та еволюційного розвитку транснаціонального капіталу і транснаціональних корпорацій як форми функціонування транснаціонального капіталу виділяють декілька етапів, пов'язаних із формами експансії, формами організації та напрямками торгово-виробничої діяльності транснаціональних корпорацій.

З точки зору організаційної структури ТНК функціонують як одно- та багатогалузеві концерни (рис. 5.4).

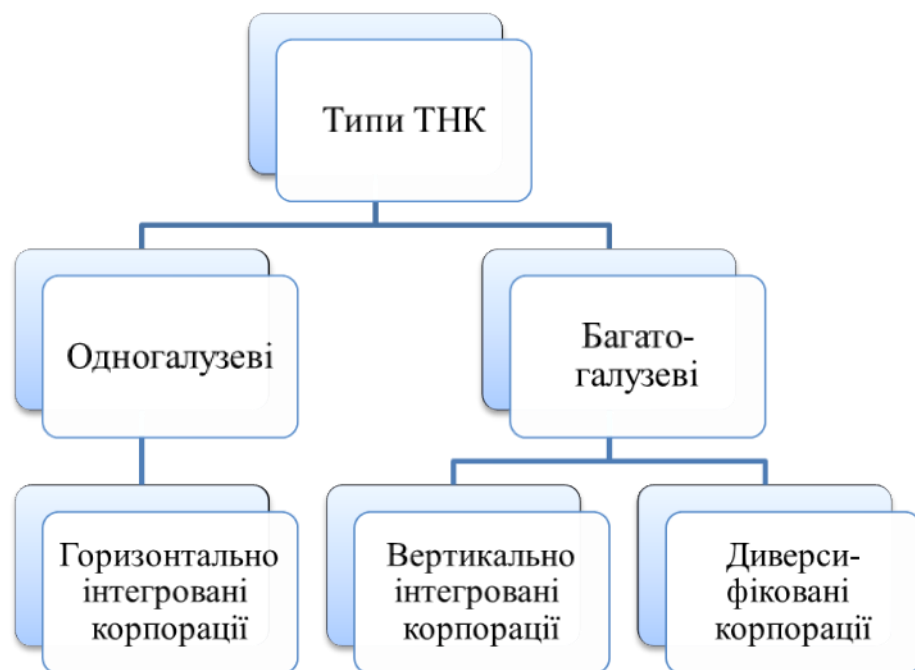

Рис. 5.4. Типи ТНК за організаційною структурою

Як правило горизонтально-інтегровані корпорації – це концерни, тобто підприємства, що випускають велику частину однорідної продукції. Наприклад, так функціонують британська ТНК «Водафон», яка надає телекомунікаційні послуги, мережа підприємств «Fast Food» тощо.

Багатогалузеві концерни можуть існувати у формі вертикально інтегрованих корпорацій і диверсифікованих ТНК.

¹⁸⁴Рогач О.І. Транснаціональні корпорації у світовому господарстві: монографія. К.: ВЦ «Київський університет». 2006. С. 32-34.

Вертикально інтегровані корпорації утворюються у результаті об'єднання при одному власникові та під єдиним контролем найважливіших сфер виробництва кінцевого продукту. Зокрема, транснаціональна нафтова компанія видобуток сирої нафти здійснює в одній країні, рафінування - в іншій, а продаж кінцевих нафтопродуктів - у третій країні.

Диверсифіковані ТНК охоплюють національні підприємства з вертикальною і горизонтальною інтеграцією. Типовий приклад корпорації такого типу - швейцарська корпорація «Nestle», що має 95% своїх виробництв за кордоном і зайнята ресторанним бізнесом, виробництвом продуктів харчування, реалізацією косметики, вин тощо. Число таких компаній в останні роки швидко зростає¹⁸⁵.

Усі типи ТНК в процесі еволюції транснаціональні корпорації зазнали істотних змін. За критерієм міжнародної економічної активності в їх розвитку виділяють чотири покоління (Додаток ДЗ).

На думку деяких експертів до глобальних ТНК сьогодні можна віднести лише близько 50-ти найбільших компаній світу, які працюють в загальносвітовому масштабі, наприклад, «Кока-Кола» (190 країн), «IBM» (124 країн), «Ексон» (100 країн), «Мак-Дональдс», «Pepsi» тощо. Річний обсяг продажу яких перевищує \$1 млрд, частка іноземних активів має становити не менш як 25% загальної вартості активів компанії, а зовнішньоекономічні операції — одну п'яту — третину всього обороту¹⁸⁶.

Проаналізуємо структуру транснаціональних корпорацій, яка визначає характер відносин між її структурними елементами: головною компанією (материнською) та підпорядкованими їй підприємствами. Як правило, у центрі ТНК знаходиться материнська компанія, яка здійснює централізоване планування, управління та контроль за діяльністю інших підрозділів ТНК¹⁸⁷.

Узагальнивши дослідження цих вчених, зобразимо організаційну структуру транснаціональних корпорацій на рисунку 5.5.

¹⁸⁵ Молчанова Е. Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними економіками на прикладі України. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09718.pdf> (дата звернення 20.01.2019).

¹⁸⁶ Мельничук В. Шлях гігантів. *Тиждень.ua. Економіка*. URL: <https://tyzhden.ua/Economics/207431> (дата звернення 20.01.2019).

¹⁸⁷ Світова економіка: підручник / за ред. О.І. Шниркова, В.І. Мазуренка, О.І. Рогача. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. 616 с.

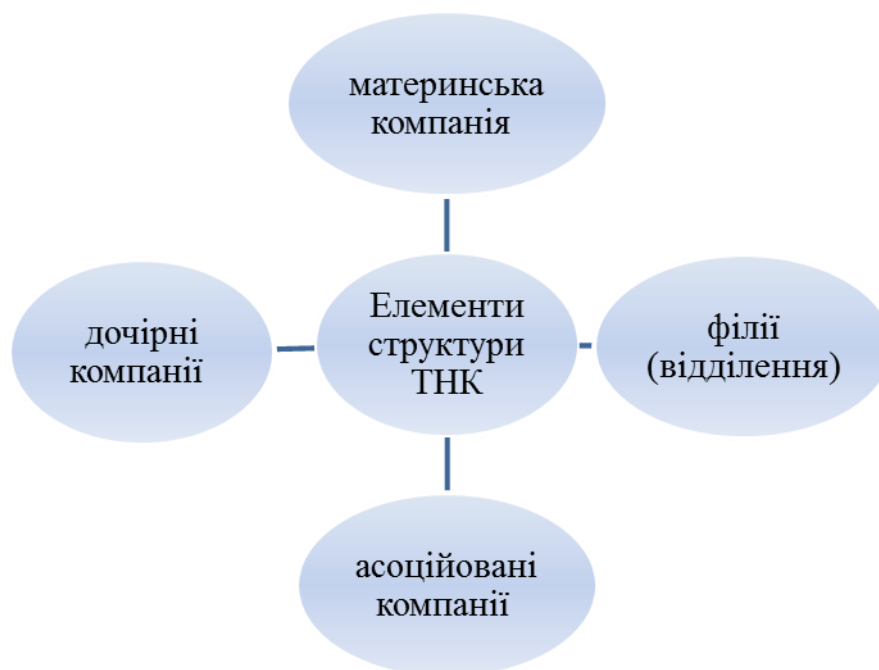

Рис. 5.5. Загальна організаційна структура ТНК

У всіх ТНК головна компанія є оперативним штабом корпорації. Найважливіша функція головної (материнської) компанії - управління грошовими потоками, яке передбачає використання переваг, наданих законодавством у певній країні для мінімізації податків, хеджування від валютних ризиків, доступу до унікальних чи дешевих виробничих ресурсів. Через головний офіс ТНК традиційно координує дослідження та розробки, що потребують значних фінансових витрат. Результати таких робіт у майбутньому можуть бути використані для розширення виробничої діяльності та виходу на ринок з новими продуктами¹⁸⁸.

Закордонні філії становлять регіональну структуру ТНК¹⁸⁹.

Діяльність транснаціональних корпорацій за кордоном здійснюється через їх закордонні філіали (рис. 5.6).

Стратегія транснаціональних корпорацій базується на глобальному підході, що передбачає оптимізацію результату не для кожної окремої ланки, а для об'єднання в цілому.

¹⁸⁸Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини. К.: Знання, 2004. С. 72-74.

¹⁸⁹Молчанова Е. Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними економіками на прикладі України. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09718.pdf> (дата звернення 20.01.2019).

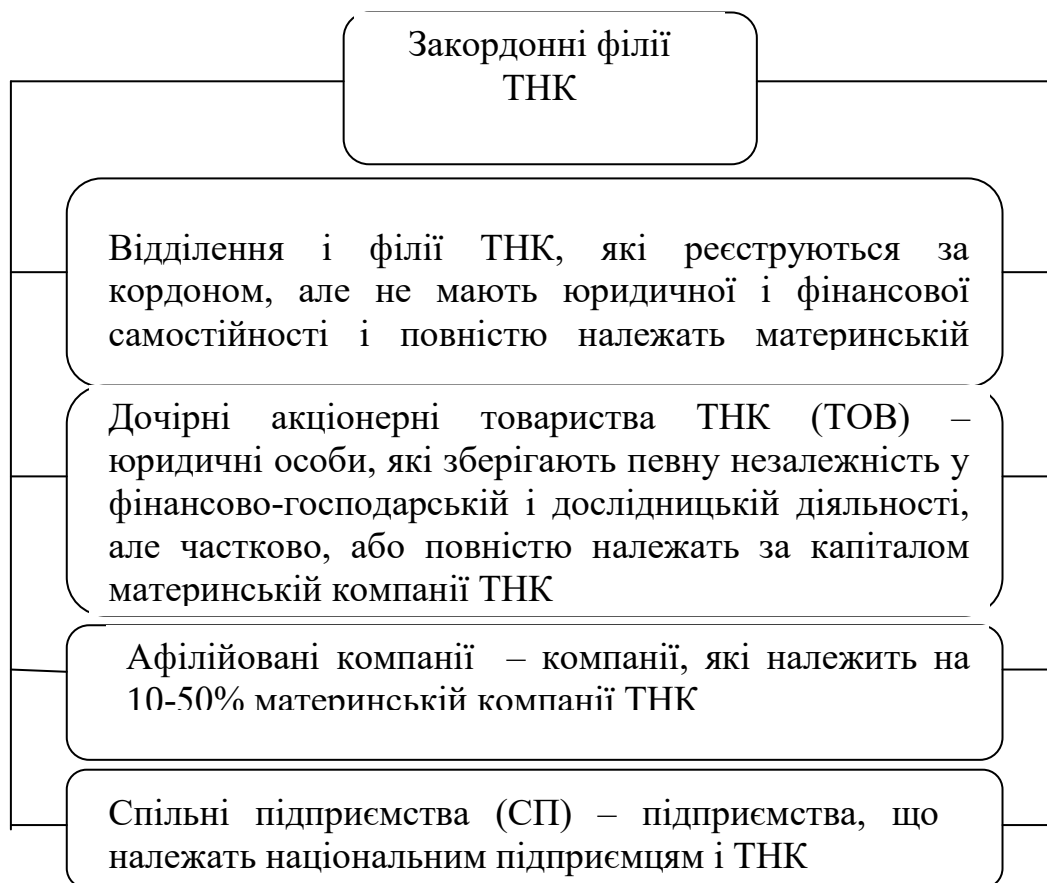

Рис 5.6. Види закордонних філій ТНК

Комплексна стратегія полягає в децентралізації управління міжнародним концерном і значним підвищенням ролі регіональних управлінських структур. Така політика стала можлива завдяки досягненням техніки в галузі зв'язку й інформації, розвитку національних і міжнародних банків даних, повсюдній комп'ютеризації. Вона дозволяє транснаціональним корпораціям координувати виробничу й фінансову активність закордонних філій і дочірніх фірм. Комплексна інтеграція в рамках транснаціональних корпорацій вимагає й комплексної організаційної структури, що виражається у створенні регіональних систем управління й організації виробництва¹⁹⁰.

Отож, ТНК є переважаючою формою функціонування міжнародного капіталу. ТНК функціонують як мережа взаємопов'язаних підприємств, які походять з однієї країни і мають дочірні підприємства і філії в інших країнах. Транснаціональні корпорації класифікуються за багатьма ознаками для полегшення їх

¹⁹⁰Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини. К.: Знання, 2004. С. 28-32.

типізації. Виникнення ТНК є результатом об'єктивних процесів інтернаціоналізації сфери обігу та виробництва, а їх розвиток дозволяє максимізувати зиск від міжнародного поділу праці та спеціалізації виробництва.

Наразі не існує універсального глобального міждержавного нормативно-правового акту, який би регулював діяльність ТНК. Нормативно-правову базу регулювання діяльності ТНК складають нечисленні міжнародно-правові акти, які є або регіональними, або такими, яким бракує глобального характеру¹⁹¹.

Зауважимо, що регулювання діяльності ТНК відбувається як на міжнародному, так і на державному рівні і на обох цих рівнях воно ще далеке від бажаного, хоча вже є міжнародно-правові документи, які використовуються для регулювання діяльності ТНК¹⁹².

Процес створення єдиного міжнародного стандарту взаємовідносин між ТНК і країнами, у яких діють їх філії, розпочався у 20-ті роки ХХ ст. і продовжується дотепер, через відносну новизну даного виду господарювання і протилежність інтересів ТНК і приймаючих країн¹⁹³.

Проаналізуємо основу міжнародного регулювання діяльності ТНК, яку становлять наступні нормативно-правові документи

1. Проект Кодексу поведінки ТНК;
2. Кодекс іноземних інвестицій (Андський Кодекс), прийнятий 1970 р. латиноамериканськими державами, – країнами – учасниками Андського пакту: Болівією, Колумбією, Перу, Чилі (до 1976 р.) і Еквадором¹⁹⁴;
3. Угода про ТНК;
4. Хартія економічних прав та обов'язків держав, затверджена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН у 1974 р., норми якої спрямовані на захист економічних прав країн, що розвиваються (були створені міжурядові комісії ООН з транснаціональних корпорацій і центрів з ТНК);
5. Декларація про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства (від 21 червня 1976 р.) і як додаток – Керівні

¹⁹¹Дахно І.І. Міжнародне економічне право. Київ: Центр навчальної літератури. URL: <http://ecolib.com.ua/article.php?book=8&article=712> (дата звернення 22.01.2019).

¹⁹²Опришко В., Коста А., Квінтано К. та ін. Міжнародне економічне право / за наук. ред. В. Опришка. К.: КНЕУ, 2006. С. 220-222.

¹⁹³Чубарев В.Л. Міжнародне економічне право. К.: Хрінком Інтер, 2009. С. 78-81.

¹⁹⁴Матросова І.Ю. Виявлення особливостей правового регулювання діяльності транснаціональних компаній (ТНК). *Молодий вчений*. 2016. № 5 (32). С. 428-431.

принципи для багатонаціональних підприємств (норми цього документа не мають імперативного характеру, їх виконання є добровільною справою);

6. Принципи щодо контролю за обмеженням ділової практики монополій і корпорацій (схвалені у 1980 р. Генеральною Асамблеєю ООН)¹⁹⁵.

Проаналізуємо основні нормативно-правові документи, які регулюють роботу ТНК на міжнародному рівні.

1. Проект Кодексу поведінки ТНК.

В другій половині ХХ століття промислове розвинені країни узгодили необхідність формування єдиної економічної політики стосовно ТНК. Економічна і Соціальна рада ООН створила Комісію з транснаціональних корпорацій, яка розпочала роботу з формування загальних правил поведінки для ТНК. У 1972 році було створено Міжурядову робочу групу з розробки Проекту Кодексу поведінки ТНК¹⁹⁶.

Було наголошено на важливості діяльності транснаціональних корпорацій для країн, що розвиваються, оскільки саме через закордонні інвестиції цих корпорацій слаборозвинені країни можуть інтегруватися у світову економічну систему, незважаючи на деякий їх негативний вплив.

У рамках Проекту Кодексу поведінки ТНК діють дві тенденції:

- посилення контролю за діяльністю ТНК;
- усунення будь-яких перепон на шляху вільного переміщення прямих закордонних інвестицій¹⁹⁷.

Основна мета регулювання діяльності ТНК - поліпшення економічної ситуації в країнах-учасниках та поліпшення інвестиційного клімату.

Нова редакція Кодексу поведінки ТНК була прийнята у 2000 році, передбачає жорсткіші екологічні вимоги до діяльності закордонних філій, підвищення відкритості їхніх операцій і взаємовідносин з державними структурами приймаючих країн.

2. Кодекс іноземних інвестицій (Андський Кодекс).

Андський Кодекс був прийнятий у 1970 р. країнами Андської групи (Болівія, Чилі, Колумбія, Еквадор, Перу, Венесуела). Члени

¹⁹⁵Духницький Б.В. Законодавче регулювання діяльності міжнародних компаній. 2012. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/> (дата звернення 26.01.2019).

¹⁹⁶Білоцерківець В.В. та ін. Міжнародна економіка: / за ред. Задоя А.О. Д.: «ДУЕП». 2010. С. 88-90.

¹⁹⁷Духницький Б.В. Законодавче регулювання діяльності міжнародних компаній. 2012. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/> (дата звернення 26.01.2019).

Андської групи виступають за розвиток торговельно-економічного співробітництва, проти засилля іноземного капіталу в країнах регіону.

Згідно з правилами Кодексу було запроваджено обмежувальний режим у регулюванні закордонних інвестицій у регіоні. Жорсткі регулюючі заходи з боку держав викликали негативну реакцію ТНК. У результаті єдині регулюючі правила в країнах Андської групи не лише не сприяли зростанню темпів припливу закордонних інвестицій, а, навпаки, знизили їхній обсяг¹⁹⁸.

3. Угода про ТНК.

У 1975 році Комітет з міжнародних інвестицій і транснаціональних корпорацій підготував Угоду про ТНК. В Угоді сформульовано сучасний погляд на систему розвитку міжнародних стандартів у регулюванні відносин ТНК з країнами, що приймають їхні інвестиції¹⁹⁹.

Угода про ТНК не визначає чітких меж взаємовідносин національних органів і ТНК. Вона передбачає чотири інструменти взаємодії і кооперації в галузі прямих закордонних інвестицій та діяльності ТНК:

- національний режим;
- положення про стимули і перепони у сфері міжнародних інвестицій;
- рішення про суперечливі вимоги;
- директиви стосовно поведінки ТНК.

В Угоді про ТНК країни визначили зобов'язання ТНК, яких вони повинні дотримуватися в будь-якій країні, їх умовно можна поділити на шість напрямів: загальна політика сприяння розвитку, надання інформації, конкуренція, фінанси й податки, наука й технологія, екологія.

Угода про ТНК - це баланс між регулюючими заходами з боку держави і надмірною її активністю, що перешкоджає ефективній діяльності ТНК.

4. Хартія економічних прав та обов'язків держав.

У положеннях Хартії зафіксовано, що кожна держава має право регулювати і контролювати діяльність ТНК у межах дії

¹⁹⁸Матросова І.Ю. Виявлення особливостей правового регулювання діяльності транснаціональних компаній (ТНК). *Молодий вчений*. 2016. № 5 (32). С. 428-431.

¹⁹⁹Гельнер І. Модифікація системи державного регулювання діяльності ТНК в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 4. С. 163-166.

національної юрисдикції та вживати заходів для забезпечення того, щоб така діяльність не суперечила її законам, нормам та постановам і відповідала економічній та соціальній політиці країни.

Транснаціональні корпорації не повинні втручатися у внутрішні справи приймальної держави. Кожна держава з урахуванням своїх суверенних прав повинна співробітничати з іншими державами щодо здійснення права, викладеного в цьому підпункті²⁰⁰.

5. Декларація про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства.

Декларація про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства була прийнята у 1976 році. Її основу складають три взаємопов'язаних документи:

- Керівні принципи для багатонаціональних підприємств;
- Національний режим;
- Стимули й перешкоди для міжнародних інвестицій.

Названі акти мають дві особливості. По-перше, до них додано текст, згідно з яким держави могли не брати на себе або пом'якшити ті зобов'язання, які випливають з цих документів, але «не стикуються з внутрішнім правом» відповідних держав. По-друге, вони застосовуються лише у взаємопов'язаності: прийняття одного з трьох документів тягне за собою обов'язкове прийняття двох інших, а процес регулювання здійснюється за використанням усіх трьох документів у їх сукупності. Однак, сфера дії цих документів обмежена²⁰¹.

6. Конвенція про транснаціональні корпорації.

У межах СНД у 1998 р. була підписана Конвенція про транснаціональні корпорації і Верховна Рада України 13 липня 1999 р. прийняла закон № 921-XIV про ратифікацію цієї Конвенції.

Цей невеликий за обсягом закон містить такі статті-застереження:

1. Транснаціональні корпорації на території України та за її межами у разі, коли їх створення може призвести до монополізації товарних ринків в Україні, впливає чи може вплинути на економічну конкуренцію на її території, створюються за згодою Антимонопольного комітету України в порядку, передбаченому антимонопольним законодавством України.

²⁰⁰Дахно І.І. Міжнародне економічне право. Київ: Центр навчальної літератури. URL: <http://ecolib.com.ua/article.php?book=8&article=712> (дата звернення 22.01.2019).

²⁰¹Чубарєв В.Л. Міжнародне економічне право. К.: Хрінком Інтер, 2009. С. 81-82.

2. Україна зобов'язується застосовувати положення Конвенції про транснаціональні корпорації, за винятком другого та восьмого абзаців преамбули і слів у ст. 19 «Економічний Суд Співдружності Незалежних Держав чи інші»²⁰².

Крім того, у 1985 р. за підтримки Світового банку було створено Міжнародне агентство з гарантій інвестицій (МАГІ). МАГІ стало першою міжнародною системою, що страхує від політичних ризиків закордонні інвестиції ТНК у приймаючих країнах, а також пропонує набір технічних порад країнам, що розвиваються, які поліпшують інвестиційний клімат і збільшують приплив закордонних інвестицій. Вступ до МАГІ чи укладання з ним угоди відкривають перед будь-якою країною перспективи отримання інвестицій ТНК. У цьому випадку іноземні інвестиції ТНК у приймаючій країні підпадають під захист МАГІ, що, у свою чергу, страхує корпорації від додаткових некомерційних ризиків²⁰³.

Міжнародно-правове регулювання діяльності ТНК як на регіональному, так і на універсальному рівнях сьогодні ще далеке від бажаного, хоча вже є міжнародно-правові документи, які використовуються для регулювання діяльності ТНК²⁰⁴.

Міжнародно-правове регулювання діяльності ТНК на регіональному рівні відіграє певну роль, але воно ще не спроможне захистити країни, особливо ті, які стали на шлях самостійного розвитку. Тому саме ці країни і висунули вимоги про встановлення нового міжнародного економічного порядку, в межах якого здійснювалося б правове регулювання діяльності ТНК. У даному випадку йдеться про міжнародно-правове регулювання діяльності ТНК універсального характеру.

Також на сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята резолюція «Заходи проти корупції, що практикуються ТНК та іншими корпораціями, їх посередниками й іншими причетними до справи сторонами», в якій Генеральна Асамблея ООН суворо засудила злочини, пов'язані з протиправною практикою підкупу державних службовців країн місцеперебування ТНК з метою

²⁰²Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації: Закон України від 13 липня 1999 року № 921-XIV зі змінами та доповненнями / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=921-14> (дата звернення 16.01.2019).

²⁰³Курило С.В. Інвестиційна політика, її сутність і роль у сучасних умовах URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_GumDtr_ep/...2/.../Econ_02_2009_Kurilo.pdf (дата звернення 28.01.2019).

²⁰⁴Крючкова І.В., Попельнюхов Р.В. Теоретико-методологічні аспекти державного регулювання інвестиційної політики як важливого фактора економічного зростання. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 1. Т.2. С. 298–301.

досягнення вигідних для неї рішень, всупереч економічним і національним інтересам цих країн. За дотриманням норм резолюції повинна здійснювати нагляд спеціальна комісія ООН, а також Центр ООН з ТНК²⁰⁵.

Проаналізуємо основні аспекти регулювання діяльності ТНК на національному рівні.

Правовий режим інвестування в Україні визначається національним законодавством, яке, в свою чергу, складається з великої кількості нормативних актів²⁰⁶ (Додаток Д4).

Держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності, а також видів іноземних інвестицій. Захист інвестицій забезпечується законодавством України та її міжнародними договорами.

Інвесторам, у тому числі іноземним, забезпечується рівноправний режим, що виключає застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкодити управлінню інвестиціями, їх використанню та ліквідації, а також передбачаються умови і порядок вивезення вкладених цінностей і результатів інвестицій²⁰⁷.

Отже, процес формування нормативно-правового забезпечення регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на глобальному і національному рівні ще не завершений і знаходиться на активній стадії напрацювання.

5.2. Діагностика інвестиційної діяльності ТНК в умовах світової інтернаціоналізації сфери виробництва та послуг

Початок ХХІ століття відзначився прискоренням темпів глобалізації світової економіки, зумовлений міжнародною міграцією капіталів, поглибленням поділу праці та спеціалізації країн. Одним із наслідків та особливостей глобалізації є

²⁰⁵United Nations Conference on Trade and Development. URL: <https://unctad.org/en/Pages/publications.aspx> (дата звернення 30.01.2019).

²⁰⁶Якубовский С.О. та ін. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності / за ред. С.О. Якубовський, Ю.Г. Козак. К.: ЦУЛ, 2011. С. 18-24.

²⁰⁷Молчанова Е. Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними економіками на прикладі України URL: <http://www.pdf-files/bueros/ukraine/09718.pdf> (дата звернення 20.01.2019).

транснаціональні корпорації, значення та вплив яких продовжує посилюватись у світовій економічній системі²⁰⁸.

Найпотужнішими ТНК, які складають основу світової економіки є наступні: Microsoft, Exxon Mobil, General Electric, Wal-Mart Stores, Citigroup, Johnson&Johnson, Royal Dutch Shell, Phillip Morris, IBM, Nestle тощо²⁰⁹.

За даними UNCTAD, у світі нараховується близько 85 тис. ТНК, які мають у своїй структурі близько 810 тис. зарубіжних підрозділів²¹⁰.

Транснаціональні корпорації в сфері своєї економічної діяльності здійснюють контроль за трьома факторами: світова торгівля – 70%, світове виробництво – 55% та міжнародний обмін інноваційними технологіями – понад 75%. Чистий дохід ТНК від реалізації продукції може бути значно більшим, ніж річні бюджети деяких країн світу. Лідерами серед країн, в яких розташовані материнські компанії є США, Велика Британія, Китай, Японія, Німеччина, Франція, Південна Корея, Нідерланди²¹¹.

Транснаціональні корпорації за обсягом виручки щорічно групують в міжнародному рейтингу Fortune Global 500.

В 2017 р. абсолютним лідером є американська компанія Wal-Mart Stores, що управляє найбільшою в світі мережею оптової та роздрібної торгівлі.

Другу сходинку займає китайська електромережева компанія State Grid. Вона є найбільшою в світі в сфері електроенергетики та займає 2 позицію в цьому рейтингу.

Популярні в Україні марки автомобілів також увійшли в верхні позиції рейтингу. Toyota Motor – на 13-му місці, Volvo Group – на 20-му, BMW Group – 22-му, Honda Motor – 28-му, Nissan Motor – 31-му, Renault – на 46-му, Mazda Motor – на 48-му. Серед технокомпаній найбільш поважними Forbes вважає Microsoft – 16-те місце, IBM – 19-те, Sony – 23-тє. ASUS та Lenovo розмістилися на 26 і 27 місцях, а Samsung Electronics та LG Corp – на 38 і 39-му відповідно. Facebook аж на 55-му рядку в рейтингу²¹².

²⁰⁸ Якубовський С.О. та ін. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності / за ред. С.О. Якубовський, Ю.Г. Козак. К.: ЦУЛ, 2011. С. 103-105.

²⁰⁹ Forbes 2014. URL: <http://www.forbes.com/companies/wal-mart-stores/> (дата звернення 31.01.2019).

²¹⁰ Офіційний сайт ЮНКТАД. URL: <http://www.unctad.org> (дата звернення 31.01.2019).

²¹¹ Мотриченко В.М., Овчарук М.П. Особливості поширення ТНК на економіку України. *Електронне наукове видання міжнародний науково-практичний журнал «Фінансовий простір»*. 2013. № 3 (11). С. 13-18. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1303/13omprot.pdf> (дата звернення 31.01.2019).

²¹² Forbes 2017. URL: <http://www.forbes.com/companies/wal-mart-stores/> (дата звернення 02.01.2019).

Основним критерієм складання списку служить виручка учасників, яку проаналізуємо у таблиці 5.1.

Таблиця 5.1. Виручка ТОП-10 найбільших ТНК світу за 2017 рік, млрд.дол.США²¹³

№ з/п	Компанія	Країна	Вид діяльності	Виручка
1	Wait-Mart Stores	США	Роздрібна торгівля	486
2	State Grid	Китай	Електроенергетика	315
3	Sinopec	Китай	Видобуток і переробка нафти і природного газу	268
4	China National Petroleum	Китай	Нафтохімічна промисловість	263
5	Toyota Motor	Японія	Автомобілебудування	255
6	Volkswagen	Німеччина	Автомобілебудування	240
7	Royal Dutch Shell	Велика Британія	Видобуток і переробка нафти і природного газу	240
8	Berkshire Hathaway	США	Продукти	224
9	Apple	США	Технологічний сектор	216
10	Exxon Mobil	США	Видобуток і переробка нафти і природного газу	205

Як видно з таблиці 5.1 та рисунка 5.7, ТОП-10 найбільших ТНК світу очолила компанія Wal-Mart Stores з штаб-квартирою розташованою в Бентонвіллі (США). Виручка від реалізації Компанії Wal-Mart становить 486 млрд.дол. Wal-Mart Stores займається роздрібною торгівлею по всьому світу.

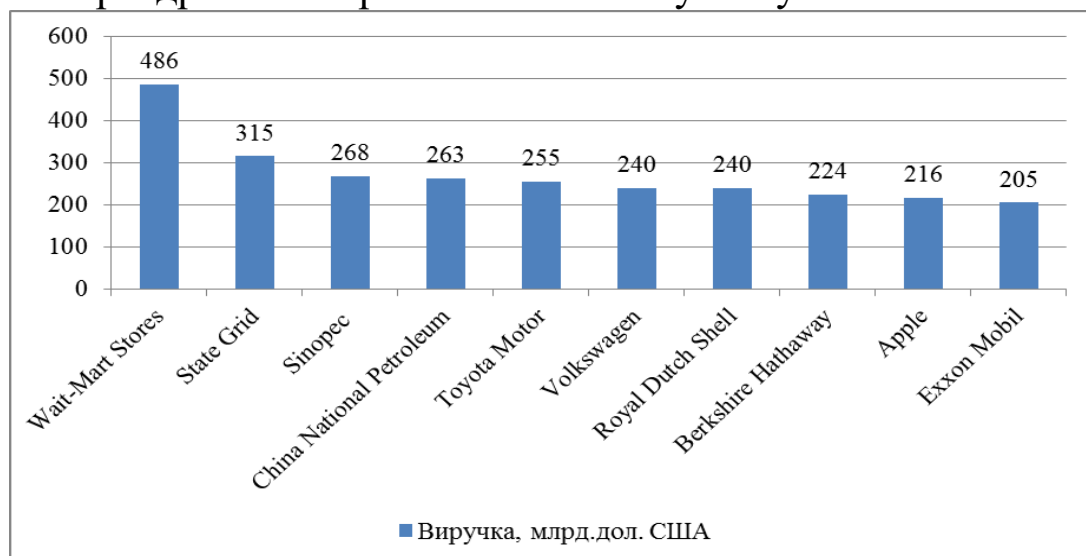

Рис. 5.7. Виручка ТОП-10 ТНК світу за 2017 рік, млрд.дол. США

²¹³Fortune Global 500 List 2017 URL: <http://fortune.com/global500/2017/> (дата звернення 02.02.2019).

Він працює через три сегменти: Walmart США, Walmart International і Club Сема.

Сегмент Walmart США працює під брендом Walmart або Wal-Mart, а також пропонує фінансові послуги та супутні товари, в тому числі грошові перекази, передплачені картки, банківські перекази, переведення в готівку чеків і оплати рахунків.

Walmart International включає в себе численні формати роздрібних магазинів, ресторанів, оптових клубів, включаючи клуби Сема, а також різні роздрібні веб-сайти, які працюють за межами США. Цей сегмент працює в трьох основних категоріях: роздрібна торгівля, в тому числі супермаркети, гіпермаркети, торгові сайти, складські клуби, ресторани і магазини одягу.

Club Сема включає членські клуби в США, а також пропонує велику кількість товарів, які включають в себе тверді товари, деякі м'які товари і вибрані елементи під власною торговою маркою і брендів в п'яти товарних категоріях, а саме продуктових і витратних матеріалів, палива та інших категорій, технологічних, офісних і розважальних²¹⁴.

Протягом декілька десятків років лідером серед країн базування з найбільшими ТНК є США (рис. 2.1). Станом на 2015 рік найбільші ТНК містяться в США (125), Китаї (106), Японії (53), Франції (32), Великій Британії (29), Південній Кореї (17), Нідерланди (15), Швейцарії (12), Канада (11), як зображено на рис. 5.8.

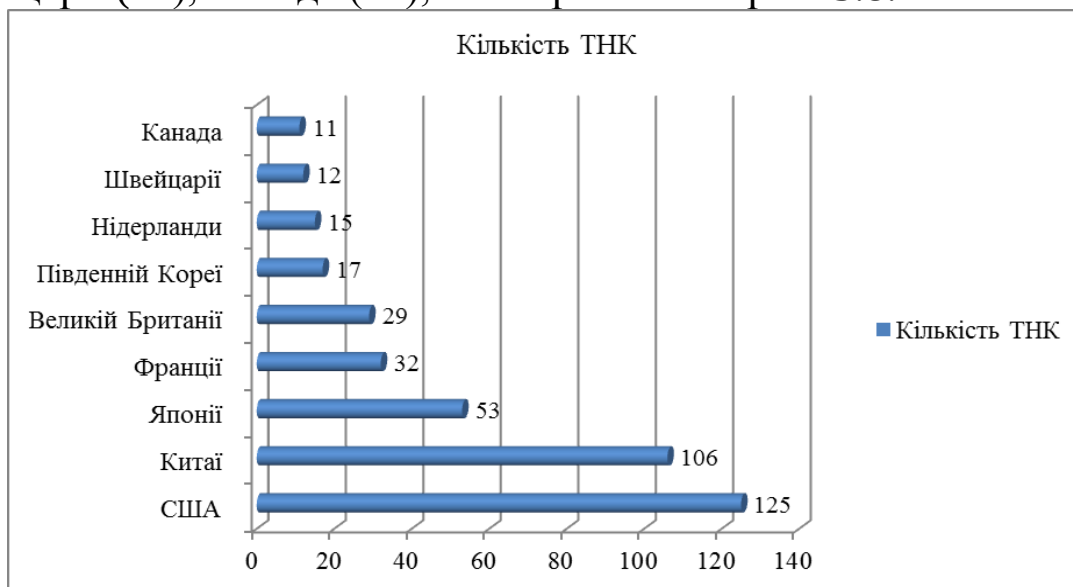

Рис. 5.8. Країни з найбільшими ТНК (Побудовано автором за даними журналу *The Fortune 500*, 2015 рік).

²¹⁴Forbes 2017. URL: <http://www.forbes.com/companies/wal-mart-stores/> (дата звернення 02.02.2019).

Як видно з рис. 5.8, найбільше ТНК по країнах базування знаходиться у США, Китаї, Японії, Франції, Південній Кореї і Великобританії. Найменша кількість транснаціональних корпорацій знаходиться у Канаді та Швейцарії.

В більшості випадків, особливо при наявності цільової програми розвитку відносин з транснаціональними корпораціями, приймаюча країна виграє від присутності в її економіці ТНК. Залучення іноземного інвестицій за допомогою транснаціональної корпорації впливає на зниження безробіття в країні, сприяє модернізації національної промисловості, інтенсифікації експорту, тобто збільшення в ньому частки високотехнологічних продуктів обробної промисловості, і підвищенню конкурентоспроможності цілих галузей національної промисловості.

Розглянемо, як поділяються найбільші ТНК за виробничою спеціалізацією табл. 5.2.

Таблиця 5.2. Поділ ТНК за виробничою спеціалізацією у 2015 році²¹⁵

Сфера діяльності	Кількість ТНК	Країни-засновники (основні)
Банківсько-фінансова	98	США, Китай, Австралія
Видобуток нафти і газу	38	США, Китай, Росія, Канада
Фармацевтика та біотехнології	30	США, Швейцарія, Японія
Високотехнологічне виробництво	19	США, Японія, Тайвань
Виробництво автомобілів, запчастин	17	Японія, Німеччина, США
Виробництво харчової продукції	16	США, Великобританія, Франція

Як видно з табл. 5.2, ТНК функціонують не в усіх галузях.

Найбільша група ТНК зосереджена в банківсько-фінансовому секторі. До неї входять в основному корпорації США та Китаю.

Друга найбільш численна група ТНК присутня у сфері видобутку та переробки нафти і газу, де лідируючі позиції також належать ТНК США і Китаю.

²¹⁵Financial Times Global 500. 2015. URL: <https://www.ft.com/ft500> (дата звернення 04.02.2019).

Третя група ТНК зосереджена у сфері фармацевтичного виробництва та біотехнології. У ній представлені корпорації з Франції та Швейцарії та Японії.

До четвертої групи відносять високотехнологічне виробництво, де високі позиції займає США, Японія і Тайвань.

До п'ятої групи найбільших ТНК можна віднести такі сфери, як виробництво автомобілів і запчастин. Транснаціональні корпорації даної сфери представлені у Японії, Німеччині та США.

Останній групі належить виробництво харчової продукції, з найменшою кількістю ТНК.

Розглянемо найбільші не фінансові компанії за країнами базування у 2016 році (табл. 5.3).

Таблиця 5.3. Найбільші не фінансові компанії за країнами базування у 2016 р.²¹⁶

Компанія	Країна базування	Обсяги продажів, млн.дол. США	Частка закордонних продажів, %
Volkswagen Group	Німеччина	192 093	79,9
Enel SpA	Італія	37 622	49,6
Eni SpA	Італія	35510	57,6
Deutsche Telekom AG	Німеччина	53 588	66,3
EDF SA	Франція	17923	22,8
Engie	Франція	46 125	62,6
China National Offshore Oil Corp (CNOOC)	Китай	17 761	18,2
Airbus Group NV	Франція	50010	67,9
Orange SA	Франція	24283	53,6
Nippon Telegraph & Telephone Corp	Японія	13 749	14,3
Statoil ASA	Норвегія	10 190	22,3

Отже, як видно з табл. 5.3, найбільшими компаніями за країнами базування у 2016 році були німецька компанія Volkswagen Group з часткою закордонних продажів 79,9 %; італійські компанії Enel SpA та Eni SpA з частками закордонних продажів 49,6% та 57,6% відповідно; німецька компанія Deutsche Telekom AG з часткою закордонних продажів 66,3%; французькі компанії EDF SA

²¹⁶UNCTAD. World investment report 2017. Investment and the digital economy. P.13. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf (дата звернення 07.02.2019).

та Engie з частками закордонних продажів 22,8% та 62,6% відповідно; китайська компанія China National Offshore Oil Corp (CNOOC) з часткою закордонних продажів 18,2 %; французькі компанії Airbus Group NV та Orange SA з частками закордонних продажів 67,9% та 53,6% відповідно; японська компанія Nippon Telegraph & Telephone Corp з часткою закордонних продажів 14,3%; норвезька компанія Statoil ASA з часткою закордонних продажів 22,3%.

Отже, найбільше великих не фінансових компаній за підсумками 2016 року зосереджено у Італії, Франції та Німеччині.

Розглянемо найбільші фінансові компанії за країнами базування у 2016 році (табл. 5.4).

Таблиця 5.4. Найбільші фінансові компанії за країнами базування у 2016 р.²¹⁷

Компанія	Країна базування	Обсяги продажів, млн.дол. США	Частка закордонних продажів, %
The Industrial & Commercial Bank of China (ICBC)	Китай	103 301	79,9
China Construction Bank Corporation JSC	Китай	93 834	49,6
Agricultural Bank of China Ltd	Китай	82086	57,6
Japan Post Holding Co Ltd	Японія	126587	66,3
Bank of China Ltd	Китай	73 052	22,8
Bank of Communications Co Ltd	Китай	29 281	62,6
The Royal Bank of Scotland Group Plc	Велико-британія	15 648	18,2
China Merchants Bank Co Ltd	Китай	31 120	67,9
Shanghai Pudong Development Bank	Китай	22 576	53,6
Ping An Insurance (Group) Company of China Ltd	Китай	59 464	14,3
Commerzbank AG	Німеччина	9 907	22,3

Отже, якщо розглядати найбільші фінансові компанії, то бачимо, що серед них переважають китайські компанії (8 компаній) і по одній компанії з Японії, Німеччини і Великобританії.

Глобалізаційні процеси призвели до зміцнення позицій країн, що розвиваються, особливо держав Далекого Сходу. Прискорення

²¹⁷UNCTAD. World investment report 2017. Investment and the digital economy. P.17. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf (дата звернення 07.02.2019).

темпів розвитку, дешева ресурсна база і робоча сила, покращення інвестиційного клімату, світовий дисонанс після кризи 2008 року, чітко визначена зовнішня політика – все це причини росту економічних можливостей гігантів східної Азії (табл. 5.5)²¹⁸.

Таблиця 5.5. ТОП-20 найбільш перспективних приймаючих країн за 2015-2016 роки

Країни	Тип економіки	Рейтинг на 2015 р.	Рейтинг на 2016р.
США	Розвинена	1	1
Китай	Що розвивається	5	2
Нідерланди	Розвинена	3	3
Японія	Розвинена	4	4
Канада	Розвинена	9	5
Гон Конг	Що розвивається	8	6
Франція	Розвинена	12	7
Ірландія	Розвинена	2	8
Іспанія	Розвинена	11	9
Німеччина	Розвинена	7	10
Люксембург	Розвинена	10	11
Швейцарія	Розвинена	6	12
Південна Корея	Що розвивається	17	13
Росія	Що розвивається	15	14
Сінгапур	Що розвивається	13	15
Швеція	Розвинена	21	16
Італія	Розвинена	18	17
Фінляндія	Розвинена	186	18
Бельгія	Розвинена	14	19
Тайвань	Що розвивається	22	20

Отже, США протягом 2015-2016 років США утримувала першість серед найбільших приймаючих країн. На друге місце у рейтингу перемістився Китай. Нідерландам і Японії вдалося утримати свої позиції. На п'яте місце з дев'ятого перемістилась Канада. Гон Конг і Франція теж покращили позиції. Багато втратили в рейтингу Ірландія і Швейцарія. Та усі країни, що розвиваються, окрім Сінгапура, покращили свої позиції у рейтингу 2016 року, порівняно з попереднім.

²¹⁸UNCTAD. World investment report 2017. Investment and the digital economy. P.14. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf (дата звернення 07.02.2019).

Отож, транснаціональний капітал залучається в інші країни для розвитку власної системи виробництва та збуту, для отримання дешевших ресурсів. З одного боку, ПІІ дають поштовх до розвитку промислових галузей, з іншого – отримані прибутки надходять до материнських компаній, виснажуючи ресурси приймаючих країн.

Проаналізуємо глобальні потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та їх динаміку за останні 10 років (Додаток Д5)²¹⁹.

Отож, аналіз динаміки глобальних потоків прямих іноземних інвестицій показує стрибкоподібну і нестійку тенденцію їх зміни. На початку досліджуваного періоду спостерігається значне спадання значення глобальних ПІІ на 20,6%, що сталося в результаті завданого удару по всій економіці фінансової кризи 2008 року.

До 2012 року спостерігаємо зростання значення глобальних ПІІ, спочатку дуже значне (16,4% у 2010 році, порівняно з 2009 роком). У 2011 та 2012 роках темпи росту глобальних ПІІ різко зменшуються аж до 0,4% у 2012 році, порівняно з 2011 роком. У 2013 році відбулося зменшення глобальних ПІІ на 9,5%, а у 2014 році – на 6,1% відповідно до попереднього року. Майже вдвічі зросли глобальні ПІІ у 2015 році, порівняно з попереднім (43,5%). І на жаль, за останні два роки знову спостерігається спадна тенденція їх зміни (2,8% та аж 23,4% відповідно у 2016 то 2017 роках).

На нашу думку, таке різке зниження глобальних потоків ПІІ було пов'язане з такими ключовими економічними показниками, як ВВП, міжнародна торгівля та зайнятість. Економічна слабкість і політична невизначеність в ряді великих економік породила обережність серед інвесторів. Крім того, багато ТНК перепрофілювали свої інвестиції за кордоном, у тому числі шляхом реструктуризації активів, позбавлення прав і переселення.

Проілюструємо динаміку глобальних потоків прямих іноземних інвестицій за період 2008-2017 роки (рис.5.9)²²⁰.

²¹⁹UNCTAD. World investment report 2018. Investment and new industrial policies. P.2. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf (дата звернення 10.02.2019).

²²⁰UNCTAD. World investment report 2018. Investment and new industrial policies. P.2- 3. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf (дата звернення 10.02.2019).

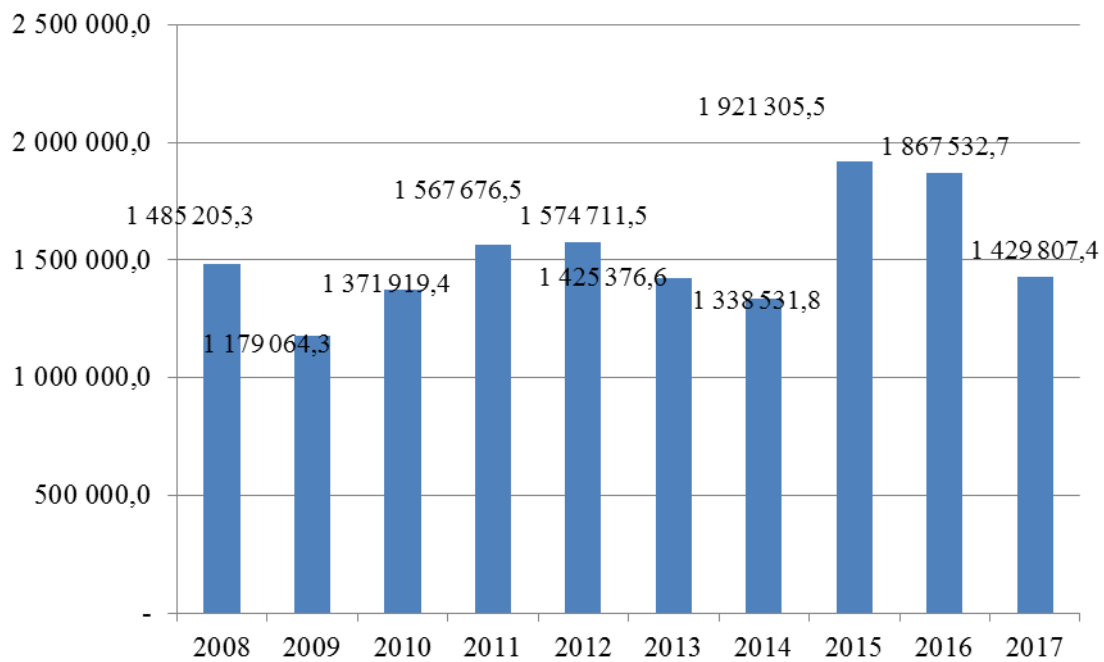

Рис. 5.9. Динаміка глобальних потоків ПІІ у 2008-2017 роках, млн.дол. США

Спостерігаємо нестійку тенденцію зміни значення глобальних потоків ПІІ за період 2008-2017 роки. Проаналізуємо динаміку глобальних ПІІ за останні десять років. Перший спад ПІІ спостерігаємо у 2009 році, що було спричинено світовою економічною кризою 2008 року. З 2010 до 2012 року спостерігаємо зростання величини глобальних ПІІ, що пов'язане з повільним відновленням світової економіки. Наступна хвиля спадання ПІІ припадає на 2013 і 2014 рік, пов'язана із нестабільністю військово-політичної та економічної ситуації в багатьох регіонах світу. Спостерігаємо значний спад значення ПІІ за 2016 і 2017 роки. Це сталося через слабкість глобальної фінансової системи, погіршення макроекономічних умов, зростання вогнищ політичної та військової нестабільності, що погіршує інвестиційний клімат і веде до подальшого зниження притоку ПІІ²²¹.

Розглянемо динаміку глобальних потоків ПІІ за 2008-2017 роки в країнах з різним типом економіки: розвинуті, ті, що розвиваються, країни з транзитною (перехідною економікою) на рисунку 5.10.

²²¹UNCTAD. World investment report 2018. Investment and new industrial policies. P.2. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf (дата звернення 10.02.2019).

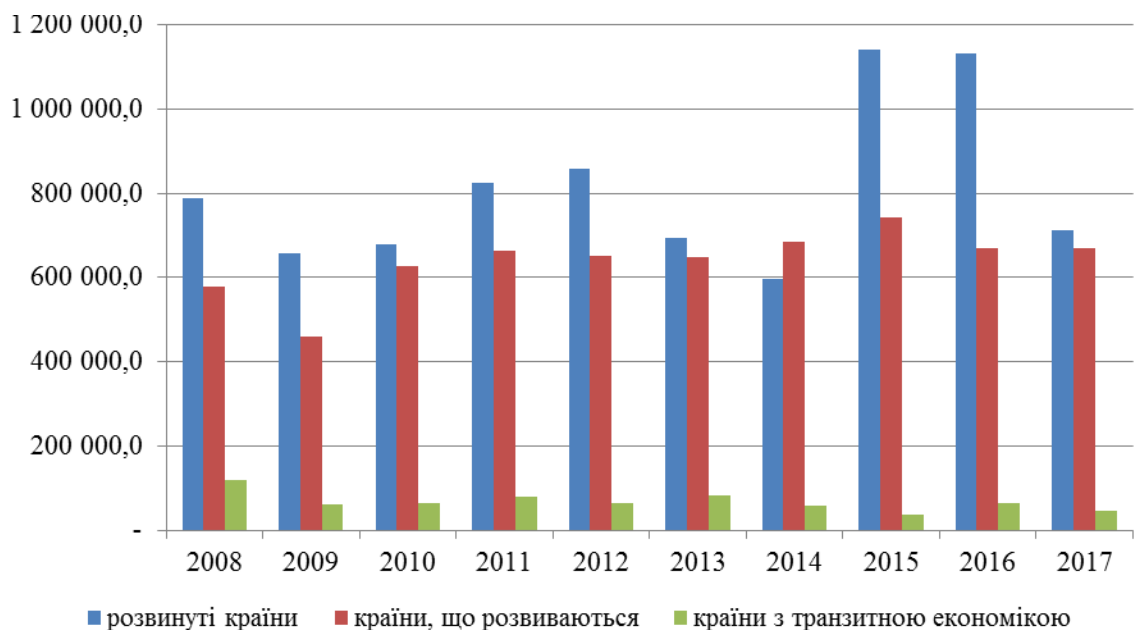

Рис. 5.10. Динаміка глобальних потоків ПІ трьох основних груп країн за 2008-2017 роках, млн.дол. США

Глобальні потоки ПІ розвинених країн значно переважають ПІ країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою, за винятком 2014 року.

Тенденція зміни глобальних потоків ПІ розвинених країн та тих, що розвиваються, подібна до тенденції зміни глобальних потоків ПІ, як утворюючого елемента. Так, вона спадає у 2009 році і знову зростає до 2012 року, потім стрімко спадає до найменшого за весь цей час значення близько 600 000 млн.дол. США у 2014 році. За наступний рік величина ПІ зростає майже вдвічі, до значення близького до 1200 000 млн.дол. США та дещо зменшується у 2016 році. У наступному році величина глобальних потоків ПІ стрімко зменшується до значення близько 700 000 млн.дол. США²²².

Зміна глобальних потоків ПІ країн, що розвиваються і країн з транзитною (перехідною економікою) відбуваються більш плавно. Так, величина глобальних ПІ країн, що розвиваються плавно коливається в межах від 600 000 до 800 000 млн.дол. США. Величина глобальних ПІ країн, з транзитною економікою плавно змінюється до 200 000 млн.дол. США²²³.

²²²UNCTAD. World investment report 2017. Investment and the digital economy. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf (дата звернення 07.02.2019).

²²³Савош Л.В. Діагностика інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій. *Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»*. Збірник наукових праць. Луцький НТУ. 2018. Випуск 15 (60). С. 147-154.

Отож, глобальні потоки ПІІ змінились наступним чином:

- в розвинені країни вони зменшились суттєво, особливо за останні два роки;

- зросли до країн, що розвиваються, 9 з 20 найбільших одержувачів є країнами, що розвиваються²²⁴;

- дещо зменшились до країн з перехідною економікою.

Отже, глобалізація світової економіки та зростання значення ТНК призвело до формування нової міжнародної економічної системи. У ній іноземні інвестиції є одним з основних джерел формування фінансових ресурсів країни, в тому числі і України, яке сприяє підвищенню ефективності виробництва, поліпшенню продуктивності національних ресурсів, розвитку економіки та інноваційної діяльності підприємств, створенню конкурентних переваг й економічному зростанню країни.

За даними Держстату України у 2017 році в економіку України іноземними інвесторами вкладено 39144,0 млн.дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу).

Проаналізуємо динаміку обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну за 2010-2017 роки (таблиця 5.6)²²⁵.

Таблиця 5.6. Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіці України за 2010-2017 роки

Рік	ПІІ, млн.дол.США	Темп зростання (зниження) обсягів ПІІ, %	ПІІ на одну особу населення, дол.США
2010	45370,0	116,4	1046,5
2011	48197,6	106,2	1115,9
2012	51705,3	107,3	1200,3
2013	53704,0	103,9	1249,8
2014	40725,4	75,8	950,8
2015	36154,5	88,8	847,2
2016	37513,6	103,8	882,6
2017	39144,0	104,3	925,0

Отже, як бачимо з даних таблиці 5.6, прямі іноземні інвестиції в економіку України змінювались стрибкоподібно протягом досліджуваного періоду 2010-2017 роки.

²²⁴UNCTAD. World investment report 2018. Investment and new industrial policies. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf (дата звернення 11.02.2019).

²²⁵Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 11.02.2019).

Проаналізуємо детальніше. Починаючи з 2010 року обсяг ПІІ в економіку України зростав аж до 2014 року, коли відбулося значне зменшення обсягів ПІІ, у зв'язку з початком військового конфлікту на Сході України та анексією Криму. У 2014 та 2015 роках відбулося зниження величини ПІІ на 24,2% та 12,2% відповідно. Починаючи з 2016 року величина ПІІ почала зростати на 3,8% протягом 2016 року та на 4,3% протягом 2017 року.

Що стосується величини ПІІ на душу населення України, то це значення зменшувалося до 2015 року, а протягом останніх двох років почало збільшуватись. На нашу думку, це відбулося не тільки через зростання величини прямих іноземних інвестицій, але й за рахунок зменшення кількості населення України.

Проілюструємо динаміку обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну за 2010-2017 роки (рис. 5.11). Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 31.12.2017 року становив 39144,0 млн.дол. США. Це значення ілюструє зменшення ПІІ порівняно із 2010 роком.

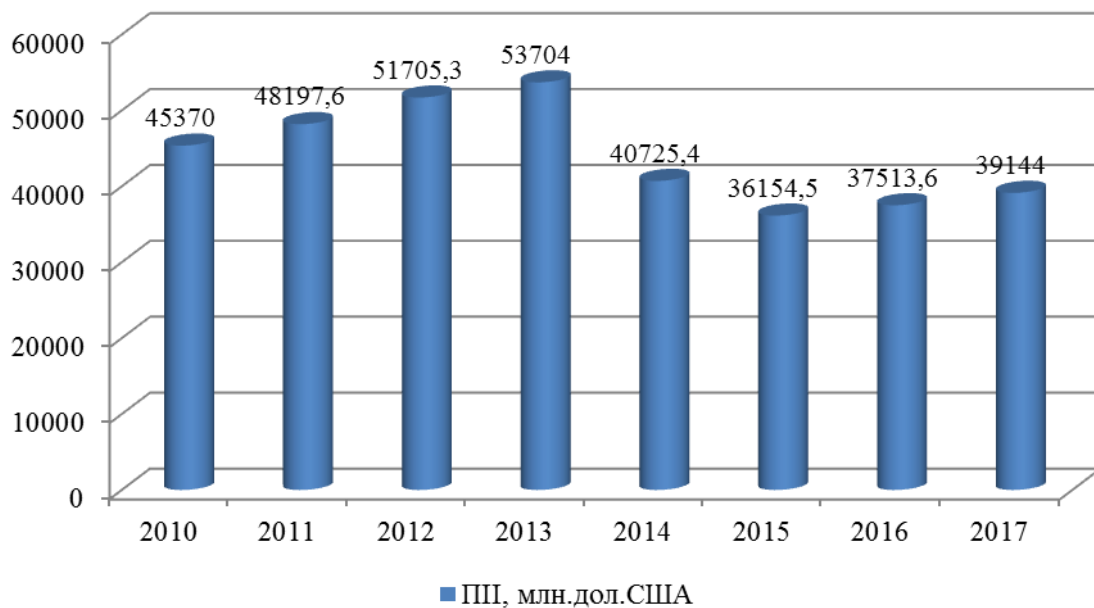

Рис. 5.11. Динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну за 2010-2017 роки

Отож, можна стверджувати, що за досліджуваний період величина ПІІ, які були вкладені в економіку України зменшилась, що свідчить про погіршення інвестиційного клімату, який спонукає інвесторів утриматись від капіталовкладень в економіку України.

Згідно статичних даних Держстату України переважна більшість інвестицій в економіку України надходить з країн Європейського Союзу (табл.5.7)²²⁶.

Таблиця 5.7. Динаміка обсягу ПІІ в Україну у формі акціонерного капіталу з країн ЄС за 2014-2017 роки

Дата	Обсяг ПІІ (акціонерний капітал) в Україну, млн.дол.США	ПІІ (акціонерний капітал) в Україну з країн ЄС, млн.дол.США	Частка ПІІ з країн ЄС відносно усіх ПІІ, %
01.01.2015	40 725,4	31 046,9	76,23
01.01.2016	36 154,5	26 405,6	73,04
01.01.2017	37 513,6	26 203,6	69,85
31.12.2017	39 144,0	27 465,5	70,17

Отже, станом на 01.01.2015 року в Україну з країн ЄС надійшло ПІІ в розмірі 31 046,9 млн.дол. США, що становить 76,23% усіх надходжень ПІІ (акціонерний капітал) в Україну (табл. 2.2). На початок 2016 року ПІІ з країн ЄС склали 26 405,6 млн.дол.США (73,04% усіх надходжень). Станом на 01.01.2017 вони склали 26 203,6 млн.дол.США (69,85% усіх надходжень). Але за 2017 рік ПІІ зросли і станом на кінець року склали 27 465,5 млн.дол.США (70,17% усіх надходжень).

Проілюструємо динаміку обсягу ПІІ в Україну у формі акціонерного капіталу з країн ЄС за 2014-2017 роки на рис. 5.12.

Рис. 5.12. Динаміка обсягу ПІІ в Україну у формі акціонерного капіталу з країн ЄС за 2014-2017 роки, млн.дол.США

²²⁶Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 11.02.2019).

Отже, як бачимо, обсяги ПІІ в Україну з країн ЄС зменшились у 2015 та 2016 роках, та дещо зросли у 2017 році, так і не досягнувши рівня 2014 року.

Найбільше ПІІ у формі акціонерного капіталу в Україну надходять з Кіпру. Станом на 01.01.2015 року вкладення з Кіпру склали 12769,4 млн.дол. США, протягом 2015 року вони знизились на 19,81% і станом на 01.01.2016 року ПІІ становили 10239,5 млн.дол. США, проте протягом 2016 року вони знову знизились на 5,37 % і склали 9690,1 млн.дол. США станом на 01.01.2017 року, але у 2017 році відбулось їх збільшення і на кінець 2017 року вони склали 10008,6 млн.дол. США.

Проаналізуємо обсяги вкладень ПІІ у різні галузі економіки України протягом 2014-2017 років у таблиці (Додаток Д6)²²⁷.

Отже, найбільші обсяги ПІІ за весь досліджуваний період були вкладені в промисловий сектор української економіки, хоча їх значення зменшувалось протягом 2015 та 2016 років на 20,3% та 2,28% відповідно. Протягом 2017 року величина обсягів ПІІ в промисловість України зросла на 10,53%

Проілюструємо обсяги вкладень ПІІ у різні галузі економіки України протягом 2014-2017 років на рисунку 5.13.

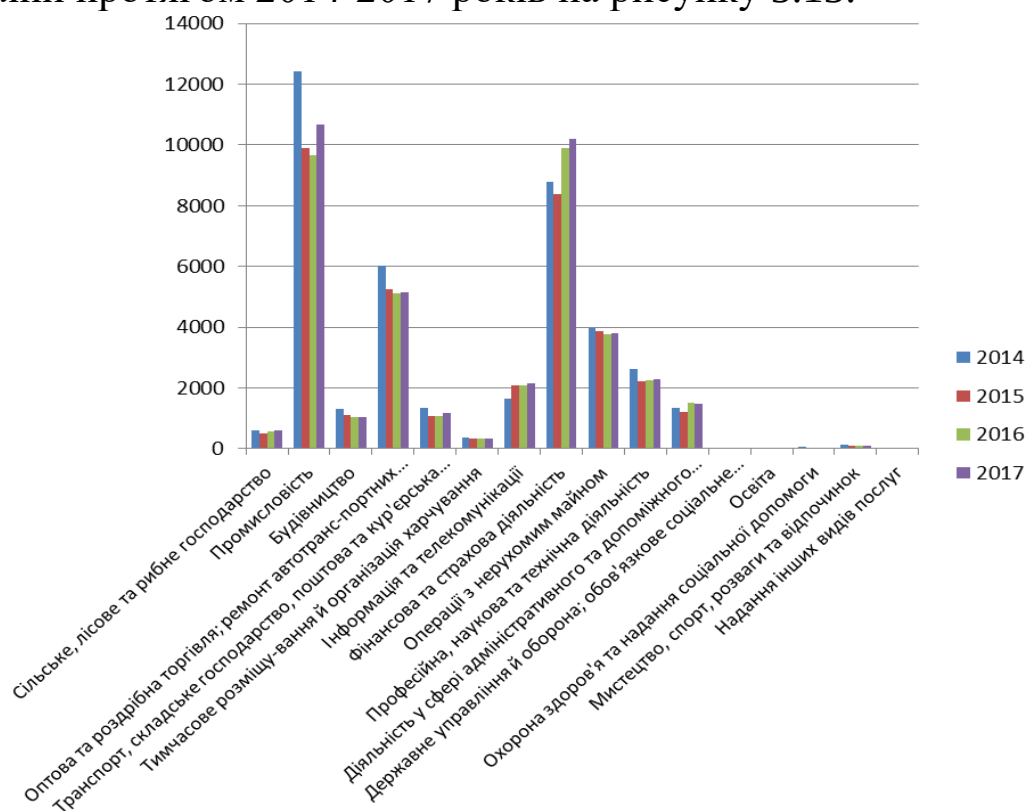

Рис. 5.13. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України за видами економічної діяльності за 2014-2017 роки

²²⁷ Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.02.2019).

Отже, найбільше було вкладено ПІІ (акціонерний капітал) у промисловість; потім у фінансову та страхову діяльність; оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; операції з нерухомим майном; професійну, наукову та технічну діяльність; інформацію та телекомунікацію тощо.

Проаналізуємо як був розподілений обсяг ПІІ (акціонерний капітал) у промисловості протягом досліджуваного періоду (рис. 5.14)²²⁸.

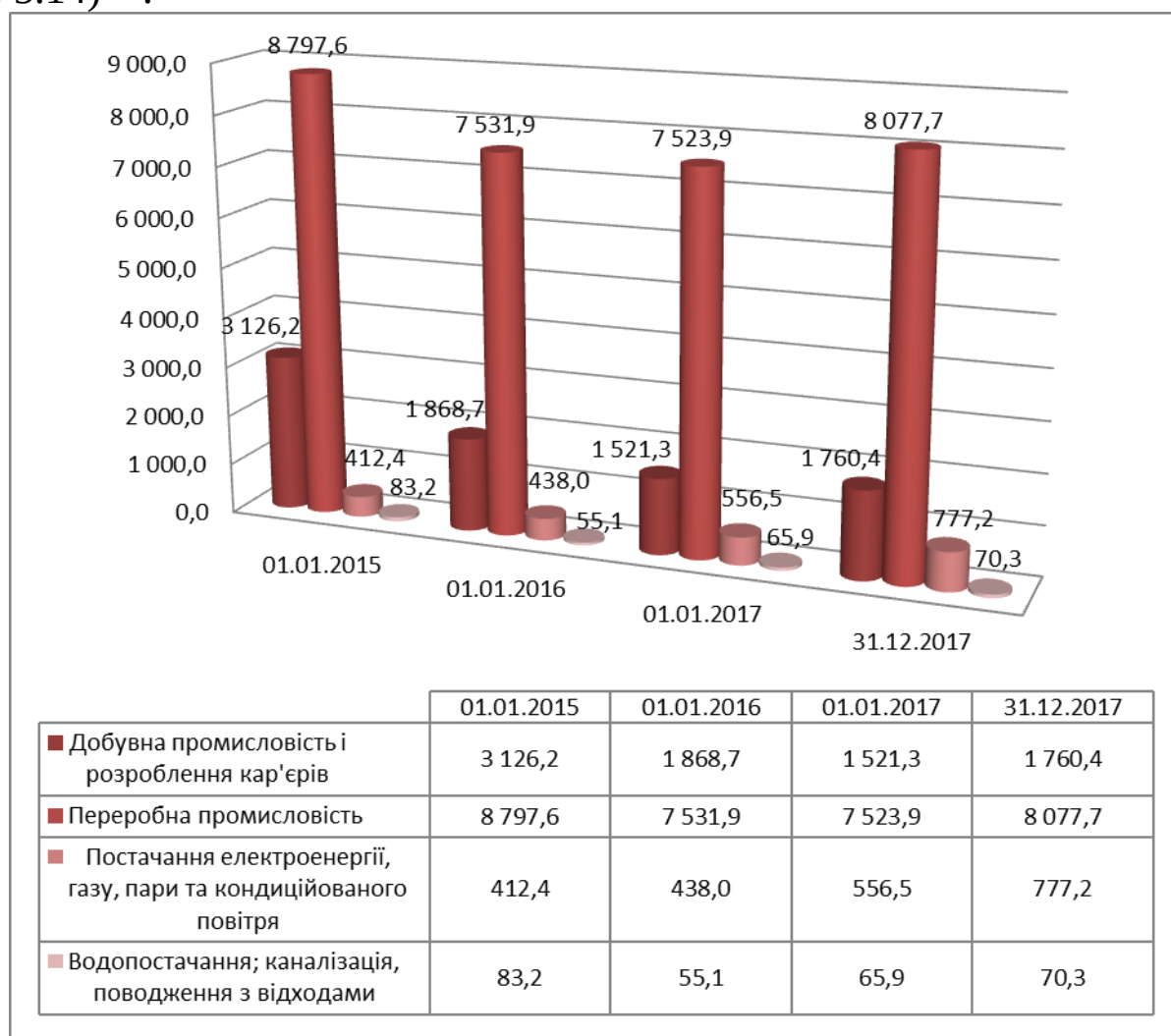

Рис. 5.14. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) у промисловості протягом 2015-2017 років, млн.дол. США

Найбільший обсяг ПІІ (акціонерний капітал) у промисловість протягом 2015-2017 років складала капіталовкладення у переробну промисловість.

²²⁸Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.02.2019).

Причому їх значення зменшувалось протягом трьох років від значення 8797,6 млн.дол. США на початок 2015 року аж до 7 523,9 млн.дол. США на початку 2017 року. Протягом 2017 року капіталовкладення у переробну промисловість зросли до значення 8 077,7 млн.дол. США.

Другі за величиною ПІІ були вкладені у добувну промисловість і розроблення кар'єрів протягом досліджуваного періоду. Вони зменшувались подібно до ПІІ переробної промисловості від значення 8797,6 млн.дол. США на початку 2015 року до 7523,9 млн.дол. США на початку 2017 року. Протягом 2017 року обсяги ПІІ зросли до 8077,7 млн.дол. США.

Досить значними є ПІІ (акціонерний капітал) у фінансову та страхову діяльність української промисловості. Так, на початку 2015 року вони становили 8790,3 млн.дол. США, протягом 2015 року спостерігався спад ПІІ на 4,6%. Однак, вже протягом 2016 року вони зросли 18,24% і станом на початок 2017 року становили 9910,7 млн.дол. США. Протягом 2017 року ПІІ у фінансову та страхову діяльність підвищились на 3,05% і становили 10213,3 млн.дол. США на кінець 2017 року.

Велика частина ПІІ (акціонерний капітал) надходить в оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів України. На початок 2015 року було вкладено 6037,6 млн.дол. США. Протягом 2015 року спостерігалось зменшення інвестицій на 13,1% до значення 5247,4 млн.дол. США на кінець 2015 року. Протягом 2016 рік ПІІ зменшились ще на 2,69% до значення 5106,5 млн.дол. США станом на початок 2017 року. Але вже протягом 2017 спостерігалось їх зростання на 0,67% і на кінець 2017 року вони склали 5140,8 млн.дол. США.

Отже, як бачимо з результатів аналізу, інвестиційні надходження були здійснені в уже розвинені та прибуткові сфери економічної діяльності. Протягом досліджуваного періоду найбільше надходжень ПІІ (акціонерний капітал) відбувалося у промисловість; фінансову та страхову діяльність; оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; операції з нерухомим майном; професійну, наукову та технічну діяльність тощо.

Швидке поширення ТНК стало характерною особливістю другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. У світовій економіці нині нараховується 82000 ТНК та їх філіалів. На ТНК припадає 50%

світової торгівлі та 67% зовнішньої торгівлі, також 80% винаходів і ліцензій.

На даний момент в Україні функціонують 35 транснаціональних корпорація, яким підпорядковуються близько 8 тисяч філій та дочірніх підприємств.

В табл. 5.8 наведено найбільші ТНК, які інвестували в Україну свої ресурси. Вони зосереджують свою діяльність переважно в таких галузях, як нафтогазова, харчова, тютюнова та хімічна²²⁹.

Таблиця 5.8. Найбільші ТНК, які вклали інвестиції у дочірні компанії в Україні у 2017 році

№ з/п	Назва корпорації	Країна	Галузь економіки	Обсяги ПП, млн.грн.
1	McDonalds	США	Харчова промисловість	225,0
2	Nestle	Швейцарія	Харчова промисловість	198,2
3	British American Tobacco	Велика Британія	Тютюнова промисловість	185,6
4	British Petroleum	Велика Британія	Нафтогазова промисловість	164,5
5	Procter & Gamberl	США	Хімічна промисловість	156,8
6	Shell	Нідерланди	Нафтогазова промисловість	147,9

Очолює рейтинг найвідоміша компанія в сфері харчової промисловості McDonalds, яка інвестувала в Україну у 2017 р. 225 млн.грн. ПП у формі акціонерного капіталу. В лідерах також знаходять такі компанії, як Nestle, British American Tobacco, British Petroleum.

На основі даних таблиці 2.8, побудуємо графік найбільших ТНК, які вклали інвестиції у дочірні компанії, філіали і спільні підприємства у формі акціонерного капіталу в Україні у 2017 році (рис. 5.15).

Отже, у 2017 році однією з найбільших ТНК, яка вклала свої інвестиції в економіку України є McDonald's – 225 млн.грн. Ще

²²⁹Транснаціональні корпорації і Україна. URL: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/266-tnk-and-ukraine> (дата звернення 16.02.2019).

однією з найбільших корпорацій, яка вкладає свої інвестиції в харчову промисловість є швейцарська корпорація Nestle, обсяги капітальних вкладень, якої складають 198,2 млн.грн.

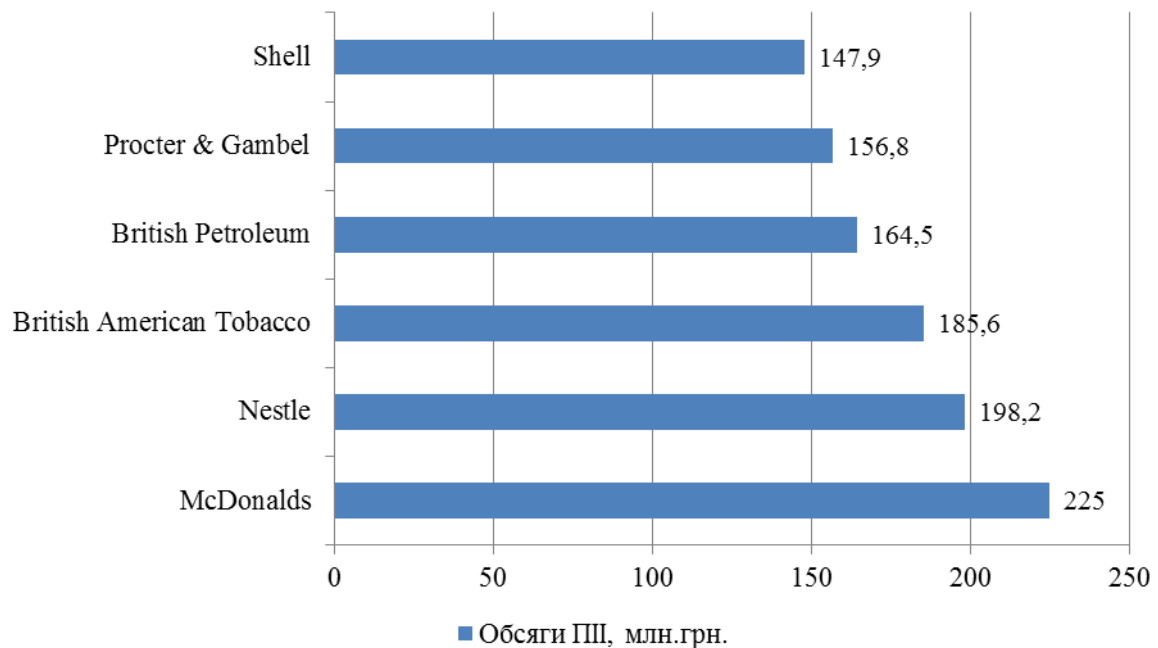

Рис. 5.15. Найбільші ТНК, які вклали інвестиції у дочірні компанії, філіали і спільні підприємства в Україні у 2017 році, млн.грн.

Діяльність ТНК супроводжується великою кількістю позитивних аспектів для країни. Транснаціональні корпорації сприяють подальшому розвитку країни, це супроводжується підвищенням ефективності та оновленням процесу виробництва, впровадженням інноваційних технологій, полегшенням взаємозв'язку між країнами. До того ж збільшується кількість робочих місць, за рахунок відкриття філій на території країн. Проте, існує ряд негативних факторів в діяльності ТНК.

Вибір країни і регіону є досить складним процесом для кожного ТНК. Існує цілий перелік критеріїв вибору, тому часто лише високо розвинуті країни можуть їм відповідати, що зменшує моливості участі в цьому процесі країн, які розвиваються. Транснаціональні корпорації переважно запускають випуск продукції, яка потребує високо кваліфікованих кадрів, які можуть бути дефіцитним явищем в країні. Окрім того, багато ТНК здійснюють виробництво

шкідливої продукції, викиди якої шкодять екологічному стану країни²³⁰.

Останнім часом все більшого значення набуває вивчення питань, пов'язаних з інвестиційною діяльністю саме на регіональному рівні, адже надходження інвестицій дозволить суттєво покращити рівень економічного і соціального розвитку регіону.

Для того, щоб визначити куди надходить найбільше капітальних вкладень, проаналізуємо надходження ПІІ у формі акціонерного капіталу в різні регіони України за 2015-2017 роки у таблиці (Додаток Д7)²³¹.

Згідно з даними таблиці, найбільше ПІІ у формі акціонерного капіталу за 2015-2017 роки надійшло у м. Київ. Станом на 01.01.2015 року в м. Київ надійшло 20105,5 млн.дол. США, проте протягом 2015 року спостерігалось зменшення ПІІ на 4,0% і станом 01 січня 2016 року вкладення склали 19 296,0 млн.дол. США. Протягом 2016 року інвестиції зросли на 16,22% і станом на 01.01.2017 склали 22425,1 млн.дол. США. Протягом 2017 року вони знову зросли у м. Київ на суму 678,3 млн.дол. США або 3,02% і на кінець 2017 року вони склали 23103,4 млн.дол. США.

Проілюструємо результати аналізу прямих іноземних інвестицій в економіці України за регіонами за 2015-2017 роки на рисунку 5.16. Як бачимо з рисунка 5.16, на загальному тлі усіх регіонів, найбільше крім міста Києва, виділяється Дніпропетровська, Донецька, Київська, Харківська та Одеська області.

Також досить вагомі вкладення ПІІ (акціонерний капітал) спостерігаються у Дніпропетровську область. На початок 2015 року вони склали 5775,8 млн.дол. США, проте протягом 2015 року спостерігалось їх зниження на 30,6% і на початок 2016 року інвестиції склали 4009,9 млн.дол. США. Протягом 2016 року також відбувалось зниження інвестиційних вкладень на 12,94% і на кінець 2016 року вони становили 3491,1 млн.дол. США. Але вже у 2017 році відбувалось зростання інвестицій на 9,29% і на кінець

²³⁰Баула О.В., Вісина Т.М., Галазюк Н.М., Зелінська О.М., Кравчук О.Я., Кравчук П.Я., Корольчук Л.В., Лютак О.М., Савош Л.В., Урбан О.А. Транснаціоналізація світової економіки. Луцьк: Вежа Друк, 2018. С. 124.

²³¹ Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 17.02.2019).

2017 року обсяг ПІІ (акціонерний капітал) становив 3815,5 млн.дол. США.

Отже, інвестиційна привабливість регіонів країни змінюється кожного року. На даний процес впливають різні чинники, нині це: стан війни у якому перебуває Україна вже довгий час (суттєво знизилися інвестиції у Донецьку та Луганську області, а також відбувся їх відтік), а також підписання Угоди про асоціацію з ЄС.

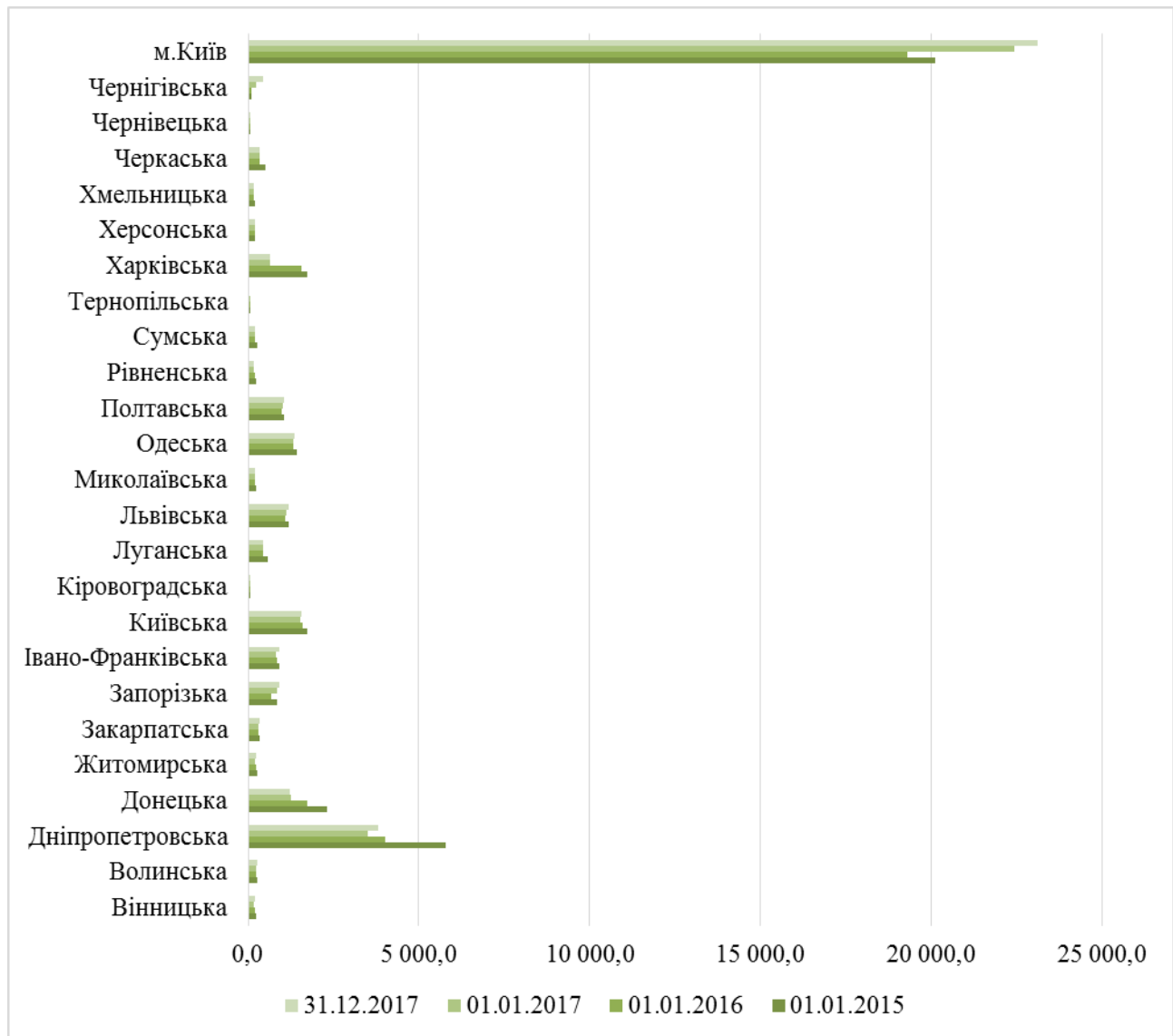

Рис. 5.16. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в економіку України за регіонами за 2015-2017 роки, млн.дол. США

Останнє дозволяє підвищити інвестиційний рейтинг, у першу чергу регіонів, що знаходяться ближче до європейських кордонів і важливо, що сьогодні вже є певні зрушення у цьому напрямі. Так, у 2014 році найбільш привабливим регіонами відповідно до Рейтингу

регіонів «Індекс інвестиційної привабливості» стали Львівська, Івано-Франківська та Одеська області.

На нашу думку, важливим завданням перед урядом стоїть питання зростання інвестиційної привабливості регіонів та зменшення їх децентралізації.

5.3. Інституційне забезпечення інтернаціональної бізнес-діяльності на території України

Транснаціональні корпорації своєю діяльністю впливають на світову економіку, тобто як на країни базування, так і на приймаючі країни.

У сучасному глобалізованому світі основу світової економіки складають близько 500 надпотужних ТНК. Хоча в цілому у світі функціонують майже 60 тис. ТНК і фінансово-промислових груп з більш ніж 250 тис. філіалів, які поширили свою діяльність за межі країн базування майже на всі країни світу. Сучасні ТНК контролюють близько 50% світового промислового виробництва, майже 70% світової торгівлі товарами і близько 80% патентів на нову техніку і технологію²³².

В Україні на початок 2013 року діяли понад 30 світових ТНК, серед яких виділяються Alcatel, British Petroleum, Coca-Cola, Danone, Huawei, McDonalds Corporation, Nestle, Nokia, PepsiCola, Procter&Gamble, Samsung, Shell, Siemens, Toyota тощо.

Важливу роль відіграють ТНК, які займаються виробництвом продукції на території України і, як наслідок, розвивають промисловий потенціал країни та створюють нові робочі місця. Сьогодні в Україні найбільша кількість ТНК представлена у переробній промисловості²³³.

Основними факторами інвестиційної привабливості України є вигідне геополітичне розташування, високий рівень природно-ресурсної бази, дешева кваліфікована робоча сила, об'ємний споживчий ринок.

²³²Швець Ю.О., Сухаренко Т.А. Основні етапи розвитку транснаціональних компаній та їх зв'язок з глобалізацією. *Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 3. Том 1. С. 204-209.

²³³Чумак Н.В. Проблемні аспекти діяльності транснаціональних корпорацій в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 9. С. 719-723.

За результатами дослідження Ernst&Young, серед країн Центральної та Східної Європи Україна посіла 4 місце за рівнем інвестиційної привабливості за 2014 р. Однак, вже починаючи з наступного року, інвестиційна привабливість значно зменшилась через воєнний конфлікт на сході України.

Як показали результати аналізу, за останні роки, аж до 2015 року у світі зростали інвестиції ТНК в економіку країн, що розвиваються. Що стосується України, то починаючи з 2015 року, навпаки, зростали прямі іноземні інвестиції в економіку.

Транснаціональні корпорації глибоко проникли в господарську структуру приймаючих країн. ТНК сприяють розвитку промисловості та поглиблюють участь цих країн у міжнародних економічних відносинах, забезпечуючи при цьому надходження інвестицій; впровадження інновацій; створення нових робочих місць; розвиток технології виробництва, спеціалізації, управління, організації збуту продукції тощо.

Здійснюючи свою діяльність у країнах, що розвиваються, вони залучають безліч місцевих компаній, у тому числі малих і середніх. Все це спричиняє зростання залежності підприємств малого і середнього бізнесу від ТНК.

Передусім транснаціональні корпорації прагнуть розширити корпоративну мережу, створюючи свої філії і дочірні компанії в обробній промисловості, отримуючи при цьому доступ до сировинних та трудових ресурсів та нехтуючи національний захист вітчизняних виробників.

Крім того, дбаючи про свої власні інтереси, ТНК переносять у країни, що розвиваються трудомісткі, енергоємні і матеріаломісткі виробництва, а часто й екологічно-небезпечні виробництва. Приймаючі країни у більшості випадків побоюються політичного тиску з боку ТНК і проникнення їх у галузі, пов'язані з національною безпекою, а також економічного панування у країнах, що розвиваються.²³⁴

Однак, незважаючи на такі перестороги, в умовах низького рівня заощаджень та недостатності інвестиційних ресурсів, все більше приймаючих країн намагаються залучити ТНК на свою територію, застосовуючи максимально ліберальна політика по

²³⁴Павлюк Т.С., Діденко М.В. Аналіз розвитку світових ТНК: досвід для України. Економіка і суспільство. 2018. Випуск. №15. С. 46-52.

відношенню до транснаціональних корпорацій та сприятливий інвестиційний клімат²³⁵.

Отже, підсумовуючи викладене, визначимо чинники позитивного і негативного впливу діяльності ТНК на країну базування (табл. 5.9).

Таблиця 5.9. Чинники позитивного та негативного впливу діяльності ТНК на економіку країни

Чинники позитивного впливу	Міжнародна спеціалізація на базі взаємопроникнення капіталу
	Формування міжнародних галузевих та господарських територіальних одиниць (кластерів)
	Вирівнювання національних відтворювальних виробничих структур
	Свобода пересування факторів виробництва, товарів
	Доступ до більш якісних і дешевих ресурсів
	Розвиток науково-технічної сфери
	Розширення інноваційної діяльності
	Якісний розвиток виробництва країни
	Посилення ролі держави (країни базування ТНК) в міжнародному просторі
Чинники негативного впливу	Посилення конкуренції на внутрішньому ринку, занепад вітчизняного виробника
	Поступова руйнація національного економічного державного суверенітету - поява наднаціональних економічних утворень - ТНК
	Різке зростання транскордонного злиття і поглинання вітчизняних компаній
	Розташування на території держави трудомістких, енергомістких та матеріаломістких, екологічно небезпечних виробництв
	Відтік капіталу, перерахунок прибутку в промислово-розвинуті країни
	Уникнення оподаткування прибутку
	Розподіл фінансових ресурсів країни між крупними ТНК з обмеженим фінансуванням середнього бізнесу
	Занепад галузей економіки, які не є привабливими для ТНК
	Вплив ТНК на економічну владу країни

Джерело: власна розробка автора на основі досліджень²³⁶

²³⁵Мотриченко В.М., Овчарук М.П. Особливості поширення ТНК на економіку України. *Електронне наукове видання міжнародний науково-практичний журнал «Фінансовий простір»*. 2013. № 3 (11). С. 13-18. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1303/13omport.pdf> (дата звернення 16.02.2019).

Для ефективного розвитку ТНК в приймаючій країні та для збереження її національних інтересів, необхідно проводити досить обмежену політику міжнародного розширення виробництва та відкриття кордонів, разом з тим прагнути залучити якомога більше іноземних інвестицій із гарантованим захистом національного виробника та інтересів держави.

Звідси випливає необхідність виділити слабкі і сильні сторони їх діяльності на території приймаючих країн та розглянути особливості регулювання діяльності ТНК та роль держави у взаємовідносинах з ТНК²³⁷.

У сучасних умовах для приймаючих країн, діяльність транснаціональних корпорацій на своїй території має як сильні так і слабкі сторони (табл. 5.10).

Таблиця 5.10. SWOT аналіз (сильні сторони, слабкі сторони, можливості та загрози) діяльності ТНК на території України

Сильні сторони	Приплив іноземних інвестицій Збільшення надходжень податків до Державного бюджету Зростання конкурентоспроможності національних підприємств Науково-технічний прогрес Поява нових робочих місць Скорочення безробіття Зростання ВВП	Слабкі сторони	Недосконалість системи регулювання Нестабільність економічної та політичної ситуації Високий рівень корупції Втрата економічної незалежності Високий рівень інфляції в Україні Неналежно розвинута податкова система Неконтрольований відплив капіталу
Можливості	Створення потужних національних структур, які б мали можливість конкурувати з ТНК Оптимізація структури економіки України Покращення державного регулювання інвестиційної діяльності Подолання корупції Розширення експортних можливостей України Зміцнення виробничої бази Посилення процесів інтеграції України	Загрози	Втрата припливу іноземних інвестицій Низький рівень транспортної інфраструктури Нестабільність економічної та податкової політики Низька купівельна спроможність населення Недовіра населення Міжнародна міграція робочої сили Безробіття

Джерело: власна розробка автора на основі попередніх досліджень

²³⁶ Пенська І.О. Особливості впливу тнк на економічний розвиток України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Економічні науки*. 2015. № 3 (80). С.114-124.

²³⁷ Світова економіка: підручник / за ред. О.І. Шниркова, В.І. Мазуренка, О.І. Рогача. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. 616 с.

Отже, з метою розширення використання можливостей та зменшення числа загроз та негативних наслідків функціонування ТНК в подальшому, необхідно використовувати інструменти регулювання їх діяльності.

Науковцями виділяються чотири рівні регулювання транснаціональних корпорацій: наддержавне, міждержавне, внутрішньодержавне та суспільне регулювання (табл. 5.11)²³⁸.

Таблиця 5.11. Основні рівні та інструменти регулювання діяльності ТНК та їхніх філій

Рівень регулювання ТНК	Інструмент регулювання	Мета регулювання
Наддержавне регулювання	Багатосторонні міжнародні договори	Регулювання правил конкуренції та захисту вільної торгівлі
Міждержавне регулювання	Двосторонні інвестиційні договори	Захист інвестицій та відповідність міжнародним стандартам
Внутрішньодержавне регулювання	Інвестиційне законодавство	Підпорядкування діяльності філій і дочірніх підприємств національному законодавству приймаючої країни
Суспільне регулювання	Суспільна думка, традиції, виховання	Захист громадських інтересів, адаптація товарів ТНК до інтересів суспільства

Найбільш поширеним способом регулювання діяльності ТНК є укладання договору між двома країнами – приймаючою та країною базування.

Внутрішньодержавне регулювання зосереджено в основному в інвестиційному законодавстві. Однак завдяки організаційній структурі ТНК, вона має можливість уникнути контролю з боку держави²³⁹.

Проаналізуємо напрями розвитку ТНК в Україні, які поділяються на поточні і перспективні (рис. 5.17, 5.18)²⁴⁰.

²³⁸ Швець Ю.О., Сухаренко Т.А. Основні етапи розвитку транснаціональних компаній та їх зв'язок з глобалізацією. *Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 3. Том 1. С. 208.

²³⁹ Антонов Я.В. Формирование государственной политики в сфере регулирования деятельности транснациональных корпораций *Управление общественными и экономическими системами*. 2011. № 1. URL: <http://umc.gu-unpk.ru/umc/arhiv/2011/1/antonov.pdf> (дата звернення 21.02.2019 р.)

²⁴⁰ Якубовський С.О. та ін. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності / за ред. С.О. Якубовський, Ю.Г. Козак. К.: ЦУЛ, 2011. 472 с.

Рис. 5.17. Перспективні напрями розвитку діяльності ТНК

Перспективи покращення діяльності ТНК повинні спиратись на розвиток інвестиційно-інноваційного потенціалу України, створенні сприятливого інвестиційного клімату, створенні сприятливих умов ведення бізнесу, що передбачають зміни у сфері митного, податкового та адміністративного регулювання, вдосконалення судової системи, подолання корупції та бюрократизму²⁴¹.

Рис. 5.18. Поточні напрями розвитку діяльності ТНК

²⁴¹Транснаціональні корпорації і Україна. URL: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/266-tnk-and-ukraine> (дата звернення 22.02.2019).

Отже, взаємовідносини приймаючої держави, з ТНК ґрунтуються на таких важливих моментах:

- діяльність ТНК для приймаючої сторони має як позитивні, так і негативні наслідки;
- при регулюванні діяльності ТНК необхідно зважати на дотримання національних інтересів та національної безпеки країни;
- до розробки спільної взаємовигідної економічної політики для ТНК та держави, необхідно залучати ТНК;
- прямі іноземні інвестиції, які залучають ТНК в економіку країни дозволяють створити нові робочі місця, сприяють переміщенню виробничих ресурсів, нових технологій;
- важливим є регулювання галузей інвестування ТНК в приймаючій країні: необхідно спрямовувати іноземні інвестиції в пріоритетні для національної економіки галузі, і обмежувати - в стратегічно важливі для економічної безпеки;
- відносини з ТНК повинні бути чітко прописані в міжнародних угодах та нормативно-правових актах приймаючої країни.

На нашу думку, для регулювання діяльності ТНК в Україні необхідно розробити і прийняти концепцію державного регулювання діяльності ТНК і підтримки вітчизняних суб'єктів господарювання у формі Закону України «Про державне регулювання діяльності ТНК». У Законі слід також чітко визначити напрями державного нагляду за діяльністю ТНК рис. 5.19.

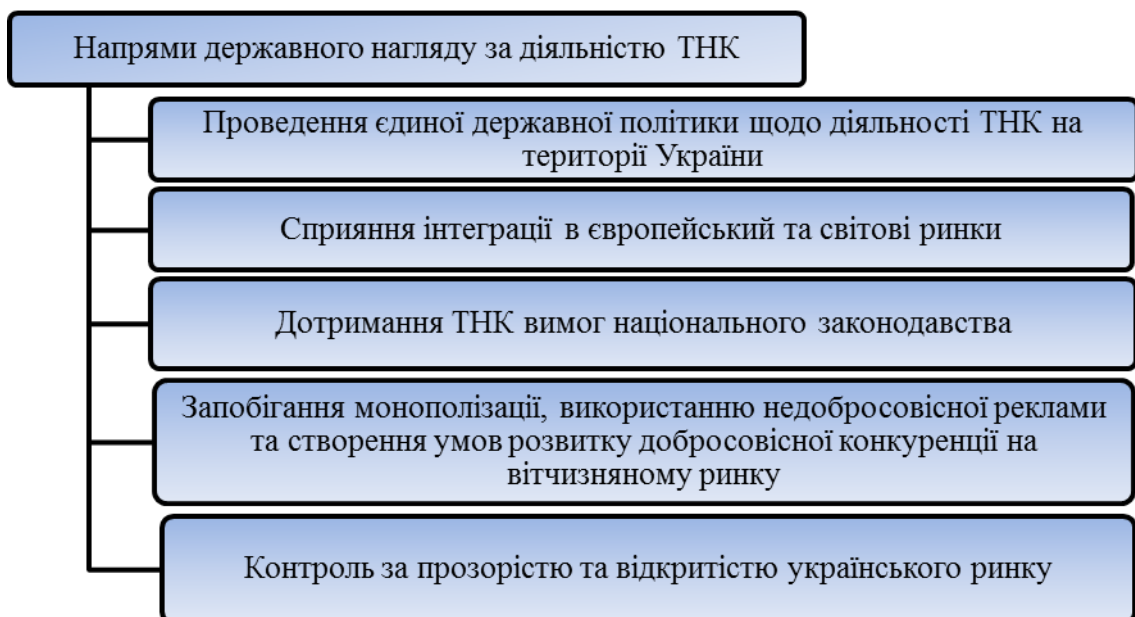

Рис. 5.19. Напрями державного нагляду щодо діяльності ТНК

На нашу думку, у даному законі необхідно визначити завдання державного нагляду за діяльністю ТНК, які полягають у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики щодо діяльності ТНК на території України; координації діяльності органів державної влади з питань функціонування ТНК на території України; залучення ТНК до вирішення стратегічних питань розвитку національної економіки України; здійсненні державного регулювання та нагляду за господарською діяльністю ТНК на території України; контроль за дотриманням законодавства України.

Основними формами державного регулювання за діяльністю ТНК на території України є наступні:

- ліцензування виробничо-господарської діяльності ТНК в Україні;
- нагляд за дотриманням ТНК вимог національного законодавства;
- повна і достовірна звітність ТНК;
- попередження і зменшення негативних наслідків від діяльності ТНК на території України²⁴².

Державний нагляд за діяльністю ТНК повинні здійснювати: Національний банк України з метою контролю банківських операцій, які можуть вплинути на стабільність національної грошової одиниці; Міністерство фінансів України спільно з Національним банком України щодо послуг, пов'язаних з розміщеннями (видачею), обігом та анулюванням цінних паперів, а також реалізацією прав за цінними паперами, що придбані ТНК; інші органи державної влади: Державна фіскальна служба України, Антимонопольний комітет України, МВС України, СБУ, Прокуратура України, які повинні здійснювати нагляд за дотриманням ТНК чинного законодавства України у межах своїх повноважень (рис. 5.20).

На нашу думку, для координації діяльності органів державної влади з питань державного нагляду за функціонуванням ТНК необхідно створити Координаційну раду з питань ТНК.

²⁴² Задоя А.О., Лимонова Е.М. Регулювання діяльності ТНК: державний рівень. *Академічний огляд*. 2014. № 2 (41). С. 117-125.

Рис. 5.20. Повноваження органів державної влади щодо нагляду за діяльністю ТНК²⁴³

Однак, існує цілий ряд чинників, які стримують прихід ТНК та прямих іноземних інвестицій в Україну: недосконале, нестабільне та неузгоджене законодавство; непрозора правова та судова система; нестабільна економічна та політична ситуація; наявність анексованих територій та територій із збройними конфліктами; високий рівень корупції та бюрократії в усіх сферах господарської діяльності; низький платоспроможний попит українських споживачів; непрозорість податкової системи та суттєве податкове навантаження; криза банківської системи, валютна нестабільність, інфляція; дефіцит держбюджету та борги України; скорочення промислового виробництва тощо.

Для покращення діяльності ТНК на території України пропонуємо такі заходи:

1) створення національних ТНК, які збільшать обсяги надходжень до державного бюджету, знизять рівень неефективного використання природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища;

²⁴³ Мотриченко В.М., Овчарук М.П. Особливості поширення ТНК на економіку України. *Електронне наукове видання міжнародний науково-практичний журнал «Фінансовий простір»*. 2013. № 3 (11). С. 13-18. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1303/13omprot.pdf> (дата звернення 31.01.2019).

2) використання нових технологій, інноваційних методів управління закордонних ТНК в українських реаліях;

3) перенаправлення інвестицій ТНК із торговельної та фінансової сфери у виробничу сферу;

4) створення законодавчої і нормативно-правової бази для підтримки вітчизняних виробників;

5) стимулювання вітчизняних виробників пільговими кредитами для нарощування виробничих потужностей українських підприємств;

6) оновлення технологічної бази підприємств, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності вітчизняної продукції;

7) створення сприятливого інвестиційного та бізнес-клімату для залучення інвестицій та удосконалення вітчизняного законодавства.

Отож, Україні потрібно не лише приймати ТНК, а водночас створювати власні транснаціональні компанії. Формування українських ТНК за умови створення відповідного зовнішнього середовища сприятиме підвищенню конкурентоспроможності економіки. Забезпечення балансу між іноземними і українськими ТНК загострить конкурентну боротьбу на ринку і сприятиме як кращому задоволенню потреб споживачів, так і підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов Я.В. Формирование государственной политики в сфере регулирования деятельности транснациональных корпораций *Управление общественными и экономическими системами*. 2011. № 1. URL: <http://umc.gu-unpk.ru/umc/arhiv/2011/1/antonov.pdf> (дата звернення 21.02.2019 р.).
2. Баула О.В., Вісіна Т.М., Вісин В.В. та ін. Транснаціоналізація світової економіки: колективна монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 236с.
3. Баула О.В., Голюк В.Я. Світовий досвід використання потенціалу інструментів фондового ринку для забезпечення фінансування регіональних проектів розвитку // Журнал «SMART & YOUNG». 2016. №10. С.17-21.
4. Баула О.В., Михальчук Л.В. Прямі іноземні інвестиції ТНК як одна з форм їх діяльності на світовому та національному ринках Матеріали за 8-а міжнародна научна практична конференція «Настоящи изследования и развитие – 2012» (м. Софія, 17.01 – 25.01.2012р.). Том 3. Економіки: Софія, «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2012. С.43.
5. Баула О.В., Шафета Д.О. Вплив офшорних зон на участь України у міжнародному русі капіталу. *Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету*. 2018. Випуск 15 (60). С. 5 — 14.
6. Бендукидзе К. Украина установила несколько мировых рекордов по идиотизму 2014. URL: <http://glavcom.ua/>. (дата звернення: 02.03.2019).
7. Бирка М.І. Теоретико-методологічні підходи до аналізування прямих іноземних інвестицій в контексті їх залучення. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/4701/0>. (дата звернення: 17.02.2019).
8. Бізнес-клімат в Україні поліпшився, але інвесторів немає: чому так? Etcetera. URL: <https://uk.etcetera.media/biznes-klimat-v-ukrayini-polipshivsya-ale-investoriv-nemaye-chomu-tak.html> (дата звернення: 26.02.2019).
9. Білоцерківець В.В. та ін. Міжнародна економіка: / за ред. Задой А.О. Д.: «ДУЕП». 2010. 340с.

10. Бозуленко О. К. Роль офшорної фінансової діяльності у світовій фінансовій системі. *Економіст*. 2010. № 1. С. 51 – 53.

11. Бусол О. Інвестиції і корупція: хто кого? *Центр досліджень соціальних комунікацій*. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=348. (дата звернення: 03.03.2019).

12. Василенко О. О. Процеси інтеграції в Північній Америці. Міжнародні відносини. URL: http://lubbook.org/book_468_glava_57_Pro%D1%81esi_%D1%96ntegra%D1%81%D1%96%D1%97_v_P%D1%96v.html.

13. Васильева Н. А. Формирование Евразийского союза в контексте глобальной регионализации. *ЕЭИ*. 2012. № 3 (16). С. 19-29.

14. Вільямсон О. Е. Економічні інституції капіталізму: фірми, маркетинг, укладання контрактів. Київ : АртЕК, 2001. 472 с.

15. В'їзний туризм: Коваль П.Ф., Алешугіна Н.О., Андрєєва Г.П., Зеленська О.О., Григор'єва Т.В., Пархоменко О.Г., Дудко В.Б., Михайловський М.О., Бондар С.І. Навчальний посібник: Ніжин, Видавництво Лук'яненко В.В., 2010. 304 с.

16. Волошин Ю. А. Конституционно-правовой механизм взаимодействия права межгосударственного объединения с национальными правовыми системами его государств-членов: к постановке проблемы. *Порівняльно-правові дослідження*. 2007. № 1–2. С. 293-300.

17. Гаврилишин А. П. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг». Організаційноправове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення і перспективи розвитку : [матеріали всеукраїнської науковопрактичної конференції]. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2008. 588 с.

18. Гайдуцький А. Як Україні залучити додаткові \$10 млрд. І чому для цього необхідно скористатися досвідом Ізраїлю. *Forbes*. 14.05.2014. URL: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1370748-yak-ukrayini-zaluchiti-dodatkovyi-10-mlrd> (дата звернення: 03.03.2019).

19. Галасюк С. С. Основні підходи до категоризації готелів в різних країнах світу. URL : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream>

20. Галіцейська Ю.М. Співробітництво України зі Світовим банком // Глобальні та національні проблеми економіки Випуск 8, 2015. С. 24-29

21. Ганза І.В. Експортний потенціал вітчизняних підприємств АПК в дискурсі інтеграції до європейського ринку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 5. URL: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/24.pdf>

22. Гельнер І. Модифікація системи державного регулювання діяльності ТНК в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 4. С. 163-166.

23. Герзанич В. М. Основні недоліки та проблеми залучення іноземних інвестицій в Україні. *Ефективна економіка: електр. наук. фах. вид.* 2014. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/n=4&y=2014> (дата звернення: 22.02.2019).

24. Григор'єв Г.С. Фінансово-економічний моніторинг в системі державного регулювання національної економіки. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_18/1/52.pdf

25. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн. URL: <https://library.if.ua/books/17.html>

26. Гунько В.І. Особливості інвестиційної привабливості національної економіки України. *Вісник університету банківської справи Національного банку України*. 2013. №3 (18). С.71 – 74.

27. Готельні ланцюги. URL <https://tourism-book.com/books/book-22/chapter-1264/>

28. Григор'єв Г.С. Фінансово-економічний моніторинг в системі державного регулювання національної економіки. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_18/1/52.pdf

29. Гужва І.Ю. Глобальні ланцюги доданої вартості та інтеграція до них України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 3 (80). С.10–19

30. Дахно І.І. Міжнародне економічне право. Київ: Центр навчальної літератури. URL: <http://ecolib.com.ua/article.php?book=8&article=712> (дата звернення 22.01.2019).

31. Демидюк О. Підвищення інституційної ефективності економічної системи як чинник сталого розвитку України. *Економіка*. 2014. 7(160). С.27 – 33.

32. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 11.02.2019).

33. Державна служба статистика України. Економічна статистика. Економічна діяльність. Туризм. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

34. Дикий Н. О. Залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Ефективна економіка. електр. наук. фах. вид.* 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5904> (дата звернення: 22.02.2019).

35. Довідка щодо стану інституційного забезпечення інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: http://me.kmu.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=127481&cat_id=127480 (дата звернення: 17.02.2019).

36. Договір між Україною та Європейським інвестиційним банком про співробітництво та діяльність Постійного представництва ЄІБ в Україні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/971_005

37. Дослідження: корупція, недовіра до судів та фінансової системи – основні гальма для інвестицій. Радіо свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-opytuvannia-investoriv/29496035.html>. (дата звернення: 02.03.2019).

38. Духницький Б.В. Законодавче регулювання діяльності міжнародних компаній. 2012. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/> (дата звернення 26.01.2019).

39. ЄБРР після Революції гідності запустив в Україні проекти на 3 мільярди євро URL: <https://www.unian.ua/eurobusiness/1832296-ebrr-pislya-revoljutsiji-gidnosti-zapustiv-v-ukrajini-proekti-na-3-milyardi-evro.html>

40. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). URL: <https://www.biofach.com.ua/sponsor/european-bank-reconstruction-development-ebrd>

41. Єрмілова К.В. Визначення основ міжнародної інвестиційної діяльності в умовах формування глобального економічного простору. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2009_28_1/6.pdf (дата звернення: 17.02.2019).

42. Задоя А.О., Лимонова Е.М. Регулювання діяльності ТНК: державний рівень. *Академічний огляд.* 2014. № 2 (41). С. 117 – 125.

43. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів одержаних злочинним шляхом» від 28.11.2002 № 249-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.

44. Закон України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку,

Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12>

45. Звіт про результати аналізу стану залучення та використання позик міжнародних фінансових організацій URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16753343/Zvit_19-7_2017.pdf?subportal=main

46. З початку незалежності Україна отримала від МВФ \$31,3 млрд. Історія відносин URL: <https://gordonua.com/ukr/publications/z-pochatku-nezalezhnosti-ukrajina-otrimala-vid-mvf-31-3-mlrd-istorija-vidnosin-181984.html>

47. Іванов С. М., Клименко К. В. Співробітництво України та ЄБРР: перспективи розвитку. *Міжнародні фінанси*. Наукові праці НДФІ, 2016, № 3 (76). С. 5-23.

48. Інвестуємо в майбутнє України. URL: http://www.eib.org/attachments/country/eib_in_ukraine_uk.pdf

49. Індекс інвестиційної привабливості України тримається в нейтральній площині. *Fin Post*. URL: <https://finpost.com.ua/news/9159>. (дата звернення: 01.03.2019).

50. Іноземні інвестори бояться Україну через корупцію та рейдерство, - американські ЗМІ. *Українські новини*. 02.11.2015. URL: <https://ukranews.com/ua/news/387482-inozemni-investory-boyats-ya-ukrainu-cherez-korupciyu-ta-reyderstvo-amerykanski-zmi>. (дата звернення: 03.03.2019).

51. Інтернаціоналізація економіки: сутність та форми, чинники та фактори. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19288/>

52. Іринчина І.Б. Пріоритети розвитку зовнішньої торгівлі України. URL: [http://U%20s%20er/Downloads/sre_2015_2_9%20\(1\).pdf](http://U%20s%20er/Downloads/sre_2015_2_9%20(1).pdf)

53. Караханова О. Японське «економічне диво»: основні аспекти, запозичення досвіду. Студентські наукові студії – Україна в новому тисячолітті очима молодих фахівців. Збірник науково-публіцистичних статей за матеріалами судейської конференції. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=13&b=5>. (дата звернення: 02.03.2019).

54. Клименко А. О. Фінансовий моніторинг – особлива форма фінансового контролю. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 4. С. 101-105.

55. Клименко І. В., Харазішвілі Ю. М., Шаров О. М. Україна в інтеграційних процесах на пострадянському просторі : моделювання альтернатив. К. : НІСД, 2013. С.68.

56. Кожухова Т.В. Фінансування Світовим банком проектів розвитку в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, Серія: «Економіка і менеджмент», Випуск 15, 2016. м. Одеса. С. 17-20

57. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини. К.: Знання, 2004. 406с.

58. Козак Ю.Г. Міжнародна економіка: Навч. посібник. Видання 2-ге персроби. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 1118 с. URL: <http://pidruchniki.ws/15931106/ekonomika/>. (дата звернення: 17.02.2019).

59. Козловський К.В. Сутність, зміст та основні тенденції економічної інтеграції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 95 (частина II), 2011. С.82-84.

60. Колеватова А.В. Сучасний стан залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв: Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2018. Випуск 22. С. 1080 – 1084. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/200.pdf>. (дата звернення: 21.02.2019).

61. Колосова В.П. Співробітництво з МВФ: Реформа квот країн - членів Міжнародного валютного фонду. *Фінанси України*. 2011. №8. С. 29-34.

62. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30.

63. Кредитні рейтинги державних цінних паперів – 2018. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/kredytni-reitynhy-derzhavnykh-tsinnykh-paperiv--?category=borg&subcategory=kredytnyi-reitynh>. (дата звернення: 01.03.2019).

64. Крючкова І.В., Попельнюхов Р.В. Теоретико-методологічні аспекти державного регулювання інвестиційної політики як важливого фактора економічного зростання. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 1. Т.2. С. 298 – 301.

65. Курило С.В. Інвестиційна політика, її сутність і роль у сучасних умовах URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_GumDtr_ep/...2/.../Econ_02_2009_Kurilo.pdf (дата звернення 16.01.2019).

66. Лендел О.М. Іноземні інвестиції як фактор розвитку економіки держави. *Ефективна економіка*. 2016. №9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5156> (дата звернення: 17.02.2019).

67. Литвиненко Н.П., Лукашук О.І. Сутність та значення ТНК на сучасному етапі розвитку світового господарства. *Особливості розвитку світового господарства та МЄВ. Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 108. Ч. II. С. 37 – 38.

68. Лендъел М. Нові інституційні механізми регіонального розвитку в Європі. URL: <http://194.44.230.3/science/idurr/lendel.doc>. (дата звернення 16.01.2019).

69. Лютак О.М. Інституційне забезпечення міжнародної туристичної діяльності в умовах глобалізації. Монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 440 с.

70. Лютак О.М. Аналіз обсягів та характеру залучення країн у глобальні туристичні мережі. *Економічний форум*. №4. 2016р. С.65-73.

71. Лютак О.М., Войтович С.Я., Лях І.М., Лісовська Л.С. Особливості інвестиційного забезпечення туристичної сфери в умовах транс-націоналізації світогосподарських процесів. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. Харків, Університет банківської справи. Том 1, №24 (2018). С. 104-112.

72. Локатарева Є.В. Міжнародне оподаткування та офшорні центри. URL: <http://www.twirpx.com/>.

73. Мазур І.І. Особливості становлення ринку муніципальних паперів в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2010. №1. URL: http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/St_pr14_15/4.pdf. (дата звернення: 03.03.2019).

74. Македон В.В. Формат взаємодії транснаціональних корпорацій та реального сектора національної економіки України. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2012. № 1 (5). Том 1. С. 250.

75. Малько К. С. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість України: чинники їх формування в сучасних умовах. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 100 – 105. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2015_3_13.pdf

76. Манзюк О. Роль офшорних зон у соціально-економічному розвитку країни. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 38. С. 478 – 483.

77. Маслоу А.Г. Теория человеческой мотивации (1943). Первоначально отпечатан в *Psychological Review*, 50, 370-396. URL: http://sergeychet.narod.ru/bibl_psy/hummotiv1943.htm. (дата звернення: 02.03.2019).

78. Матросова І.Ю. Виявлення особливостей правового регулювання діяльності транснаціональних компаній (ТНК). *Молодий вчений*. 2016. № 5 (32). С. 428 – 431.

79. Мельничук В. Шлях гігантів. *Тиждень.ua. Економіка*. URL: <https://tyzhden.ua/Economics/207431> (дата звернення 20.01.2019).

80. Международная финансовая корпорация. URL: <http://www.ifc.org/>.

81. Міжнародні економічні відносини URL: <http://moodle.ipo.kpi.ua/moodle/mod/resource/view.php?id=32320>

82. Міжнародні організації. URL: <http://posibniki.com.ua/catalog-mizhnarodni-organizaciyi>

83. Молчанова Е. Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними економіками на прикладі України. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09718.pdf> (дата звернення 20.01.2019).

84. Морозов А. О., Косолапов В. Л., Колосов В. Є. та ін. Інформаційне і аналітичне забезпечення системи моніторингу. *Наук.-техн. інформація*. 2002. № 3. С. 18-23.

85. Мотриченко В.М., Овчарук М.П. Особливості поширення ТНК на економіку України. *Електронне наукове видання міжнародний науково-практичний журнал «Фінансовий простір»*. 2013. № 3 (11). С. 13 – 18. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1303/13omprot.pdf> (дата звернення 31.01.2019).

86. Moody's підвищило кредитний рейтинг України. Економічна правда. 23.12.2018. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/12/23/643847/> (дата звернення: 01.03.2019).

87. Moody's підвищило рейтинг України. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/moody-s-povysilo-reyting-ukrainy-1545495152.html>. (дата звернення: 01.03.2019).

88. Никитюк Т.Л., Баула О.В. Інноваційно-інвестиційний розвиток України: сучасні реалії та необхідні зміни. *Економічний часопис – XXI ст.* 2015. №3 – 4(2). С.17 – 20.

89. Новак В. О. Деякі аспекти впливу фінансової транснаціональних корпорацій URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_1/Novak_110 (дата звернення: 17.02.2019).

90. Новини Української асоціації інвестиційного бізнесу. URL: http://www.uaib.com.ua/news/weekly_news.html (дата звернення: 21.02.2019).

91. Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну за 2017 рік зросли на 4,3%. URL: <https://finpost.com.ua/news/7371>

92. Опришко В., Коста А., Квінтано К. та ін. Міжнародне економічне право / за наук. ред. В. Опришка. К.: КНЕУ, 2006. 496с.

93. Осадча Н. В. Характеристика процесу інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС). *Економічний вісник Донбасу : науковий журнал*. 2011. № 3 (25). С. 71-81.

94. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mvf>

95. Офіційний сайт Світового Конгресу українців. URL: <http://www.ukrainianworldcongress.org/index.php>. (дата звернення: 03.03.2019).

96. Офіційний сайт ЮНКТАД. URL: <http://www.unctad.org> (дата звернення 31.01.2019).

97. Павлюк Т.С., Діденко М.В. Аналіз розвитку світових ТНК: досвід для України. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск. №15. С. 46 – 52.

98. Партнерство Світовий банк – Україна: огляд програм в країні. URL: <http://www.worldbank.org/>.

99. Перелік СЕЗ та ТПР. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=65af61ae-d9d8-48fc-b1f0-a8ee8094994b&title=PerelikSezTaTpr> (дата звернення: 21.02.2019).

100. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія / за наук. ред. проф. Волошина І.М. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. 412 с.

101. Петренко З. О. Прикордонні регіони як нова форма міжнародної інтеграції. *Економіка України* 1999. № 12. С.44-51.

102. Пенська І.О. Особливості впливу тнк на економічний розвиток України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Економічні науки*. 2015. № 3 (80). С.114 – 124.

103. Побережець О.В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства : [моногр.]. Херсон : Видавництво : Грінь Д.С., 2016. 348 с.

104. Побоченко Л.М. Аналіз торговельно-економічної співпраці України з країнами Європейського Союзу. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ*. Серія: економіка, право, політологія, туризм. 2013 (№1). С. 37-45.

105. Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2017 – 2018. Економічний дискусійний клуб URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytyngu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurento-spromozhnosti-2>. (дата звернення: 01.03.2019).

106. Постанова Верховної Ради України «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/874-18>

107. Портал Української асоціації інвестиційного бізнесу. URL: <http://www.uaib.com.ua/aboutassoc.html> (дата звернення: 21.02.2019).

108. Почерніна Н. В. Інституційне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 1(3). С. 192 – 199

109. Право Європейського Союзу. URL: https://studme.com.ua/158407209374/pravo/pravo_evropeyskogo_so_yuza.htm.

110. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів: Закон України від №289-VIII/ Верховна рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 25. ст.188.

111. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання інвестицій у вітчизняну економіку: Закон України від 17 листопада 2011 р. №4057-VI/ Верховна рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4057-17> (дата звернення: 17.02.2019).

112. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій: Закон України від 31 травня 2016 р. № 1390-VIII/ Верховна рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1390-19> (дата звернення: 21.02.2019).

113. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 09.12.2015 р. № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16> (дата звернення: 17.02.2019).

114. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_derzhavno-privatne_partnerstvo.htm (дата звернення: 17.02.2019).

115. Про додаткові заходи щодо залучення іноземних інвестицій в економіку України: Указ Президента України від 7 липня 2003 р. № 580/2003/ Президент України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2003> (дата звернення: 17.02.2019).

116. Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон»: Закон України від 17.02.2006 р. № 2673-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12> (дата звернення: 21.02.2019).

117. Про захист іноземних інвестицій на Україні: Закон України від 10 вересня 1991 р. №1540а-XII/ Верховна рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12> (дата звернення: 17.02.2019).

118. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII URL: http://kodeksy.com.ua/pro_investitsijnu_diyalnist.htm (дата звернення: 21.02.2019).

119. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_mistseve_samovryaduvannya_v_ukraini.htm (дата звернення: 21.02.2019).

120. Про наукові парки: Закон України від 05.12.2012 р. № 1563-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17> (дата звернення: 17.02.2019).

121. Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»: Закон України від 21.10.2010 р. № 2623-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-17> (дата звернення: 21.02.2019).

122. Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації: Закон України від 13 липня 1999 року № 921-XIV зі змінами та доповненнями / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=921-14> (дата звернення 28.01.2019).

123. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР / Верховна рада України. URL:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.02.2019).

124. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць: Закон України від 6 вересня 2012 р. №5205-VI/ Верховна рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5205-17> (дата звернення: 17.02.2019).

125. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_tsinni_papery_ta_fondovij_rinok.htm (дата звернення: 21.02.2019).

126. Проданова І.І. Національна економіка як система взаємопов'язаних середовищ: показники езультативності їх функціонування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. №11. С. 205-210.

127. Ревуцька Н. Сучасні інструменти залучення іноземного капіталу. *Цінні папери України*. 2014. № 9. С. 54 – 58.

128. Рибальченко К.О. Механізм підвищення ефективності співпраці України зі Світовим банком в умовах глобалізації : автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». Київ, 2011. 21 с.

129. Римарева Л.М. Державна підтримка експортної діяльності в зарубіжних країнах та в Україні. URL: <http://intkonf.org/rimareva-lm-lukach-av-put-nm-derzhavna-pidtrimka-eksportnoyi-diyalnosti-v-zaubizhnih-krayinah-ta-v-ukrayini/>

130. Рогач О.І. Транснаціональні корпорації у світовому господарстві: монографія. К.: ВЦ «Київський університет». 2006. 150с.

131. Рокоча В., Плотніков О., Новицький В. Транснаціональні корпорації: навчальний посібник. – К.: Таксон, 2001. 131с.

132. Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій. К.: Кондор, 2004. 480с.

133. Руденко Л.В. Методологія дослідження та бізнес-моделі розвитку транснаціональних корпорацій, Київ: КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2004. 36 с.

134. Савош Л.В. Діагностика інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій. *Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». Збірник наукових праць. Луцький НТУ*. 2018. Випуск 15 (60). С. 147 – 154.

135. Самойленко Л. Б. Вплив глобальних ланцюгів доданої вартості на українську індустрію інформаційних технологій. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4834>

136. Світова економіка: підручник / за ред. О.І. Шниркова, В.І. Мазуренка, О.І. Рогача. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. 616 с.

137. Світовий банк та його складові. URL: <http://referat-ok.com.ua/bankivska-i-birzhova-sprava/svitovii-bank-ta-iogo-skladovi>

138. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плани пріоритетних дій Уряду. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/>

139. Скриль В.В., Дзеркаль А.Б. Проблемні аспекти співробітництва міжнародних фінансових організацій з Україною. URL: file:///C:/Users/Intel/Downloads/ecfor_2016_2_16.pdf

140. Смирнов І. Г. Визначення рівня конкурентоспроможності країн світу в туризмі: сучасні підходи. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. Науковий журнал. Серія: Економічні науки. 2015. №5–6. С.37–49.

141. Смирнова Т. А. Основні аспекти офшорного бізнесу // *Економіка і менеджмент*. 2016. URL: http://www.confcontact.com/2016-ekonomika-i-menedzhment/1_smirnova.htm (дата звернення: 21.02.2019).

142. Сорока І.Б. Транснаціональні корпорації та їх роль у процесі активізації міжнародної інтеграції. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. №9. С. 35-41.

143. Стратегії конкурентного розвитку у глобальній економіці: монографія / [А. М. Поручник, Я. М. Столярчук, А. М. Колот та ін.]. Київ : КНЕУ, 2016. 331 с.

144. Стратегія партнерства МБПР і МФК з Україною на 2012–2016 рр. URL: <http://www-wds.worldbank.org/>

145. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ: «Довіра», 2006. 789с.

146. Терзи А. А. Интеграционное право как комплексная отрасль законодательства Украины: теоретические основы. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 62. С. 519-524.

147. Ткаченко Д.О. Сутність транснаціоналізації та особливості діяльності транснаціональних корпорацій в умовах глобальної економіки *Науковий вісник Міжнародного*

гуманітарного університету. С. 73. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/17.pdf> (дата звернення 17.01.2019).

148. ТОП-20 українських компаній-експортерів. URL: <https://ua.112.ua/mnenie/top-20-ukrainskykh-kompanii-eksporteriv-zapidsumkamy-2018-roku-474320.html>

149. Транснаціональні корпорації і Україна. URL: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/266-tnk-and-ukraine> (дата звернення 16.02.2019).

150. Транснаціоналізація світової економіки: монографія / О.В.Баула, Т.М. Вісина, Н.М. Галазюк, О.М. Зелінська О.Я.Кравчук, П.Я. Кравчук, Л.В. Корольчук, О.М. Лютак, Л.В. Савош, О.А.Урбан. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 350 с.

151. Ужва А. Конкурентоспроможність агропромислового комплексу в контексті євроінтеграційних процесів в Україн. Матеріали інтер.-конф. URL: http://sophus.at.ua/publ/2014_11_25_lvivsekcija_1_2014_11_25/konkurentospromozhnist_agropromislovogo_kompleksu_v_konteksti_evrointegracijnih_procesiv_ukrajini/67-1-0-1052

152. Указ Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/92>

153. Україна: концепція партнерства з країною на 2017–2021 фінансові роки URL: http://documents.worldbank.org/curated/en/501881501141799939/pdf/14516-UKRAINIAN-PUBLIC WB_UkraineCPFUKR.pdf

154. Украина — индекс экономической свободы. Кноема. URL: https://knoema.ru/atlas/Украина/Индекс-экономической-свободы?_ga=2.155881272.204584354.1551111127-477900222.1517845736 (дата звернення: 25.02.2019).

155. Україна в міжнародних рейтингах. Український інститут аналізу та менеджменту політики. URL: <https://uiamp.org.ua/ukrayina-v-mizhnarodnih-reytingah> (дата звернення: 26.02.2019).

156. Федоришина О. О. Проблеми інтеграції України до Європейського союзу. Ефективна економіка. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1103>.

157. Харчук О.О. Негативні наслідки діяльності офшорних зон та шляхи їх подолання в Україні. *Международный научный журнал*. 2016. № 6. т. 3. С. 157 – 160.

158. Центрально-європейська асоціація вільної торгівлі. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Центрально-європейська_асоціація_вільної_торгівлі.

159. Чеку Орхан Визначення поняття «транснаціональні корпорації». *Наукові праці МАУП*. 2012. Вип. 4(35). С. 171 – 175.

160. Чубарєв В.Л. Міжнародне економічне право. К.: Юрінком Інтер, 2009. 348с.

161. Чумак Н.В. Проблемні аспекти діяльності транснаціональних корпорацій в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 9. С. 719 – 723.

162. Шепетько Р. Економічне диво Німеччини на фоні українських реформ. *Риски на завтра*. 2013. URL: <http://www.ryzyk.in.ua/2013/01/blog-post.html>. (дата звернення: 02.03.2019).

163. Швець Ю.О., Сухаренко Т.А. Основні етапи розвитку транснаціональних компаній та їх зв'язок з глобалізацією. *Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 3. Том 1. С. 204-209.

164. Шибаєва Е. А. К вопросу о наднациональном характере универсальных международных организаций. *Совет. журн. междунар. права*. 1992. № 4. С. 81-93.

165. Якубовський С.О. та ін. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності / за ред. С.О. Якубовський, Ю.Г. Козак. К.: ЦУЛ, 2011. 472с.

166. Abonyi, G. Linking Greater Mekong Subregion Enterprises to International Markets: The Role of Global Value Chains, International Production Networks and Enterprise Clusters. New York : The United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2007. 89 p.

167. Adapted from Managing Across Borders: The Transnational Solution (p. 75), by C. A. Bartlett & S. Ghoshal, 1998, Boston, MA: Harvard Business Review Press.

168. Barrientos S. Economic and Social Upgrading in Global Production Networks: Developing a Framework for Analysis / Stephanie Barrientos, Gary Gereffi and Arianna Rossi. 2015 . URL: <http://www.capturingthegains.org/pdf/ctg-wp-2010-03.pdf> (last access: 21.02.2016).

169. Baum T. Human resources in tourism: Still waiting for change. *Tourism Management*, 2007. Vol. 28, P. 1384–1399.

170. Brady M. RobertsonbSearching for a consensus on the antecedent role of service quality and satisfaction: an exploratory cross-national study. URL <https://pdfs.semanticscholar.org/f39c/2f9b20bd8f80eb248c15d9ba4b0cc2e6ad91.pdf>

171. Buckley, P. J., & Casson, M. (2009). The internationalization theory of the multinational enterprise: A review of the progress of a research agenda after 30 years. *Journal of International Business Studies*, 40, 1563–1580.

172. Cantwell, J., Dunning, J., & Lundan, S. (2010). An evolutionary approach to understanding international business activity: The co-evolution of MNEs and the institutional environment. *Journal of International Business Studies*, 41, 567–586.

173. Dicken P. Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. – S. 156. URL: http://iss.ecnu.edu.cn/_upload/article/files/64/60/d73e7e414d44961b1d581595e55b/80312729-6ba5-44fa-abc4-f20984ae7a5d.pdf (last access: 12.02.2019).

174. Doing Business-2018. Україна в рейтингу Світового банку легкості ведення бізнесу. Економічний дискусійний клуб. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/doing-business-2018-ukrayina-v-reytyngu-svitovogo-banku-legkosti-vedennya-biznesu>. (дата звернення: 26.02.2019).

175. Dunning J.N. The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Possible Extension. *Journal of International Business Studies*. 1988. Vol. 19. № 1. P. 23 – 41.

176. Financial Times Global 500. 2015. URL: <https://www.ft.com/ft500> (дата звернення 04.02.2019).

177. Forbes 2014. URL: <http://www.forbes.com/companies/walmart-stores/> (дата звернення 31.01.2019).

178. Forbes 2017. URL: <http://www.forbes.com/companies/walmart-stores/> (дата звернення 02.02.2019).

179. Fortune Global 500 List 2017 URL: <http://fortune.com/global500/2017/> (дата звернення 02.02.2019).

180. Global value chains: challenges, opportunities, and implications for policy. OECD, WTO and World Bank Group Report prepared for submission to the G20 Trade Ministers Meeting. URL: http://www.oecd.org/tad/gvc_report_g20_july_2014.pdf (viewed on February 11, 2019).

181. Global value chains: challenges, opportunities, and implications for policy [Electronic resource] // OECD, WTO and World

Bank Group Report prepared for submission to the G20 Trade Ministers Meeting. [Sydney, Australia: 2014]. Mode of access: http://www.oecd.org/tad/gvc_report_g20_july_2014.pdf (viewed on February 11, 2019)

182. Hotho, S. (2008). Linking changing professional identity and changing professions. *Journal of Organizational Change Management*, 21(6):721-742.

183. Jorge Alejandro Palacios. TRANSNATIONAL COMPANIES AND RADICAL TRANSFORMATION PROCESSES: A study of performance in comparison to other multinational companies URL:https://nsuworks.nova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=hsbe_etd (viewed on February 21, 2019).

184. Kordos, M. Transnational Corporations in the Global World Economic Environment. Available from: https://www.researchgate.net/publication/308739337_Transnational_Corporations_in_the_Global_World_Economic_Environment [accessed Feb 08 2019].

185. Litteljohn D. Territories Still To Find – The Business of Hotel Internationalisation. *International Journal of Service Industry Management*, 2007. 18(2). P. 167 –183.

186. National Travel & Tourism Strategy. Task Force on Travel & Competitiveness. URL : <http://nmtourism.org/wp-content/uploads/2011/09/National-Tourism-Strategy-FINAL-Public.pdf>

187. Revenio Jalagat (2016). The Impact of Change and Change Management in Achieving Corporate Goals and Objectives: Organizational Perspective. *International Journal of Science and Research (IJSR)* 5(11):1233-1239 · November 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/310828676_The_Impact_of_Change_and_Change_Management_in_Achieving_Corporate_Goals_and_Objectives_Organizational_Perspective

188. Role of global value chains in economic development. URL: <http://carecprogram.org/uploads/docs/CAREC-Notes/Nov2007-Value-Chains.pdf>

189. The Doing Business Report, 2007–2018. The World Bank. URL: <http://russian.doingbusiness.org/ru/rankings> (дата звернення: 26.02.2019).

190. UNCTAD. World investment report 2017. Investment and the digital economy. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf (дата звернення 07.02.2019).

191. UNCTAD. World investment report 2018. Investment and new industrial policies. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf (дата звернення 10.02.2019).
192. United Nations Conference on Trade and Development. URL: <https://unctad.org/en/Pages/publications.aspx> (дата звернення 30.01.2019).
193. UNWTO. World Tourism Barometer. URL : http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom15_05_october_excerpt.pdf
194. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/reports/> (дата звернення: 01.03.2019).
195. World Investment Report 2007: Transnational Corporations Extractive Industries and Development. – UNCTAD. United Nations. New York and Geneva. 2007. URL: <http://unctad.org/> (дата звернення 16.01.2019).
196. World Investments Report 2018: Investment and the digital economy. URL: <http://www.worldinvestmentreport.org/world-investment-report-2018/> (дата звернення: 02.03.2019).
197. World Tourism Organization (UNWTO). URL : <http://www2.unwto.org/>
198. World travel & tourism council. URL : <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/regional%202015/world2015.pdf>.
199. Westney, D. E., & Zaheer, S. (2003). The multinational enterprise as an organization. In A. M. Rugman & T. L. Brewer (Eds.), The Oxford book of international business (pp. 349–379). New York, NY: Oxford University Press.
200. WTTC: Travel & tourism economic impact 2017 Ukraine . URL : <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/ukraine2017.pdf>.

ДОДАТКИ

Критерії результативності функціонування національної економіки відповідно до підсистем

Критерій	Характеристика критерію
Економічний	Конкретними показниками економічної ефективності є продуктивність і трудомісткість праці; фондо- і матеріаловіддача, фондо- і матеріаломісткість продукції; економічна ефективність капітальних вкладень, нової техніки, енергомісткість продукції та ін. Економічна ефективність характеризується результативністю діяльності економічних систем (підприємств, територій, національної економіки) і має багатоаспектний та багаторівневий характер (мега-, макро-, мезо-, мікро- і нанорівень)
Соціальний	Показниками є обсяг ВВП на душу населення, обсяг і структура споживання, рівень життя, очікувана тривалість навчання, рівень економіки знань та зайнятості населення, очікування тривалість життя (здоров'я нації), екологічна безпека, індекс корупції. Для комплексної оцінки соціальної підсистеми національної економіки варто досліджувати індикатори демографічної ситуації в країні, соціального захисту, рівень захворюваності населення та кримінальних правопорушень.
Виробничий	Показника є обсяг продукції промисловості, виробництво товарів народного споживання, валова продукція сільського господарства, структура виробництва відповідно до технологічних укладів економіки, галузева структура виробництва продукції.
Фінансовий	Для оцінки стабільності фінансового сектору індикатори характеризують поточний стан і надійність фінансових установ та їх корпоративних індивідуальних контрагентів. Програми оцінювання складаються з таких ключових елементів: – аналіз структури, якості та механізмів функціонування фінансової системи; – оцінювання рівня важливості фінансового сектору країни; – визначення механізмів державного управління, що передбачають тощо.
Інноваційний	До важливих показників, які характеризують результат втілення суспільством моделі інноваційного розвитку, треба, на нашу думку, віднести такі: – кількість нових робочих місць у наукомісткій сфері; – кількість інноваційних підприємств, що функціонують у країні, та обсяг виробленої ними інноваційної продукції; – рівень конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і товарів та послуг на світовому ринку; – рівень розвитку інноваційної інфраструктури; – розмір фінансових витрат на НДДКР; витрат на інформаційнокомунікаційні технології і т.д.
Науково-технічний	кількість людей з вищою освітою, а також вчених, інженерів, в загальному числі зайнятих, кількість дипломованих фахівців, студентів та аспірантів, частка високотехнологічної продукції в загальному обсязі виробленої продукції і в експорті, кількість реєстрованих патентів і ліцензій та обсяг їх експорту, кількість нобелівських лауреатів, а також лауреатів інших міжнародно-визнаних конкурсів тощо.

Політико-правові	Включає в себе: політико-правовий режим в країні, модель управління економікою, рівень політичної стабільності та політичного ризику, адміністративні методи регулювання міжнародних економічних відносин.
Інституціональний	Інституційне середовище – це чіткий упорядкований набір інститутів, що визначають рамкові умови функціонування й розвитку економічних суб'єктів. В основі забезпечення оптимальності інституціонального середовища, є рівень обґрунтованості інституціоналізації відносин з погляду трансакційних витрат, тобто цінності ресурсів, що спрямовуються на створення та використання інститутів. Дослідження цих витрат особливо актуальне в процесі трансформації економічної системи, коли змінюються природа та напрями впливу інституціонального середовища на поведінку економічних суб'єктів.
Інформаційно-комунікативний	Рівень розвитку інформаційного суспільства або його структурних елементів розраховується на основі визначення так званих композитних індексів (е-індекси), побудованих на базі сукупності індикаторів інформаційно-комунікаційних технологій.
Природно-екологічний	Першорядне значення мають показники, що характеризують: а) стан ресурсно-екологічного потенціалу країни та ступінь його використання; б) вплив на навколишнє природне середовище та характер його змін, індекси техногенних навантажень, показники економічного збитку від забруднення навколишнього середовища; в) стан здоров'я населення у зв'язку з екологічною ситуацією (очікувана тривалість життя, смертність, показники фізичного розвитку дітей, захворюваність екологічної етимології).
Духовно-морально-етичний	Головними елементами цієї підсистеми, що формує моральну свідомість і поведінку особистості, є: – соціальне середовище; – особистість з її індивідуальними якостями та особливостями; – певна сума знань, цінностей і установок, яку суспільство або соціальна група прагне передати своїм членам.

Додаток А2

Аналіз товарної структури експорту товарів з України за
період 2015-2017 рр., млн. дол. США

Найменування товарної групи	Рік			Відносне відхилення, %	
	2015	2016	2017	2016 до 2015	2017 до 2016
1.Живі тварини; продукти тваринного походження	8234,3	7750,3	11090,3	-5,87	43,09
2.Продукти рослинного походження	79714,9	80936,9	92163,8	1,53	13,87
3.Жири та олії тваринного і рослинного походження	32997,9	39629,7	46056,6	20,0	16,22
4.Готові харчові продукти	24684,1	24500,9	28273,3	-0,74	15,40
5.Мінеральні продукти	30994,9	27287,6	39477,3	-11,96	44,67
6.Продукція хімічної та пов'язаної з нею промисловості	21308,4	15581,7	16606,7	-26,87	6,57
7.Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	41255,7	40920,3	56113,4	-0,81	37,13
8.Шкури необроблені, шкіра вичищена	11469,9	12196,2	15197,3	6,33	24,60
9.Деревина і вироби з деревини	11071,9	11315,9	12059,4	2,20	6,57
10.Маса з деревини або ін.. волокнистих целюлозних матеріалів	61709,6	59690,3	51803,3	-3,27	-13,21
11.Текстильні матеріали і вироби	63421,9	67744,5	75956,6	6,81	12,12
12.Взуття, головні убори, парасольки	15082,2	16382,1	18044,2	8,61	10,14
13.Вироби з каменю, гіпсу, цементу	33157,0	29854,1	36398,7	-9,96	21,92
14.Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	8203,4	5195,7	10363,9	-36,66	99,47
15.Недорогоцінні метали та вироби з них	94707,1	83388,5	101242,4	-11,95	21,41
16.Машини, облад. та механізми; електротехнічне обладнання	39408,5	36379,4	42769,9	-7,68	17,56
17.Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	67917,9	55565,9	62612,0	-18,19	12,68
18.Прилади та апарати оптичні, фотографічні	15856,8	14569,0	15156,6	-8,12	4,03
19.Різні промтовари	52431,6	53706,0	72109,4	2,43	34,26
20.Твори мистецтва	0,290	0,182	0,240	-37,24	31,86

Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2015 році

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт			Імпорт		
	тис.дол. США	у % до 2014	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2014	у % до загального обсягу
Усього	38127149,7	70,7	100,0	37516443,0	68,9	100,0
у тому числі						
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	823434,9	81,2	2,2	548170,2	48,8	1,5
II. Продукти рослинного походження	7971492,5	91,2	20,9	1146186,3	56,4	3,1
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	3299799,1	86,3	8,7	182338,9	60,4	0,5
IV. Готові харчові продукти	2468418,0	79,7	6,5	1607736,9	61,8	4,3
V. Мінеральні продукти	3099490,6	50,8	8,1	11689985,7	72,6	31,2
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2130843,6	69,8	5,6	5009163,1	73,9	13,4
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	412557,1	70,4	1,1	2646219,1	72,7	7,1
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	114699,2	73,2	0,3	167387,7	75,2	0,4
IX. Деревина і вироби з деревини	1107197,0	87,7	2,9	148211,0	50,3	0,4
44 деревина і вироби з деревини	1106385,8	87,7	2,9	139680,2	49,7	0,4

45 корок та вироби з нього	218,2	125,2	0,0	6818,7	73,8	0,0
46 вироби із соломи	593,0	119,9	0,0	1712,2	41,0	0,0
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	617096,0	62,6	1,6	878068,9	68,1	2,3
47 маса з деревини	417,4	44,8	0,0	95370,9	80,9	0,3
48 папір та картон	534667,7	62,8	1,4	751998,3	68,2	2,0
49 друкована продукція	82010,8	61,5	0,2	30699,7	44,8	0,1
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	634219,5	80,7	1,7	1414595,1	75,1	3,8
50 шовк	27,6	225,4	0,0	2052,7	133,6	0,0
51 вовна	4242,4	57,5	0,0	42077,0	88,2	0,1
52 бавовна	3514,3	93,9	0,0	160144,8	84,9	0,4
53 інші текстильні волокна	1342,3	113,5	0,0	8898,2	80,8	0,0
54 нитки синтетичні або штучні	4434,5	110,7	0,0	184951,5	90,2	0,5
55 синтетичні або штучні штапельні волокна	12460,5	94,1	0,0	176509,1	78,7	0,5
56 вата	52897,9	108,5	0,1	122231,6	79,5	0,3
57 килими	6274,8	42,6	0,0	20458,6	66,7	0,1
58 спеціальні тканини	3716,5	103,3	0,0	43319,8	79,8	0,1
59 текстильні матеріали	12622,5	59,2	0,0	86730,8	82,8	0,2
60 трикотажні полотна	9890,7	82,5	0,0	70832,7	76,3	0,2
61 одяг та додаткові речі до одягу, трикотажні	96890,1	71,5	0,3	159376,8	62,7	0,4
62 одяг та додаткові речі до одягу, текстильні	330855,5	80,6	0,9	178939,4	61,0	0,5
63 інші готові текстильні вироби	95049,7	86,6	0,2	158072,1	71,4	0,4
XII. Взуття, головні убори, парасольки	150820,0	74,4	0,4	248268,2	57,6	0,7
64 взуття	144691,6	73,8	0,4	230702,3	58,1	0,6

65 головні убори	2568,9	127,6	0,0	8622,7	51,9	0,0
66 парасольки	3281,2	73,0	0,0	2616,1	41,9	0,0
67 оброблені пір'я та пух	278,3	112,3	0,0	6327,1	60,0	0,0
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	331570,9	69,2	0,9	509976,3	63,6	1,4
68 вироби з каменю, гіпсу, цементу	75984,1	63,8	0,2	156719,6	62,0	0,4
69 керамічні вироби	139344,5	61,5	0,4	140652,6	60,4	0,4
70 скло та вироби із скла	116242,4	86,9	0,3	212604,1	67,3	0,6
XIV. 71 Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	82031,4	50,8	0,2	71870,3	24,2	0,2
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	9470719,2	62,2	24,8	2004239,5	60,3	5,3
72 чорні метали	8077628,3	62,6	21,2	685739,3	52,8	1,8
73 вироби з чорних металів	916985,0	54,2	2,4	522030,3	62,1	1,4
74 мідь і вироби з неї	116716,7	71,8	0,3	48013,3	60,4	0,1
75 нікель і вироби з нього	5740,5	26,3	0,0	107271,0	61,1	0,3
76 алюміній і вироби з нього	112447,7	88,8	0,3	255011,0	70,1	0,7
78 свинець і вироби з нього	22730,2	105,6	0,1	5196,9	48,2	0,0
79 цинк і вироби з нього	94,6	0,5	0,0	36267,5	88,7	0,1
80 олово і вироби з нього	22,2	21,9	0,0	3176,7	53,3	0,0
81 інші недорогоцінні метали	97081,7	73,0	0,3	66094,4	65,9	0,2
82 інструменти, ножові вироби	17923,7	74,7	0,0	133716,5	69,7	0,4
83 інші вироби з недорогоцінних металів	103348,7	82,3	0,3	141722,8	65,5	0,4

XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	3940855,8	69,7	10,3	6273379,8	71,9	16,7
84 реактори ядерні, котли, машини	1961641,6	65,9	5,1	3578210,7	72,8	9,5
85 електричні машини	1979214,2	73,8	5,2	2695169,2	70,8	7,2
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	679179,3	46,1	1,8	1743638,6	65,8	4,6
86 залізничні локомотиви	210822,2	25,1	0,6	37185,3	30,1	0,1
87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	175607,9	59,9	0,5	1619874,4	66,1	4,3
88 літальні апарати	190635,6	77,4	0,5	54859,9	111,5	0,1
89 судна	102113,7	109,3	0,3	31718,9	130,8	0,1
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	158568,5	68,3	0,4	463826,4	68,9	1,2
90 прилади та апарати оптичні, фотографічні	156010,0	68,0	0,4	448503,0	69,0	1,2
91 годинники	2014,8	98,1	0,0	10532,9	66,9	0,0
92 музичні інструменти	543,7	101,6	0,0	4790,6	66,2	0,0
XX. Різні промислові товари	524316,1	71,2	1,4	511940,1	56,7	1,4
94 меблі	397189,6	74,8	1,0	162038,0	50,1	0,4
95 іграшки	71526,4	75,8	0,2	134403,5	63,1	0,4
96 різні готові вироби	55600,1	50,2	0,1	215498,6	59,0	0,6
XXI. 97 Твори мистецтва	290,0	125,1	0,0	637,7	7,3	0,0
Товари, придбані в портах	4025,3	41,3	0,0	182924,3	74,0	0,5

Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2016 році

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт			Імпорт		
	тис.дол. США	у % до 2015	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2015	у % до загального обсягу
Усього	36361711,2	95,4	100,0	39249797,2	104,6	100,0
у тому числі						
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	775036,9	94,1	2,1	626279,1	114,2	1,6
01 живі тварини	30903,4	120,5	0,1	57981,0	97,1	0,1
02 м'ясо та їстівні субпродукти	387791,9	102,7	1,1	80773,4	81,3	0,2
03 риба і ракоподібні	17007,3	130,9	0,0	409947,9	140,8	1,0
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	330521,4	85,5	0,9	59489,5	74,6	0,2
05 інші продукти тваринного походження	8812,9	42,7	0,0	18087,3	99,1	0,0
II. Продукти рослинного походження	8093693,7	101,5	22,3	1284816,5	112,1	3,3
06 живі дерева та інші рослини	3703,8	158,3	0,0	22437,7	116,3	0,1
07 овочі	152647,3	157,0	0,4	81654,7	130,0	0,2
08 їстівні плоди та горіхи	148221,9	96,2	0,4	476179,7	102,0	1,2
09 кава, чай	14088,4	133,0	0,0	187759,9	101,1	0,5
10 зернові культури	6073915,3	100,3	16,7	148799,7	96,2	0,4

11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	138667,9	117,6	0,4	22105,6	157,6	0,1
12 насіння і плоди олійних рослин	1534995,1	104,0	4,2	319518,3	148,6	0,8
13 шелак природний	443,3	84,1	0,0	25339,8	95,5	0,1
14 рослинні матеріали для виготовлення	27010,8	48,3	0,1	1021,0	103,8	0,0
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	3962975,8	120,1	10,9	245957,3	134,9	0,6
IV. Готові харчові продукти	2450096,2	99,3	6,7	1734013,9	107,9	4,4
16 продукти з м'яса, риби	14323,8	114,9	0,0	61724,7	145,4	0,2
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	352008,4	207,7	1,0	56190,7	161,5	0,1
18 какао та продукти з нього	162209,1	86,6	0,4	217083,1	112,2	0,6
19 готові продукти із зерна	212454,1	79,3	0,6	88409,9	103,3	0,2
20 продукти переробки овочів	140278,7	76,3	0,4	110804,7	97,2	0,3
21 різні харчові продукти	100208,9	85,5	0,3	328398,8	96,6	0,8
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	163813,5	89,2	0,5	289530,8	123,9	0,7
23 залишки і відходи харчової промисловості	982983,7	98,7	2,7	151647,8	95,8	0,4
24 тютюн і промислові замітники тютюну	321816,0	91,7	0,9	430223,2	106,0	1,1
V. Мінеральні продукти	2728764,8	88,0	7,5	8495024,4	72,7	21,6

25 сіль; сірка; землі та каміння	327658,1	82,9	0,9	195205,4	86,4	0,5
26 руди, шлак і зола	1954649,4	88,2	5,4	448319,0	77,1	1,1
27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	446457,3	91,5	1,2	7851500,0	72,1	20,0
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	1558173,2	73,1	4,3	5619505,4	112,2	14,3
28 продукти неорганічної хімії	631092,2	65,2	1,7	305708,8	107,6	0,8
29 органічні хімічні сполуки	68573,8	103,1	0,2	544497,3	95,7	1,4
30 фармацевтична продукція	184182,8	118,5	0,5	1606956,3	117,6	4,1
31 добрива	328170,0	61,4	0,9	822785,3	116,2	2,1
32 екстракти дубильні	68330,7	91,3	0,2	315225,6	114,1	0,8
33 ефірні олії	93267,5	87,6	0,3	522326,6	106,3	1,3
34 мило, поверхнево- активні органічні речовини	46332,1	63,3	0,1	276661,8	108,6	0,7
35 білкові речовини	38276,2	67,2	0,1	95612,9	107,0	0,2
36 порошок і вибухові речовини	11359,4	143,4	0,0	10148,4	85,1	0,0
37 фотографічні або кінематогра- фічні товари	334,9	103,0	0,0	27752,1	105,2	0,1
38 різноманітна хімічна продукція	88253,6	100,8	0,2	1091830,1	117,3	2,8
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	409203,7	99,2	1,1	2866880,1	108,3	7,3

39 пластмаси, полімерні матеріали	333950,2	97,5	0,9	2201117,6	105,2	5,6
40 каучук, гума	75253,5	107,5	0,2	665762,5	120,3	1,7
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	121962,5	106,3	0,3	208817,6	124,8	0,5
41 шкури	64736,3	108,5	0,2	128938,9	123,6	0,3
42 вироби із шкіри	40342,8	108,4	0,1	75573,5	131,9	0,2
43 натуральне та штучне хутро	16883,4	94,8	0,0	4305,3	74,2	0,0
IX. Деревина і вироби з деревини	1131596,8	102,2	3,1	196737,9	132,7	0,5
44 деревина і вироби з деревини	1130633,9	102,2	3,1	187448,0	134,2	0,5
45 корок та вироби з нього	292,2	133,9	0,0	7547,1	110,7	0,0
46 вироби із соломи	670,7	113,1	0,0	1742,9	101,8	0,0
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	536903,4	87,0	1,5	915296,7	104,2	2,3
47 маса з деревини	1214,5	291,0	0,0	84220,0	88,3	0,2
48 папір та картон	471727,8	88,2	1,3	798754,3	106,2	2,0
49 друкована продукція	63961,1	78,0	0,2	32322,4	105,3	0,1
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	677445,5	106,8	1,9	1545748,7	109,3	3,9
50 шовк	34,2	123,7	0,0	1183,0	57,6	0,0
51 вовна	4141,1	97,6	0,0	43097,3	102,4	0,1
52 бавовна	2724,5	77,5	0,0	148709,3	92,9	0,4
53 інші текстильні волокна	1414,1	105,3	0,0	10047,9	112,9	0,0

54 нитки синтетичні або штучні	7952,3	179,3	0,0	208736,1	112,9	0,5
55 синтетичні або штучні штапельні волокна	16990,7	136,4	0,0	204630,0	115,9	0,5
56 вата	54782,9	103,6	0,2	123613,0	101,1	0,3
57 килими	6210,3	99,0	0,0	28869,8	141,1	0,1
58 спеціальні тканини	3522,0	94,8	0,0	48682,8	112,4	0,1
59 текстильні матеріали	9175,4	72,7	0,0	101142,5	116,6	0,3
60 трикотажні полотна	7765,0	78,5	0,0	86174,8	121,7	0,2
61 одяг та додаткові речі до одягу, трикотажні	107334,1	110,8	0,3	160723,8	100,8	0,4
62 одяг та додаткові речі до одягу, текстильні	355076,7	107,3	1,0	176771,7	98,8	0,5
63 інші готові текстильні вироби	100322,1	105,5	0,3	203367,1	128,7	0,5
XII. Взуття, головні убори, парасольки	163821,3	108,6	0,5	269414,4	108,5	0,7
64 взуття	154505,9	106,8	0,4	251984,3	109,2	0,6
65 головні убори	3061,5	119,2	0,0	7494,1	86,9	0,0
66 парасольки	5864,9	178,7	0,0	3909,8	149,5	0,0
67 оброблені пір'я та пух	389,1	139,8	0,0	6026,1	95,2	0,0
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	298541,7	90,0	0,8	605821,0	118,8	1,5
68 вироби з каменю, гіпсу, цементу	72137,1	94,9	0,2	186661,9	119,1	0,5
69 керамічні вироби	111416,9	80,0	0,3	173055,5	123,0	0,4
70 скло та вироби із скла	114987,6	98,9	0,3	246103,6	115,8	0,6

XIV. 71 Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	51957,8	63,3	0,1	67314,9	93,7	0,2
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	8338854,6	88,0	22,9	2306476,1	115,1	5,9
72 чорні метали	7247249,2	89,7	19,9	798499,8	116,4	2,0
73 вироби з чорних металів	689793,6	75,2	1,9	647206,7	124,0	1,6
74 мідь і вироби з неї	74682,3	64,0	0,2	57818,4	120,4	0,1
75 нікель і вироби з нього	6295,0	109,7	0,0	86690,5	80,8	0,2
76 алюміній і вироби з нього	92682,9	82,4	0,3	274032,1	107,5	0,7
78 свинець і вироби з нього	29321,8	129,0	0,1	5048,8	97,2	0,0
79 цинк і вироби з нього	17,7	18,7	0,0	45984,4	126,8	0,1
80 олово і вироби з нього	19,7	89,0	0,0	2854,7	89,9	0,0
81 інші недорогоцінні метали	77889,7	80,2	0,2	49587,4	75,0	0,1
82 інструменти, ножові вироби	17305,1	96,5	0,0	157636,6	117,9	0,4
83 інші вироби з недорогоцінних металів	103597,6	100,2	0,3	181116,8	127,8	0,5
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	3637946,0	92,3	10,0	7889365,2	125,8	20,1
84 реактори ядерні, котли, машини	1561256,3	79,6	4,3	4686140,1	131,0	11,9
85 електричні машини	2076689,8	104,9	5,7	3203225,2	118,9	8,2

XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	555659,8	81,8	1,5	2959494,7	169,7	7,5
86 залізничні локомотиви	237776,3	112,8	0,7	81909,0	220,3	0,2
87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	132485,4	75,4	0,4	2814021,7	173,7	7,2
88 літальні апарати	78942,8	41,4	0,2	50469,9	92,0	0,1
89 судна	106455,3	104,3	0,3	13094,1	41,3	0,0
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	145690,7	91,9	0,4	580186,1	125,1	1,5
90 прилади та апарати оптичні, фотографічні	143254,0	91,8	0,4	563389,4	125,6	1,4
91 годинники	1994,8	99,0	0,0	11188,8	106,2	0,0
92 музичні інструменти	442,0	81,3	0,0	5607,9	117,1	0,0
XX. Різні промислові товари	537060,2	102,4	1,5	626281,7	122,3	1,6
94 меблі	397826,6	100,2	1,1	213184,0	131,6	0,5
95 іграшки	73690,5	103,0	0,2	192332,8	143,1	0,5
96 різні готові вироби	65543,1	117,9	0,2	220764,9	102,4	0,6
XXI. 97 Твори мистецтва	182,5	62,9	0,0	1304,7	204,6	0,0
Товари, придбані в портах	3881,9	96,4	0,0	165052,6	90,2	0,4

Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2017 році

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт			Імпорт		
	тис.дол. США	у % до 2016	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2016	у % до загального обсягу
Усього	43266580,0	119,0	100,0	49598476,4	126,4	100,0
у тому числі						
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1109035,7	143,1	2,6	731517,6	116,8	1,5
01 живі тварини	45728,3	148,0	0,1	57432,5	99,1	0,1
02 м'ясо та їстівні субпродукти	531290,2	137,0	1,2	112023,7	138,7	0,2
03 риба і ракоподібні	26376,9	155,1	0,1	455409,6	111,1	0,9
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	494416,3	149,6	1,1	84888,3	142,7	0,2
05 інші продукти тваринного походження	11224,0	127,4	0,0	21763,4	120,3	0,0
II. Продукти рослинного походження	9216388,3	113,9	21,3	1368027,2	106,5	2,8
06 живі дерева та інші рослини	3956,6	106,8	0,0	27164,8	121,1	0,1
07 овочі	235323,4	154,2	0,5	75995,2	93,1	0,2
08 їстівні плоди та горіхи	195287,3	131,8	0,5	477240,4	100,2	1,0
09 кава, чай	13610,0	96,6	0,0	194132,7	103,4	0,4
10 зернові культури	6501604,6	107,0	15,0	176756,1	118,8	0,4
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	182039,9	131,3	0,4	32240,2	145,8	0,1
12 насіння і плоди олійних рослин	2060226,0	134,2	4,8	358269,9	112,1	0,7

13 шелак природний	587,5	132,5	0,0	25246,0	99,6	0,1
14 рослинні матеріали для виготовлення	23753,1	87,9	0,1	982,0	96,2	0,0
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	4605669,7	116,2	10,6	266625,3	108,4	0,5
IV. Готові харчові продукти	2827336,8	115,4	6,5	1933249,6	111,5	3,9
16 продукти з м'яса, риби	15551,4	108,6	0,0	82072,3	133,0	0,2
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	417348,2	118,6	1,0	47584,0	84,7	0,1
18 какао та продукти з нього	183734,9	113,3	0,4	236193,6	108,8	0,5
19 готові продукти із зерна	296420,3	139,5	0,7	117821,5	133,3	0,2
20 продукти переробки овочів	176506,4	125,8	0,4	142355,8	128,5	0,3
21 різні харчові продукти	121045,9	120,8	0,3	363874,6	110,8	0,7
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	209240,5	127,7	0,5	372829,9	128,8	0,8
23 залишки і відходи харчової промисловості	1051761,0	107,0	2,4	167709,4	110,6	0,3
24 тютюн і промислові замінники тютюну	355728,2	110,5	0,8	402808,4	93,6	0,8
V. Мінеральні продукти	3947735,0	144,7	9,1	12504582,4	147,2	25,2
25 сіль; сірка; землі та каміння	421779,5	128,7	1,0	250535,7	128,3	0,5
26 руди, шлак і зола	2735727,6	140,0	6,3	554589,9	123,7	1,1
27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	790227,9	177,0	1,8	11699456,8	149,0	23,6

VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	1660671,8	106,6	3,8	6546515,9	116,5	13,2
28 продукти неорганічної хімії	780571,8	123,7	1,8	379656,0	124,2	0,8
29 органічні хімічні сполуки	141150,8	205,8	0,3	609954,2	112,0	1,2
30 фармацевтична продукція	192142,7	104,3	0,4	1767457,1	110,0	3,6
31 добрива	129233,8	39,4	0,3	1126901,5	137,0	2,3
32 екстракти дубильні	84708,6	124,0	0,2	359413,7	114,0	0,7
33 ефірні олії	109277,5	117,2	0,3	599616,8	114,8	1,2
34 мило, поверхнево-активні органічні речовини	52846,8	114,1	0,1	303324,8	109,6	0,6
35 білкові речовини	48448,3	126,6	0,1	104600,2	109,4	0,2
36 порошок і вибухові речовини	13620,7	119,9	0,0	13158,7	129,7	0,0
37 фотографічні або кінематографічні товари	365,8	109,2	0,0	27462,1	99,0	0,1
38 різноманітна хімічна продукція	108305,1	122,7	0,3	1254970,8	114,9	2,5
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	561134,0	137,1	1,3	3245523,9	113,2	6,5
39 пластмаси, полімерні матеріали	465972,0	139,5	1,1	2460117,9	111,8	5,0
40 каучук, гума	95162,0	126,5	0,2	785406,0	118,0	1,6
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	151973,2	124,6	0,4	251297,1	120,3	0,5

41 шкіри	80473,1	124,3	0,2	159014,7	123,3	0,3
42 вироби із шкіри	46973,2	116,4	0,1	86447,0	114,4	0,2
43 натуральне та штучне хутро	24526,8	145,3	0,1	5835,4	135,5	0,0
IX. Деревина і вироби з деревини	1205943,3	106,6	2,8	250502,7	127,3	0,5
44 деревина і вироби з деревини	1204342,0	106,5	2,8	241524,2	128,8	0,5
45 корок та вироби з нього	466,4	159,6	0,0	7292,7	96,6	0,0
46 вироби із соломи	1134,9	169,2	0,0	1685,9	96,7	0,0
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	518033,8	96,5	1,2	954826,2	104,3	1,9
47 маса з деревини	2990,7	246,3	0,0	112200,0	133,2	0,2
48 папір та картон	450888,7	95,6	1,0	813697,1	101,9	1,6
49 друкована продукція	64154,4	100,3	0,1	28929,1	89,5	0,1
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	759566,2	112,1	1,8	1738253,7	112,5	3,5
50 шовк	7,7	22,5	0,0	1155,9	97,7	0,0
51 вовна	5094,1	123,0	0,0	47747,0	110,8	0,1
52 бавовна	2599,9	95,4	0,0	157225,5	105,7	0,3
53 інші текстильні волокна	993,5	70,3	0,0	10715,8	106,6	0,0
54 нитки синтетичні або штучні	9864,1	124,0	0,0	222874,5	106,8	0,4
55 синтетичні або штучні штапельні волокна	21425,2	126,1	0,0	211897,0	103,6	0,4

56 вата	66596,3	121,6	0,2	138420,5	112,0	0,3
57 килими	11491,3	185,0	0,0	37276,5	129,1	0,1
58 спеціальні тканини	3763,0	106,8	0,0	57401,5	117,9	0,1
59 текстильні матеріали	8618,2	93,9	0,0	134212,7	132,7	0,3
60 трикотажні полотна	12230,0	157,5	0,0	108637,8	126,1	0,2
61 одяг та додаткові речі до одягу, трикотажні	121881,7	113,6	0,3	185979,7	115,7	0,4
62 одяг та додаткові речі до одягу, текстильні	378801,7	106,7	0,9	187916,2	106,3	0,4
63 інші готові текстильні вироби	116199,5	115,8	0,3	236793,1	116,4	0,5
XII. Взуття, головні убори, парасольки	180442,7	110,1	0,4	267075,9	99,1	0,5
64 взуття	171325,5	110,9	0,4	247346,5	98,2	0,5
65 головні убори	3298,8	107,8	0,0	9341,8	124,7	0,0
66 парасольки	5510,3	94,0	0,0	3642,5	93,2	0,0
67 оброблені пір'я та пух	308,1	79,2	0,0	6745,1	111,9	0,0
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	363987,6	121,9	0,8	650986,3	107,5	1,3
68 вироби з каменю, гіпсу, цементу	88422,7	122,6	0,2	182177,6	97,6	0,4
69 керамічні вироби	138300,6	124,1	0,3	177727,9	102,7	0,4
70 скло та вироби із скла	137264,2	119,4	0,3	291080,8	118,3	0,6
XIV. 71 Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	103639,5	199,5	0,2	54595,9	81,1	0,1
XV. Недорогоцінні	10124248,1	121,4	23,4	3012036,9	130,6	6,1

метали та вироби з них						
72 чорні метали	8665777,2	119,6	20,0	1134565,8	142,1	2,3
73 вироби з чорних металів	896639,1	130,0	2,1	806750,6	124,7	1,6
74 мідь і вироби з неї	132523,6	177,4	0,3	89552,1	154,9	0,2
75 нікель і вироби з нього	5644,1	89,7	0,0	76307,8	88,0	0,2
76 алюміній і вироби з нього	129217,6	139,4	0,3	368632,4	134,5	0,7
78 свинець і вироби з нього	44701,5	152,5	0,1	12601,1	249,6	0,0
79 цинк і вироби з нього	64,4	365,0	0,0	73090,2	158,9	0,1
80 олово і вироби з нього	172,1	872,5	0,0	4936,3	172,9	0,0
81 інші недорогоцінні метали	95619,3	122,8	0,2	44858,4	90,5	0,1
82 інструменти, ножові вироби	22105,7	127,7	0,1	194101,4	123,1	0,4
83 інші вироби з недорогоцінних металів	131783,3	127,2	0,3	206640,8	114,1	0,4
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	4276995,5	117,6	9,9	9901671,3	125,5	20,0
84 реактори ядерні, котли, машини	1728217,0	110,7	4,0	5776872,4	123,3	11,7
85 електричні машини	2548778,5	122,7	5,9	4124798,9	128,8	8,3
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	626120,4	112,7	1,4	4177575,5	141,2	8,4
86 залізничні локомотиви	219663,6	92,4	0,5	168261,7	205,4	0,3
87 засоби наземного	132721,6	100,2	0,3	3963975,7	140,9	8,0

транспорту, крім залізничного						
88 літальні апарати	29029,1	36,8	0,1	25907,2	51,3	0,1
89 судна	244706,0	229,9	0,6	19430,8	148,4	0,0
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	151566,6	104,0	0,4	782854,1	134,9	1,6
90 прилади та апарати оптичні, фотографічні	148588,9	103,7	0,3	762370,0	135,3	1,5
91 годинники	2546,6	127,7	0,0	13704,4	122,5	0,0
92 музичні інструменти	431,1	97,6	0,0	6779,7	120,9	0,0
XX. Різні промислові товари	721094,2	134,3	1,7	719972,8	115,0	1,5
94 меблі	542322,6	136,3	1,3	257009,1	120,6	0,5
95 іграшки	95608,3	129,7	0,2	215586,6	112,1	0,4
96 різні готові вироби	83163,3	126,9	0,2	247377,2	112,1	0,5
XXI. 97 Твори мистецтва	240,4	131,7	0,0	757,9	58,1	0,0
Товари, придбані в портах	5068,5	130,6	0,0	200047,5	121,2	0,4

Аналіз вступу України до ЄС

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Політичні вигоди: – Європейська колективна безпека 2. Економічні вигоди: – макроекономічна стабільність; – додаткові інвестиції в українську економіку; – надання субсидій сільському господарству; – отримання позитивного сальдо торговельного балансу; – спільні митні тарифи; – кількісні обмеження імпорту; – антидемпінгова політика; – протекціонізм і контроль експорту 3. Соціальні вигоди: – ефективний захист прав людини в інституціях ЄС; – відкриття кордонів для вільного пересування населення; – забезпечення високого рівня життя населення	1. Політичні недоліки: – часткова втрата суверенітету; – невизначеність стратегій розвитку ЄС; – погіршення відносин з країнами СНД 2. Економічні недоліки: – втрата конкурентоспроможності певних галузей; – складність переходу на європейський рівень цін; – квотування певних видів товарів 3. Соціальні недоліки – ускладнення візового режиму із східними сусідами
Можливості	Загрози
1. Політичні перспективи: – встановлення стабільної політичної системи; – сприйняття України як важливого суб'єкта політичних відносин 2. Економічні перспективи: – забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу; – упровадження стандартів ЄС у виробництві 3. Соціальні перспективи: – формування середнього класу; – реформування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту	1. Політичні загрози: – небезпека втягнення України в конфлікт цивілізацій між Заходом і мусульманським світом; 2. Економічні загрози: – можливе переміщення до України шкідливих виробництв; – використання України як сировинного придатку; – використання України як дешевої робочої сили 3. Соціальні загрози: – поглиблення демографічного спаду; – незаконна міграція та вплив кадрів

Суб'єкти туристичної діяльності в Україні у 2017 р.

Показник	Усього	У тому числі		
		туропе- ратори	тураге нти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність
Юридичні особи				
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од	1743	498	1172	73
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	8190	4638	3348	204
з них				
мають спеціальну освіту в галузі туризму	3379	1781	1524	74
жінки	5917	3198	2592	127
особи до 30 років	2139	1350	757	32
Дохід від надання туристичних послуг, млн.грн.	18503,0	17917,4	552,1	33,5
Фізичні особи-підприємці				
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од	1726	х	1630	96
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	2101	х	2018	83
з них мають спеціальну освіту в галузі туризму	823	х	791	32
Кількість неоплачуваних працівників (власники, засновники підприємства та члени їх сімей), осіб	945	х	890	55
Дохід від надання туристичних послуг, млн.грн.	519,7	х	497,0	22,7

Складено автором на основі [244].

²⁴⁴ Державна служба статистика України. Економічна статистика. Економічна діяльність. Туризм.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади, [²⁴⁵]

	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку	
	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них місць, тис.	усього	у них місць, тис.	усього	у них місць, тис.
2001	555	151	357	29	273	61	2015	236	8578	221
2002	544	151	334	28	290	63	1982	236	10890	231
2003	536	147	325	27	292	62	2005	236	14961	228
2004	531	147	311	25	302	62	2033	231	19443	256
2005	524	145	291	23	321	65	2016	233	18366	236
2006	520	148	277	23	301	63	1976	232	18238	231
2007	523	143	269	21	302	64	1934	224	18363	226
2008	518	142	262	21	302	64	1916	221	18672	218
2009	513	141	252	21	296	62	1907	216	17379	198
2010	510	141	234	19	290	60	1920	217	17342	196
2011	508	141	224	19	280	59	1947	216	17703	194
2012	484	133	185	18	286	60	1925	208	17744	188
2013	477	132	165	15	271	57	1916	202	18549	191
2014 ¹	320	79	118	17	90	17	1400	157	13977	126
2015 ¹	309	78	79	12	76	15	1399	165	9743	113
2016 ¹	291	70	63	10	73	14	1295	146	9669	112
2017 ¹	284	71	55	10	67	12	1235	133	9745	106

¹Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

²⁴⁵ Державна служба статистика України. Економічна статистика. Економічна діяльність. Туризм.
URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/>

Додаток БЗ

Готелі та заклади готельного типу в Україні, 2017 р., [²⁴⁶]

	Кількість закладів		В них номерів		Житлова площа номерів		Коефіцієнт використання місткості
	од.	%	од.	%	тис. м ²	%	
Україна	1420	100	135199	100	1314	100	0,29
Вінницька	23	1,6	1553	1,1	16	1,2	0,37
Волинська	28	2,0	2075	1,5	20	1,5	0,57
Дніпропетровська	107	7,5	10924	8,1	97	7,4	0,27
Донецька	70	4,9	5805	4,3	70	5,3	0,23
Житомирська	42	3,0	3627	2,7	33	2,5	0,20
Закарпатська	45	3,2	3801	2,8	38	2,9	0,28
Запорізька	32	2,3	2427	1,8	27	2,1	0,36
Ів.-Франківська	34	2,4	2899	2,1	27	2,1	0,18
Київська	35	2,5	2233	1,7	19	1,4	0,38
Кіровоградська	16	1,1	1134	0,8	9	0,7	0,23
Луганська	83	5,8	4722	3,5	44	3,3	0,20
Львівська	128	9,0	9780	7,2	91	6,9	0,21
Миколаївська	84	5,9	11235	8,3	78	5,9	0,17
Одеська	80	5,6	7425	5,5	85	6,5	0,27
Полтавська	43	3,0	2632	1,9	25	1,9	0,28
Рівненська	23	1,6	2675	2,0	24	1,8	0,21
Сумська	39	2,7	2446	1,8	21	1,6	0,21
Тернопільська	37	2,6	4298	3,2	31	2,4	0,23
Харківська	48	3,4	3360	2,5	47	3,6	0,32
Херсонська	38	2,7	4590	3,4	33	2,5	0,20
Хмельницька	27	1,9	1750	1,3	19	1,4	0,37
Черкаська	53	3,7	3960	2,9	31	2,4	0,17
Чернівецька	27	1,9	4678	3,5	33	2,5	0,17
Чернігівська	62	4,4	3486	2,6	33	2,5	0,3
м.Київ	123	8,7	16377	12,1	218	16,6	0,64

²⁴⁶ Державна служба статистика України. Економічна статистика. Економічна діяльність. Туризм.
URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/>

Оцінка структури регіонів за колективними засобами розміщення у
2017 році

	Кількість колективних засобів розміщування, од		Кількість розміщених, осіб	
	готелі та аналогічні засоби розміщування	% у загальній структурі	у готелях та аналогічних засобах розміщування	% у загальній структурі
Україна	2645	100	3813970	100
Вінницька	73	2,76	79306	2,08
Волинська	64	2,42	76067	1,99
Дніпропетровська	146	5,52	205234	5,38
Донецька	50	1,89	81138	2,13
Житомирська	59	2,23	51678	1,35
Закарпатська	229	8,66	142466	3,74
Запорізька	125	4,73	105378	2,76
Івано-Франківська	212	8,02	228522	5,99
Київська	89	3,36	175776	4,61
Кіровоградська	48	1,81	46292	1,21
Луганська	13	0,49	5195	0,14
Львівська	273	10,32	449180	11,78
Миколаївська	89	3,36	70370	1,85
Одеська	235	8,88	181282	4,75
Полтавська	106	4,01	134794	3,53
Рівненська	50	1,89	108466	2,84
Сумська	41	1,55	52638	1,38
Тернопільська	58	2,19	112558	2,95
Харківська	125	4,73	204915	5,37
Херсонська	109	4,12	45445	1,19
Хмельницька	84	3,18	148674	3,90
Черкаська	75	2,84	100004	2,62
Чернівецька	90	3,40	103668	2,72
Чернігівська	45	1,70	57293	1,50
м. Київ	157	5,94	847631	22,22

Розраховано автором на основі [247].

²⁴⁷ Державна служба статистика України. Економічна статистика. Економічна діяльність. Туризм.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

**Економічний вплив туризму та подорожей на економіку
України, млрд грн.**

Показник	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2027 (прогноз)
1. Експорт вхідного туристичного потоку	87,7	83,5	37,3	36,8	38,8	72,0	72,2
2. Витрати внутрішніх туристів	91,1	92,3	80,2	73,4	75,1	77,9	97,1
3. Внутрішнє туристичне споживання (1+2)	178,8	175,8	117,4	110,1	113,9	120,0	169,3
4. Купівля туристичних провайдерів, у тому числі імпорتنі товари (ланцюг постачання)	-124,3	-120,9	-82,0	-76,8	-79,1	-83,7	-121,5
5. Прямий внесок подорожей та туризму до ВВП (3+4)	54,6	54,9	35,5	33,3	34,8	36,2	47,9
Інші остаточні наслідки (непрямий та індукований)							
6. Внутрішній ланцюг постачання	88,8	89,4	57,7	54,2	56,6	59,0	77,9
7. Капітальні інвестиції	12,4	10,6	8,0	6,1	5,7	6,2	10,4
8. Державні витрати	22,1	22,0	20,7	19,1	19,0	19,0	22,7
9. Імпорتنі товари з непрямими витратами	-11,2	-8,5	-8,8	-9,3	-9,1	-9,7	-13,2
10. Індукований	34,5	35,8	24,0	21,3	21,4	22,1	31,7
11. Загальний внесок туризму (5+6+7+8+9+10)	201,2	204,2	137,1	124,8	128,5	132,9	177,4
12. Прямий внесок	382,4	368,0	224,1	213,4	247,2	258,9	295,2
13. Сумарний внесок подорожей та туризму до ВВП	1417,6	1388,3	879,3	809,8	922,1	858,6	1091,8

Складено на основі [248]

²⁴⁸ Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності. URL: <http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytingu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015>

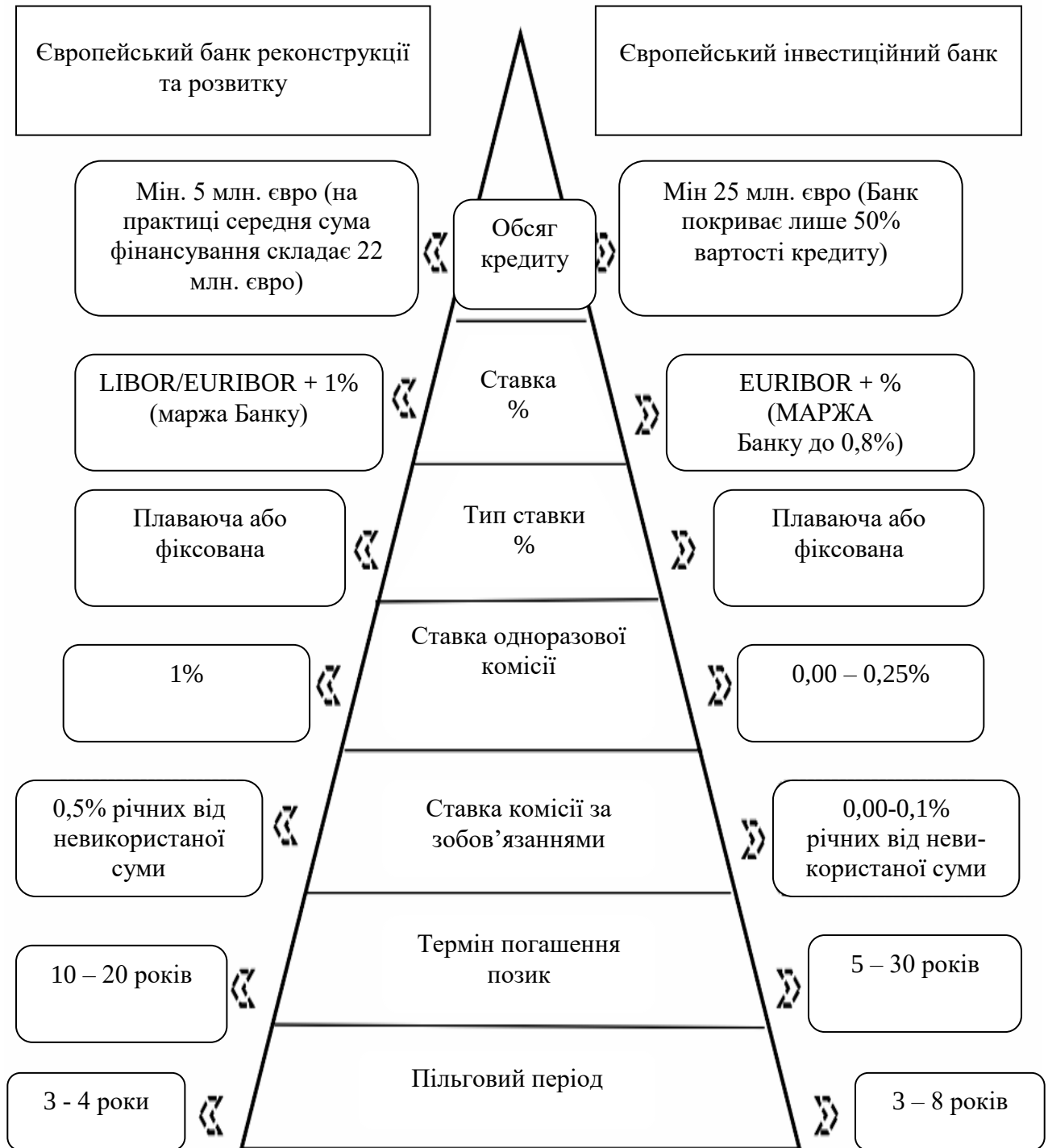
Місце України в глобальному рейтингу
конкурентоспроможності у сфері туризму та подорожей за даними
Всесвітнього економічного форуму

Показники	Місце в рейтингу				Динаміка абсолютних змін	
	2009	2011	2013	2016	2013/2009	2016/2013
Загальний рейтинг конкурентоспроможності	77	85	76	88	-1	12
Бізнес-середовище	104	107	114	124	10	10
Безпека та захист	86	82	77	127	-9	50
Здоров'я та гігієна	18	17	8	8	-10	0
Людські ресурси та ринок праці	68	68	65	41	-3	-24
Інформаційно-комп'ютерна готовність	51	68	70	81	19	11
Пріоритетність туризму	87	101	84	90	-3	6
Міжнародна відкритість				78	0	78
Цінова конкурентоспроможність	116	119	110	48	-6	-62
Сталість навколишнього середовища	79	88	92	97	13	5
Інфраструктура повітряного транспорту	94	93	78	79	-16	1
Інфраструктура наземного транспорту та портів	72	74	73	81	1	8
Туристична інфраструктура	55	53	50	71	-5	21
Природні ресурси	112	119	102	71	-10	-31
Культурні ресурси та бізнес-подорож	88	86	80	115	-8	35

Доповнено на основі [²⁴⁹ с.42].

²⁴⁹Смирнов І. Г. Визначення рівня конкурентоспроможності країн світу в туризмі: сучасні підходи. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. Науковий журнал. Серія: Економічні науки. 2015. №5–6. С.37–49.

Умови залучення кредитів ЄБРР та ЄІБ

**Проекти, що реалізуються за підтримки МФО, станом на
01.01.2017р.²⁵⁰**

№ з/п	Назва проекту	Відповідальний виконавець	Період реалізації	Сума у валюті позики
1. Спільні з Світовим банком (МБРР) проекти розвитку				
1.1	Проект з енергоефективності	ПАТ "Укресімбанк"	09.11.2011-31.03.2017	200,0 млн. дол.США
1.2	Другий проект покращення автомобільних доріг та безпеки руху	Укравтодор	11.10.2012-31.12.2018	450,0 млн. дол.США
1.3	Модернізація системи соціальної підтримки населення України	Мінсоцполітики	02.10.2014-01.10.2020	300,0 млн. дол.США
1.4	Розвиток міської інфраструктури	Мінрегіон	21.11.2014-31.10.2020	350,0 млн. дол.США
1.5	Проект з підвищення енергоефективності в секторі централізованого теплопостачання	Мінрегіон	21.11.2014-31.10.2020	315,0 млн. дол.США
1.6	Передача електроенергії - 2	Міненерговугілля	09.06.2015-30.06.2020	378,42млн. дол.США
1.7	Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей	МОЗ	15.06.2015-30.09.2020	214,73млн. дол.США
1.8	Проект розвитку дорожньої галузі (Третій проект покращення автомобільних доріг України)	Укравтодор	11.02.2016-31.12.2021	560,0 млн. дол.США
2. Спільні з Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) проекти розвитку				
2.1	Будівництво повітряної лінії 750 кВ Рівненська АЕС – Київська	Міненерговугілля	25.03.2009 – 31.12.2017	150,0млн. євро
2.2	Впровадження швидкісного руху пасажирських поїздів на залізницях України	Мінінфраструктури, Укрзалізниця	15.01.2007 – 31.12.2016	120,0 млн. дол.США
2.3	Покращення транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг на підходах до Києва	Мінфін, Укравтодор	16.09.2011-31.12.2021	450,0 млн. євро
2.4	Будівництво повітряної лінії 750 кВ Запорізька АЕС – Каховська	Міненерговугілля, НКРЕ, НЕК«Укренерго»	19.10.2012 – 28.02.2017	175,0 млн. євро
2.5	Реабілітація гідроелектростанцій	Міненерговугілля, НКРЕ, ПАТ «Укргідро-енерго»	21.12.2012 – 31.12.2016	200,0 млн. євро
2.6	Реалізація зведеної програми підвищення безпеки АЕС України	Міненерговугілля, НКРЕ, ДП НАЕК «Енергоатом»	19.12.2014 – 31.12.2016 (розгляд продовжено до кінця 2020)	600,0 млн. євро

²⁵⁰ Звіт про результати аналізу стану залучення та використання позик міжнародних фінансових організацій
URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16753343/Zvit_19-7_2017.pdf?subportal=main

2.7	Завершення будівництва метрополітену у м. Дніпропетровську	Дніпропетровська облдержадміністрація	22.04.2015 – 27.07.2021	152,0 млн. євро
2.8	Відновлювана кредитна лінія для НАК «Нафтогаз України» на закупівлю газу	Міненерговугілля, НКРЕ, НАК «Нафтогаз України»	14.12.2015 – 20.01.2016	300,0 млн. дол.США
2.9	Модернізація та реконструкція магістрального газопроводу Уренгой-Помари-Ужгород	Мінфін, Міненерговугілля, НАК «Нафтогаз України»	2015–2019	150,0 млн. євро
3. Спільні з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) проекти розвитку				
3.1	Будівництво повітряної лінії 750 кВ Рівненська АЕС – Київська	Мінфін Міненерговугілля, НКРЕ, НЕК «Укренерго»	15.09.2009 – 30.06.2015 (розгляд продовжено до кінця 2020)	150,0 млн. євро
3.2	Європейські дороги в Україні II "Покращення транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг на підходах до м. Києва")	Мінфін, Укравтодор	07.02.2012 – 31.12.2016 (готується продовження до кінця 2020)	450,0 млн. євро
3.3	Будівництво повітряної лінії 750 кВ Запорізька АЕС – Каховська	Мінфін, Міненерговугілля, НКРЕ, НЕК «Укренерго»	03.12.2012 – 31.12.2016 (продовжено до кінця 2020)	175,0 млн. євро
3.4	Розвиток системи водопостачання та водовідведення в м. Миколаєві	Мінфін, Мінрегіон	12.09.2012 – 31.12.2014 (продовжено до 31.12.2017)	15,54 млн. євро
3.5	Реабілітація гідроелектростанцій	Мінфін, Міненерговугілля, НКРЕ, ПАТ «Укргідроенерго»	09.04.2014 – 01.10.2017	200,0 млн. євро
3.6	Завершення будівництва метрополітену у м. Дніпропетровську	Мінфін, Дніпровська міська рада, Мінінфраструктури	11.11.2014 – 26.10.2020	152,0 млн. євро
3.7	Бескидський залізничний тунель (Україна)	Мінфін, Мінінфраструктури та Укрзалізниця	05.10.2014 – 05.06.2018	55,0 млн. євро
3.8	Основний кредит для малих та середніх підприємств та компаній з середньою капіталізацією	Мінфін, ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України» (агент)	16.08.2015 – 24.12.2017	400,0 млн. євро

3.9	Модернізація та реконструкція магістрального газопроводу Уренгой-Помари-Ужгород	Мінфін, Міненерговугілля, НАК «Нафтогаз України»	16.08.2015 – 01.12.2018	150,0 млн. євро
3.10	Надзвичайна кредитна програма для відновлення України	Не визначено	13.05.2015 – 22.12.2017	біля 200,0 млн. євро
3.11	Основний кредит для аграрної галузі-України	Не визначено	Набуває чинності – 2019	400,0 млн. євро
3.12	Програма розвитку муніципальної інфраструктури України	Мінрегіон	03.02.2016 – 23.07.2021	400,0 млн. євро

Додаток ВЗ

Фінансування МБРР поточних проектів розвитку в Україні²⁵¹

Назва проекту	Загальна вартість проекту, млн.дол.США	Зарезервовані кошти, млн.дол.США
Проект реабілітації гідроелектростанцій (21.06.2005 – 30.06.2016)	374,5	106
Проект підтримки реформи енергетичного сектору та програми розвитку (02.08.2007 – 30.06.2016)	238	200
Гідроелектростанції – додаткове фінансування (з 19.11.2009)	66	60
Проект з енергоефективності (17.05.2011 – 31.03.2017)	200	200
Другий проект покращання автошляхів та безпеки руху (20.09.2012 – 31.12.2016)	562	450
Другий проект розвитку міської інфраструктури (22.05.2014 – 31.10.2020)	350	300
Проект підвищення енергоефективності у секторі централізованого теплопостачання (22.05.2014 – 30.10.2020)	382	332
Проект модернізації системи соціальної підтримки населення України (03.07.2014 – 01.10.2020)	300	300
Другий проект із передачі електроенергії (22.12.2014 – 30.06.2020)	378,43	330
Проект поліпшення охорони здоров'я на службі людей (04.03.2015 – 30.09.2020)	261,03	214,73
Кредитування політики розвитку – 2 (25.08.2015-30.06.2016)	500	500
Розвиток фінансового сектору – 2 (15.09.2015 – 30.06.2016)	500	500
Проект розвитку дорожнього сектору (03.11.2015 – 31.12.2021)	560	560
Разом	4671,96	4052,73

²⁵¹ Кожухова Т.В. Фінансування Світовим банком проектів розвитку в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент»*. Випуск 15, 2016 м. Одеса. – С. 17-20

**Результати Стратегії партнерства Світового банку з Україною (СПУ)
за 2012 – 2016 фінансові роки**

<i>Група результатів 1. Поліпшення управління державними фінансами</i>	
Результат 1. СПУ	Зміцнення операційної ефективності і прозорості управління державними фінансами – „не підтверджено”. Показники результатів визначались на основі результатів Проекту модернізації управління державними фінансами, що мав на меті зміцнення управління державними фінансами з точки зору його операційної ефективності та прозорості. Цей проект було закрито у 2014 році з оцінкою „незадовільно”.
2. Результат СПУ	Підвищення прозорості у системі державних закупівель – „досягнуто”. Уряд перевершив очікування. У грудні 2015 року було схвалено в новій редакції Закон України „Про здійснення державних закупівель”. Світовий банк надав технічну допомогу на оновлення законодавства з питань державних закупівель. Впроваджено систему електронних закупівель „Прозоро”, який визначає порядок здійснення електронних закупівель.
3. Результат СПУ	Підвищення ефективності капітальних витрат – „досягнуто частково”. У сфері управління державними інвестиціями запроваджено експертизу проектів та прозорого відбору проектів урядовою Міжвідомчою комісією з 2016 бюджетного року. Водночас, змінами, що відбулись у 2014 році, та конфлікт на сході країни призвели до скорочення капіталовкладень та поступового зниження коефіцієнту освоєння капітальних видатків. Це явище зробило неможливим досягнення бажаного рівня ефективності державних видатків, передбаченого СПУ. Управління державними інвестиціями залишається однією з найслабкіших сфер управління державними фінансами в Україні. Однак, продовжується практика ручного розподілу інвестиційних субвенцій, у 2016 та 2017 роках віддана для розподілу народним депутатам України, які протягують дрібні проекти вартістю до 100 тис.грн., що призводить до розпорошення ресурсу та неефективному використанню коштів державного бюджету.
4. Результат СПУ.	Поліпшення державного врядування в енергетичному секторі – „досягнуто”. Було схвалено стратегію фінансової реструктуризації та корпоратизації НАК „Нафтогаз України”, реалізація якої триває. Звітність компанії оприлюднюється згідно з міжнародними стандартами. За рахунок спільного фонду Європейської комісії та Світового банку фінансувалось дослідження варіантів відокремлення послуг НАК „Нафтогаз України”. На основі досліджень Уряд схвалив план відокремлення, що має на меті створення в Україні ефективного та повністю конкурентного ринку природного газу.
5. Результат СПУ.	Впровадження законодавства, яке стосується реформування пенсійної системи, завдяки чому стабільність Пенсійного фонду підвищилася – „досягнуто”. Видатки на пенсійне забезпечення знизились у 2015 році до 13 відсотків від ВВП. Група Світового банку надавала консультації щодо вживання заходів, спрямованих на забезпечення довгострокової стійкості пенсійної системи, але досі залишаються нерозв’язаними такі проблеми, як низький пенсійний вік, зрівняльний розподіл пенсій, відсутність індексації виплат і значна кількість осіб, що виходять на пенсію достроково.
<i>Група результатів 2. Підвищення ефективності соціальних витрат</i>	
1. Результат СПУ	Підвищення ефективності витрат у секторах охорони здоров’я та освіти – „в цілому досягнуто”. Досягнутого скорочення середньої тривалості

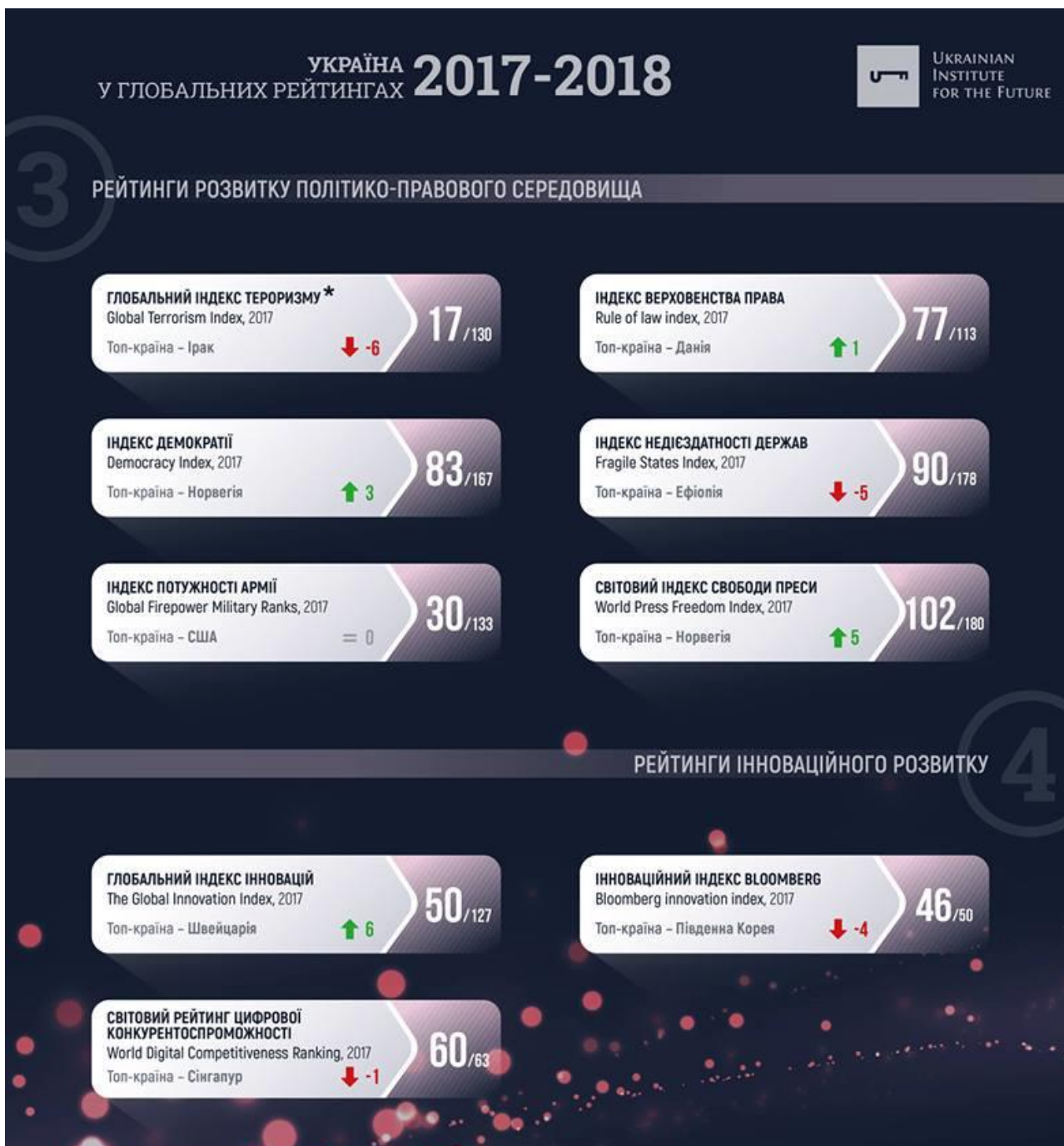
	госпіталізації (на 9 відсотків) та збільшення відвідувань закладів первинної медичної допомоги (на 16 відсотків), що продемонструвало підвищення ефективності видатків охорони здоров'я.
2. Результат СПУ.	Підвищення ефективності і справедливості систем соціального захисту населення – „досягнуто частково”. У період реалізації СПУ ефективність та справедливість системи соціального забезпечення було суттєво зміцнено завдяки зниженню видатків державним бюджетом на 29 % у порівнянні з 2011 роком. Водночас, поліпшення адресності виплат з 37,4 % у 2011 році до 50 % у 2016 році досягнуто не було.
Група результатів 3. Підвищення ефективності, якості і поліпшення управління послугами комунальної інфраструктури	
1. Результат СПУ	Поліпшення енергоефективності окремих комунальних підприємств водопостачання і водовідведення – „досягнуто” зі значним запасом. Підвищено енергетичну ефективність щонайменше 12 комунальних підприємств у сфері водопостачання та водовідведення.
2. Результат СПУ.	Поліпшення прозорості та відповідальності у наданні комунальних послуг – „не досягнуто”. Орієнтир порівняльного аналізу показників діяльності підприємств водопостачання та водовідведення (WSS), встановлений у 2014 році, досягнуто не було, але робота в цьому напрямі триває.
Група результатів 4. Поліпшення регуляторного середовища для бізнесу з метою формування більш конкурентної та диверсифікованої економіки.	
1. Результат СПУ.	Зменшення регуляторного тиску на підприємства – „в цілому досягнуто”. Завдяки технічній допомозі з боку МФК було схвалено закони з питань сертифікації та стандартизації, положення яких відповідають закону про вступ до СОТ. Крім того, Україна готується до Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (АСАА) з ЄС.
2. Результат СПУ.	Зменшення витрат на дотримання податкового законодавства – „досягнуто частково”. Частка юридичних осіб, в яких проводяться виїзні перевірки, знизилась із 16,3 відсотка у 2010 році до менш ніж 12 відсотків за період реалізації СПУ – „немає даних”. Частка автоматичного відшкодування ПДВ зросла з 48 % до більш ніж 70 % – „досягнуто частково”.
3. Результат СПУ.	Розширення доступу до середньо- і довгострокового фінансування експорту – „досягнуто”. Суттєво зріс сукупний річний обсяг експорту.
4. Результат СПУ.	Підвищення стабільності фінансової системи – „досягнуто частково”. Україна підвищила стабільність своєї фінансової системи в порівнянні з ситуацією у 2011 році. Було зміцнено спроможність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб як органу врегулювання неплатоспроможності банків; було також сформовано ринок проблемних активів, який функціонує.
Група результатів 5. Поліпшення інфраструктури для підприємницької діяльності	
1. Результат СПУ	Підвищення енергоефективності у державному і приватному секторах – „досягнуто”. Середня дохідність заходів з енергоефективності за проектом, що фінансувався Світовим банком, перевищила передбачений СПУ плановий рівень у 15 відсотків. Крім того, МФК розробила для „Укргазбанку” Програму „зеленого фінансування”. Позики, надані населенню в рамках кредитної лінії на здійснення інвестицій в енергоефективність, сприяли економії енергії в розмірі 524,7 тис. тонн умовного палива.
2. Результат СПУ.	Поліпшення результатів діяльності енергетичного сектора – „в цілому досягнуто”. Виробнича потужність гідроелектростанцій зросла на 190 МВт, а річний обсяг виробництва енергії зріс у порівнянні з 2011 роком до 155 Гвтг. Крім того, за підтримки з боку МФК, забезпечено економію 19 млн

	доларів США та скорочено викиди вуглекислого газу приблизно на 140 000 тонн. За підтримки МФК на підвищення енергоефективності житла залучено 95 млн доларів США, що дало змогу знизити викиди на 267 175 тонн вуглекислого газу. Показник у 20 відсотків операцій на енергетичному ринку, досягнуто не було, але сам закон про оптовий ринок електроенергії був прийнятий і набрав чинності з 1 липня 2017 року.
3. Результат СПУ.	Поліпшення транспортного зв'язку за допомогою автошляхів і підвищення безпеки руху – „досягнуто”. Світовий банк профінансував реконструкцію найважливіших транспортних коридорів України. Завдяки цьому якість руху на цих ділянках зросла: міжнародний індекс нерівності покриття (IRI) знизився з 5 м/км у 2011 році до менш ніж 1,16 м/км у 2015 році. Статистика ВООЗ вказує на стрімке зниження кількості постраждалих на дорогах.
4. Результат СПУ.	Участь приватних партнерів у транспортному секторі – „не досягнуто”. Через макроекономічну кризу та недоліки в законодавстві у сфері державно-приватного партнерства (ДПП) структурування операції ДПП виявилось неможливим. СБ надав консультації щодо вдосконалення законодавчої бази з питань ДПП.
Група результатів 6. Підвищення продуктивності та конкурентоспроможності у сільському господарстві	
5. Результат СПУ.	Підвищення ефективності кадастрової реєстрації – „досягнуто”. Тривалість реєстрації в кадастрі скорочено у 2014 році до 14 днів (було 3-24 місяці). На сьогоднішній день тривалість звичайної реєстрації становить 21 хвилину (1 відвідання служби кадастру).
6. Результат СПУ.	Зменшення вартості дотримання законодавства для підприємств агробізнесу – „досягнуто частково”. Як підтверджують експерти МФК у співробітництві з ЄС, система контролю за безпекою харчових продуктів була частково узгоджена з практикою, прийнятою в ЄС. Часткова відповідність ґрунтується на Законі України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів” №1602-VII. Триває робота над окремим законом про інспектування норм ЄС.
7. Результат СПУ	Розвиток агрострахування та доступу до агрофінансування для клієнтів МФК – «в цілому досягнуто». Триває розробка спільно з Урядом концепції агрострахування, аналогічної Агентству з управління ризиком у США

Україна в глобальних рейтингах

<https://www.uifuture.org/post/ukraine-u-globalnih-rejtingah-2017-2018/>

Що необхідно зробити для покращення позицій?

У рейтингах економічного розвитку:

- завершення судової реформи;
- створення спеціальних територій з пільговим режимом, за оцінками UIF сприятиме щорічному додатковому залученню \$4 млрд.;
- відкриття ринку землі, що дозволить залучити від 28,9 млрд. до 49,1 млрд. інвестицій у розвиток аграрного сектору та забезпечить додаткове зростання номінального ВВП на 7% щорічно – вільний ринок землі;
- скасування податку на прибуток та запровадження податку на виведений капітал. За оцінками UIF, у результаті скасування податку на прибуток у перспективі 5 років може бути створено до \$ 30-40 млрд. додаткового ВВП.

У рейтингах суспільного розвитку:

- по-перше, це сталий розвиток – гармонічне поєднання економічних, соціальних та екологічних факторів, що забезпечить захист майбутніх поколінь;
- по-друге, надання можливостей для розвитку свободи життєвого вибору, зокрема, створення сприятливих умов для малого та середнього бізнесу – податкові канікули, пільгове кредитування, бізнес-консалтинг тощо. Це дозволить сформувати середній клас;
- по-третє, дбайливе ставлення до навколишнього середовища з боку промисловості – запровадження жорстких екологічних норм (екологічний кодекс) та збільшення штрафів за їх порушення. Виховання екологічної культури у населення.

У рейтингах інноваційного розвитку:

Першим кроком для України має бути розробка тактичного плану на 3 роки (до 2020). В основі якого фокус на:

- зростанні витрат на дослідження і розробки до 1,5% ВВП;
- стимулювання розвитку університетів світового класу;
- формуванні національної інноваційної системи з ринковим механізмом та галузевої інноваційної системи для сільського господарства;
- створення високотехнологічних зон.

Другий крок - розробка середньострокової стратегії до 2025 року:

- збільшення витрат на дослідження і розробки до 2,5% ВВП;
- формування та розвиток галузевих національних інноваційних систем у всіх секторах економіки та високотехнологічних кластерів;
- інтеграція національної інноваційної системи у глобальну.

Третім кроком є довгострокова стратегія інноваційного розвитку до 2030 року, в основі якої зростання витрат на дослідження і розробки до 3,5% ВВП; стимулювання розвитку кластерів світового рівня.

Таблиця Д.1. Етапи становлення та розвитку ТНК

Покоління ТНК і етап розвитку	Основні форми організації	Особливості функціонування та сфери діяльності
Перше: кінець ХІХ ст. – 1920 р	Картелі і синдикати	Розробка та видобуток сировини в Азії, Африці та Латинській Америці, переробка на своїй території
Друге: 1920–1939 рр.	Трести	Функціонування в міжвоєнний період та період економічної кризи 1929–1933 рр. Основна сфера діяльності ТНК – виробництво військової продукції
Третє: 1945–1960 рр.	Концерни, конгломерати	Післявоєнне відновлення Європи і перетворення США в локомотив капіталістичного світу. Найбільша концентрація ТНК була в атомній енергетиці, електроніці, освоєнні космосу
Четверте: 1960–1970 рр.	Концентрація виробництва і капіталу у формі злиття і поглинань	«Золотий час» розвитку ТНК. Ера нестримного споживання побутових товарів та зростання життєвого будівництва. Зростає виробництво легкових автомобілів
П'яте: 1970–1985 рр.	Економічні об'єднання та спілки, що включають кілька країн	Комп'ютерна революція змінює вигляд усього світу: інформація і комп'ютер стали загальнодоступними. ТНК конкурують в виробництві нових товарів, не припиняючи боротьбу за ринки збуту. Триває процес злиття і поглинань, що збільшує концентрацію капіталу в найбільших ТНК
Шосте: 1985–2000 рр.	Економічні об'єднання та спілки, що включають кілька країн	В умовах розпаду СРСР і перетворення США в єдину наддержаву проходив новий переділ світу за володіння енергоресурсами. Процес злиття тривав, але його зміщення стало відбуватися у бік нафто- і газодобувних, переробних, а також металургійних компаній
Сьоме: 2000–до теперішнього часу	Довготривалі стратегічні союзи між корпораціями різних галузей і країн	Масове злиття і поглинання компаній. Спостерігається тенденція перенесення акценту з двостороннього партнерства на створення мереж за участю декількох компаній. ТНК стикаються зі зростанням конкуренції, оптимізацією менеджменту і більш тісною взаємодією, а часом і з зрощенням з транснаціональними банками (ТНБ), а також виходом на світову арену «нових» ТНК з Росії, Китаю та Індії

Таблиця Д.2. Типи транснаціональних корпорацій за функціональним принципом організації

Типи ТНК	Характеристика
Картель	об'єднання підприємців, учасники якого узгоджують між собою обсяги виробництва, поділ ринків збуту, ціни, умови продажів і найму робочої сили, строки та інші умови платежів тощо. При цьому учасники картелів зберігають виробничу і комерційну незалежність
Синдикат	форма об'єднання, за якої учасники зберігають виробничу самостійність, але втрачають самостійність комерційну відповідно до взаємних угод
Трест	форма об'єднання, в рамках якого учасники втрачають виробничу, комерційну, можливо і юридичну самостійність. Учасники трестів, які є також власниками акцій, розподіляють прибутки відповідно до розмірів їх пакетів акцій
Пул	монопольні об'єднання, за яких прибутки надходять до спільних фондів, відтак здійснюється узгоджений їх розподіл відповідно до результатів експлуатації певної частини ринку, в заздалегідь обумовленій пропорції
Концерн	складна форма господарської діяльності компанії, яка передбачає об'єднання підприємств промисловості, транспорту, торгівлі та банківської сфери.
Консорціум	специфічна форма поєднання економічних потенціалів ринкових агентів. Виникають на базі тимчасових угод між кількома банківськими і промисловими корпораціями, фірмами з метою реалізації певних спільних проектів
Транснаціональний стратегічний альянс (ТСА)	форма союзів самих ТНК -особлива організаційна форма міжфірмових, міжкорпораційних зв'язків двох або більше компаній, у рамках якої здійснюється довгострокова координація економічної діяльності учасників з метою реалізації масштабних виробничих проектів, максимізації результатів технологічної кооперації, скорочення тривалості інноваційних процесів, зниження вартості та ризикованості виробництва, поліпшення умов доступу до певних ринків

Таблиця Д.3. Еволюція поколінь транснаціональних корпорацій

Покоління ТНК	Роки	Тип	Діяльність
I	кінець XIX – початок XX ст.	Картелі, синдикати	ТНК I покоління займались розробкою сировинних ресурсів колишніх колоній – «колоніально-сировинні ТНК»
II	1914-1945 рр.	Трести	ТНК II покоління займалися виробництвом військово-виробничої продукції
III	50-і – 70-і рр.	Концерни і конгломерати	ТНК III покоління широко використовували досягнення НТП, активно здійснювали ПІІ між ПРК (~ 80 %); використовували ресурси приймаючих країн та переваги МПП (доступ до сировини, кваліфікована робоча сила, низькі економічні стандарти, науково-технічний потенціал країни).
IV	80-і – 90-і рр.	Глобальні ТНК	Для ТНК IV покоління визначальними рисами були планетарне бачення ринків, функціонування в умовах глобальної конкуренції, глобальна мережа міжнародного виробництва

Таблиця Д.4. Основні нормативні акти з регулювання
інвестиційної діяльності в Україні

Назва	Короткий зміст
Конституція України	Положення щодо забезпечення державою соціальної орієнтації економіки України та гарантування захисту прав усіх суб'єктів, у т. ч. права власності (ч. 4 ст. 13), права приватної власності (ст. 41), права громадян на підприємницьку діяльність (ст. 42) та ін.
Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 січня 2006 р.	Стосується порядку випуску та обігу цінних паперів в Україні
Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р.	Щодо загальних засад здійснення інвестиційної діяльності в Україні незалежно від її суб'єктів
Указ Президента України «Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії» від 19 лютого 1994 р.	Щодо порядку створення та діяльності інвестиційних фондів та інвестиційних компаній
Декрет Кабміну України «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств» від 31 грудня 1992 р.	Щодо особливості створення та діяльності спільних підприємств, в яких беруть участь державні суб'єкти господарювання
Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р.	Визначає особливості режиму іноземного інвестування на території України
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 1 квітня 1991 р.	Визначає іноземне інвестування як різновид зовнішньоекономічної діяльності та встановлює особливості, принципи та форми здійснення останньої

ДОДАТОК Д5

Таблиця Д.5. Динаміка глобальних потоків ПП
за 2008-2017 роки

Значення показника	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Глобальні ПП, млн.дол.	1485205,3	1179064,3	1371919,4	1567676,5	1574711,5	1425376,6	1338531,8	1921305,5	1867532,7	1429807,4
Абсолютне відхилення до попереднього року, млн.дол.	-	-306141,0	192855,1	195757,1	7035,0	-149334,9	-86844,8	582773,7	-53772,8	-437725,3
Відносне відхилення до попереднього року, %	-	-20,6	16,4	14,3	0,4	-9,5	-6,1	43,5	-2,8	-23,4

ДОДАТОК Д6

Таблиця Д.6. Динаміка ПІІ (акціонерний капітал) в економіці України за видами економічної діяльності за 2014-2017 роки

Види економічної діяльності	01.01. 2015, млн. дол. США	01.01. 2016, млн. дол. США	01.01. 2017, млн. дол. США	31.12. 2017, млн. дол. США	Відхилення					
					2016/2015 рік		2017/2016 рік		2017 рік	
					Абсолютне, млн.дол. США	Відносне, %	Абсолютне, млн.дол. США	Відносне, %	Абсолютне, млн.дол. США	Відносне, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Сільське, лісове та рибне господарство	617,0	502,2	586,2	621,9	-114,8	-18,6	84,0	16,73	35,7	6,09
Промисловість	12419,4	9893,6	9667,6	10685,6	-2525,8	-20,3	-226,0	-2,28	1018,0	10,53
Будівництво	1301,9	1104,1	1043,3	1052,1	-197,8	-15,2	-60,8	-5,51	8,8	0,84
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	6037,6	5247,4	5106,5	5140,8	-790,2	-13,1	-140,9	-2,69	34,3	0,67
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1355,5	1088,0	1086,0	1164,4	-267,5	-19,7	-2,0	-0,18	78,4	7,22
Тимчасове розміщення й організація харчування	382,3	332,6	330,0	339,6	-49,7	-13,0	-2,6	-0,78	9,6	2,91
Інформація та телекомунікації	1646,2	2089,4	2075,7	2163,6	443,2	26,9	-13,7	-0,66	87,9	4,23
Фінансова та страхова діяльність	8790,3	8382,0	9910,7	10213,3	-408,3	-4,6	1528,7	18,24	302,6	3,05
Операції з нерухомим майном	3979,4	3882,1	3764,4	3790,6	-97,3	-2,4	-117,7	-3,03	26,2	0,70

Продовження таблиці Д.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Професійна, наукова та технічна діяльність	2634,5	2222,6	2253,5	2303,6	-411,9	-15,6	30,9	1,39	50,1	2,22
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1340,2	1222,7	1507,3	1486,3	-117,5	-8,8	284,6	23,28	-21,0	-1,39
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,1	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Освіта	10,7	16,0	21,8	21,7	5,3	49,5	5,8	36,25	-0,1	-0,46
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	50,7	44,0	44,5	46,2	-6,7	-13,2	0,5	1,14	1,7	3,82
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	141,0	112,5	100,7	98,3	-28,5	-20,2	-11,8	-10,49	-2,4	-2,38
Надання інших видів послуг	18,4	*	*	*	*	*	*	*	*	*

*Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Примітка. Дані подано без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, за 2014–2017рр. – також без частини зони проведення антитерористичної операції.

ДОДАТОК Д7

Таблиця Д.7. Прямі іноземні інвестиції
(акціонерний капітал) в економіці України за регіонами за 2015-2017 роки

Область	01.01. 2015, млн. дол. США	01.01. 2016, млн. дол. США	01.01. 2017, млн. дол. США	31.12. 2017, млн. дол. США	Відхилення					
					2016-2015 рр.		2017-2016 рр.		2017 р.	
					Абсолютне, млн.дол. США	Відносне, %	Абсолютне, млн.дол. США	Відносне, %	Абсолютне, млн.дол. США	Відносне, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Вінницька	223,0	187,8	180,0	203,4	-35,2	-15,8	-7,8	-4,15	23,4	13,00
Волинська	271,2	247,1	249,4	265,4	-24,1	-8,9	2,3	0,93	16,0	6,42
Дніпропетровська	5775,8	4009,9	3491,1	3815,5	-1765,9	-30,6	-518,8	-12,94	324,4	9,29
Донецька	2322,0	1748,0	1249,6	1216,0	-574,0	-24,7	-498,4	-28,51	-33,6	-2,69
Житомирська	259,8	222,7	216,3	230,0	-37,1	-14,3	-6,4	-2,87	13,7	6,33
Закарпатська	334,2	311,8	317,0	328,4	-22,4	-6,7	5,2	1,67	11,4	3,60
Запорізька	843,4	682,7	859,1	915,7	-160,7	-19,1	176,4	25,84	56,6	6,59
Івано-Франківська	925,9	836,6	826,6	908,6	-89,3	-9,6	-10	-1,20	82,0	9,92
Київська	1750,3	1593,4	1516,8	1565,1	-156,9	-9,0	-76,6	-4,81	48,3	3,18
Кіровоградська	70,6	52,5	58,9	68,3	-18,1	-25,6	6,4	12,19	9,4	15,96
Луганська	578,2	443,9	436,4	441,5	-134,3	-23,2	-7,5	-1,69	5,1	1,17
Львівська	1197,7	1101,0	1111,4	1187,7	-96,7	-8,1	10,4	0,94	76,3	6,87
Миколаївська	228,9	212,8	213,5	209,3	-16,1	-7,0	0,7	0,33	-4,2	-1,97
Одеська	1430,4	1330,1	1330,4	1363,2	-100,3	-7,0	0,3	0,02	32,8	2,47
Полтавська	1039,4	1000,1	1003,0	1049,0	-39,3	-3,8	2,9	0,29	46,0	4,59
Рівненська	242,5	199,6	159,5	169,3	-42,9	-17,7	-40,1	-20,09	9,8	6,14

Продовження таблиці Д.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Сумська	263,3	199,1	190,0	186,8	-64,2	-24,4	-9,1	-4,57	-3,2	-1,68
Тернопільська	55,8	49,2	48,2	45,0	-6,6	-11,8	-1	-2,03	-3,2	-6,64
Харківська	1728,8	1554,6	639,0	658,2	-174,2	-10,1	-915,6	-58,90	19,2	3,00
Херсонська	208,2	211,0	201,3	216,9	2,8	1,3	-9,7	-4,60	15,6	7,75
Хмельницька	189,1	165,5	158,2	172,0	-23,6	-12,5	-7,3	-4,41	13,8	8,72
Черкаська	512,9	348,0	334,4	337,8	-164,9	-32,2	-13,6	-3,91	3,4	1,02
Чернівецька	68,6	59,1	57,1	57,7	-9,5	-13,8	-2	-3,38	0,6	1,05
Чернігівська	99,8	92,1	241,3	429,7	-7,7	-7,7	149,2	162,00	188,4	78,08
м,Київ	20105,5	19296,0	22425,1	23103,4	-809,5	-4,0	3129,1	16,22	678,3	3,02

Примітка. Дані подано без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м.Севастополя, за 2014–2017рр.–також без частини зони проведення антитерористичної операції.

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

**ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СВІТОВОЇ
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СФЕР ВИРОБНИЦТВА ТА ПОСЛУГ**

Монографія

Дизайн обкладинки: С.М. Д'ячук

Підписано до друку 28.05.2019 р.
Формат 60х84/16. Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 17,75. Обл.-вид. арк. 17,0. Тираж 300 пр.

Друк - ІВВ Луцького НТУ
Свідоцтво Держкомтелерадіо України ДК №4123 від 28.07.2011 р.
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75, тел.: (0332) 74-61-02
e-mail: rvv_lntu@ukr.net

Інституційне забезпечення бізнес-діяльності в умовах світової інтернаціоналізації
І 71 сфер виробництва та послуг [Текст]: монографія / Баула О.В., Галазюк Н.М.,
Зелінська О.М., Лютак О.М., Савош Л.В. – Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2019. – 284 с.

ISBN 978-617-672-214-4

У монографії здійснено комплексне узагальнення інституційного забезпечення бізнес-діяльності в умовах світової інтернаціоналізації сфер виробництва та послуг. Визначено інституційні формати розвитку національної економіки в сучасних умовах та розроблено інституційні механізми нарощення конкурентного потенціалу вітчизняної туристичної галузі. Досліджено пріоритетні напрями підвищення ефективності бізнес-діяльності в контексті співпраці України з міжнародними кредитними інститутами. Розроблено пропозиції щодо удосконалення організаційних та інституційних умов для підвищення ефективності вітчизняної політики залучення іноземних інвестицій у сфери бізнес-діяльності України. Книгу рекомендовано науковцям, керівникам і спеціалістам управлінських структур, аспірантам, студентам вищих навчальних закладів.

УДК 339.94 (066)